

ἩΠΕΙΡΩΤΙΚῆ ἙΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΣΤ'

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1957

ΤΕΥΧΟΣ 58ον

ΑΓΓΕΛΟΥ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ

ΠΑΡΗΓΟΡΗΤΙΣΣΑ

Παρθένα Μάνα, τοῦ στρατοῦ Σου ἀσπίδα
τῶν πρώιμων μυγδαλιῶν θὰ ρέψ' ἢ ἐλπίδα
στοὺς βωμοὺς τῆς Ἡλείρου πὺ φλογίζουσι;
Παρθένα Μάνα, ἐσώθη τὸ φεγγάρι
πὺ φώταε τῇ μεγάλῃ Σου τῇ χάρῃ,
κ' οἱ ἀρματωμένοι τοὺς ναοὺς φροντίζουν
σὲ ρημοκλήσια, ὅπου μιὰ φλόγα τρέμει
τοῦ χλωμοῦ καντηλιοῦ Σου, κ' οἱ ἀνέμοι
κ' ἡ βροχὴ παραδέρνουν νὰ τῇ σβήσουν·
κ' οἱ λαβωμένοι βόγκουν γιὰ τὰ χάρδια
τὰ δροσοπάροχά Σου σιὰ σκοιάδια,
μεταλαβὴ τους πρὶν νὰ ξεψυχήσουν...

Κυρά· πὺν δρόσο ἐρίχταν τὰ μαλλιά Σου,
νὰ κοιμηθεῖ ἢ σκλαβιά στήν ἀγκαλιά Σου,
ὅπου μπροσιὰ Σου ὅσ' εἶναι δάφνη στέκει,
κι' ὅσο λιβάνι γιὰ τὰ γόνατά Σου,
κι' ἀπ' τὴν παρηγορήτραν ὁμορφιά Σου
παίρνει ὅση χάρῃ ἔχει τὸ τουφέκι·

πὺν τὰ βαθιὰ Γιαννιώτικα περβόλια
μοσκοβολᾶν γιὰ τῇ δικῇ Σου ἀνάσα·
πὺν τάμα Σοῦ χροσώσανε τὰ βόλια·
κ' ἡ ἔρημη πολιτεία Σοῦ τάχτη πᾶσα
σὰ νύφη καὶ σὰ χήρα πὺν τῇ δόλια



μοίρα της σκέπει σὲ καλόγριας ρόσα

ἄπλω' τὰ χέρια σὲ χαμό, κι ἄς γείρει
ἡ Χάση Σου καθὼς σὲ πανηγύρι,
Παντάνασσα, κι ἄς βρεῖ τὸ μονοπάτι,
πὲρ' ἀπ' τὸ δρόμο, μὲ κορμὰ στρωμένο,
πὺρ περιμένει τὸ σιγυρισμένο,
γιὰ νὰ σὲ πάει σιὰ Γιάννενα, ἄσπρον αἰτί!

Παρθένα Μάνα! Τὸ πικρὸ ποτήρι
ὡς τὴ σιερονή τῷ-πιαμε σιάλα. Δράμε
ἐκεῖ πὺρ τὰ ἴδια σπλάγνα σου ξεσκίζουν.
"Ανοῖξ' τὸ δρόμο, Ἀκοίμητη, νὰ πᾶμε...
"Οπου τουφέκι, καὶ λιβανιστήρι.
Οἱ ἀρματωμένοι τοὺς ναοὺς φρονίζουν!
Στὸ ναό σου ὄλος νὰ μπεῖ ὁ στρατὸς σου κάμε!

ΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ

Τὰ Γιάννενα σιὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων!
Κι ὁ Δωδωναῖος Ζεὺς χαμογελάει
Μέσ' ἀπ' τὴς μαντικὲς τὴς φυλλοσιές!
Τὸ χάνι τοῦ Ἑμῖν Ἀγᾶ πατάει
Γερά ὁ στρατὸς τῶν Κωνσταντίνων!

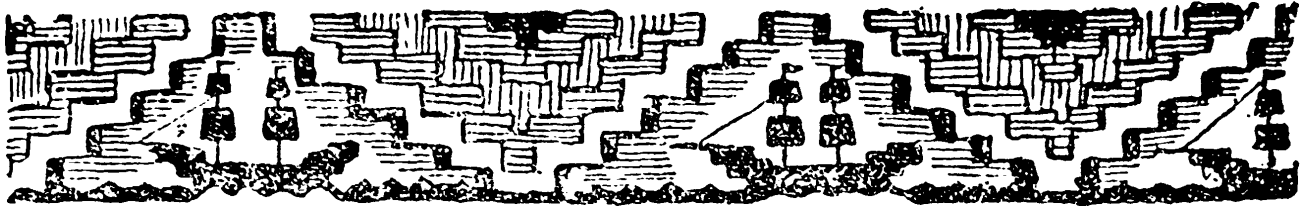
Στὸν Πλάτανο τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων.
Τοῦ Κατσαντώνη ἐδῶ καὶ τοῦ Βλαχάβα,
"Ἐθρεψεν ἀνεράιδες καὶ ξωθιές!
Στὸ Κάστρο τοῦ Ἀλῆ ἡ σκλάβα
Τὸ πέρασμα γλυκῶν ὀνείρων

Καλωσορίζει ἀπ' τὸν Δοῖσκο καὶ τὴ Μανωλιάσα
Καὶ σιὰ Μπιζάνι ξεπειτοῦν ἀντάμα
Τῶν ἀντρεωμένων οἱ καρδιές!
Πηλάλα παίρνει τὰ βουνὰ σιὰ θάμα
Μακρόσυρτη βουή χωρὶς ἀνάσα

«Τὰ Γιάννενα σιὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων!»
Νικητὴς καὶ τιμημένος ὁ Στανρός!
Περνάει ὁ στρατὸς τῶν Κωνσταντίνων
Βουδὸς καὶ ντροπιασμένος, ὁ ἐχθρός!

Βασίλης Διοτίσης





ΒΑΣ. ΚΡΑΨΙΤΗ

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ

(Ἡ ἀπελευθέρωση τῶν Ἰωαννίνων στήν ποίηση)

Ἡ στερνὴ μέρα τῆς σκλαβωμένης πολιτείας. Κι' ἡ Ἱστορία ἀναδιπλώνει τὶς σελίδες τῆς καὶ γράφει. . γράφει ..

Τὸ σούρουπο ἀπλώνει τὶς σκιές του. Κουρασμένη, τραυματισμένη παραδίδεται στὸ μυστήριο τῆς νύκτας ἢ ἐφιαλτικὴ μέρα. Οἱ τελευταῖες ἀναλαμπές τῆς φωτίζουν τρομακτικὰ ἐρείπια. Βουνὰ ὀργωμένα ἀπ' τὰ κανόνια... Χώματα ποτισμένα, βαμμένα στὸ κόκκινο, στὸ βαθὺ κόκκινο. Ἀγριολούλουδα πνιγμένα στὸ κόκκινο... Κάμποι ματωμένοι, φλογισμένοι... Ὅλα βουτηγμένα στὸ αἷμα...

Χιλιάδες κοράκια πετοῦν. Κι' ἄλλα κοράκια πετοῦν. Καὶ σμίγουν ὅλα σὲ τραγικὸ ταξεῖδι. Ἑκατοντάδες πτώματα. Σωροὶ πτώματα... Στὶς χαράδρες, στοὺς λόφους, στοὺς κάμπους περπατᾷ ἡ φρίκη.

Στὴν πολιτεία περπατᾷ ἡ ἐρήμωση...

Τὰ μαῦρα πέπλα σκεπάζουν τὴ νεκρωμένη πολιτεία. Ὁ κόσμος χάνεται στὰ σκοτάδια. Στὶς πέτρινες πλατεῖες, στὰ γκαλντερίμια, γοργὰ βήματα τῶν τυράννων ἤχουν. Κινουῦνται σπασμωδικά. Νοιώθουν τὴ μοιραία στιγμή. Ἡ ἀγωνία τῶν ἡμερῶν δίνει τὴ θέση τῆς στήν πραγματικότητα. Συναισθάνονται πὼς εἶναι ἡ τελευταία μέρα. Ὑστερα ἀπὸ τόσα χρόνια .. ἀπὸ πέντε αἰῶνες...

Σὰ νυχτερίδες χάνονται στὰ σκοτάδια λίγοι χριστιανοί. Τὰ σπίτια κλείνουν ἐρημητικά. Στὶς τυραγνισμένες μορφές τῶν σκλάβων ζωγραφισμένη ἢ ἀγωνία τῆς φυλῆς, ἢ πίκρα τῆς βαρειᾶς κληρονομιάς τοῦ δούλου. Καὶ στὰ μάτια τους...οἱ πρῶτες λάμψεις τῆς ἐλπίδας.

Πίσω ἀπὸ κλεισμένες γρίλλες ἀδελφωμένα κεφάλια, ἀδελφωμένες καρδιές, πού χτυποῦν μ' ἓνα παλμό, μὲ τὸν ἴδιο παλμό. Πίσω ἀπὸ σφαιλισμένα παράθυρα τὸ ἀφυπνισμένο Ἔθνος πού ζεῖ ἴσως τὴ στερνὴ μέρα τοῦ δούλου, πού ξαγρυπνάει μὲ τὴ λατρεία στὸ Θεό, στὸ Δημιουργό, μὲ τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν πίστη στὴ μέρα πού θ' ἔρθει, πού θὰ ξημερώσει...

Ἡ ἐρήμωση περπατᾷ στὴν πόλη...

Ἀπὸ σκοτεινοὺς μινερέδες, ὁ μουεζίνης στέλνει τὸ μονότονο καὶ μελαγχολικὸ του ὕμνο στὸ Μωάμεθ.

Ἡ πολιτεία κοιμᾶται ἀκόμη Τουρκικῆ.

* *

Τὰ Γιάννινα. Ἡ πολιτεία πού ξεπέρασε στὴν Ἱστορία τῆς τὸν ἡπειρωτικὸ χῶρο, κι' ἔγινε πανελλήνιο ἀστὲρι φωτεινό, κι' ἔγινε σύμβολο καὶ θροῦλος.

Ἔχεις τὸ θεῖο δῶρο ν' ἀντικρύσεις τὴ ζωὴ σ' ἀγιασμένα τοῦτα χώματα καὶ αἰσθάνεσαι ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τὴν ἀνάγκη νὰ μετρηθεῖς σπιθαμὴ πρὸς σπιθαμὴ μὲ τὸν τόπο τοῦτον τὸν ἡπειρωτικὸ, μὲ τὰ γυμνά βουνά, τοὺς μολυβένιους οὐρανοὺς, τοὺς σκληροὺς κάμπους, τοὺς ἄγριους βορηάδες, καὶ νοιώθεις τὴν ἀνάγκη τῆς αὐτοθυσίας, νοιώθεις τὴ φυσικὴ ρώμη, τὴν αἰώνια ἐφηβεία, νοιώθεις νὰ φλογίζει τὸ εἶναι σου ἢ πίστη, μιὰ πίστη ἀκλόνητη γιὰ τὰ Ἱερά, τὰ ἀθάνατα καὶ τὰ μεγάλα. Νοιώθεις στὸν ἀγῶνα σου καὶ στὴν πορεία σου νὰ μικραίνεις, νὰ σβήνεις, νὰ γίνεσαι ἓνα τίποτε. Καὶ προσφέρεις τὸ βίό σου, τὴ ζωὴ σου, τὸ σπίτι σου



ὄλο, αὐθόρμητα, χωρὶς σκέψη, χωρὶς συναλλαγές, στὴν «Ἰδέα».

Ἄκοῦς στὴν ἠπειρωτικὴ συμφωνία τοὺς ψίθυρους τῶν Θεῶν καὶ νοιώθεις τὸν ἑαυτὸ σου νὰ γλυστράει ἀπ' τὸ βασιλεῖο τῆς σιωπῆς, νὰ λικνίζεται στοὺς μελωδικοὺς ἦχους τῆς Ἑλληνικῆς συγχορδίας, καὶ νὰ ὑψώνεται στὸ χῶρο τῆς ἀθανασίας.

Ἔτσι ἐδῶ ὅλα παίρνουν πνοὴ καὶ ὅλα ἐξηγοῦνται. Ἔτσι στὸν τόπο τοῦτο ποὺ γεννήθηκαν Θεοί, βλέπεις ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ τὴν ἀρρενωπὴ ὁμορφιά, τὴ μετριοφροσύνη ἀγκαλιασμένη μὲ τὸν τίμιο λόγο καὶ τὴ φιλοσοφικὴ διάθεση, καὶ ἀθέλητα πιστεύεις πὼς βρίσκεις ἀκόμη ἐδῶ τὰ χνάρια τῶν παλαιῶν θεῶν, ποὺ συνολικὰ ἐκδηλώνονται στὴν ὁμορφιά καὶ στὴν ἰδέα.

Ζεῖς στὸν τόπο τοῦτον σὰν διαβατάρης, καὶ ξαναβαφτίζεσαι στὸ πνευματικὸ λουτρὸ τῆς Ἡπείρου καὶ προσεύχεσαι μὲ δέος σὲ ὅσα σοῦ γνέφουν, σὲ ὅσα σοῦ μολογοῦν, στὰ ἄγρια βουνά, στὰ χιονισμένα βουνά, στὰ δάση, στοὺς κάμπους, καὶ στὴ γαλαζένια λίμνη, τὴν Παμβώτιδα, ποὺ σιγομιλοῦν γύρω σου, καὶ λένε... καὶ λένε...

* * *

Πᾶνε πολλοὶ αἰῶνες ἀπὸ τότε ποὺ χτίστηκε ἡ πολιτεία αὐτή. Καὶ χάνεται ὁ μακρυνότερος αἰῶνας στὰ βάθη τῆς ἱστορίας. Λεῖπουν ἔτσι οἱ ἱστορικὲς πηγές. Σὲ καταλόγους Ἐπισκοπῶν τοῦ 673 μ. Χ. τὰ Γιάννινα μνημονεύονται σὰν ἐπισκοπὴ ποὺ ὑπῆγετο στὸ Μητροπολίτη τῆς Ναυπάκτου, καὶ ἔτσι τὸ χτίσιμό τους τοποθετεῖται (Ἀραβαντινοῦ Χρον. II, 231 κ. ἐξ.) στὰ πρὸ τοῦ 7ου αἰῶνα χρόνια.

Ἄλλοι, ἐπειδὴ στὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου ποὺ ἔγινε στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 879, ἀναφέρεται ὡς παρὼν καὶ ὁ Ἐπίσκοπος τῶν Γιαννίνων Ζαχαρίας, τοποθετοῦν τὸ χτίσιμο τῆς Πολιτείας στὰ πρὸ τοῦ 9ου αἰῶνα χρόνια.

Ἡ πρώτη ἱστορικὴ μνεῖα γίνεται σὲ σιγίλλιο τοῦ αὐτοκράτορα Βασιλείου Β' τοῦ Βουλγαροκτόνου ποὺ βγήκε τὸ 1020.

Τὸ 1081 (Ἄννα Κομνηνὴ I 223, Ἀραβαντινοῦ II, 70 κ. ἐξ.) ὁ Νορμανδὸς Ροβέρτος Γυϊσκάρδος κατέλαβε τὶς πόλεις Γλαβνίτσαν καὶ Κάννινα, ποὺ ἔγιναν ἡ ἀφετηρία τῶν στρατιωτικῶν του ἐπιχειρήσεων. Τὸν ἄλλο χρόνο τὸ 1082 ὁ γιὸς του Βαημοῦνδος κατέλαβε τὰ Γιάννινα, ἔσκαψε γύρω ἀπὸ τὴν πόλη μεγάλη τάφρο καὶ διώρθωσε τὰ τεῖχη καὶ τὸ κάστρο «τὴν τοῦ κάστρου ἀκρόπολιν ἐπισφαλῆ διαγνοῦς» (Ἄννα Κομν. I 236 κ. ἐξ. Ἀραβαντινὸς II 215,1), ἔξω δὲ ἀπὸ τὰ Γιάννινα τὸ 1083 ἐνίκησε τὸν Αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Ἀλέξιον Κομνηνόν.

Τὶς πιὸ θετικὲς πληροφορίες γιὰ τὴν ἴδρυση τῶν Γιαννίνων ἔχομε στὶς ἀρχὲς τοῦ 13ου αἰῶνα.

Ἀπὸ τὸ Μητροπολίτη Ναυπάκτου Ἀπόκωνον (1217) ἀναφέρεται (Λεξ. «Ἡλίου» τόμ. 2ος σελ. 1128. Παπαδοπούλου—Κεραμέως Δελτ. Ἰστ. Ἑθν. Ἑτ. Ἑλλάδος, 3 (1890) 454 κ. ἐξ.) ὡς πρῶτος ἰδρυτὴς τῶν Γιαννίνων μὲ τὴ μορφή ἐνὸς κάστρου, ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελὸς Κομνηνός, γιὰ τὸν ὁποῖον ἐμπεῖ ὡς «τεκνημένον τὸ τῶν Ἰωαννίνων πολίδιον καὶ εἰς μόρφωσιν κάστρου αὐτὸ ἀνεγείροντος», θεωρεῖ δὲ τὸ κάστρο σὰν μιὰ καινούργια κιβωτό: «ἄλλην σώτειραν κιβωτὸν τὴν ἐν τῷ κατακλυσμῷ παντοίων γενῶν ἀπόμοιραν διασώσασαν». Ὁ Μιχαὴλ Α. Ἀγγελὸς Κομνηνός ἦταν νόθος γιὸς τοῦ σεβαστοκράτορα Ἰωάννη. Μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης τὸ 1204 ἀπὸ τοὺς Φράγκους, ἰδρύει τὸ Δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου μὲ πρωτεύουσα τὴν Ἄρτα. Στὰ Γιάννινα τὰ τεῖχη καὶ τὸ κάστρο τῶν ὁποίων ἐπεσκεύασεν ὁ Μιχ. Ἀγγελὸς καταφεύγουν οἱ ἄρχοντες τοῦ Βυζαντίου μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπὸ τοὺς Λατίνους. Τὰ χρόνια αὐτὰ τὰ Γιάννινα ἦταν μιὰ πολυάριθμη καὶ πλούσια πολιτεία, ὅπως φανερῶνεται ἀπὸ τὶς ἀφηγήσεις τοῦ Ἀραβα περιηγητῆ Ἐδριση (1153) καὶ τοῦ Ραββίνου Βενιαμὴν ἀπὸ τὴν Τουδέλη, ποὺ τὰ ἐπεσκεύθησαν. Μιὰ πολιτεία ἰσάξια τῆς πρωτεύουσας τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἄρτας.



Όταν στη μάχη της Πελαγονίας (1259) ο Δεσπότης της Ήπειρου με τους φράγκους συμμάχους του του Γουλιέλμου Βιλλαρδουίνου νικήθηκε από τον Αυτοκράτορα της Νίκαιας, τα Γιάννινα καταλαμβάνονται από το στρατό του Αυτοκράτορα, για να απελευθερωθούν πολύ σύντομα από το Δεσπότη Μιχαήλ και τους συμμάχους του Φράγκους και Άνδεγανούς. Έτσι πρωτοπαρουσιάζονται στην Ίστορία των Γιαννίνων οι Φράγκοι τους οποίους αγωνίζονται σκληρά να διώξουν οι διάδοχοι του Μιχαήλ και πότερο ή Άννα Παλαιολογίνα και το παιδί της Θωμάς. Ίεροί απελευθερωτικοί αγώνες αρχίζουν και το έλληνικό πνεύμα αστράφτει ξανά, ο Θωμάς δολοφονείται. Ο Αυτοκράτορας της Κωνσταντινούπολης Άνδρόνικος Β' (1315) στέλνει βοήθειες στους αγωνιζόμενους Γιαννιώτες και οι Φράγκοι χάνονται από τα Ίερά ταύτα χώματα. Νέα όμως σύννεφα παρουσιάζονται πού όλο πυκνώνουν και γίνονται μιὰ θύελλα πού συνεπαίρνει. Οι Σέρβοι του Στέφανου Δουσάν το 1349 καταλαμβάνουν όλη την Ήπειρο και κάνουν έδρα της διοίκησής τους τα Γιάννινα με Διοικητή τον Πρελούμποβιτς. Την πολιτεία τα ίδια χρόνια σκιάζει ο επιάλτης των Άλβανών του Πείρου Λιώσα και του Γκίνου Φράτη έναντι των οποίων μάχεται σκληρά ο άπαισιος Διοικητής των Γιαννίνων Θωμάς Πρελούμποβιτς. Το 1384 πού δολοφονείται από τους σωματοφύλακας του ο Θωμάς Πρελούμποβιτς, ο κίνδυνος των Άλβανών είναι άμεσος. Τότε η Έλληνική καταγωγής χήρα του Μαρία Άγγελίνα Παλαιολογίνα λυγίζει στις παρακλήσεις των Γιαννιωτών και παντρεύεται τον Φλωρεντινό Ήσαυ Μπουοντελμόντι, τον όποιον οι χρονογράφοι του Βυζαντίου ονομάζουν Ίζάουλον, ο όποιος μέχρι του τέλους της ζωής του διεξήγαγε αγώνες έναντι των Άλβανικών φύλων και αναδείχτηκε προστάτης της πολιτείας, της Έλληνικής Θρησκείας και των Έλληνικών Γραμμάτων.

Με τον Ίζάουλον οι φράγκοι επανέρχονται στην Ίστορία της πολιτείας. Μετά τον θάνατο τούτου καλείται στα Γιάννινα ο συγγενής του Κάρολος Α. Τόκος κόμης της Κεφαλλονίας και Ζακύνθου και Δουξ της Λευκάδας και Βονίτσης και σύγγαμβρος του Δεσπότη του Μωρηά Θεόδωρου Παλαιολόγου, ο όποιος κατορθώνει να διώξει τους Άλβανούς του Μπούα Σπάτα το 1418 από τα Γιάννινα. Ο διάδοχος του όμως Κάρολος ο Β. αγωνιζόμενος έναντι των νόθων παιδιών του πατέρα του πού διεκδικούσαν τη διαδοχή, και προσπαθώντας να πνίξει τα απελευθερωτικά κινήματα των Γιαννιωτών κατά των Φράγκων, ζητάει στη Θεσσαλονίκη την προστασία του Τούρκου Βαγιαζίτ Γκιλντιριζ στον όποιο τελικά το 1431 παραδίνει με συνθήκη την πόλη και γίνεται ύποτελής του.

Ένας μεγάλος γδοῦπος ακούγεται. Τα σύμβολα του χριστιανισμού γκρεμίζονται. Την ξάστερη μέρα δονεί η προσευχή του ιμάμη. Τα μισοφέγγαρα ανεβαίνουν. Ένας φοβερός κρότος άνιτηχεί από τα γκρεμισμένα σύμβολα του ελληνισμού, πού φτάνει ως τα πέρατα της ρωμησοσύνης, πού συταράζει η μοιραία αυτή στιγμή. Τα Γιάννινα έ τ ο υ ρ κ ε ψ α ν.

Το 1445 ο Κάρολος Β. μάταια αγωνίζεται να λευτερώσει την πόλη. Τα Γιάννινα έτούρκεψαν όριστικά και χάνουν και τα προνόμια της συνθήκης του 1431.

Σκύβουμε στις ρίζες της φυλής ^{**} μας. Αναταταράζει το είναι μας μιὰ λαχή, ένα πανάρχαιο τραγούδι, ένας λαός. Είναι ο σκλαβωμένος Γιαννιώτικος λαός πού πλάθει το πιό όμορφο παραμύθι πέρα από το χρόνο και τον τόπο, το γλυκό παραμύθι πού κρατούσε άγρυπνη την Ίδέα, πού την νανούριζε το δροσερό άγέρι της τιμής και της λευτεριάς, της λευτεριάς των Έλλήνων, του λόγου και του στοχασμού. Το πνεύμα στάθηκε το αιώνιο, το άκατάλυτο βάθρο ολάκερου του Έλληνισμού έδω στα σκλαβωμένα Γιάννινα.

Το γκρεμισμένο Βυζάντιο, η σκλαβωμένη Ελλάδα χάνεται στα χρόνια αυτά



στά λιχνὰ σκοτιάδια τῶν αἰώνων. Μὰ ἡ Ἑλλάδα ζεῖ ἐδῶ στή μικρὴ αὐτὴ πολιτεία, στὰ Γιάννινα, πὺ ἀπλώνει τὶς φτεροῦγες τοῦ πολιτισμοῦ της καὶ τοῦ ἀθάνατου, ἀνέσπερου πνεύματός της, σ' ὅλη τὴ σκλαβωμένη πατρίδα, γιὰ ν' ἀγκαλιάσει τὰ σκλαβωμένα ἀδέρφια, γιὰ νὰ συνεχίσει τὴν ἱερὴ παράδοση, γιὰ ν' ἀκουσιεῖ καὶ νὰ λάμψει σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη, πὺ στέκεται μὲ κατάνυξη στὸ θαῦμα πὺ πραγματοποιεῖται ἐδῶ. Ἀναπτύσσεται ἐδῶ ἓνας ἰδιαίτερος πολιτισμός, ὁ ἠπειρωτικός. Ἐπιβάλλεται σ' ὁλόκληρη τὴν τότε ἀπέραντη Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἡ ἠπειρωτικὴ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ χειροτεχνία, ἡ χρυσοϊκὴ, ἡ σμαλτοποιία, ἡ ἀγγειοπλαστικὴ καὶ οἱ φημισμένες πολυτελεῖς ἐνδυμασίες. Ἡ ἀρχαία, ἡ δοξασμένη Ἀθήνα, ξαναζεῖ τώρα ἐδῶ, καὶ γίνονται τὰ Γιάννινα ἡ πατρίδα ὄλων πὺ πιστεύουν στὸ ὑπέρτατο νόημα τῆς ζωῆς καὶ γράφουν τὰ Γιάννινα στὸ ἀνέβασμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους τὴν Ἱστορία τῶν ἀθάνατων κορυφῶν τῶν Ὀλυμπίων ἰδεωδῶν.

Καλλιεργοῦνται ἐδῶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ διδάσκουν σοφοὶ διδάσκαλοι. Διατηροῦνται περίφημες Σχολές, τῆς Μονῆς τῶν Φιλανθρωπινῶν, ἡ Σχολὴ Ἐπιφάνειου Ἡγούμενου (1658), ἡ Σχολὴ Γκούμα (1672), ἡ Μπαλάνειος (1725), καὶ ἡ Μαρούτσιος (1742) πὺ ἀποτελέσαν τὸ σύμβολο τῆς πνευματικῆς ἀναγέννησης καὶ τὸ σηματοφόρο τῆς Ἐθνικῆς Ἐπανάστασης.

Ξαναζεῖ ἡ σοφία τῶν προγόνων μὲ τὴ διδασκαλία τῶν Μεγάλων Δασκάλων τοῦ Γένους καὶ τὸ ἀνατύπωμα τῶν κλασσικῶν ἔργων τους.

Συντελεῖται μιὰ ἀληθινὴ Ἐκπαιδευτικὴ καὶ γλωσσικὴ Ἐπανάσταση. Δημιουργοῦνται Ἐπιστῆμες καὶ καταρτίζονται προγράμματα ὕλης τῶν σχολειῶν μὲ βάση τὰ Εὐρωπαϊκὰ πρότυπα.

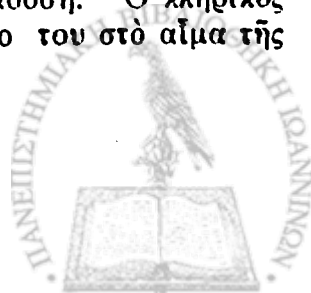
Ὁ Γ. Παλιουρίτης (Ἀρχαιολογία Ἑλληνικὴ 1815 τόμ. Α. σελ. ε) ὡς «Νέας Ἀθήνας τῶν δύο περασμένων αἰώνων» ἐχαρακτήρισε τὰ Γιάννινα. Ὁ Λήκ, ἔγραψε: (*M. Leake: Travels in Northern Crece — 1835*, τόμ. IV, σελ. 138):

«Τὰ Γιάννενα διαλάμπουν γιὰ τὸν πλοῦτο καὶ τὴ μόρφωση τῶν κατοίκων τους ἀποτελοῦνε τὸ κέντρον τῶν ἐχόντων ἀξιώσεις νοημοσύνης καὶ ἀβροτέρου βίου. Καὶ τοῦτο γιὰτὶ πρὸ πολλοῦ εἶχαν ἐξαιρετὰ σχολεῖα, τὰ ὁποῖα μὲ τὶς βιβλιοθήκες καὶ τὰ βιβλιοπωλεῖα τῆς ἀγορᾶς χρησιμεύουν πρὸς ἀνατροπὴν τῆς νεότητος».

Ὁ Νεόφυτος Δούκας (Λόγοι καὶ ἐπιστολαί, Αἴγινα 1834, τομ. Β, σελ. 281) γράφει: «Κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα, ὅσοι ἐξημάτισαν Ἕλληνες συγγραφεῖς ἢ διδάσκαλοι ὑπῆρξαν Ἰωννῖται ἢ μαθηταὶ τῆς τῶν Ἰωννίνων Σχολῆς».

Ὁ Φάνης Μιχαλόπουλος (τὰ Γιάννινα κ' ἡ Νεοελληνικὴ Ἀναγέννηση 1648—1820, ἐκδ' 1930, σελ. 17—18), γράφει: «Ἄλλ' ἴσως φανεῖ παράδοξο, πὺς στὰ Γιάννινα γίνηκε κ' ἡ πρώτη ἀπόπειρα τῆς συγκεντρώσεως τῶν παροικιῶν τοῦ λαοῦ κ' ἡ παραβολὴ τους πρὸς τὶς ἀρχαῖες ἀπὸ τὸ διδάσκαλο Παρθένιο Κατσούλη. Ὅταν ἀκόμη αὐτὴ ἡ ἐννοια τῆς Φιλολογίας δὲν ἦταν καθωρισμένη, ἓνας ἠπειρωτὴς λόγιος δημιουργοῦσε μιὰ νέα ἐπιστῆμη, τὴ λογογραφία».

Σκύβουμε στήν ἴδια τὴ συνείδησή μας καὶ σκιστάει μέσα μας αὐτὸς ὁ ἀθάνατος ἠπειρωτικὸς λαός, ὁ διδάσκαλος τοῦ γένους, ὁ Ἐνεργέτης, ὁ τσομπάνος, ὁ γεωργός, ὁ ἔμπορος, ὁ ἀρματολός, ὁ κλέφτης τῶν ἀπάτητων λιμεριῶν, ἓνας λαός πὺ μαστόρευε τὴ λευτεριά του κάτω ἀπὸ τὴ μύτη τοῦ κατακτητῆ μὲ σοφία καὶ ἀντρεϊωσύνη, μὲ ἐντιμότητα καὶ αὐταπάρηση. Ἀλύγιστη ἡ ἀπόφαση τοῦ δούλου ἑλληνισμοῦ γιὰ τὴν πολιτικὴ του λευτεριά καὶ σταθερὴ ἡ πνευματικὴ ἀποτίμηση τῆς ζωῆς του. Τραυματισμένος χριστὴς ἀρχίζει νὰ οἰκοδομεῖ μὲ τὶς ἀθάνατες αὐτὲς οὐσίες. Ὁ Δάσκαλος τοῦ γένους κρατεῖ ἀσβηστη τὴν παράδοση. Ὁ κληρικὸς γίνεται ὁ Ἐθνάρχης του σὲ κάθε στιγμή καὶ ματώνει τὸ ράσσο του στὸ αἷμα τῆς θυσίας.



Ὁ ξενητεμένος ἡπειρώτης στέλνει τὸ χρῆμα του γιὰ νὰ κρατηθῇ ἀνέσπερο τὸ ἑλληνικὸ φῶς καὶ ὁ ἀρματολὸς καὶ κλέφτης συνεχίζει στὰ γυμνά ἡπειρώτικα βουνὰ τὴν παράδοση τοῦ ἡρωϊσμοῦ τῆς φυλῆς. Κι' ὅλοι δουλεύουν γιὰ τὸν κοινὸ σκοπὸ μὲ θαυμαστὴ συνοχή. Καὶ ὅλων τὰ χεῖλη σὲ στιγμὲς καταθλιπτικῆς ἢ καιγαληνευμένης ψιθυρίζουν μὲ ἔθνικὴ περηφάνεια τὸ συμβολικὸ τραγούδι :

*Ταχεῖά θὰ πάω στὰ Γιάννενα
στοῦ μπέη τὰ σαράγια . . .*

Τὸ πονεμένο αὐτὸ τραγούδι γίνεται κεραυνὸς στὰ χεῖλη τοῦ Παραμυθιώτη Δεσπότη Διονύσιου τοῦ φιλόσοφου, πού τὸ 1611 δραματιζόμενος τὴν ἀπελευθέρωση ὀλόκληρης τῆς Ἡπειρωτικῆς γῆς, μπαίνει μὲ δυὸ χιλιάδες περίπου ἀντάρτες στὰ Γιάννενα καὶ ξεδιπλώνει τὴν ἱερὴ ἑλληνικὴ σημαία ἔξω ἀπὸ τὸ κάστρο τῶν Γιαννίνων. Μὰ συλλαμβάνεται καὶ γδέρνεται ζωντανὸς καὶ οἱ γιαννιώτες χάνουν ἔτσι τὰ λίγα προνόμια πού τοὺς εἶχαν μείνει. Συνεχίζεται μὲ ἀγριότητα ὁ ἔξισλαμισμὸς τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀλβανικῶν φύλων. Τὸ 1788 ἡγεμονεύει σὲ ὅλη τὴν ἡπειρὸ ὡς τὴ Θεσσαλία καὶ τὴ Στερεὰ ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς πού ἔγινε ἡ αἰτία νὰ προστεθοῦν στὸν κορμὸ τοῦ ἑλληνικοῦ δέντρου τὸ Σοῦλι, ὁ χορὸς τοῦ Ζαλόγγου καὶ ἡ Πάργα φλογερῆς ἡλιακτιδες στὰ παγκόσμια τότε σκότη.

Κι' ὅταν σημαίνει ἡ ὥρα τοῦ ἀθάνατου 1821 Γιαννιώτες καὶ Σουλιῶτες ἦταν οἱ μεγαλύτεροι καπετάνιοι καὶ ἀρχηγοί.

Τὸ 1854 ὅταν ἡ ἐλεύθερη πατρίδα ἐπίστεψε στὴν πραγματοποίηση τῆς Μεγάλης Ἰδέας, ὁ Παργινὸς Θεοδωράκης Γρίβας στρατάρχης καὶ πολιτικὸς μὲ τὸ παιδί του τὸ Δημήτρη φτάνουν ἔξω ἀπὸ τὰ Γιάννενα καὶ δίνουν τὴν αἵματηρὴ μάχη στὸ χωριὸ Κουτσουλιό, πού μᾶς τὴν διάσωσε τόσο ζωντανὴ τὸ δημοτικὸ τραγούδι :

*Ἐνὰ πουλάκι κάθονταν
στοῦ Κουτσουλιῶ τὴ ράχη
δὲν ἐλαλοῦσε σὰν πουλὶ οὔτε σὰν χελιδόνι
μόν' ἐλαλοῦσε κι' ἤλεγε ἀνθρωπινὴ κονβένια.
—Σήκω Γρίβα, μὴ κάθεσαι, σήκω Γρίβα, καὶ φεῦγα
Ἀβδῆ πασᾶς ουντάζεται μὲ δυὸ μὲ τρεῖς χιλιάδες
φέρει κανόνια τῆς σιεριᾶς, φέρνει καβαλλαρία
γιὰ νὰ σὲ πιάσῃ ζωντανόν, μαζὺ μὲ τὸ παιδί σου,
ὁ αὐτὸ τὸ ἔρμιο Κουτσελιὸ στὸν κάμπο τοῦ Γιαννίνου.
Τὸν λόγο δὲν ἀπέσωσε, τὸν λόγο δὲν ἀπόειπε
Ἀη Θεόδωρος ξημέρωνε, ἦταν καὶ τ' ὄνομά του
τὸν Γρίβα τὸν ἐκλείσανε νύχτα μὲ τὸ σκοτάδι.
Πέφτον νιουφεκία σὰν βροχὴ, τὰ τόπια σὰν χαλάζι
καὶ τότε ὁ Γρίβας φώναξε τοῦ Δημητράκη λέγει,
—Βάσια, παιδί μου, δυνατὰ βάσια τὸ νιουφεκίδι.
ὅσο νὰ φτάσῃ τὸ μινιάτ' ὁ Ζέρβας καπειᾶνος.
Ἀβδῆ πασᾶς σὰν τᾶκουσε τ' ἀσκέρι του μαζώνει.
Στὰ Γιάννενα ἐγύρισε νὰ μὴ τὸν πᾶρ' ἡ μέρα
Μὲ τὸ μισὸ τ' ἀσκέρι του καὶ μὲ τοὺς λαβωμένους.*

Ἐημερώνει τὸ ἀθάνατο 1912—13.

Ἡ ἀποθέωση ἑνὸς κόσμου ὠραίου καὶ θαυμαστοῦ πού φαντάζει σὰν κάτι τὸ ἀπίστευτο καὶ σ' αὐτοὺς τοὺς δημιουργοὺς του. Καὶ πάλι τὸ Ἔθνος στὴν ἱερὴ στιγμὴ, ἐνωμένο μεγαλουργεῖ.

Ἡ φλόγα τῆς λευτεριᾶς, γνήσια ἑλληνικὴ ἀνθισε κάτω ἀπὸ τὸν γαλάζιο ἑλληνικὸ οὐρανὸ, ἔγινε μυριόχρωμο μεθυστικὸ λουλούδι πού μέθυσε ὅλες τὶς γενιές.



Ἡ δάφνη, γνήσια ἑλληνική, φύτρωσε ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια στὸ ἑλληνικὸ αἷμα καὶδροοσίτηκε ἀπὸ τὸ θρόισμα τῆς λευτεριάς, τῆς δόξας καὶ τῆς τιμῆς.

Ἀντιπροσωπεύονται στὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τῶν Γιαννίνων, ὅλοι οἱ Ἕλληνες. Οἱ ποιητὲς μας δίνουν τὴ μάχη τους μὲ τὴν πέννα καὶ μὲ τὸ ὄπλο:

«Μανωλιάσσα—25 Δεκεμβρίου... Ὅλοι ζητοῦν πυροβόλα. Διακρίνω τὸν ποροβολάρχη Πιτμεζᾶν. Ἐχει διανείμει τὰ τέσσερα πυροβόλα του εἰς τὰς τέσσαρας ἄκρας... Καὶ ὁ πυροβολάρχης ὅστις εἶναι ὑπὸ τὴν φιλολογικὴν μορφήν του ὁ γλυκὺς Λαύρας, βαίνει μὲ βῆμα περιπάτου ἀπὸ τοῦ ἑνὸς πυροβόλου εἰς τὸ ἄλλο, φέρον τὸν ἀναπόσπαστον μονύελον καὶ περιστρέφων εἰς τὸν ἀέρα πελωρίαν γκλίτσαν... Πλησίον τοῦ λόχου μας ἄλλη διμοιρία μὲ ἐπὶ κεφαλῆς λοχίαν τὸν ποιητὴν Ρῶμον Φιλλύραν ἔξεμει τὸν θάνατον. Ἡ μικρὴ μας φιλολογία ἄς μὴ ἔξη παράπονα ἀντιπροσωπεύεται θαυμάσια», γράφει ὁ Ἡλίας Κατσαντώνης στὸ ἔργο του «Ἡ Ἐκπόρθησις τοῦ Μπιζανίου», Βιβλ. Μ. Σαλιβέρου ἐκδ. 1914, σελὶς 49.

Στὸ Δρίσκο κάτω ἀπὸ τὸ φλάμπουρο τοῦ Ἰταλοῦ στρατηγοῦ Πιπίνου Γαριβάλδη τρέχει ὁ Λοχαγὸς καὶ ποιητὴς Μαβίλης, γιατί ἐνοιωσε πὼς «ἦρθε, ἦρθε ἡ ὥρα πού τῆς μάνας μας Ἑλλάδας θᾶστραφτε ξανὰ ἢ σβημένη τῆς ὄψης», γιατί πίστεψε πὼς πάνω ἀπὸ τὴν ὁμορφιά καὶ τὸ λόγο ὑπάρχει ἡ Πατρίδα, καὶ προσφέρει τὴ ζωὴ του, τὸ ἀλικο αἷμα του, πού καθαγιαίνει τὸν ἀγῶνα τῶν θρυλικῶν Γιαννίνων μὲ τὰ δαφνοστέφανά του.

Ἐημερώνει ἡ 21η Φεβρουαρίου 1913.

ὦ! ἅγια μέρα. ὦ! μέρα δοξασμένη. Τὸ ξημέρωμά σου γενιὲς δάκαιρες ἐγαλούχησε. Ἡ προσμονὴ σου, στὰ μυρωμένα μάγια σου, ἔζωσε τὰ δεσμά τοῦ σκλάβου Ἑλληνισμοῦ. Ἡ ἀνατολὴ σου, ἐπραγμάτωσε τὸ θαῦμα τῶν θαυμάτων, τὸ ἀσύλληπτο ἔπος τῆς ἀρχαίας φυλῆς μας.

Ἐημερώνει... 21 Φεβρουαρίου 1913.

Σταθμὸς κι' ἀρχὴ τῆς ἱστορίας τοῦ τόπου μας. Μέρα λαμπρὴ, δαφνοστεφανωμένη στὴν ἱστορία τοῦ ἔθνους.

Ἐημερώνει...

Κι' ἡ πολιτεία τινάζεται πανώρῃα Λούζεται μέσα στὸ φῶς τοῦ λαμπεροῦ ἡλίου πού ἀνατέλλει ἀπὸ αἱματοβαμμένες κορφές. Λούζεται ἀπὸ πλούσιο φῶς πού χύνουν οἱ γαλαξίνιοι καταρράκτες τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ. Λούζεται ἀπὸ τ' ἅγιο φῶς πού ἀντιφεγγίζει ἀπὸ τ' ἀδελφικὸ φίλημα τοῦ Παρθενῶνα.

Ἐημερώνει...

Κι' ἡ πολιτεία, πού χθὲς ἀκόμα στραγγαλιζόταν ἀπὸ τὸ βάρβαρο, πού χθὲς ἀκόμα ἀντηχοῦσε ἀπὸ τοὺς θρήνους καὶ τοὺς σπαραγμούς, πού χθὲς ἀκόμα κοιμήθηκε σκλάβη, ξυπνάει τρισέβδοξη, παρθένα.

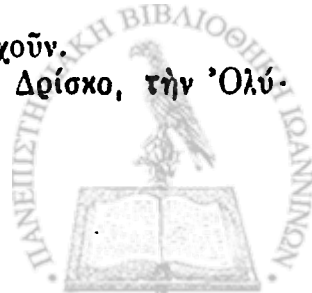
Τὰ μισοφέγγαρα ξεψυχοῦν. Τὰ σκισμένα φέσια, τὰ γκρεμισμένα σύμβολα, καγγάζουν. Ἡ βία γκρεμίστηκε στὸ πεδίο τῆς τιμῆς. Τὰ κλειδιά τῆς πολιτείας παραδίδονται στοὺς τιμημένους.

Ἡ γαλανόλευκη κυματίζει περήφανη. Μιά, δύο, πολλές, χιλιάδες γαλανόλευκες, σύμβολα ἱερά, πού κεντήθηκαν μὲ δάκρυα, μὲ ἐλπίδες, μὲ θυσίες, πέντε δάκαιρους αἰῶνες, ἀπὸ κορίτσι, ἀπὸ μανάδες, ἀπὸ γιαγίες, πού παραδίνονταν ἱερὴ κληρονομιά ἀπὸ ἡρωϊκοὺς προγόνους σὲ γνήσιους ἀπογόνους, γιὰ τὴν ἅγια, τὴ μόνη, τὴν ἱστορικὴ μέρα . . .

Χιλιάδες σημαῖες ἀναπετίζονται καὶ πλημμυρίζουν τὴν πόλη, καὶ κυματίζουν περίτρανα, καὶ καθρεφτίζονται στὰ γαλαξίνια, στὰ ἀτεμάχιστα νερά τῆς θρυλικῆς λίμνης.

Χαρμόσυνες καμπάνες ἤχοῦν. Ἀναστάσιμες καμπάνες ἤχοῦν.

Φύσα μυρωμένο ἡπειρωτικὸ ἀγέρι ἀπ' τὸ Μιτσικέλι, τὸ Δρίσκο, τὴν Ὀλύ-



τσικα, καὶ φέρε τὸ χαρμόσυνο μήνυμα τῆς λεύτερης κόρης στὴ μάνα Ἑλλάδα. Φύσα δροσάτο ἀγέρι καὶ φέρε τὸ ἀθάνατο μήνυμα στὴν πλάση ὅλη, πὼς οἱ τύραννοι ξεψύχησαν. Φύσα ἀγιασμένο ἀγέρι καὶ στείλε τὴ μοσχοβολιά σου, στοὺς ἡρωϊκοὺς ἀρματωλοὺς καὶ κλέφτες καὶ στοὺς ἄλλους ἡμιθέους τῶν ἱερῶν ἀγώνων τῆς πατρίδας, γιὰ ν' ἀναπαύωνται ἤρεμοι στοὺς τάφους τους.

Καὶ φέρε στοὺς ἀθάνατους εὐεργέτες μας τὸ χαρμόσυνο ἄγγελμα πὼς τ' ὄνειρό τους ἔγινε πραγματικότητα.

Καὶ φέρε τὸ ἀναστάσιμο σάλπισμα στοὺς μεγάλους Διδασκάλους τοῦ Γένους, πὼς ὁ σπόρος τους ἐκαρποφόρησε.

Καὶ φέρε τὸ γαληνοφόρο μήνυμα στὴν Κυρά—Φροσύνη καὶ στὶς δεκαεφτά παρθένες, πὼς ὁ αἵμοσταγῆς Ἀλῆς, θὰ μένει πάντα μιὰ κολασμένη σκιά, καὶ πὼς ὁ τύραννος ἀπέθανε.

Μάτια πολλὰ δακρύζουν. Μάτια πολλὰ κλαῖνε. Ἡ πολιτεία ἀνέστη. Ἡ φύση—καθαρὴ ἀνοιξιὰτικὴ μέρα—ἀνέστη. Τὸ ἔθνος ἀνέστη. Κι' ὅλα μαζί, μιὰ χαρούμενη συμφωνία. Κι' ὅλα, ἓνα γλυκὸ, μελωδικὸ τραγούδι.

Χαρμόσυνες καμπάνες ἀντηχοῦν. Ἡ πλάση τραγουδάει τὸ αἰώνιο τραγούδι τῆς ζωῆς. Οἱ φλογέρες ἀντηχοῦν θριαμβευτικὰ στὰ καπνισμένα χωριά, στὶς αἱματόβροχτες πλαγιές. Κι' ὅλα μαζί, συνθέτουν τὸ ἐθνικό, τὸ γλυκὸ *Te Deum* τῆς ἡπειρωτικῆς, αὐγῆς, μὲ ὑπόκρουση τοὺς ὕμνους καὶ τὶς δοξολογίες τῶν πιστῶν, τῶν ἐλευθέρων σκλάβων, στὸ Θεό.

Χριστὸς Ἀνέστη! Ἡ σκλάβα πόλη Ἀνέστη!

Τὰ θρυλικά Γιάννινα ἐλευθερώθηκαν.

21 Φεβρουαρίου 1912.

Τὴν ἄγια, τὴ δοξασμένη μέρα ποὺ ξημέρωσε, ἡ Πατρίδα ἔγραψε στὸ χρυσοῦ βιβλίο. Ὁ ποιητὴς, τὴν παρέδωσε ἱερὴ παρακαταθήκη στὶς γενιές ποὺ ἦρθαν. Ἀνανέωσε τὸ παρελθόν, ποὺ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν ἀναγέννηση τοῦ παρόντος. Ἔτσι διατήρησε καὶ διαιώνισε τὴν ἐθνικὴ περιουσία, γιὰ τὴ διατήρησε τὴν ἀλληλεγγύη ποὺ ἔχει τὸ παρελθόν μὲ τὸ μέλλον.

Ἡ τιτανικὴ πάλη, ἡ αἰώνια πάλη, μὲ νικητρία τὴν Ἑλληνικὴ ψυχὴ, παρασταίνεται μὲ τὴ μελωδικὴ λύρα τοῦ ποιητῆ Ἀγγέλου Σημηριώτη:

Σ Τ Ο Μ Π Ι Ζ Α Ν Ι

Μπροστὰ στὸ κάστρο τὸ τρανό, ποὺ φράζει του τὸ δρόμο
καὶ σπέρνει μπρὸς τὸ χαλασμὸ καὶ γύρω του τὸν τρομό
ὁ γιὸς τοῦ Ρήγα πολεμᾷ νὰ τὸ ξεθεμελιώση,
νὰ μπῆ στὰ μαῦρα Γιάννινα, πνοὴ ζωῆς νὰ δώση
στῆς λίμνης τὴν κοιμούμενη Κυρά, τὴ μαγεμένη.
Μὰ εἶναι τὸ κάστρο Δράκοντας κι' οἱ τοῖχοι στοιχειωμένοι...

Ξάφνου τὸ βασιλόπουλο σέρνει φωνὴ στὸ κάστρο.
Κάστρο κι' ἂν εἶσαι Δράκοντας, τῆς μέρας εἶμαι τᾶστρο,
τοῦ Ρήγα γιός, τῆς Μοίρας γιός! Κι' εἶναι γραφτό σου, τέρας
νὰ πάρη ἀπὸ τὸ χέρι μου τὰ λέπια σου ὁ ἀγέρας!

Ρίχνεται ὁ Ρήγας τοῦ στοιχειοῦ καὶ τὸ στοιχειὸ τοῦ ἀνθρώπου.
Δυὸ μῆνες ἔτσι πολεμοῦν στ' ἄλῳνι τοῦ ἔρμου τόπου.
Κι' ἀπὸ τοὺς δυὸ κάποιαν αὐγὴ καὶ κάποιαν ἄγια μέρα,
ποὺ χαμηλώναν οἱ οὐρανοὶ κατὰ τὴ γῆ ἔδῳ πέρα,



κι ὁ Ἄδης εἶχε Ἀνάσταση, κι ὁ κόσμος πανηγύρι,
τὴν ὥρα πού ὁ Ὠρίωνας πάει λαμπρὸς νὰ γύρη,
καθὼς πού πέφτει ἀπάντεχα καὶ πού ψοφάει ὁ ἀγέρας
σ' ἓναν ἀπέραντο σπασμὸ παραδῶσε τὸ τέρας.

Πάει ἡ ψυχὴ τοῦ Ἄλῃ—πασᾶ, τοῦ Ἄλῃ τὸ μῖσος πάει.
Καὶ νὰ σιῆς λίμνης τὸ βυθό, ἡ ὥρα Κυρὰ ξυπνάει.
Τοῦ Ράγα γιέ, τῆς Μοίρας γιέ, χρυσὲ σὰν καλωσύνη,
δικὰ Σου εἶναι τὰ Γιάννενα μὲ τὴν κυρὰ Φροσύνη.

Τὸ Μπιζάνι. Τὸ ὄχυρὸ θρωῖλος. Τὸ Μπιζάνι μὲ τὰ ἑκατὸ κανόνια του καὶ
μὲ τὰ μεγάλα ὀχυρωματικὰ ἔργα τῶν Γερμανῶν. Τὸ Μπιζάνι τὸ δρόσημο πρὸς τὴ
νίκη, πρὸς τὴν ἐλευθερία. Μῆνες τώρα ἡ γιγαντομαχία. Τὸ ἑλληνικὸ κανόνι βρον-
τάει ἀκατάπανστα, καθημερινά. Ἀδυσώπητο ὀρθώνεται τὸ ἐρώτημα. Θὰ πέσει τὸ
Μπιζάνι; Κι' ἀναρωτιόνταν οἱ σκλάβοι, κι' ἀναρωτιόνταν οἱ ἥρωες τοῦ μετώπου,
κι' ὁ κόσμος ὅλος ἀναρωτιέται. Θὰ πέσει! ἀπαντάει ἡ λύρα τοῦ ποιητῆ Γ.
Στρατήγη:

Μ Π Ι Ζ Α Ν Ι

Μπιζάνι... πού οἱ βρόντοι σου τὸν κόσμο συνταράξαν
τὸ αἰμάτινό σου ὄνομα θὰ τρέμη ὅλη ἡ γῆ
μὲ γράμματα ἀστέρια τὰ οὐράνια τὸ χαράξαν
καὶ μάνητα ἡ κόλαση θὰ νοιώση καὶ ὀργή.
—ὦ! δόξης ἀστειρευτῆ τοῦ γένους πηγῆ...
Θὰ πεσης... Καὶ πίσω σου θὰ ἰδοῦμε τὰ Ἥλύσια
τὴ γῆ τῶν ὀνείρων μας, τὴ γῆ τῶν Θεῶν
πού τᾶψαλε ἀθάνατα, θεϊκά, παραδείσια
τῆς Μούσας τὸν ἄγνωστο μεγάλο Ναό,
ὁ ψάλτης ὁ ἀόρατος πού λένε Λαό...
Μαζί του τῆς λίμνης σου κι' ὁ κύκνος πολέμησε
μαζί κι' ὁ Ἀστραπόγιαννος, μαζί κι' οἱ Ἀρματωλοὶ
μαζί τους κι' ἡ λύρα του τὰ κάστρα σου γκρέμισε
μὲ βρόντου δοξάρωμα, μὲ λάμψης στολὴ
στῶν ὀπλων τὸ σάρωμα, στὴν κάθε βολή.

Μὰ τὸ Μπιζάνι ἀκόμα κρατάει. Τὰ ἑλληνικὰ νειάτα, φλογισμένα, καρτεροῦν
καὶ προσδοκοῦν. Ἄχ! κι' αὐτὴ ἡ παγωνιά, τὰ χιόνια, ὁ δεῦτερος αὐτὸς ἐχθρὸς.
Ὁ ποιητῆς ζεῖ τὸ μεγάλο δράμα. Νοιώθει τὴν ἴδια ἀγωνία καὶ ζεῖ ἔτσι ἓνα
φλογισμένο κομμάτι τῆς ζωῆς του. Καὶ ὅλη αὐτὴ τὴν τραγωδία τοῦ πολέμου τὴν
ἐκδηλώνει στὸ ποιημά του «Τὸ γράμμα τοῦ πολεμιστῆ, ὁ ποιητῆς: Γεώργιος
Βουγιουκλάκης.

ΤΟ ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΙΣΤΟΥ

Μοῦ γράφεις μάνα μιὰ γραφὴ καὶ μὲ ρωτᾷς τί κάνω,
στοῦ Μπιζανιοῦ τὴν παγωνιά, στὸ κρύο θὰ πεθᾶνω!
Δὲ μὲ φοβίζουν μάνα μου οἱ σφαῖρες τὰ κανόνια
μὰ μὲ φοβίζει ἡ βροχή, τοῦ Μπιζανιοῦ τὰ χιόνια...
Λειτουργῆσε τὴν Παναγιά κι' ἀναψε κι' ἀγιοκέρι
νὰ κάνη θαῦμα, μάνα μου, νὰ γίνη καλοκαίρι
νὰ βγῆ ὁ ἥλιος μιὰ φορὰ κι' ἀπ' τὴ χαρὰ νὰ κλάψω



κι' ἀπὸ τὰ Γιάννινα γραφή, μάνα μου, θὰ σοῦ γράψω.
Μάνα μ' ὁ Κωνσταντῖνος μας, παιδιὰ ὅλους μᾶς ἔχει,
σὰν ἀητὸς στὸ πλάϊ μας καὶ σὰν πατέρας τρέχει.
Μὴν κλαῖς μανούλα μου χρυσῇ, γρήγορα θὰ γυρίσω
καὶ θάμαι μάνα νικητῆς, γλυκὰ νὰ σὲ φιλήσω,

Ἐπερίγραπτη ἐκείνη ἡ παγωνιά. Ὁ πολεμιστῆς παρακαλάει τὴ μάνα του ν' ἀνάψει ἄγιοκέρι, γιὰ νὰ λυώσουν τὰ χιόνια. Ἐπερίγραπτη ἐκείνη ἡ παγωνιά, καὶ καρτερεῖ, καὶ τοῦγινε πίστη, πὼς θὰ γράψει στὴ μάνα του γραφὴ ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ Γιάννινα πού θὰ γίνουν γρήγορα ἑλληνικά, γιὰτι καὶ τὸ πουλὶ τὸ γλυκοκελα ηδεῖ, ὅπως γράφει στὸ ποίημά του «Γιάννενα», ὁ ποιητῆς: Στ. Δάφνης.

Γ Ι Α Ν Ν Ε Ν Α

Ἄπ' ἔξω ἀπὸ τὰ Γιάννενα σ' ἓνα ψηλὸ κλαδί
πουλὶ—πουλάκι κάθησε καὶ γλυκοκελαδεῖ:
—Ἀνοῖξε στράτα διάπλατη καὶ στράτα μυρωμένη
κι' ἔρχεται ἡ Λευτεριά ἢ κυρὰ μὲ τ' ἄνθη στολισμένη.
Τ' ἀκοῦνε οἱ σκλάβοι πὺ βαθειὰ σ' ὄνειρου βάθος ζοῦνε
καὶ τὰ κέρια ἐτοιμάζουνε καὶ τοὺς παλμοὺς κρατοῦνε,
καὶ τὸ καλὸ φθινόπωρο μὲ κάποια ἀνατριχίλα
στρώνει τ' ὀλόχρυσο χαλὶ μὲ τὰ σιερνὰ του φύλλα.

Ὁ ποιητῆς ἀγωνιᾷ. Μὲ τὴν ποίηση ὁ ἄνθρωπος ἔρχεται νὰ ἐνώσει ὅτι μέσα του εἶναι ἀθάνατο μὲ τὴ μορφή τοῦ κάλλους. Ἡ Ἑλλάδα, μὲ τὸν ἱστορικὸ δρόμο της, ἀγωνίζεται καὶ ὀλάκαιρη προσεύχεται κατανυκτικά. Καὶ μαζί της ὁ μεγάλος βάρδος, ὁ ποιητῆς Ἄγγελος Σικελιανός:

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΓΙΑ ΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ

Τὸ δρὺ τ' ἀρχαιομίλητο κι' ἂν θροῖσε στὴ Δωδώνη
γιὰ τὸν ποιητὴ πολεμιστῆ' κι' ἂν σείστηκαν τὰ φύλλα
γι' αὐτόν, στοῦ Δία τὴ μαντικὴ πλατιὰν ἀνατριχίλα,
κοίλια' ἢ καθάρια γέμιση τοῦ φεγγαριοῦ σιμώνει,

σφίγγουν τὰ χιόνια στ' Ἄγναντα, κ' ἡ δύναμη τοῦ Ὀνειροῦ
δένει τὰ πάντα πιὸ σφιχτά, ἀπ' τὰ γλυκὰ ἀκρογιάλια
ὡς τὰ βαθειὰ, τὰ εὐωδερὰ περβόλια τῆς Ἡπείρου,
πὺ ἀστράφτουνε στὰ σκοτεινὰ κλαδιὰ τὰ πορτοκάλια,

καὶ νὰ ὁ χειμῶνας ἄξαφνα μ' ὄλο τὸν ἥλιο λάμπει,
φωτᾷ διαμάντι τὰ βουνά, κι' ὁ ἀέρας τὰ ζυγώνει,
κ' εἶν ἀπλωτὸς χαρότοπος, βελουδο κάτου οἱ κάμποι,
π' ἀκόμα ἢ ἐχτρικὴ φωτιὰ καπνίζει ἀργὰ κι' ὀργώνει

στὰ ρημαγμένα τὰ χωριά, καὶ στὸ ἥσυχο λιοπύρι
—τώρα οἱ ἀρνάδες γέννησαν— καὶ στὴ θαμπὴ γλυκάδα
τοῦ ὠραίου Δεκέμβρη, μακρινὸ φαντάζει πανηγύρι
μ' ὄλα τ' ἀριά βελάσματα ἢ ἐλπιδοφόρα Ἑλλάδα!

Κι' εἶναι τὰ χιόνια ἀμυγδαλιές· κι' ὁ ἥλιος εἶν' τ' Ἀπρίλη
Πάσχα Κυρίου ν' ἀνάειλε φαντάζει ἢ κυρὰ—Μέρα,
νὰ σμίξουνε σ' Ἀνάσταση τὰ πικρὰ χεῖλη!



Ἱερὴ θυσία πάει ὁ στρατός, σὲ ἑαρινὸν ἄερα....

Τὰ Γιάννενα! Τὰ Γιάννενα! Τὰ πόθησε ἡ ψυχὴ μας,
ὦραϊε Θεέ, στῆς λησμονιάς τὶς ὥρες ἀφημένη
Σοῦ τὰ ταξ' ἄσειστο ναὸ λατρείας ἢ προσευχὴ μας
ἢ θέρημα μας τὰ δίψασε στὴν πίκρα πλαντασμένη,

θλιψτὸ ξανάρθε τ' ὄνειρο τ' ἀθῶο—τὸ παιδιακίσιο
νανούρισμα τῆς μάνας μας, στὶς κούνιες μας, τὰ βράδνα:
«Κοιμήσου, τὸ παιδάκι μου, κ' ἐγὼ θὰ σοῦ χαρίσω
τὴν Ἄρτα μὲ τὰ Γιάννενα τὴ Χιὸ μὲ τὰ καράβια....»

Ἵραϊε Θεέ! Τὶς τροχυμιὲς σταμάτησες, κ' ἐχύθη
ἡ εὐλογία Σου, στὸ στρατιὸ τὸν κουρασμένο, ἀνέσα,
καὶ μὲ τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ τοῦ γλύκανες τὰ στήθη.
Ἵραϊε Θεέ, τὸ χέρι Σου προστά, καὶ νάμπει μέσα

ὡσὰν ἀσκέρι τ' οὐρανοῦ στὸ μυροβόλο ἄερα,
στῶν κήπων Σου, πεντάγλυκε Νυμφίε, τὴν ὁμορφάδα!
Τὰ Γιάννενα ! Τὰ Γιάννενα ! Γονιστιτὴ ἢ Ἑλλάδα
μέσ στῆς θυσίας τοὺς καπνοῦς, γυρμένη πέρα ὡς πέρα,

μέσα σὲ χιόνια ἀμυγδαλιῆς κι' ἥλιο λαμπρὸ τοῦ Ἀπρίλη,
τὸ Πάσχα Σου, τὸ Πάσχα Σου, γυρεῖ νύχτα—μέρα,
νὰ σμιξοῦνε σ' Ἀνάσταση τὰ πικραμένα χεῖλη !

(Συνεχίζεται)

ΜΟΙΡΟΛΟΪ ΤΗΣ ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ

Τῶν ξακουσμένων τ' ἄρματα δὲν πρέπει νὰ βασιτοῦνται,
μόν' πρέπει νὰ πετάγωνται κάτω στὸ σταυροδρόμι,
κι' ὅσοι διαβάτες κι' ἄν περνοῦν ὅλοι νὰ τὰ ρωτᾶνε:
—Ἄρματα, τίνος εἴσατε καὶ ποῦ εἶν' τ' ἀφεντικό σας ;
—Ὁ ἀφέντης μας σκοτώθηκε γιὰ τὴ γλυκεῖα πατρίδα,
σκοτώθηκε στὰ Γιάννινα, στὸ σκοτεινὸ Μπιζάνι,
ποὺ ἔγινε μάχη δυνατὴ τὴν ὀργισμένη μέρα.
Πέφταν οἱ σφαιρες σὰ βροχὴ κι' οἱ ὀβίδες σὰ χαλάζι,
πέφταν τὰ λιανοντούφεκα σὰν ἄμμος τῆς θαλάσσης.
Σκοτώθηκε κόσμος καὶ ντουνιάς, γίνη μεγάλη θλίψη
ἄλλους τοὺς πῆρε σὲ μεριά κι' ἄλλους ἀπὸ τὴν πάντα
κι' ἕναν ὑγιὸ μονογενῆ τὸν πῆρε στὸ κεφάλι.
Βροῦσε τὸ αἷμα του ἔτρεχε, σταλαγματιὰ δὲ μένει . . .

(Δημοτικὸ)





ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΘ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
συν)χου θεολόγου καθηγητού

Ο ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΙΟΣ ΖΩΗΣ Ν. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ 1837-1922

Ο φίλος συνεργάτης της Ήπειρωτικής Έστιας κ. Αλέξανδρος Δημ. Λιθαδεύς έγραψε κάμποσες φορές για τους εργάτες στην προαπελευθερωτική περίοδο της Ήπειρου.

Στο φύλλον του περασμένου Οκτωβρίου έγραψε την πληροφορία, ότι ο μόνος Ζώης Παπανικολάου προσέφερε στον άειμνηστο Έλευθέριο Βενιζέλο για τους έθνικούς του άγώνες δυο χιλιάδες χρυσές δραχμές, άλλος δέ καλός πατριώτης ο Γιαννιώτης ευρωσόδεφης Βαγγέλης Φρίγγας χίλιες.

Ας μου έπιτραπή να δημοσιεύσω για να μαθαίνει ή νέα γενεά στα γνωρίζω για τη ζωή και την κοινωνική και έθνική δράση του Ζώη Παπανικολάου.

Ο Ζώης γεννήθηκε στην Άρτσιστα του Ζαγοριού στα 1837 από πατέρα ιερέα. Έμαθε τα πρώτα γράμματα στο σχολειό του χωριού του. Ο φτωχός πατέρας του τον έβαλε υπηρέτη στα Γιάννινα σ' ένα μαγέρικο. Έπειδή ο Ζώης διψούσε για μόρφωση, την ήμερα υπηρέτουσε σκληρά και τη νύχτα μελετούσε ανάβοντας κανένα κερί από το μαγαζί. Ο προϊστάμενός του τον παρατήρησε για τα κεριά. Ο Ζώης έφυγε από το μαγέρικο και έκαμε μερικά χρόνια υπάλληλος, έπειτα βοηθός και τέλος συντάξιμος στο φαρμακείον του Ζαγορίσιου Εύσταθίου Τσουρίδη (1).

1. Παιδιά του Εύσταθίου ήσαν οι άδελφοί Αλέξανδρος και Γεώργιος Τσουρίδης που το φαρμακείον το μετέβαλαν σε φαρμακείο και διηύθυναν και το Ιταλικόν έμπορικόν πρακτορείον κατηγορούμενοι γιαυτό άδικα από τους φανατικούς της εποχής ότι υποστήριζαν και τα πολιτικά συμφέροντα της Ιταλίας στην Ήπειρο με

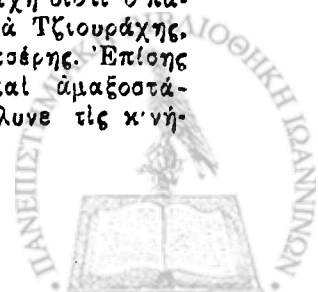
στα 1868 έγινε στα Γιάννινα ή μεγάλη πυρκαϊά και ο Ζώης έπαθε πολλά έγκαύματα προσπαθώντας να σώση ότι μπορούσε από το φαρμακείον και έμεινε δυο μήνες στο κρεβάτι. Και άρχισε να μελετά έλληνικά και γαλλικά συγγράμματα ιατροφαρμακευτικά και μάλιστα και μετέφρασε και τους Άθλους του Βίκτωρος Ούγγω.

Έχοντας ο αυτοδίδακτος Ζώης πεποίθηση στις έπιστημονικές του γνώσεις πήγε —δπως πήγαιναν οι φαρμακοποιοί, οι ιατροί, οι δικηγόροι—στην Πόλη να πάρη άδεια να έξασκή το επάγγελμα του φαρμακοποιού από την Όθωμανική κυβέρνηση. Έπηρε την άδεια, γύρισε στα Γιάννινα και με τις λίγες οικονομίες του ίδρυσε το φαρμακείον (2) που διατηρείται ως σήμερα με τον δμώνυμον έγγονό του και μαθητή μου στη Λεωφόρο Έλευθερίου Βενιζέλου.

Ο μελετηρός και ως το θάνατό του φιλόπονος Ζώης είχε και ιατρικές γνώσεις. Έκαμε διάγνωση ότι ένας άσθενής είχε καρκίνον στο άπευθυσμένον, που δέν τον

το πρακτορείον των αυτό, όπου υπηρέτουσε ως γραμματέας ο Εενοφών Στεριάδης, ο έγγονος του Παπακρομμύδα.

2. Παλιά φαρμακεία στα Γιάννινα αναφέρονται του Άθανασίου—του παπικού Άρμάου—του Βασιλειάδη—του Μιχ. Λαμπρινού—του Γ. Μολυβάδα—του Άθαν. Τζιουμπέ—του Ιωάν. Τζαβέλλα—ένός με το επίθετον Φαρμακοποιός—του Άρμενίου Μπεκιάν και του Λαμποβίτη Χρίστου Παναγιωτίδη, που τον έλεγαν Τζιουράχη διότι ο πατέρας του ήτο χειρουργός, τουρκικά Τζιουράχη, ενώ ο φαρμακοποιός λεγότανε σπετοέρης. Επίσης του Μαλαμίδα, ο οποῖος διηύθυνε και άμαξοστάσιον και με τ' άμάξια του διευκόλυνε τις κινήσεις των πατριωτών.



είχαν ανακαλύψει τότε στις Ἀθήνας οἱ ἰατροί, ἐθεράπευσε μιὰ λεχώνα ἀπὸ τέτανο. Ἐθεράπευσε ἀμυγδαλές, ἐβγάξε δόντια καὶ γιάτρευε τὰ βλαμμένα, ἔπωρε μιὰ ὠρὰ στὸ χωριὸ τοῦ τριάντα ἐν ὄλῳ Τούρκων στρατιωτῶν. Ὁ Ζῶης ἦτο καὶ καλλιτέχνης φωτογράφος. Μὲ τὸν πατέρα μου, Ἀθανάσιον Παπακώτην ἢ Οἰκονόμου ποῦ εἶχε σπουδάσει στὴ Γαλλία, ἦσαν στενοὶ φίλοι. Διατηρῶ στὸ σπίτι μου μιὰ ὠραία ἀναλλοίωτη ἀπὸ τὰ 1891 φωτογραφία τοῦ πατέρα μου μαζί μ' ἐμένα, παιδάκι τότε τριῶν χρονῶν.

Ὁ Ζῶης τέλος πρόθυμα ἐλάμβανε ἀπὸ τοὺς ξενιτεμένους Ἑπειρώτες, τὰ ἡναπολεῶνια ποῦ τοῦ ἔστελναν νὰ τὰ στέλνῃ ἀσφαλῶς στὶς οἰκογένειές των στὰ χωριά τοῦ Ζαγοριοῦ. Ὁ Ζῶης ὡς φαρμακοποιὸς ἀπόχρησε τὴ συμπάθεια καὶ τὴν ἐκτίμηση ὄλων τῶν ἰατρῶν⁽³⁾ τῆς ἐποχῆς του.

Τὰ φαρμακεία στὰ Γιάννινα ἐπὶ Τουρκίας ἦσαν κέντρα συγκεντρώσεως τῶν ἐπιστημόνων, ὅπου συζητοῦσαν διάφορα ζητήματα κοινοτικά, κοινωνικά, ἐκπαιδευτικά,

3. Παλιοὶ γιατροὶ στὰ Γιάννινα ἀναφέρονται οἱ Βηλαρᾶς, Βοῦδύτης, Λαφλεΐδης, Ζῶτος, Ἰωάν. Λαμπρίδης, Λιθαδάκης, Νούλης, Ποντίκης, οἱ χειρουργοὶ Ζαχαρίας καὶ ὁ μὲ τὸ ἐπίθετον Χειροῦργος, καὶ ὕστερα οἱ Βαρζέλης, Βοῦλας Γ., Κουτσιάκης Γ. μὲ τὶς ἐπιτοχεῖς διαγνώσεις του—ὁ Ν. Παπασπύρος ὁ νουνός μου—οἱ ἀδελφοὶ Χατζῆς Στέφ. καὶ Δημῶθ.—ὁ Περ. Μολυβιάδης—ὁ Σαλαμάγκας καὶ οἱ χειρουργοὶ Β. Ρέκκας καὶ ὁ λόγιος Π. Φάντης. Στὰ Γιάννινα ὡς ἰατροὶ ἐρχόντανε καὶ ὁ ἀγωνιστὴς ἀπὸ τὸ Τρίστονο Λαρίτης, ὁ Διούμας μὲ τὴν ὀλόλευκη γενειάδα ἀπὸ τὸ Τσερβάρι, ὁ Ν. Οἰκονομίδης ἀπὸ τοὺς Φιλιάτες. Καὶ τέλος ἦσαν καὶ δυὸ Ἰσραηλίτες ἰατροὶ, ὁ Δεκάστρος καὶ ὁ Λιέτος.

Ὁ Στέφ. Σαλαμάγκας ὁ εὐσεβὴς αὐτὸς καὶ λόγιος ἰατρός καὶ καλὸς πατριώτης ἀπέθανε τὴν ἡμέρα ποῦ τὰ Γιάννινα γινόντανε Ἑλληνικά, ἀφοῦ πρόφθασε νὰ ἀσπασθῇ ἐναντὶ ἐλευθερωτῆ Ἑλληνα στρατιώτη.

Οἱ ἰατροὶ Δεκάστρος καὶ Λιέτος ἀναφέρονται στὸ Μαθητολόγιον τοῦ Παρθενοναγωγείου ἐξελληνισμένοι ἀπὸ τὴ Διευθύντρια ὡς πατέρες τῶν μαθητῶν Κάρτορος καὶ Λιγιώτη.

Ὁ Δεκάστρος ἦτο ἀπόγονος ἐνός ποῦ εἶχεν ἐλθῆ στὰ Γιάννινα ἀπὸ τὴν Ἰταλία καὶ ὁ γιὸς του μῆνει τώρα στὰς Ἀθήνας καὶ εἶναι καὶ συνεργάτης τῆς Ἑστίας. Γιὰ τὸ Λιέτο εἶχε γράψῃ ὁ Χρ. Χρηστοθεοπίδης ὅτι θεράπευσε ἕναν Τούρκον Σιέην, ὁ ὁποῖος ὡς ἀμσιδῆ τοῦ ἔδωκε ἕναν πήχο τόπο στὸν παράδεισο, καὶ ὁ Λιέτος ὁὖν Ἐβραῖος τὸν μεταπούλησε σὲ ἄλλους Τούρκους.

ἐπιστημονικά, ἔθνικὰ καὶ σ' αὐτὰ συναντοῦσε κανεὶς τοὺς ἰατροὺς⁽⁴⁾. Ὁ Ζῶης ἐχημάτισε ἐνεργὸν μέλος τῆς Ἑπειρωτικῆς Ἐταιρείας καὶ σχεδὸν κάθε βράδυ μαζεῦόντανε στὸ σπίτι του, ποῦ ἦτο πάνω καὶ πίσω ἀπὸ τὸ φαρμακεῖον, τὰ μέλη γιὰ τίς μυστικὰς συνεδριάσεις, ἔπωρε ὁ τότε καὶ σήμερα ἡγούμενος τῆς Ἀγ. Αἰκατερίνης Ἀνθιμος Κτενιάδης, ὁ γυμνασιάρχης Γ. Καλούδης, οἱ ἰατροὶ Πισπιρῆς Μίνος, ὁ ἐθελοντὴς στὸν πόλεμο τοῦ 1897 Δημ. Βλαχλεΐδης καὶ ἄλλοι πολλοί.

Ὁ ἐθνικόφρων Ζῶης ποτὲ δὲν πῆγε νὰ ἰδῆ τίς φέστες τῶν Τούρκων, ἔπωρε τὸ μεγαλοπρεπῆ ντουναμὰ ποῦ γιόρταζαν στίς 19 Αὐγούστου, τὴν ἡμέρα δηλ. ποῦ ἐγινε σουλτᾶνος ὁ Ἀβδούλ Χαμίτ. Οὔτε στὴ δοξολογία στὸν Ἀγ. Νικόλαο τῆς ἀγορᾶς στὴν ὀνομαστικὴ ἑορτὴ τοῦ Τσάρου Νικολάου, ἔπωρε πῆγαιναν πλῆθος Χριστιανοὶ ἀναμένοντας τὴν ἐλευθερία ἀπὸ τὴν Ἀγία Ρωσία⁽⁵⁾.

Ὁ Ζῶης, ἔταν ἔμπαινε στὸ φαρμακεῖον του κανένας Τούρκος πελάτης, τὸν προσφωνοῦσε μὲ τὸ «ἔτις ποῦ λὲς Μουσταφᾶ ἐφέντη» γιὰ ν' ἀντιληφθοῦν οἱ χριστιανοὶ καὶ νὰ προσέχουν τὰ λόγια των.

Ὁ Ζῶης τὰ ἔπλα γιὰ τοὺς ἀντάρτες τὰ εἶχε κρυμμένα στίς προθήκες ποῦ εἶχε φάρμακα καὶ ποτὲ δὲν πῆγε ὁ νοῦς τῶν Τούρκων νὰ ψάξουν καὶ σ' αὐτὲς νὰ τὰ βροῦν.

Ἡ ἐθνικὴ δράση τοῦ Ζῶῆ δὲν διέλαθε

4. Οἱ ἰατροὶ σπούδαζαν στὰς Ἀθήνας στὴν Ἰταλία, στὸ Παρίσι καὶ δὲ φοροῦσαν φέσι, ἀλλὰ καπέλλο, καὶ μάλιστα οἱ ἰατροὶ Βαρζέλης καὶ Πισπιρῆς φοροῦσαν καὶ ρεδιγγότα καὶ καπέλλο ψῆρη. Ἐπίσης καὶ ἀρκετοὶ καθηγηταὶ φοροῦσαν καπέλλο. Καὶ ὅταν τύχαινε νὰ περάσουν ἀπὸ τοὺς τουρκομαγαλάδες «τὰ ἀπάτητα» γιὰ τοὺς χριστιανούς μέρη, τὰ τουρκάκια τοὺς πετροβολοῦσαν καὶ τοὺς φώναζαν «φράγκε, μαράγκε, πρίτε κακαράγκε» καὶ ἐξανάγκασαν καὶ τὸν καθηγητὴ Ἰωάν. Κανάτα νὰ ξαναφορέσῃ τὸ φέσι.

5. Ὁ γηραιὸς διδάσκαλος τῆς Ζωσιμαίας Γιάννης Μπογᾶς ὁ ἐπικαλούμενος Χριστιανὸς ρωσόφιλος εὐχότανε νὰ γίνῃ ἡ Ἑδρωπαϊκὴ Τουρκία Ἑλληνικὴ καὶ ἡ Ἀσιατικὴ Ρωσικὴ καὶ κάτω ἀπὸ φωτεινὰ τόξα στὰ Λαρδανέλλια νὰ περνοῦν οἱ παλιόφραγκοὶ καὶ νὰ σκάζουν βλέποντας τίς φωτεινὰς ἐπιγραφὰς «Ἑλληνικὴ Ὁρθοδοξία, Ρωσικὴ Ὁρθοδοξία».



τὴν προσοχὴ τῶν Τούρκων. Κάποιος χωρικός βαλμένος κατέθεσε, ὅτι ὁ Ζῶης ἔχει στὸ φαρμακεῖο κρυφὸ δωμάτιο, ὅπου κατηχεῖ καὶ ὀρκίζει χριστιανούς καὶ τοὺς δίνει δπλα. Τότε στὶς παραμονές τοῦ πολέμου τοῦ 1912—13 οἱ Τούρκοι τὸν συλλαμβάνουν καὶ τὸν φυλακίζουν ἂν καὶ γέρο 75 χρονῶν. Ἐνας φίλος τοῦ Τούρκου τὸν εἰδοποιεῖ ὅτι θὰ τὸν δηλητηριάσουν καὶ ἀναγκάζεται στὴ φυλακὴ νὰ τρώγῃ μόνον βραστὰ αὐγά. Μὲ τὴν ἐπέμβαση τοῦ ἱατροῦ Β. Ρέκκα, Ἄγγλου ὑπηκόου, ἐπισπεύδεται ἡ δίκη τοῦ Ζῶης. Στὸ δικαστήριον ὁ κατήγορος χωρικός κάθησε πίσω ἀπὸ τὸν κατηγορούμενο Ζῶη, ὁ ὁποῖος εἶχε διαταγὴ νὰ μὴ στρέψῃ πίσω νὰ τὸν ἰδῇ. Ὁ Ζῶης παρακάλεσε τὸ δικαστήριον νὰ ἐρωτήσῃ τὸν κατήγορον ἂν ξέρῃ ποῦ εἶναι τὸ φαρμακεῖον τοῦ καὶ ἂν πάτησε ποτὲ τὸ πόδι του σ' αὐτό. Ὁ κατήγορος εἶπε ὅτι ὅ,τι κατέθεσε τὰ ἔμαθε ἀπὸ

ἄλλους. Οἱ Τούρκοι τὸ χωρικὸ τὸν ἐξυλοκόπησαν γιὰ τὴν ἄστεχη ἀπάντησή του.

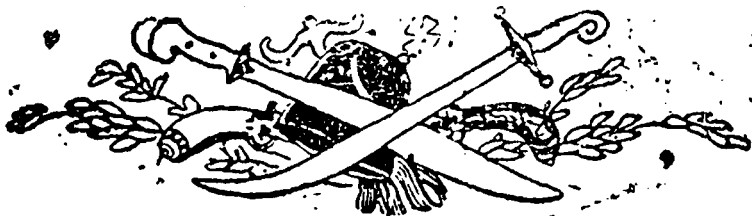
Ὁ πρόεδρος τοῦ δικαστηρίου ἔκαμε τὸν ἐξῆς διάλογο μὲ τὸ Ζῶη.

«—Πόσες ξυλιές βαστᾶ τὸ κορμί σου, παλιόγερε;»

«—Δοκιμάστε, ποῦ νὰ ξέρω ἐγώ;».

«—Νὰ σκάσης, βρὲ παλιόγερε, καὶ σὺ ραγιαῖς εἶσαι καὶ τὰ ἀγγόνια σου ἀκόμα ραγιαῖδες θὰ ψοφήσουν, γκρεμίσου ἀπ' ἐδῶ».

Ὁ Ζῶης ηὐτύχησε νὰ ἰδῇ ἐλεύθερη τὴν Ἡπειρο. Ἀλληλογραφοῦσε μὲ τὸν ἐλευθερωτὴ Ἐλευθέριο Βενιζέλο. Πικράθηκε γιὰ τὸν ἐθνικὸ εἰχασμό. Ἐκλαυσε τὴν κατὰληψη στὰ 1916 τῆς Β. Ἡπείρου ἀπὸ τοὺς Ἴταλους καὶ Ἀλβανούς. Παρέδωσε πικραμένος τὴν πατριωτικὴ ψυχὴ του στὸ Θεὸ τρεῖς μῆνες πρὸ τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς, τὴν ὁποῖαν προέλεγε ὁ καλὸς αὐτὸς πατριώτης. Αἰωνία ἡ μνήμη του!



ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΔΟΚΙΜΙΟΝ*

ιστορικής τινός περιλήψεως τῆς ποτέ ἀρχαίας καὶ ἐγκρίτου
ἠπειρωτικῆς πόλεως Ἄρτης

ΠΡΟΛΟΓΟΣ—ΣΧΟΛΙΑ: ΓΙΑΝΝΗ ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΥ

9. Διασπαρέντες οἱ Ἀπόστολοι μετὰ τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν εἰς πᾶσαν τὴν Οἰκουμένην, εἰς αὐτῶν ὁ Θεηγόρος Παῦλος ἐπισκέφθη τὴν Νικόπολιν τῷ 64 ἔτει Μ.Χ. ὡς ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος ἀποφαίνεται εἰς τὴν πρὸς Τίτιον Α' ἐπιστολὴν Κεφ. Γ. παράγρ. 12. «Ὅταν πέμψω Ἀριεμὰν πρὸς σὲ ἢ Τυχικόν, σπούδασον ἔλθειν πρὸς με εἰς Νικόπολιν, ἐκεῖ γὰρ κέκρικα παραχειμάσαι⁽¹⁸⁾»: καὶ κατὰ συνέπειαν εἰς ταύτην τε καὶ εἰς τὰς πλησιοχώρους αὐτῆς χώρας, κηρύξας τὸ Εὐαγγέλιον καθιδρύσατο τὸ πρῶτον εἰς τὰ μέρη ταῦτα τὴν ἀληθῆ Πίστιν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ· ἀλλὰ καὶ ἕτεροι τῶν Ἀποστόλων ἐκήρυξαν εἰς τὰ μέρη τῆς Ἠπείρου, οἷον οἱ συνεργάται τοῦ Ἀποστόλου Παύλου Ἰάσων καὶ Σωσίπατρος, ἡ μυροφόρος καὶ Ἰσαπόστολος Μαρία ἡ Μαγδαληνή, καὶ ὁ συνοπαδὸς τοῦ Παύλου Βαρνάβας ὁ Ἀπόστολος, οὗ καὶ ἀρχαῖος τις ναὸς σώζεται ἔν τινι Κώμῃ τοῦ τμήματος Λάμμαρης, καλουμένη Λοῦρος. Ἀλλὰ καὶ ἡ εἰδωλολατρεία ἐνέκειτο, ἕνεκα τοῦ τῆς Δωδώνης Μαντείου, ἄχρι τοῦ 167 ἔτους Μ.Χ.

10. Κατὰ τὴν ΙΓ' ἑκατονταετηρίδα ἀνεφέρεται ἡ Ἄρτα ὡς ἔδρα Μητροπόλεως, ⁽¹⁹⁾ προσλαβόντος εἰς τὴν ἑαυτοῦ δικαιοδοσίαν, μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, καὶ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ναυπάκτου, ἔχοντος τοῦ ποιμένος αὐτῆς τὸν 24 βαθμὸν· συνάμα ἔν τῇ πόλει ταύτῃ ἔσχον τὴν ἔδραν καὶ πάντες οἱ προὔπαρξαντες δεσπότες τῆς παλαιᾶς Ἠπείρου, μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν κατακτήσεως αὐτῆς (1449) ὡς ἀκολούθως.

11. Κατὰ τὰ μέσα τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος διαδοθεῖσα ἔν Ἄρτῃ πυρκαϊὰ ⁽²⁰⁾, ἀπετέφρωσε τὰ ὠραιότερα δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ αὐτῆς οἰκοδομήματα, ὧν πλεῖστα διετηροῦντο ἄχρι τοῦ ἔτους 1436 ἄξια λόγου, καὶ ἡ πόλις αὕτη ὡς πόλις λαμπρὰ καὶ ἐνδοξος παρὰ τοῦ ἕξ Ἀγκῶνος προμνησθέντος Κυριακοῦ ἀνεφέρεται.

12. Μετὰ τὴν Τουρκοκρατίαν ἡ Πόλις αὕτη ἠμαξεν ἐπὶ πλούτῳ καὶ καλλο-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου σελ. 18.

18. Ὑποστηρίζεται ἀπὸ μερικοὺς πὺς ὁ Παῦλος δὲν παραχέμασε στὴ Νικόπολη τῆς Ἠπείρου, ἀλλὰ στὴ Νικόπολη τῆς Μακεδονίας. Ἐπικρατέστερη ὁμως εἶναι ἡ ἀπόψη πὺς πρόκειται γιὰ τὴν ἠπειρωτικὴ Νικόπολη Ὁ Παῦλος μετὰ τὴν Νικόπολη συνέχισε τὸ δρόμο του γιὰ τὴ Ρώμη.

19. Κοίταξε σχετικὰ: *Tafel, Symbol. criticarum geogr. Byzant. spectantium, Pars prior*, σ. 18, 29, 53 No 26 καὶ *Pars posterior*, σ. 3, 58, 92 No 32.

20. Ἡ πυρκαϊὰ αὕτη ἀναφέρεται σὲ χρυσόβουλλο τοῦ Δεσπότη τῆς Ἠπείρου Συμεῶν (1361) ποὺ διασώθηκε στὰ ἔγγραφα τοῦ Πέτρου Ἀγαπητοῦ «Νοταρίου τῆς πόλεως καὶ νῆσου τῶν Κορυφῶν» τὸ χρυσόβουλλο ἀρχίζει ἔτσι: «Ἐπειδὴ ψήφῳ Θεοῦ ἐπέστη ἔμπρησμός τῆ Θεοσώστῳ πόλει Ἄρτης καὶ τὰ ὠ.αῖα αὐτῆς φεῦ! κατέφαγε καὶ κατέφλεξεν...» Μετὰ τὸ χρυσόβουλλο ἀνανεώνονται οἱ τίτλοι τῶν κτημάτων τοῦ Μεγ. Κοντόσταυλου τοῦ Συμεῶν, Ἰωάννου Τζάφα, Οὐρσίνου, Δούκα.



νη, κατέχουσα τὰ δευτερεῖα τῆς Πόλεως Ἰωαννίνων, καὶ ἐνεργοῦσα ἐμπόριον σημαντικώτατον, ἀνθ' ὅτου Ἕνεοὶ τε καὶ Γάλλοι ἐνιδρύναντο ἐν αὐτῇ ἀξιόλογα ἐμπορικὰ καταστήματα, διευθυνόμενα ὑπὸ προξενικῶν πρακτικῶν (21).

13. Ἐν τῷ Πετροβουνίῳ (δ) κατ' Ἀνατολὰς τῆς Ἄρτης ἐσώζοντο μέχρις ἡμῶν ἐρείπια τινὰ τοῦ παναρχαίου φρουρίου τοῦ μεγάλου Πύργου, ἐκ πελωρίων (22) λίθων ἀνευ ἀσβέστου· ἐπὶ τῇ βάσει τῶν θεμελιῶν αὐτοῦ ὠκοδομήσατο ἡ Ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἐκ βάθρων αὐτῶν τῷ ἔτει 1864 καὶ 65 στρατῶνα περιφανῆ μετὰ δύο δεξαμενῶν ὕδατος εἰς περιφρούρησιν τῆς Πόλεως καὶ τοῦ πρὸς Ἄρκτον αὐτῆς κειμένου πολυπαθοῦς χωρίου Πέτα· καθάπερ τοιοῦτον ἀνήγειρεν ἐν τῷ πρὸς νότον τῆς Ἄρτης, περὶ τὰς 4 ὥρας αὐτῆς ἀπέχοντι χερσονήζοντι ἐπινείῳ, ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ κόλπῳ κειμένῳ καὶ καλουμένῳ Σαλαγόρα ἢ Σαλαχώρα (23) ὅθεν ἐπιβιβάζονται διάφορα ἐμπορεύματα διὰ τὴν Ἄρταν καὶ δι' Ἰωάννινα· ἴσως τὸ ἐπινεῖον τοῦτο ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν ἢ ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἁλατος, ἕνεκα τῶν πέριξ αὐτοῦ συντηρουμένων Ἀλατουργείων, οἷον Ἀλαταγορά, ἢ ὡς θέσις ἀλατώδης, οἷον Ἀλατοχώρα. (ε').

14. Κατὰ τὸ ἔτος 1794, κατὰ τὴν 20 τοῦ Δεκεμβρίου μηνὸς πλημμυρήσας ὁ ποταμὸς Ἰναχὸς (24), πλείστας ζημίας προὔξενησεν εἰς τὰς συνοικίας Ἰωάννου Θεολόγου, εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν, καὶ τῶν Βυρσοδεψῶν (25), κρημνίσας πολλὰς οἰκίας ἕνεκα τῆς πληθύος τῶν ὑδάτων, ὥστε καὶ αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεολόγου, τῶν Ἀναργύρων, τῆς Εὐαγγελιστρίας καὶ Κορωνησίας ἐπληρώθησαν ὑδάτων, ἡ δὲ γέφυρα τῆς Ἄρτης ἐκαλύφθη ἅπασα ὑπὸ τῶν ὑδάτων τόσον, ὥστε ἡ ὑψηλοτέρα ἀψὶς ἐφαίνετο ὡς τι μικρὸν σημεῖον, ἐξέχουσα τῶν ὑδάτων· τοιοῦτόν τι συνέβη καὶ τῷ 1856 10)βρίου 14, ἀλλ' οὐχὶ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν καταστρεπτικόν.

15. Τῷ ἔτει 1796, μετὰ διετίαν τῆς ἀπὸ τὴν ἐκστρατείαν Σκόδρας ἐπιστροφῆς αὐτοῦ ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς, διωργάνισε καὶ ἔλαβε παρὰ τῆς Υ.Π. καὶ τὸ Βοϊβοδαλῆκι τῆς Ἄρτης, ἥτις ἐξηρτάτο κατ' εὐθείαν ἐκ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Διβανίου· ἔλαβε δὲ ταύτην ἀπατήσας τὴν Υ.Π. ἐν τίτλῳ μισθώσεως τῶν Βασιλικῶν προσόδων, εἰς τὸ ὄνομα Μουσταφᾶ τινος ἀνυπάρχτου, ἐν ὀνόματι τοῦ ὁποῦ διειτήρησε τὴν κατοχὴν, θεωρούμενος ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς κληροδότημα ταύτην τὴν ἐπαρχίαν ἐχούσης μητρὸς τοῦ Σουλτάνου (Βαλιδές), μέχρι τοῦ ἔτους 1821, ὅτε καὶ κατεστράφη (στ').

21) Γιὰ τὴν ἴδρυσιν τῶν προξενικῶν πρακτικῶν στὴν Ἄρτα, κοίταξε: Εὐστρ. Πατσαλιᾶ «Ἐγγραφα ἀπ' τὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ρωσικοῦ Ὑποπροξενείου», στὸ περιοδ. «Σκουφᾶς» τ 1, σ. 4 τοῦ 1955.

(δ) Πετροβούνιον, οὕτω καλεῖται ὁ λόφος οὗτος, ὡς λίαν πετωδῆς, ἐκτεινόμενος ἀπὸ τοῦ χωρίου Λιμήνη μέχρι τοῦ χωρίου Μπάνη ἐξ ἀνατολῶν πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἄρτης, καθ' ἣν θέσιν πηγάζουσιν ἐν τῷ Ἰνάχῳ εἰσρέοντα πλείστα πόσιμά τε καὶ μεταλλεῖουχα ὕδατα. Ἐν τῷ λόφῳ τούτῳ εὐρίσκεται ἀρχαῖος Ἀνεμόμυλος οἰκοδομηθεὶς ὑπὸ δύο εὐπατριδῶν Ἀρταίων Μίντισου καὶ Κωνσταντίνου Ζαχάρου, ἀχρηστος ἤδη.

22. Ἐκκληξὴ προκάλεσε τὸ μέγεθος τῶν λίθων τοῦ φρουρίου τῆς Ἄρτας στὸν Κυριακὸ ἐξ Ἀγκῶνος, ὁ ὁποῖος γράφει: *Moenia antiquissima urbis Acarnaniae (= Ἄρτης) in quo lapides mirae magnitudinis conspiciuntur.*

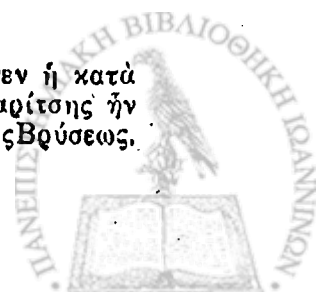
23. Σαλαγόρα (ἀγορὰ ἁλατος), Σαλαχώρα (=χώρα ἁλατος), μετὰ πρῶτο συνθετικὸ τὸ ξενικὸν SALE=ἁλάτι· Πιθανὸν ὅμως ἡ λέξις Σαλαχώρα νὰ προέρχεται ἀπ' τὴ Μολδοβλαχικὴ λέξις *salahor*=χωρικός ἀφορολόγητος, φύλαξ φρουρίου (ρουμανιστὶ *salahor* = μεροκαματιάρης).

ε. Εἰς Σαλαχώραν πλησίον τοῦ πυρκαυστου καὶ ἤδη ἐρείπιου Ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἐν ἔτει 1814 συνέστησε χωρίον ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς μετοικίσας ἐκ Χειμάρρας ἀρκετὰς οικογενεῖας, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐξόντωσιν αὐτοῦ αὐταὶ κατωστρέψασαι τὸ χωρίον ἀνεχώρησαν εἰς τὰ ἴδια, ὡς τῆς θέσεως λίαν οὐσῆς νοσώδους, ἕνεκα τῶν πολλῶν ἐλῶν.

24. Πρέπει νὰ ἐννοήσουμε τὸν Ἀραχθὸ

25. Ἡ συνοικία τῶν Βυρσοδεψῶν λέγεται καὶ Ταρπακιάδες.

στ. Χάσσι, λέξις ἐστὶ Τουρκικὴ, δηλοῦσα ἐνιαύσιον εἰσόδημα ὅπερ ἐλάμβανεν ἡ κατὰ καιροὺς Βασιλομήτην (Βαλιδέ). Πρὸς τῷ Χάσσι λοιπὸν τῆς Ποδγορίτσας καὶ Καριτίσας ἦν καὶ τὸ τῆς Ἄρτης, περιλαμβάνον σὺν αὐτῇ καὶ τὰ περὶ ταύτην χωρία τοῦ τμήματος τῆς Βρούσεως.



16. Μετά την κατάκτησιν (26) τῆς ταλαιπώρου Πρεβέζης (1798) ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς Τεπελενιώτης, ἵνα ἐφελκίσῃ εἰς ἑαυτὸν μᾶλλον τὴν εὐνοίαν τῆς Ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως, καὶ εὐκόλως κατακυριεύσῃ τὸ γενναῖον Σούλιον, ἐνόμιζε γὰρ ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν μερῶν τούτων περιθάλποντες καὶ βοηθοῦντες τοῖς Σουλιώταις κωλύουσιν αὐτὸν τῆς δολίου αὐτοῦ ἐπιχειρήσεως· ὅπως δὲ ἐπιτύχῃ τοῦ καταχθονίου σκοποῦ ἐσυκοφάντησε πρὸς τὴν Ὑψ. Πύλιν τοὺς κατοίκους Αἰτωλοακαρνανίας, Θεσπρωτίας, καὶ Ἀμφιλοχίας, χριστιανούς τε καὶ Ὀθωμανούς, ὡς δῆθεν ἔχοντες σκοπὸν ἵνα ἐπαναστατήσωσι κατὰ τῶν καθεστώτων. Ἀλλ' ὁ ἀείμνηστος τότε τῆς Ἀρτῆς ἱεράρχης Ἰγνάντιος ὁ Α' (27) γνωστοποιήσας τὴν δολοπλοκίαν ταύτην τῷ γεροσῶ Οἴκουμεν. τότε Πατρ. Γρηγορίῳ τῷ Ε' κατώρθωσε διὰ τῆς ἐπιμονῆς καὶ παραστάσεως ἐκείνου καὶ διαφόρων ἄλλων μέσων, ἵνα καταδαμάσῃ τὴν ἐν σπαργάνοις ἔτι κηρυττομένην σ'άσιν· ἀπεστάλη γὰρ εἰς τὰ ἀνωτέρω μέρη ὁ Μ. τῶν Πατριαρχείων Πρωτοσύγκελλος, ὁ ἀείμνηστος ἐκεῖνος Μητροπολίτης Ἐλασσῶνος εἶτα Φιλιππουπόλεως, Ἰωαννίκιος, ὅστις ἀφιχθεὶς καὶ εἰς Ἀρταν κατώρθωσε καὶ ἔλαβεν δικαστικὴν ἀπόφασιν (ἰλιάμι) δι' οὗ ἀπεδεικνύετο ὅτι οὐδεμία ὑπόψια ὑπῆρχε στάσεως ἐν ταῖς διαληφθεῖσαις χώραις, καὶ οὕτως ἀπηλλάγη καὶ ἡ Ἀρτα δεινῆς περιστάσεως.

17. Ἐν τῇ δυστυχεῖ ταύτῃ πόλει συνέβη κατὰ τὸ ἔτος 1816 Μαΐου 2, καὶ διήρκησε 14 μῆνας, ἄχρι τοῦ 1817 Ἰουλίου 2, τρομερὰ λοιμικὴ νόσος ἡ πανώλης (28) ἣτις ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ὠδήγησεν εἰς τὸν Ἀρταν περίπου 3.000 χιλιάδων κατοίκων ἐκ τῶν τριῶν γενῶν (29) τῆς πόλεως, ἀπαλλαγείσης μόλις διὰ τῆς ἐν Ἀρτῇ ἀφιχθείσης, προσκλήσει τῶν χριστιανῶν, Ἱεραῶς καὶ Χαριτοβούτου Κάρως τοῦ Μητροπολίτου Λαρίσσης Ἀγίου καὶ θαυματουργοῦ Βησσαρίωνος (30), κτήτορος τοῦ τῆς σεβασμίου Μονῆς τοῦ Δουσίκου τῶν μεγάλων Πυλῶν. Ἐν τῇ δεινῇ ταύτῃ περιστάσει, πολλαὶ μὲν τῶν Ἀρταίων οἰκογενειῶν μετέβησαν εἰς Ἀλλοδαπήν· ἄλλαι δὲ περίπου τῶν 300 ἄνευ διακρίσεως θρησκείας κατέφυγον εἰς τὰς Μονὰς Κάτω Παναγίας, Θεοτοκίου καὶ Βλαχέρνης, αἵτινες ὄντως ἀνεδείχθησαν ἀρωγοὶ αὐτῶν καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν ἐνδεῶν καὶ ἄλλαι ὑπὸ σκηναῶν ἀπὸ τῆς πεδιάδος τῆς πάλαι Μοιῆς Ὀδηγητρίας ἕως τοῦ κήπου τῆς Μητροπόλεως Π. Κίτσου, (ζ'), ἐγκαταλειφθείσης τῆς Πόλεως ἐρήμου καὶ ἀκατοικήτου 14 μῆνας.

18. Ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ ἦν Βοεβῶδας τῆς Ἀρτῆς ὁ Ἀρταῖος Ἀθανάσιος

26. Κοίταξε σχετικὰ Ἠλία Βασιλᾶ «Ἡ μάχη τῆς Νικοπόλεως καὶ ὁ χαλασμός τῆς Πρεβέζης» στήν «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια» τεύχη 30 σελ. 953, 31 σελ. 1048, 32 σελ. 1137, 33 σελ. 29, 34 σελ. 133, 35 σελ. 245 καὶ 36 σελ. 348.

Μετὰ τὴν ἐξαπάτηση τοῦ Ἰγνατίου Α', μητροπολίτη τῆς Ἀρτῆς, ἀπ' τὸν Ἀλήπασσα καὶ τὴ σφαγὴ τῶν τετρακόσιων Πρεβεζιάνων στὴ Σαλαῶρα, ὁ πληθυσμὸς τρομοκρατήθηκε καὶ πολλοὶ ποίησαν τὰ βουνά. Τότε ὁ Ἀλῆς ἔπλασε τὴ συκοφαντία πὼς οἱ κάτοικοι ἐτοιμάζονται νὰ ἐπαναστατήσουν.

27. Ὁ Ἰγνάτιος ὁ Α' ἦταν μιὰ ἀπ' τίς πιὸ μεγάλες καὶ πιὸ ἀξιοπρόσεχτες μορφές τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα μας καὶ ἐγίνε ἀντικείμενο μελέτης ἀπὸ μέρους πολλῶν ἱστορικῶν. Πολλὰ στοιχεῖα γι' αὐτὸν παραθέτουμε στὸ κεφάλαιο «περὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς τῆς Ἀρτῆς».

28. Γιὰ τὴν πανώλη τοῦ 1816 κοίταξε: *F. Roumeville* «Ἰστ. Ἑλλ. Ἐπ)σεως» μεταφρ. Ζυγούρα Ἀθ. 1890, Τόμος Α', σ. 287—288.

29. Δηλαδὴ Χριστιανῶν, τούρκων καὶ ἑβραίων.

30. Γιὰ τὸν ἑορτασμὸ τοῦ Ἀγίου Βησσαρίωνος στὴν Ἀρτα, κοίταξε: *Ι. Φραγκούλα* «Ἀρτινὰ Ἱστορ. Σημειώματα» στήν «Ἡπειρ. Ἔστια» 1953 σ. 555, *Κ. Χ. Βάγια* «Ἐνθυμήσεις» στὸν «Ἐλεύθερο Λόγο» Ἀρτῆς φ. 1014)55.

ζ) Ὁ ἐν Ἀρτῇ Παπᾶ Κίτσου λεγόμενος κήπος, ὁ ἀφιερῶθεις διὰ διαθήκης εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἀρτῆς, κεῖται ἀπέναντι τοῦ χωρίου Τζαπραζλῆ, εἰς τοὺς πρόποδες τοῦ Πετροβουνίου, ἀνωθεν τῶν ὄχθων τοῦ ποταμοῦ Ἰνάχου.



Ἄρτας (η') ὅστις ἐδείχθη εἰς τοὺς πάσχοντας αὐτοῦ πατριῶτας ὅλως ἀνηλεῆς καὶ ἀσπλαγχνος συνάξας τοὺς ἐκ τῆς νόσου προσβληθέντας καὶ μὴ, καὶ περικλείσας ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς διαλευμένης Μονῆς Ὀδηγητρίας προσβληθέντες οὖν ἐκ τῆς ἐπιμῆξίας καὶ τῆς μεταδόσεως τοῦ μιάσματος καὶ οἱ ὑγιεῖς, περίπου 100 οἰκογενειῶν ἀνθρώποι, ἀπεβίωσαν ἅπαντες ἀνεξαιρέτως.

19. Ὁ δὲ ἐν Ἰωαννίνοις τότε ὑπατεύων Τεπελενιώτης Ἀλῆ Πασᾶς, (ὅστις ὡς λέγεται, ἐγένετο αἴτιος τῆς μεταδόσεως ἐξ Αἰγύπτου τοῦ νοσήματος, ἵνα ἀποφύγη τὴν κατ' Αὐτοκρατορικὴν ἐντολήν, μετάβασιν αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν) ἤνοιξεν ὑπὸ εὐσπλαγχνίας δῆθεν, τὰς σιταποθήκας αὐτοῦ καὶ ἐχορήγει τοῖς δεομένοις τὰ πρὸς διατροφήν, οἵτινες ἐνόμιζον ὅτι τὰ προσφερόμενα ἦσαν δῶρα, ἀλλ' ἦπα ἤθησαν μετὰ γὰρ τὴν τῆς νόσου κατάπαυσιν, ἀπῆτει ἐπιμόνως ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἠτὴν ἀπόδοσιν τῆς ὀφειλῆς αὐτῶν διὰ τὸν ἄριον ὃν ἔφαγον, ἢ τὴν δήμευσιν τῶν περουσίων αὐτῶν Σκέψεως οὖν ὠρίμου γενομένης μεταξὺ τοῦ Μητροπολίτου Πορφυρίου καὶ τῶν Προκρίτων Χριστιανῶν, Ὀθωμανῶν, καὶ Ἰουδαίων, ἐπληρώθησαν τ' ἀπαιτούμενα μεθ' ὑπερτιμῆσεως κατ' ἀναλογίαν, καὶ οὕτως ἀπηλλάγησαν οἱ κάτοικοι.

20. Ἡ πόλις αὕτη, κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ὑπέφερε τὰ ἐκ τοῦ πολέμου καὶ ἐπαναστάσεων δεινά, θλίψεις καὶ καταπίεσεις παντοίας καὶ καταστροφὰς οὐκ ἀσημάντους, ὡς δείκνυται ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἐτι ἐρειπίων, μάλιστα ἐν ταῖς δειναῖς ἐποχαῖς τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ ἔτους 1821—28, τῆς ἐπιδρομῆς ἐν Ἄρτη τοῦ Ἀ-

η) Οὗτος ἦν υἱὸς ἀγενοῦς τινος ἀγροφύλακος Ἀνδρέου Μπαμπᾶ Γκόλου, ἕνεκα δὲ τῆς εὐειδοῦς αὐτοῦ μορφῆς παρέλαβεν αὐτὸν ὡς Γαῦμῆδην ὁ Τεπελενιώτης τύραννος Ἀλῆ Πασᾶς, ἀναδείξας αὐτὸν μετὰ ταῦτα καὶ Διοικητὴν τῆς Ἄρτης (Βοεβῶδαν), ὅστις ἀληθῶς ἐγένετο ἄλλος Νέρων εἰς τὴν πόλιν ταύτην, ἔχων συνεργάτας αὐτοῦ ὑπαλλήλους ὁμοίους αὐτῷ, γραμματέα μὲν τὸν πολυθρόνητον Ἰωάννην Μπαγιάκαν, εἰσπράκτορα δὲ τῶν φόρων τὸν Ζαφεῖρον, υἱὸν τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἐφημερίου τοῦ Ναοῦ τῆς Ὑπαπαντῆς Π. Γεωργίου. Ἀπηυδῆσαντες ὅθεν οἱ Χριστιανοὶ ἐκ τῆς τυραννικῆς διοικήσεως τοῦ ἀγενοῦς τούτου ἀνδρός, ἠβηδὸν ἀνῆλθον εἰς τὸ χωρίον Κουμουζάδες ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, ἐν ᾧ προῦπαντήσαντες τὸν Ἀλῆν ἐνεχείρισαν αὐτῷ ἀναφορὰν ἐκτραγωδοῦντες τὰς βιαιοπραγίας τοῦ τυραννίσκου Ἀθανασίου, ὃν ἀμέσως συλλαβὼν μετὰ τοῦ συνεταίρου αὐτοῦ Ἰουδαίου Μιχαὴλ Μπέσου ἀπέστειλε δεσμίους ἀμφοτέρους εἰς Ἰωάννινα, ἐγκλείσας εἰς τρομερωτάτην εἰρκτὴν, διώρισε δὲ Διοικητὴν τὸν Χασάν Μπελούσκη καὶ τὸν ἐκ Σκουλικαρίας τοῦ Ραδοβιζίου ὀρμώμενον Γῶγον Μπακόλαν, οἵτινες συλλαβόντες τὸν τε γραμματέα Ι. Μπαγιάκαν καὶ τὸν εἰσπράκτορα Ζαφεῖριον ἐτιμώρησαν ἀμφοτέρους πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως, καὶ ὁ μὲν ἐμαρτύρησε τὰς βιαιοπραγίας τοῦ εἰρημένου, ὁ δὲ πειθόμενος εἰς τὰς συμβουλὰς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἱερῶς, ὅστις συνεβούλευσεν αὐτὸν ἵνα μὴ γενῆ προδότης κἄν μυρίους θανάτους ὑποστῆ οὐκ ἐμαρτύρησε τὰ κακουργήματα τοῦ εὐεργέτου αὐτεῦ, καὶ διὰ τοῦτο μετὰ πολλὰς καὶ διαφόρους βασάνους, διαπερασάντων τῶν δημίων σιδηρῶν τι κεκαυμένον ἐν τοῖς κρυφίοις αὐτοῦ μέλεσιν, αὐθαρῆ ἐτελεύτησεν. ὁ δὲ Ἀθανάσιος καὶ ὁ Μιχαὴλ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀλῆ τῷ 1822 Ἰανουαρίου 25 ἀπηλλάγησαν τῶν εἰρκτῶν ἀλλ' ὁ Ἀθανάσιος μετῆλθε βίον ἐπαναστατικὸν συνάξας περὶ αὐτὸν περίπου τῶν ἑκατὸν τυχοδιωκτῶν, μεθ' ὃν ἐπυρπόλησε τὴν εἰς τὸ χωρίον Γρομενίτσαν Κούλιαν τοῦ Μπαλίαγα, καὶ μέχρι τοῦ νῦν σώζεται περίκαυστος, ἀπεβίωσε δὲ ἐν πενίᾳ καὶ μεγίστῃ δυστυχίᾳ, πρὸς ὃν ἐφαρμόζεται καὶ ἡ ἐν Ἄρτη ἐθιζομένη παροιμία. «Ὁ πτωχὸς καὶ τὸ ποτάμι σιὸ μπουμπότου θά λαπάνη». Καὶ τοῦ ἀνδρός τούτου σώζεται στιχοῦργημά τι, ὅπερ οἱ Ἄρτῆται ἐν εἰδει σατίρας ἐστιχοῦργησαν.

»Τὴν Ἄρταν τὴν ἐχάλασεν ἡ ἔρημη Πανούκλα
 »Κι' οἱ Ἄρτινοὶ δὲν ἄφησαν τὰ παλαιὰ κονσοῦλτα.
 »Ἄρχισαν γὰρ νὰ ρήξουνε τὰ χρέγια μὲ χατῆρι
 »Οἱ Ἄρτινοὶ τοιμάστηκαν νὰ πάνουν στὸν Βεζύρη.
 »Πάπ' Ἀναστάσης ἐμπροστὰ κι' ὁ Νικολὸ Κονόμος
 »Γεωργούλης καὶ ὁ Γσουκαλᾶς αὐτοὶ θὰ βάλουν νόμους.
 »Στὸν κύρ Θανάση πήγαιναν πολλοὶ νοικοκυρῆται
 »Ριτσά γὰρ νὰ τῷ κάμωσι νὰ κρίνη γὰρ τὰ χρέη.
 »Κι' ὁ κύρ Θανάσης τσ' ἔλεγε τί θέλετε μπροστὰ μου
 »Ἐγὼ μούλκια ἀγόρσα νὰ ζήσουν τὰ παιδιὰ μου κ.τ.λ.



ποστάτου Ταφίλ Μπούζι ἐν ἔτει 1833 (31), τῆς δευτέρας ἐπαναστάσεως ἐν ἔτει 1854 (32) καὶ τῆς τελευταίας ἐπὶ τοῦ Κοράκου, (θ'), ἐν ἔτει 1865. Ὡστε οὕτω δέον αὐτὴν ὀνομάζειν πολυπαθὴ πόλιν καὶ πολυώδυνον.

21. Κατὰ τὸ ἔτος 1848 Νοεμβρίου 21 ἐνέσκηψεν εἰς Ἄρταν ἡ πάντα τὸν κόσμον μαστίσασα κατάρατος καὶ τρομερὰ νόσος χολέρα, ἀποστείλασα οὐκ ὀλίγους εἰς τὴν αἰωνιότητα· κατὰ δὲ τὸ 1863 κἄν ἡ πόλις καὶ τοῖς χωρίοις ἐπεδήμησεν ἕτερα τις φλογώδης νόσος, ἣτις δέον ἵνα ὀνομάζηται, οὐχὶ ἐπὶ τὸ εὐφημότερον εὐλογία, ἀλλὰ καταφλογίζουσα τὸ τῶν βροτιῶν γένος· καὶ αὕτη ἀφήρπασεν ἔκ διαφόρων γενῶν καὶ ἡλικιῶν, καίτοι ἡ ἐμβολίασις τῆς Δαμαλίδος (βαταΐνας) εἰσῆχθη εἰς Ἄρταν παρὰ τοῦ ἱατροῦ Λουκᾶ Σκυροῦ, τοῦ χρηματίσαντος πρὶν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ὑποπροξένου ἐν Ἄρτῃ τῆς Μ. Βρετανίας κατὰ τὸ ἔτος 1827.

22. Κατὰ τὸ ἔτος 1835—36 ἀφίχθησαν εἰς Ἄρταν ὁ Ἰωάννης Καλέργης καὶ ὁ τότε ἰδιωτεύων Ναπολέον ὁ Γ' (33), καταδιωκόμενοι ὁ μὲν ἐξ Ἑλλάδος, ὁ δὲ ἐκ Γαλλίας καὶ κατέλυσαν προηγουμένως εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τοῦ Νούσια Μπα'άνου(34), εἶτα εἰς τὴν ἐν ἡ Κώμῃ Κομποτιῶ οἰκίαν τοῦ Ἰωάννου Χοσβέλα, ὅστις, ὡς λέγεται, ἐσύστησεν αὐτοὺς καὶ εἰς τὸν βαθυκτήμονα Ὀθωμανὸν Ἀρταῖον Σαδῆκ ἐφέντην. Ἐν τῷ ἀναχωρεῖν δὲ δέδωκεν ὁ δεύτερος εἰς χεῖρας τοῦ εἰρημένου, ὡς καὶ εἰς τὸν Ὀθωμανόν, διὰ τὴν περιποίησιν καὶ περίθαλψιν ἣν παρ' αὐτῶν ἔλαβεν, ἀνὰ ἔν σημείωμα προσειπῶν, ὅτι, ἅμα διὰ τῶν ἐφημερίδων, λάβετε γνῶσιν περὶ Ναπολέοντος, ἀφίχθετε ὅπου ἐκεῖνος διατρίβει καὶ εὐτυχῆσετε πάντες· ἐξ Ἄρτης δὲ κατηυθύνθησαν εἰς Ἀγγλίαν· τὶ δὲ ἐγένοντο τὰ σημειώματα ταῦτα; ἄδηλον, ἴσως θεωρηθέντα ὡς ἀπλὰ χαρτία ἀπερρίφθησαν.

23. Ἡ πόλις Ἄρτα, καίτοι ὑπομείνασα τσαῦτα δεινὰ οἰκεῖτο, μέχρι τοῦ 1881 ἤδη ὑπὸ 800 περίπου χριστιανικῶν οικογενειῶν, καθαρῶς Ἑλληνικῆς φυλῆς, 250 Ὀθωμανῶν μεταναστευσάντων τῶν πλείστων ἐκ τῆς νήσου Λευ-

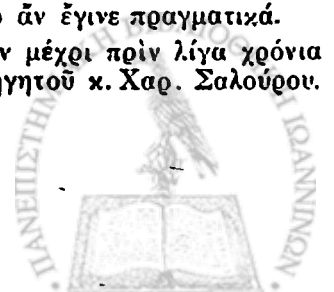
31) Στις 13 Μαΐου 1833 ἐγίνε ληστρική ἐπίδρομή τοῦ Ταφίλ Μπούζι, τουρκαλβανοῦ, ποῦ παρ' ὀλίγο νὰ πιάσῃ καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν Μ. Δυνάμεων οἱ ὅποιοι εἶχαν ἔρθῃ στὴν Ἄρτα γιὰ τὸν καθορισμὸ τῶν συνόρων ἀνάμεσα στὴν Ἑλλάδα καὶ Τουρκία.

32) Τὴν ἐτάνασταση τοῦ 1854 μελέτησαν πολλοὶ ἱστορικοὶ, ὑπάρχουν ὁμως ἀκόμα ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα ἀνέκδοτα. Γιὰ τὴν ἐπανάσταση αὐτὴ κοίταξε: Β. Χ. Σκαφιδᾶ «Ἡ ἔπαν. τοῦ 1854» στὴν «Ἡπειρ. Ἐστία» τοῦ 1954 σ. 803.—Κ. Παπαγεωργίου «Ἡ Ἡπειροθεσσαλικὴ ἐπανάστασις» στὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἐστία» τοῦ 1954 σ. 945.—Π. Ἀραβαντινοῦ «Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου» (στὸν πρόλογο).—Ἐπίσης στὰ «Ἡπ. Χρονικά τοῦ 1932», στὸ Ἄρχειο Κροκιδᾶ, καὶ στις ἱστορίες Κρέμου, Χιώτη, Παπαρηγοπούλου κ.λ.π.

θ) Ἡ ἔξω τῆς Βρεστενίτσας ἢ Βουστερνίτσας γέφυρα, οἰκοδομηθεῖσα παρὰ τοῦ ἐν ἔτει 1541 Σεπτεμβρίου 15 πρὸς Κύριον μεταστάντος Ἀρχιεπισκόπου Λαρίσης Ἀγίου Βησσαρίωνος, κατὰ τὰ μέσα τῆς 16 ἑκατονταετηρίδος, καὶ ἐστηριγμένη οὕσα παραδόξως ἐπὶ δύο βουνῶν, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ρεεῖ ὁ μέγιστος τῆς Ἑλλάδος ποταμὸς Ἀχελῶος (Θάλασσος μὲν ποτε, ἤδη δὲ Ἄσπρος, ὁ διαιρῶν τὴν Αἰτωλίαν τῆς Ἀκαρνανίας, πηγάζων παρὰ τῷ χωρίῳ Χαλίκι ΝΔ τοῦ ὄρους Πίνδου (ἢ πάλαι πόλις τῆς Ἀθαμανίας Χαλκίς) καὶ ἐκβάλλων εἰς τοὺς Αἰγιαλοὺς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ὧν ἀπέναντι κεῖνται αἱ Ἐχινάδες νῆσοι (Τηλεβόοι τὸ πάλαι καὶ ἡδὴ Κουρτσολάρο ὑπαγόμεναι εἰς τὴν Ἑπτάνησον) καλεῖται τοῦ Κοράκου, διότι, ὡς λέγεται, ὁ διερχόμενος αὐτὴν φαίνεται, ἔνεκα τοῦ υπερβολικοῦ ὕψους, ὡς τις κόραξ κάτωθεν. Αὕτη πρὸ ἑξήκοντα ἐτῶν ἔσχε καὶ περίφραγμα διὰ κιγκλίδων προφυλακτικῶν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, διὰ τὸ ἐπίφοβον εἰς τοὺς διαβαίνοντας αὐτὴν, ἔνεκα τῆς στενότητος. Ἀλλὰ τοῦτο κατέστρεψαν οἱ διαμεινάντες καὶ ἀσφαλισθέντες τῇ πλησιοχώρῳ Μοιῇ τοῦ Σέλτζου, Σουλῶται, περὶ τὸ 1807 ἔτος, καὶ ἔκτοτε ἐμεινεν ἄνευ προφυλακτικῶν περιφραγμάτων, ἕως οὗ διαβῆς αὐτὴν τῷ 1865 μετὰ στρατοῦ ὁ Συνταγματάρχης (Μιχαλάης) Χατζῆ Ἐμὶν Βέης, κατώρθωσεν, ἐν ἔτει 1866, μετὰ τὴν παῦσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν καὶ εἰρηνοποιήσιν τῶν πραγμάτων, ἵνα περιφράξῃ αὐτὴν διὰ κιγκλίδων ξυλίνων. Πρὸς Β τῆς γεφύρας ταύτης ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις τῆς Ἀθαμανίας Ἀργιθέα ἢ Ἀρχιθέα.

33) Τὸ ταξεῖδι αὐτὸ τοῦ Ναπολέοντος Γ' δὲν εἶναι ἀποδειγμένο ἂν ἐγίνε πραγματικά.

34) Πρόκειται μᾶλλον γιὰ τὸ χάνι τῶν Μπαλαναίων ποῦ ἦταν μέχρι πρὶν λίγα χρόνια κοντὰ στὴν Ἁγιά—Σοφιά, στὴ θέση τοῦ σημερινοῦ σπιτιοῦ τοῦ καθηγητοῦ κ. Χαρ. Σαλοῦρου.



κάδος, κατὰ τὸ 1684 ἔτος, ἄλλων δὲ ἐξ Ἑλλάδος καὶ ἄλλων πόλεων Ἡπείρου καὶ Ἀλβανίας· ἅπασαι δὲ μετὰ τὴν μεταπολίτευσιν ἀνεχώρησαν, καὶ 160 Ἰουδαϊκῶν πρὸ πολλοῦ ἀποικισάντων εἰς Ἑλλάδα ἐκ Καλαβρίας καὶ Σικελίας, πρὶν ἢ ἀποικήσουν οἱ ἐξ Ἰσπανίας ἀποδιωχθέντες ὁμόφυλοι αὐτῶν, καὶ κατοικούντων ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ συνοικίᾳ, ἐβραϊκὰ καλουμένη, ἐχόντων δὲ καὶ δύο συναγωγάς, τὴν μὲν πλησίον τοῦ φρουρίου τὴν ἐπὶ Ῥωμαίων οἰκοδομηθεῖσαν, τὴν δὲ ἀπέχουσαν τοῦ φρουρίου περὶ τὰ 200 στάδια, ὀνομαζομένης εἰς μνήμην τῶν ἑαυτῶν πατρίδων, τὴν μὲν Καλοβρέζικην τὴν δὲ Τσιτσιλιανικήν³⁵⁾. Οὗτοι ἔχουσι καὶ διὰ τὴν ταφὴν μέρος τι τοῦ Πετροβουνίου δεσποζόμενον ὑπ' αὐτῶν διὰ βασιλικῶν, ὡς λέγουσι, τῶν Ῥωμαίων Αὐτοκρατόρων διατάγματος.

24. Κατὰ τὸ ἔτος 1705, συνέστη τὸ πρῶτον ἐν Ἄρτῃ Γαλλικὸν ὑποπροξενεῖον, ἐν τῇ συνοικίᾳ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Θεοδώρας, οἰκήσαντος τοῦ Προξένου εἰς τὴν εὐρύχωρον καὶ εὐμεγέθη οἰκίαν τῶν Μαρουτζαίων κειμένην ἐν τῷ ἐκτεταμένῳ περιβόλῳ τοῦ Ναοῦ ἄχρι τοῦ ἔτους 1813³⁶⁾. ἔκτοτε δὲ περιῆλθεν ἡ οἰκία αὕτη, διωχθέντος τοῦ Γάλλου προξένου μετ' αἰσχύνης, καὶ διέμεινε μέχρι τοῦ ἔτους 1831 εἰς τὴν κατοχὴν καὶ κυριαρχίαν τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως, χρησιμεύουσα ὡς στρατῶν Αὐτοκρατορικῶν ἐντὸς δὲ τοῦ περιβόλου αὐτῆς ὑπῆρχε καὶ τις Ναϊσκος τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ἡμεῖς ὑποθέτομεν ὅτι ἐνταῦθα ἔκειντο ποτε καὶ τὰ ἰῶν Δεσποτῶν τῆς Ἄρτης παλάτια· τοῦτο δὲ εἰκάζομεν ἐκ τῆς τερπνοτάτης θέσεως καὶ ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, (ἤδη τῆς ἁγίας Θεοδώρας) ὄνπερ ἀνήγειρεν ἡ μακαρία Βασιλὶς Θεοδώρα, πρὸς τὸ εὐχερῶς ἀσκητεῦσιν ἐν αὐτῷ πλησίον ὄντι τοῦ Βασιλικῶν· ὡσαύτως καὶ ἐκ τῆς ἀντικρῆ τοῦ ναοῦ κειμένης θυραίας ἀρχαίας ἀψίδος (1').

25. Ἡ Ἄρτα ὡς καὶ πᾶσα ἡ Ἀμφιλοχία, ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ Βοεδῶδα στελλομένου κάτ' εὐθείαν ἐκ τῆς Πρωτευούσης· ὁ δὲ Ἀλῆ Πασσᾶς κατώρθωσεν ἐν ἔτει 1796, ὡς προείρηται, ἵνα ἀποσπασθῇ ἐκ τῆς Πρωτευούσης, καὶ προσαρτηθῇ εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἰωαννίνων, εἰς ἣν διετελεῖ ἄχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ καταλήψεως, τιμηθέντος τοῦ Διοικητοῦ αὐτῆς οὐ πρὸ πολλοῦ διὰ τοῦ τίτλου Καϊμακάμ (Τοποτηρητοῦ).

26. Νοτιοδυτικῶς τῆς Ἄρτης, ἐν τῷ τμήματι Κασαβοσαρᾶ, ἀπέναντι τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Λούρου, κεῖνται τὰ ἐρείπια τῆς ἀξιολογωτάτης κατὰ τὸν μεσαίωνα, διὰ τε τὴν θέσιν καὶ τὸ ὀχυρώτατον φρούριον, Πόλεως Ῥωγῶν³⁷⁾, ἴσως Ἀρωγῶν, διὰ τὸ προσδέχσθαι τοὺς κινδυνεύοντας ὁμοφύλους ἐντὸς τῶν ὀχυρῶν αὐ-

35) Ἀπ' τὴν Καλαβρέζικη συναγωγὴ δὲν ὑπάρχει παρὰ μονάχα ὁ ἐξωτερικὸς τῆς τοῖχος. Ἡ Τσιτσιλιανική ὑπάρχει ἀκόμα.

36) Τὸ Γαλλικὸ Ὑποπροξενεῖο λειτούργησε στὴν Ἄρτα καὶ ἀπὸ τὸ 1815—17 Κοίταξε: Ν. Ἀλίβεργη «Ἐπιστολαὶ Roumeville, Γάλλου Ὑποπροξένου στὴν Ἄρτα», σὺν περ. «Σκουφᾶς» τ. 4. σ. 190.

1') Αἱ γυναῖκες τῆς Ἄρτης ἐθίζουσιν, ἐξ ἀρχαίων ἐτῶν παραλαβοῦσαι, ἵνα τὰ πάσχοντα αὐτῶν τέκνα προσκομίζωσιν εἰς τὴν ἀψίδα ταύτην, τῇ ἐλπίδι καὶ πεποιθήσει ὅτι ἰαθήσονται ταῦτα πάντως, ἐὰν ρίψωσιν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ὀπισθοφανῶς ἐν ἐκ τοῦ σώματος τῶν πασχόντων μικρὸν ἔνδυμα. Ὑπὸ τῶν ἐντοπίων ἡ ἀψὶς αὕτη ὀνομάζεται Δόξα.

37) Γιά τοὺς Ῥωγούς κοίταξε σχετικᾶ:

—Π. Ἀραβαντινοῦ «Χρονικὸν τῆς Ἡπείρου» 1856—7. τ. Β', σ. 114, 143, 144.

—Geltzer: «Notitia Episcoparum» σ. 557, 568, 598, 645.

—Χρυσός· Παπαδοπούλου «Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» 1920, τ. Α' σ. 13, 14.

—Ἰωάν. Ῥωμανοῦ: «Γρατιανὸς Ζώρξης» Κέρκυρα 1873, σ. 258.

— » » «Περὶ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου» Κέρκυρα, 1895, σ. 106, 142.

—Ἰωάν. Καντακουζηνοῦ: «Ἱστορίαι» Βιβλ. Β' κεφ. 34, ἐκδ. Βόννης 1828, σ. 509, 511, 512, 515.

—Γεωργ. Σωτηρίου: «Τὸ κάστρο τῶν Ῥωγῶν» σὺν «Ἡπειρ. Χρονικά», ἔτος Β' (1927) τχ. Α' καὶ Β', σ. 48—109.

—Ἀθαν. Γιάγκα: «Ἱστορία τῶν Θεσπρωτῶν» σ. 39, 1954.



της τειχῶν, ἣτις κυριευθεῖσα ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν τῷ 1448, κατηδαφίσθη ἐν μέρει παρὰ τῶν κατακτητῶν, ἀσύμφορον θεωρούντων τὸ συντηρεῖν τοιαῦτα ὀχυρώματα· ἡ αὐτὴ Πόλις ἐτεκαλεῖτο καὶ Ἀσταχώρα, ἢ Ἀστυχώρα, κατὰ τὸν ἐξ Ἀγκῶνος Κυριαζόν, διαλυομένης τῆς λέξεως εἰς τὸ Ἄστυ (φρούριον) καὶ χώρα (Πόλις). Αὕτη ἐτιμήθη καὶ δι' ἐπισκοπικῆς Ἀρχῆς ὑπὸ τὴν Μητρόπολιν τῆς Ναυπάκτου, (ια'), καὶ τοιαύτη συντηρήθη καὶ μετὰ τὴν συγγώνευσιν τῆς Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης, ὑπὸ τὴν τελευταίαν, προσλαβοῦσα πρὶν τῆς αὐτῆς ἐρημώσεως καὶ τὴν ἐπισκοπὴν Κοζύλης· ἀλλ' εἶτα ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Ἄρτης διετηρεῖτο ἄχρι τοῦ 1820 τιτουλάρος τις Ἐπίσκοπος προσαγορευόμενος Ῥωγῶν καὶ Κοζύλης. Ἐντὸς τοῦ φρουρίου τούτου Ῥωγῶν ὑπάρχει καὶ διατηρεῖται ἀρχαῖός τις Ἱερὸς Ναὸς τῆς Θεοτόκου τῶν Ὀρθοδόξων, τῆς πάλαι ποτὲ διαλαμψάσης Ἱερῆς Μονῆς, διαλυθείσης ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ δυναστείας περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος.

27. Πρὸς νότιον τῆς Ἄρτης ἀπέχουσα τέσσαρας ὥρας περίπου, ἔκειτο ἡ ποτὲ πόλις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, πρὸς βορρᾶν τοῦ ὁμώνυμου κόλπου Ἀμβρακία (*), (παρὰ Ξενοφ. Στρ. Πολυβίω καὶ Ἀμβρακία παρ' Ἡροδ. καὶ Θουκυδ.) οὕσα ἀποικία τῶν Κορινθίων καὶ κτισθεῖσα, ὡς λέγεται, ὑπὸ τοῦ Ἀμβρακος υἱοῦ τοῦ Θεσπρωτοῦ, καὶ ἀπωκίσθη περὶ τὸ 660 ἔτος Π. Χ. ὑπὸ τῶν Κορινθίων ὀδηγουμένων ὑπὸ Γόργου τοῦ Κυψέλου (**) ὡς ἐκ τῆς ἐπικαίρου δ' αὐτῆς θέσεως καὶ τοῦ εὐφόρου τῆς γῆς ταχέως ἤκμασε καὶ ἐκοσμήσθη· κατὰ τὸν Πέλοπον. πόλεμον διεδραμάτισε μέγα πρόσωπον καὶ ἔπαθε πολλὰ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων (Θουκυδ. 7 ΝΗ)· ὁ βασιλεὺς Πύρρος ὁ Μ. κατέστησεν αὐτὴν Ἡρωτεύουσαν (***) μετὰ δὲ ταῦτα οἱ Μακεδόνες καὶ Ῥωμαῖοι κατεπόνησαν σὺν ἄλλαις Πόλεσι καὶ ταύτην, ἕως οὗ εἰς τέλος κατερημώθη, μεταναστευσάντων τῶν κατοίκων αὐτῆς ἐπὶ τοῦ Αὐτοκράτορος Σεβαστοῦ Αὐγούστου εἰς Νικόπολιν· κυρίως ἡ θέσις τῆς πόλεως ταύτης ἦν ἐν τῷ Φειδοκαστρῷ, ἐνθα ἦν τὸ ἐπίνειον τῆς ἀρχαίας Ἀμβρακίας· καλούμενον Ἀμβρακος καὶ ὄπου τῶν εὐρίσκειται ἡ θαυμασὸς καὶ ἐκτενὴς Θαλασσολίμνη τῆς Λογαροῦς, ἢ Ὀλογουροῦς, ὡς ἐξωσμένης διὰ στενῆς καὶ τεχνικῆς ἀμμόδους ζώνης, κατακαλύφθεντων καὶ τῶν τελευταίων λειψάνων τοῦ φρουρίου ὑπὸ τῶν εἰσελθόντων θαλασσιῶν ὑδάτων τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου (ιβ) ἀνθ' οὗτου, καὶ ἡ χερσονήζουσα θέσις ἐν αὐτῷ Κορωνησίᾳ, ἐγένετο νῆσος (ιγ').

ια) Ἡ Ναυπακτός ἐστὶ Πόλις τὸ πάλαι τῶν Λοκρῶν Ὀζολῶν διάσημος, ἔχουσα καὶ φρούριον καὶ λιμένα ἐπὶ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, κτισθεῖσα τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν Μεσσηνίων, ὅτε οὗτοι ἐδιώχθησαν ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, εἶτα δὲ κυριευθεῖσα ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν (Θουκυδ. α' 103).

Κατὰ τὸν Η' αἰῶνα ἀναφέρεται αὕτη ὡς καθέδρα τοῦ θέματος τῆς Κυρίως Ἑλλάδος. Κατὰ τὸ 1229 προσηρτήθη εἰς τὴν Δεσποτεῖαν Μιχαὴλ Β' τοῦ Κομνηνοῦ, Δεσπότης τῆς Ἠπείρου, ὑποβιβασθείσης τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς καὶ παρεπομένης τῇ τῆς Ἄρτης, ὡς ἔδρας ἡγεμονικῆς.

Τῷ 1306 κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν, καὶ ἐκ τούτων μετὰ μικρὸν ὑπὸ τοῦ Ἀλβανοῦ Ἰωάν. Σπάθα. Εἶτα κατὰ τὸν ΙΕ αἰῶνα περιήλθεν εἰς τὴν Τουρκικὴν κυριαρχίαν, ἀπὸ δὲ τοῦ 1828 ὑπόκειται εἰς τὸ νέον Ἑλληνικὸν Βασίλειον. Ἐκλήθη δὲ Ναύπακτος δι' αἰτίαν τοιαύτην: ἐπειδὴ οἱ Ὀζόλοι βοηθοῦντες τοῖς Ἰησοκλείδαις Τημένω καὶ ἀδελφοῖς αὐτοῦ ἀπεφάσισαν ἵνα προσβάλωσι τὴν Πελοπόννησον, ἔδωκαν αὐτοῖς λιμένα ἵνα ναυπηγήσωσι τὰ πλοῖα αὐτῶν, ἐπονομάσαντες καὶ τὸν τόπον Ναύπακτον, ἐκ τῆς ναυπηγήσεως τῶν πλοίων.

38) Ὁ συγγραφεὺς δέχεται τὴν ἄποψη πὺς ἡ Ἄρτα δὲν κατέχει τὴν θέσιν τῆς Ἀμβρακίας. Κοίταξε σχετικὰ παραπάνω ὑποσ. ἀριθ. 3, 4, 11.

39) Κοίταξε καὶ Δρ. Μυρσίνη <Γόργος καὶ Ἀμβρακία> (ιστορικὸ διήγημα) στὸν <Ελεύθερο Λόγος> φ. 436 τῆς 8.8.40.

40) Γιά τὴν Ἀμβρακίαν στὰ χρόνια τοῦ Πύρρου κοίταξε: Πέτρου Γαρουφαλιά <Πύρρος ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἠπείρου> Ἀθ. 1946, Μιχ. Περάνθη <Ἀμβρακία> σ. 151 κ. ἐ. Ν. Δόσιου <Ἡ Ἀμβρακία ἢ πρωτεύουσα τῆς Ἠπείρου ἐπὶ Πύρρου> στὸ περ. <Ἑλλοπία> τ. 5, Δεκ. 1930.

ιβ) Κόλπος ἐν τῷ Ἰονίῳ Πελάγει, μεταξὺ Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος Ἀμβρακικός ἢ Ἀμβρακικός ὀνομαζόμενος (Θουκυδ. α' 55) κύκλον ἔχων, κατὰ τὸν Στράβωνα, 300



28. Κατὰ τὸ ἔτος 1779 ὁ ἐπόπτης τῶν διόδων Ἀχμέτ Κούρτ Πασσᾶς Σατραπῆς Βερατείου, ἐν τῇ συνοικίᾳ τοῦ Μουχουστίου ἐν Ἄρτῃ, ἀπέναντι τοῦ ναοῦ τῆς Πιρρηγορηθείσης ὠκοδομήσατο παλάτια μεγαλοπρεπῆ. Ταῦτα δ' εἶτα αὐξηθέντα δ' ἀρπαγῆς πολλῶν οἰκιῶν πιωχῶν Ἀρταίων καὶ καλλωπισθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ Τεπελενιώτου, ἀποκατεστάθησαν ἔδρα τῶν διοικητῶν τῆς Ἄρτης καὶ δικαστήριον, ἀλλὰ τῷ 1851 πυρποληθέντα κατεστράφησαν ὀλοτελῶς, σορὸς ἐρειπίων γινόμενα ἐν τῇ θέσει ἤδη αὐτῶν, κατὰ τὸ 1869 ἠγειρεν ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἐργασίηρά τινα, πρὸς ὄφελος τῆς Δημαρχίας, κρεωπωλείων καὶ ἰχθυοπωλείων (41).

29. Ἡ δικαιοδοσία τῆς Ἄρτης ἐκκλησιαστικῶς (42) περιελάμβανε, μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, χώρας τινὰς τῶν Τσουμέρκων καὶ Ῥαδοβιζίου, τὴν πόλιν Πρέβεξαν μετὰ τῶν 32 χωρίων αὐτῆς, πᾶσαν τὴν περιοχὴν τῶν τμημάτων Κάμπου, Ποταμιᾶς, Βρύσεως, Καραβουσαρᾶ καὶ Λάκκας καὶ πᾶσαν χώραν ἐξ Εὐρυτανίας ἐν Αἰτωλίᾳ, τὸν Βάλτον καὶ μέχρι τῆς πόλεως Ναυπάκτου. Μετὰ τὴν ἀνάρρησιν δὲ τῆς Ἑλλάδος εἰς ἀνεξάρτητον Βασίλειον, ἄχρι τοῦ ἔτους 1881, ἔσχεν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ἐπὶ τὴν περιοχὰς ἢ τμήματα Τσουμέρκων, Ῥαδοβιζίου, Κάμπου, Βρύσεως, Ποταμιᾶς, Καραβουσαρᾶ καὶ Λάκκας, τὴν Πρέβεξαν σὺν τοῖς τρισὶν αὐτῆς τμήμασι Λάμμαρης, Λακκοπούλας καὶ Τσαμοχωρίων. Ἄλλ' ἐν τῇ Μεταπολιτευσί, ἀποκατασταθέντος νέου Μητροπολίτου εἰς Πρέβεξαν ὑπὸ τὸν τίτλον Νικοπόλεως τῆς Ἠλείου τοῦ ἀπὸ Χίου Ἀμβρουσίου, ὑφ' οὗ τὴν δικαιοδοσίαν περιῆλθον σὺν τῇ Πρεβέζῃ πάντων τῶν ἀνωτέρω τμημάτων τὰ χωρία, ἐκτὸς τῶν τοῦ τμήματος Βρύσεως, ἔμεινε διοικοῦσα ἡ Ἐπαρχία αὕτη τὸ τῆς Βρύσεως τμήμα καὶ μέρος τοῦ κάτω Ῥαδοβιζίου, προσετέθησαν δὲ αὐτῇ καὶ τὰ ἐκ τῆς ἑξαρχίας Ἰωαννίνων περιελθόντα εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος χωρία. Περιγραφὴν πάντων ὄρα ἀκολουθῶς.

30. Κατατυραννησθεῖσα ὑπὸ τῆς ἀτιμωτικῆς Τουρκικῆς δουλείας ἔτη 432 ἢ πολυπαθῆς Ἄρτα, τέλος, Θεοῦ εὐδοκία, καὶ ἀποφάσει τῶν ἐστεμμένων κεφαλῶν τῶν μεγάλων Κρατῶν τῆς Εὐρώπης, οἷον Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ἰταλίας, Αὐστρίας, Πρωσίας καὶ Ρωσίας, συνελθόντων δι' ἀντιπροσώπων ἐν τῷ ὑψηλῷ Βερολίνῳ συνεδρίῳ, ἀπηλλάγη πρὸς ταῖς ἄλλαις Θεσσαλικαῖς χώραις καὶ αὕτη ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ, κατὰ τὴν 24 τοῦ Μηνὸς Ἰουνίου 1881, εἰσελάσαντος ἐν αὐ-

σταδίων ἢ 40 χιλιομέτρων ἐπὶ 15, πάλαι καλούμενος παρὰ τινων μὲν Ἀνακτορικὸς, ὡς ἐκ τῆς ἐν τῷ στομίῳ αὐτοῦ χερσονήσου, ἧς ἐν τῇ ἀκροιάτῃ ἀρκιῶα κορυφῇ ἔκειτο τὸ Ἀνάκτορον ἢ Ἀνακτόριον, οὐ μακρὰν τοῦ Ἀκρωτηρίου Ἀκτίου, ὅπου, τανῦν κεῖται ἡ πόλις Βόνιτσα, τὸ δὲ πέλαγος τὸ μεταξὺ τῆς νήσου Λευκάδος καὶ Ἀνακτορίου ἐκαλεῖτο ποτε Μυρτῶν. Ἐν τῷ κόλπῳ τούτῳ ὑπάρχουσι πρὸς τὴν χερσονήσου νήσω Κορωνησίᾳ καὶ ἕτερα ἀκατοίκητα νησίδια ἔξ τὸν ἀριθμὸν, τὰ μὲν τέσσαρα κατάφυτα ὑπὸ ἀγριελαιῶν ὑποκείμενα εἰς τὴν ἐν Κορωνησίᾳ Μονήν, τὰ δὲ ἕτερα δύο εἰς τινὰς λαϊκούς. Ἀμβρακιῶται τινες ἐν τῇ ἀπογυμνώσει τῆς πατρίδος αὐτῶν ἐκόμισαν ἀποκίαν εἰς Ἀκαρνανίαν, καὶ ἔκτισαν τῷ 500 π. Χ. τὴν Νέαν Ἀμβρακίαν, πόλιν ἀνωθεν τῆς νῦν πόλεως Καραβουσαρᾶ, ἧς σώζονται εἰσέτι πλεῖστα ἐρείπια, καὶ ἔξ ἧς σήμερον ὁ δῆμος τοῦ Καραβουσαρᾶ καλεῖται δῆμος Ἀμβρακίας, τῆς νεωτέρας οὐχὶ τῆς ἀρχαίας.

γ') Ἐπὶ τῆς χερσονήσου ταύτης νήσου Κορωνησίας, ἔκειτο πόλις ἀρχαία. Κορώνεια καλουμένη, ὅπου τανῦν ἴσως κεῖται ἡ ἐν αὐτῇ ἱερὰ Μονὴ τῆς Θεοτόκου. Ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς νήσου ταύτης ἐξήγοντό ποτε πέτραι τινές, ὑπὸ τῶν ἀλιέων γινωσκόμεναι, ἐντὸς τῶν ὁποίων διαρρηγνυμένων εὐρίσκοντο μαλάκιά τινα εἰς εἶδος δακτύλων νοστιμώτατα, δάκτυλοι, ὀνομαζόμενα, ἧδη δὲ ταῦτα ἀλιεύονται εἰς τὰ Ἑλληνικὰ παράλια Βονίτσης καὶ Καραβουσαρᾶ.

41) Σχετικὰ μὲ τὸ χτίσιμο τῶν κρεωπωλείων, ἰχθυοπωλείων κ.λ.π. διασώζεται στὸ βιβλίον «Ἑρμηνεία τῶν Καθολικῶν ἐπιστολῶν τοῦ Νικοδήμου» τῆς βιβλιοθήκης τῆς Κάτω Παναγίας Ἄρτης, «ἐνθύμησὶ» γραμμένη ἀπὸ τὸν ἡγούμενον Κωνσταντίου.

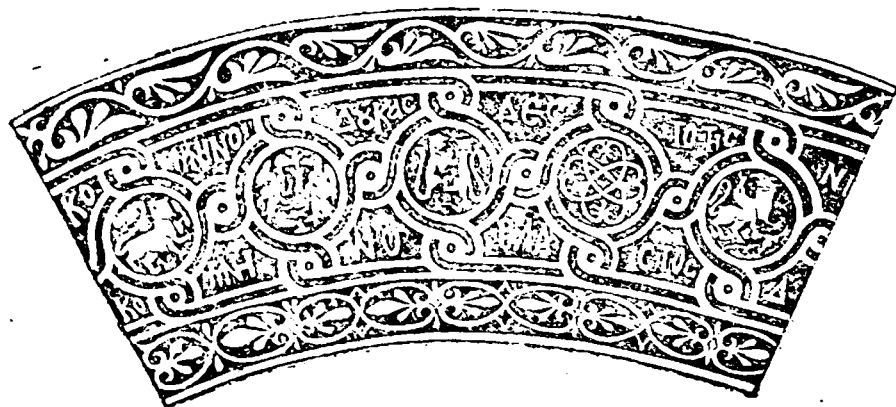
42) Γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν περιφέρεια τῆς Ἄρτας, τόσο στὰ Βυζαντινὰ χρόνια, ὅσο καὶ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, παραθέτομε στοιχεῖα παρακάτω στὸ κεφάλαιον «περὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς τῆς Ἄρτης».

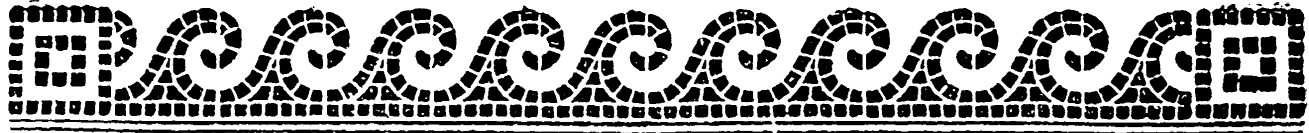


τῆ, προηγουμένης διεθνούς ἐπιτροπῆς τῶν ἀνωτέρω Μ. Κρατῶν, τοῦ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὑποστρατήγου Σκαρλάτου Σούτσου διετελοῦντος στρατοῦ τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος (43). Καὶ τὴν μὲν 28 τοῦ αὐτοῦ, προηγηθείσης ἱερᾶς ἐντὸς τοῦ φρουρίου δοξολογίας, ὑψώθη εὐλογηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Συντάκτου ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων αὐτοῦ ἡ κλυπότητος κυανόλευκος Ἑλληνικὴ Σημαία, κατισχύσαντος τοῦ Σταυροῦ τῆ καθαιρέσει τῆς Σελήνης· τὴν δὲ 16 καὶ 20 Αὐγούστου, Βασιλικῷ ἐπιτρόπου ὄντος τοῦ Ἐπαμεινῶνδα Λουριώτου, ἐγένετο ἡ τε χειραφέτησιν δηλοῦσα ὀρκοδοσία τῶν πολιτῶν κατοίκων Ἀρτης, Χριστιανῶν τε καὶ Ἰσραηλιτῶν, τῶν Ὀθωμανῶν πάντων ἀποχωρησάντων οἰκογενειακῶς, καὶ ἡ ἀπογραφή τοῦ πληθυσμοῦ πάντος τοῦ πρώτου μερίσματος τῆς κατοχῆς. Δυστυχῶς ὁμως, τ' ἀληθὲς εἰρήσθω, διὰ τῆς παραδοχῆς τοῦ νέου καταστρεπτικοῦ ὄρειου, ἡ πολυπαθὴς Ἀρτα καὶ πάλιν δυστυχῆς ἔστι καὶ ὡς εἰπεῖν δυστυχεστάτη ἤδη, κειμένη ὡς εἰς πολιορκίαν ἐντὸς τῆς γεφύρας καὶ ὁσημέραι ἐπαπειλουμένη ἐντελῶς καταστραφεῖναι, ἐὰν μὴ, οὐκ εἰς μακρὰν προστεθῶσιν αὐτῇ, πρὸς ἀνάκησιν ἀληθοῦς ἐλευθερίας καὶ διατήρησιν τῶν δυστυχῶν κατοίκων ὧν τὸ ἐμπόριον, ἡ ψυχὴ τῶν πέλεων, παντελῶς ἐμνηδενίσθη, τὰ ἀνήκοντα χωρῶν καταλλήλων διαμερίσματα, ἢ ἐκ τῶν καταληφθέντων ἀδίκως εἰς τὴν τυραννίαν αὐτῆς, ἢ ἐκ τῶν πλησιοχώρων Ἑλληνικῶν καὶ περὶ τούτου ἄλλῃς· ἡ γὰρ ἐντελής ἀφήγησις τῆς ἀναιμωτεῖ ταύτης πραγματοποιήσεως τῶν προαιωνίων πόθων καὶ ὀνείρων τῶν προγόνων, ἰδιαιτέρως ἔστιν ἱστορίας ἔργον.

(Συνεχίζεται)

43) Τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ὑποδέχθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ λαοῦ τῆς Ἀρτας, ὁ συγγραφεὺς, κρατώντας μετὰξιν λάβαρο μὲ χρυσοκέντητη τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Τὸ λάβαρο αὐτὸ δώρησε στὸ Σύλλογο «Σκουφᾶ» κατὰ τὴν Γεν. Συνέλευσίν του τῆς 21ης Ἀπριλίου 1896, ὁ Διονύσιος Ρηγίδης, ἱερέας καὶ ἀνηψιὸς τοῦ συγγραφέα. Μὲ πρόταση τοῦ γιτροῦ Γεωργίου Τσοῦτσινου, ὁ σύλλογος ὁμόφωνα ἀνακήρυξε εὐεργετιδα ὅλη τὴν οἰκογένεια Ρηγίδη.





ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΠΑΤΣΕΛΗ

Ο ΔΕΒΙΝΑΚΙΩΤΗΣ ΙΑΤΡΟΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΗΡΟΚΛΕΟΥΣ ΒΑΣΙΑΔΗΣ

Διὰ τὸν βίον καὶ τὴν ἐθνικὴν δράσιν τοῦ συμπατριώτου μας Κωνσταντίνου Ἡροκλέους Βασιάδη (1821—1890), ἐξεδώσαμεν τὸ 1933 εἰδικὴν μελέτην, δαπάναις τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐνώσεως Δελβινακιωτῶν. Ἦδη ἐκτελοῦντες πατριωτικὸν καθήκον ἐφειλόμενον εἰς μνήμην σεβαστῆν καὶ ἀξίαν ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης, διδομεν κατωτέρω μερικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τοῦ πολυσύνθετον δημιουργικὸν καὶ πολύμοχθον πνευματικὸν ἔργον τοῦ ἀνδρός, πού δὲν συμπεριελάβομεν εἰς τὴν μελέτην μας ἐκείνην, καὶ πού ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν πανελληνίον πνευματικὴν δράσιν τοῦ ἱατροφιλοσόφου ἐκείνου συμπατριώτου μας.

Καίτοι βασικὴ ἀρχὴ τῆς δράσεως τοῦ Βασιάδη, ἦτο ἡ πνευματικὴ ἀναγέννησις τοῦ ἀλυτρώτου ἑλληνισμοῦ, ἵνα οὗτος διὰ τῆς παιδείας ἐπικρατήσῃ εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐν τούτοις ὁ σοφὸς ἐκεῖνος Δελβινακιώτης, δὲν παρέλειπεν εὐκαιρίαν ὅπως συνεισφέρῃ τὴν συνδρομὴν του εἰς ζητήματα πανελληνίου οὕτως εἰπεῖν ἐνδιαφέροντος.

Ἐκεῖνο πράγματι πού χαρακτηρίζει, ἔλους τοὺς ὑπὸ οὐρανὸν μορφήν δράσαντας, κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, εἰς τὸν ἀλύτρωτον τότε ἑλληνισμόν, μεγάλους συμπατριώτας μας, εἶνε ἡ εὐρεῖα ἐθνικὴ ἀντίληψις πού εἶχον οὗτοι εἰς οὐρανὸν πατριωτικὴν των ἐκδήλωσιν. Εἰς παρομοίαν περίπτωσιν ὠραματίζοντο οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι καὶ ἐνηγκαλίζοντο, μὲ τὴν σκέψιν των ὀλοκληρον τὸν ἑλληνισμόν. Δὲν ἦσαν τοπικιστὰ ἀλλὰ πανέλληνες. Ἡ φιλοπατρία τοῦ ἡπειρώτου δὲν ἔχει μόνον τοπικὸν χαρακτήρα, ἀλλὰ εἶνε καὶ φιλοπατρία καθολικοῦ ἑλληνισμοῦ. Διὰ τὸν ἡπειρώτην τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν ἦτο μόνον ἡ Ἠπειρος μία καὶ ἀδιαίρετος, ἀλλὰ μία καὶ ἀδιαίρετος ἦτο ἕλη ἢ Ἑλλάς.

Ἴδου διατί οἱ ἀδελφοὶ Ζάππα, ἀπὸ τοῦ Λάμπροβον, ἐπὶ παραδείγματι ἴδρουν τὸ Ζάππειον Παρθεναγωγεῖον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, Ἐκκλησίαν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν των πατρίδα, καὶ τὸ Ζάππειον Μέγαρον εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ἴδου διατί βλέπομεν τὸν μέγαν εὐεργέτην Ἀθέρωφ, νὰ σκορπίζῃ τὰς ἡγεμονικὰς του δωρεὰς εἰς τὴν γενέτειράν του Μέτσοβον, εἰς τὸν ἑλληνισμόν τῆς Αἰγύπτου, καὶ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος.

Ἴδου διατί ὁ Δρούκας καὶ οἱ Ζωσιμάδαι, εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν ἐσκορπίζον ἀνά τὸ Πανελλήνιον, ὁ μὲν πρῶτος τὸ προῖδν τῆς πνευματικῆς του ἐργασίας καὶ μόχθου, οἱ δὲ δεύτεροι τοὺς πνευματικοὺς θησαυροὺς τοῦ Κοραῆ.

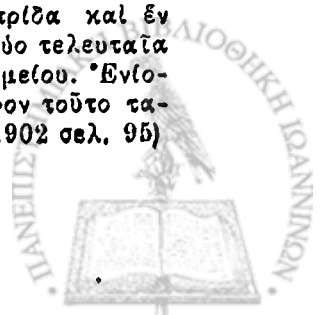
Ἴδου διατί ὁ Καπλάνης, διὰ διαθέκης δὲν ἐφρόντισε μόνον διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἴδρυθεῖσαν εἰς τὰ Ἰωάννινα σχολήν, διὰ τὰ πτωχὰ κοράσια καὶ τοὺς φυλακισμένους τῶν Ἰωαννίνων, ἀλλὰ ἐξ ἴσου καὶ διὰ τὰς σχολὰς τοῦ Ἄθωνος καὶ τῆς Πάτμου (1).

Ἀπὸ παρόμοιον πανελληνίον πνεῦμα ἐμφορούμενος καὶ ὁ μέγας ἐκεῖνος συμπατριώτης μας Βασιάδης, δὲν παρέλειπεν εὐκαιρίαν νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν συνδρομὴν του εἰς κάθε παρουσιαζομένην εὐκαιρίαν.

Κατωτέρω διδομεν μερικὰ παραδείγματα τῆς πανελληνίου αὐτῆς δράσεως τοῦ σοφοῦ συμπατριώτου μας.

Εἰς τὴν Σμύρνην, οὕτω, ἐλειτούργει,

1. Ὁ ἀειμνηστος καθηγητὴς Λάμπρος ἔλεγεν ὅτι ὁ ἡπειρώτης ἔχει τρεῖς ταμεῖα, ἐν διὰ τὸν ἑαυτόν του, ἐν διὰ τὴν μεγάλην πατρίδα καὶ ἐν διὰ τὴν γενέτειραν. Πολλάκις τὰ δύο τελευταῖα εἶναι μεγαλειότερα τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ταμεῖου. Ἐνίοτε μάλιστα δὲν ὑπάρχει, τὸ ἰδιαίτερον τοῦτο ταμεῖον (Λόγοι καὶ Ἄρθρα Ἀθήναι 1902 σελ. 95)



κατὰ τὸ 6.' ἡμῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος (1870—73) τὸ γνωστὸν «Ἀναγνωστήριον», τῆς πόλεως «Σμύρνη», ποῦ εἶχεν ἰδρυθεῖ ἀπὸ τοὺς μεγαλειτέρους τὴν ἡλικίαν διανοουμένους τῆς πόλεως (1) καὶ τὸ ὁποῖον ἀπέβλεπεν εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν μελῶν του με διαλέξεις, μαθήματα, περιοδικὸν καὶ ἴδρυσιν βιβλιοθήκης. Ἐπρόκειτο, καθὼς βλέπομεν περὶ σοβαρᾶς ὀργανώσεως ἀνδρῶν διανοουμένων, ποῦ εἰργάζοντο με ζῆλον, ἀφοσίωσιν, καὶ μεγάλην φιλοπατρίαν. Τὸ ἴδρυμα τοῦτο ἔφθασεν εἰς τὴν μεγαλειτέραν του ἀκμὴν, ἐπὶ προεδρίας τοῦ ἐμπνευσμένου καθηγητοῦ Σάββα Κεσίσογλου, ὁ ὁποῖος ἐπιβλητικὸς, σεβαστὸς ἀπὸ ἑλοῦς, με δραστηριότητα καὶ ζῆλον κατώρθωσε νὰ γίνῃ ὁ κύριος ρυθμιστὴς, τῆς πορείας τοῦ ἴδρυματος, τὸ ὁποῖον συνεχῶς ἐξυψούμενον, προυκάλεσε τὸ ἐνδιαφέρον ὀλοκλήρου τοῦ ἑλληνισμοῦ, συγκατέλεγε δὲ μεταξὺ τῶν μελῶν του ἐκτὸς τῶν ὁμογενῶν, διαπρεπεῖς ξένους καὶ μωαμεθανοὺς ἀκόμη.

Ὁ Βασιᾶδης διὰ νὰ εὐρύνη τὸν κύκλον τῆς δράσεως τοῦ Σωματείου τούτου, τὰς κατευθύνσεις καὶ τὸν σκοπὸν του, εἰσηγεῖται τὸ 1872, εἰς τὸν καθηγητὴν Κεσίσογλου, νὰ τὸ μετατρέψῃ ἀπὸ ἀπλοῦν μορφωτικὸν ἴδρυμα, εἰς φιλεκπαιδευτικὸν τοιοῦτον, με πρόγραμμα ποῦ παρὰ τοὺς ἐκλαϊκευτικοὺς του καὶ μορφωτικοὺς σκοποὺς, θὰ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐκπαιδευτικὴν ἀναμόρφωσιν τῆς Ἀνατολῆς, καθὼς καὶ εἰς τὴν τόνωσιν καὶ ὑποστήριξιν τῆς λαϊκῆς παιδείας, εἰς τὴν περιοχὴν ἐκείνην τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἰδίως εἰς τὴν Σμύρνην.

Καθ' ὑπόδειξιν ὅθεν τοῦ Βασιᾶδῆ τὸ Σωματεῖον τοῦτο, μετωνομάσθη. «Ὁ Ὅμηρος» ἵνα κατὰ τὸν σοφὸν συμπατριώτην μας «ἐγκωμιάζεται ὁ Πατριάρχης τῆς Ἐθνικῆς ἡμῶν Φιλολογίας».

Ἴδου τὶ ἔγραφε τότε σχετικῶς ὁ Βασιᾶδης εἰς τὸν Κεσίσογλου:

«Ὁ περιώνυμος τῆς Γαλλίας κοιτικὸς ὁ Sainte Beuve ἐπεθύμει νὰ ἰδρυθῇ «Ὁμηρικὴ Ἀκαδημία, ἐν ἣ οὐ μόνον περὶ Ὅμηρου καὶ τῶν ἀθανάτων αὐτοῦ ποιημάτων νὰ γίνῃται λόγος, οὐκ ἔστιν ἄραγε καλὸν καὶ ἐλ-

ληνοπρεπὲς ἐν τῇ Σμύρνη νὰ τελεῖται ὑπὸ Ἀναγνωστηρίου ἐπέτειος ἐορτῆ τοῦ Μελησιγενοῦς καὶ ἐγκωμιάζεται ὁ πατριάρχης τῆς Ἐθνικῆς ἡμῶν φιλολογίας; οὐδεὶς δὲ φόβος μὴ ἐκλίπη ἢ ὑπόθεσις λόγων περὶ Ὅμηρου...» (*).

Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1879, εἶχε συγκαληθεῖ εἰς Ἀθήνας, ὡς γνωστὸν «Συνέδριον τῶν Ἑλληνικῶν Γυμναστικῶν Συλλόγων», εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Βασιᾶδης ἀντιπροσώπευε τὸν Ἑλληνικὸν Φιλολογ. Σύλλογον τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Εἰς τὸ Συνέδριον λοιπὸν ἐκεῖνο, ὁ Βασιᾶδης ὑπέβαλεν ὑπόμνημα ὑπὸ τὸν τίτλον: «Περὶ ἀναστάσεως καὶ ἀναγεννήσεως τῆς ἑθνικῆς γυμναστικῆς παιδαγωγικῆς τε καὶ δημοσίας», εἰς τὸ ὁποῖον ἐπρότεινεν οὗτος ὅπως εἰς τὰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἰδρυθοῦν Γυμναστικοὶ Σύλλογοι, εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας ἕνας κεντρικὸς τοιοῦτος, προσθέτων ὅτι «οἱ ἐξ αὐτοῦ ἀποφοιτήσοντες γυμνασταὶ καὶ γυμναστικοὶ εὐδοκιμήσουσιν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἀνατολὴν καὶ περιζήτητοι ἔσονται ὡς γυμνασταὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς γυμναστικῆς οὐ μόνον ἐν τοῖς τῶν ἡμετέρων ἐκπαιδευτηρίοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς τῶν συνοίκων ἔθνων».

Εἰς τὸ ὑπόμνημά του ἐκεῖνο, ὁ Βασιᾶδης ἐπρότεινεν ὅπως ὁ κεντρικὸς ἐκεῖνος εἰς τὰς Ἀθήνας Σύλλογος συγκαληθῇ περιοδικῶς τὰ κάτωθι συνέδρια. Κατὰ τετραετίαν μὲν συγκαλεῖται εἰς τὰς Ἀθήνας, Συνέδριον τῶν ἀπανταχοῦ τοῦ κράτους Ἑλλήνων γυμναστικῶν καὶ γυμναστικῶν, εἰς ἐποχὴν ποῦ νὰ συμπίπτῃ με τοὺς ἐλυμπιακοὺς ἀγῶνας ποῦ ἐτελοῦντο ἀνὰ τετραετίαν ἐνταῦθα.

Ἐτερον Συνέδριον θὰ τελεῖται, ἀνὰ διετίαν, εἰς τὴν πόλιν, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ αὐτὸ ἔτος θὰ συνέρχεται τὸ Συνέδριον τῶν Ἑλληνικῶν Συλλόγων. Κάθε ἔτος τέλος θὰ συνέρχονται ἐπαρχιακαὶ σύνοδοι τῶν γυμναστικῶν καὶ διδασκάλων τῆς γυμναστικῆς τῆ ἐπιμελεῖα καὶ φροντίδι τῶν διαρκῶν ἐπιτροπῶν τῶν πόλεων τούτων.

Εἰς τὰς προτάσεις του ἐκείνας ὁ Βασιᾶδης διεπνέετο ἀπὸ τὴν σκέψιν ὅτι με τὴν

1. Προηγουμένως εἶχεν ἰδρυθεῖ εἰς τὴν Σμύρνην ὁ «Σμυρναϊκὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος» ποῦ ἔσβυσεν πρὶν νὰ φανῇ. (Μικρασ. Χρον. Β' σελ. 260).

2. Περιοδ. τοῦ Ἀναγνωστηρίου Σμύρνης «Ἡ Σμύρνη» 1872 σελ. 41.



ἔδρυσιν παρομοίων Συλλόγων καὶ Συνεδρίων ὄχι μόνον προήγαγε τὸ σωματικὸν σθένος τῆς νεότητος, τὴν εὐμέλειαν, εὐτονίαν καὶ εὐστροφίαν τῶν μῦνων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρμονικὴν διάπλασιν τῆς ψυχῆς, συγκατασκεύαζε τὸ ψυχικὸν τῆς κάλλος καὶ ἐδυνάμωνε τὰς ψυχὰς ποῦ θὰ ἀνελάμβανον τὸν ὑπὲρ ὅμων καὶ ἐστιῶν ἀγῶνα.

Μὴ ληθμονῶν ἐπὶ πλέον ὁ Βασιάδης ὅτι εἰς τὴν γυμναστικὴν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος χρεωστεῖ μαζὺ μὲ τὰς ἀληθμονήτους ἡμέρας πανηγύρεων, τὴν ἐπίδειξιν τοῦ κάλλους καὶ τὴν παρασκευὴν τῆς ψυχικῆς ρώμης, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἀπὸ τὴν μακρὰν δουλείαν, ἤθελεν οὕτω νὰ προετοιμάσῃ νέον φυτῶριον τῶν ἠρώων ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἡ πατρίς θὰ ἐστρατολόγει μίαν ἡμέραν τοὺς ἐλευθερωτὰς τῶν ὑποδούλων τέκνων των.

Δυστυχῶς ὅμως τὸ Συνέδριον ἐκεῖνο ἐφάνη ὀλίγον ἐφεκτικὸν εἰς τὰς προτάσεις ἐκείνας τοῦ σοφοῦ Δελβινακιώτου, αἱ ὁποῖαι ἐθεωρήθησαν ὀλίγον πρόωροι καὶ ρωμαντικάι. Τόσον δειρῶδες ἐθεωρεῖτο τότε διὰ τὴν μεγάλην κατάπτωσιν τῆς γυμναστικῆς παρ' ἡμῖν, κάθε πρότασις ποῦ συνετέλει εἰς τὴν διάδοσιν τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων εἰς τὴν Ἑλλάδα! Ἐὰν ὅμως τοιαῦται ἦσαν αἱ ἀντιλήψεις τῶν τότε, εἰς τὴν πρότασιν ἐκείνην τοῦ Βασιάδη, ὀλίγα ἔτη ἀργότερον ὅταν τὴν 12 Ἰανουαρίου 1897, συνεκαλεῖτο εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ «Πανελληνιον Γυμναστικὸν Συνέδριον», ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς Λάμπρος προσφώνων τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν Γυμναστικῶν Συλλόγων, μὲ ἰδιαιτέραν εὐγνωμοσύνην ἐνεθυμήθη τὸν Βασιάδην, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον κατὰ θεωρίαν εἶχε συντελέσει εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γυμναστικῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ ἦτο ὁ πρῶτος ποῦ εἶχε ρίψει τὴν ἰδέαν «ὄχι πολὺ ἀφισταμένην τοῦ συνεδρίου ἐκείνου», καὶ μάλιστα εἰς ἐποχὴν ποῦ ἐλάχιστα ἠδύνατο νὰ γίνῃ λόγος περὶ γυμναστικῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα⁽¹⁾. Τὸ τριεῦρον, κατὰ τὸν ἀείμνηστον Λάμπρον «ἐμαρτύρει πόσον ἡ ἀγάπη τῆς γυμναστικῆς ἐρριζοβόλησεν εἰς τὴν πατρίδα τοῦ ἔθνους, ὑπερακοντίσασα τοὺς δειλοὺς πόθους τοῦ 1879, ὅποταν καὶ ἐνὸς ἀκόμη γυμναστικοῦ συλλό-

γου, ἡ οὐσίασις ἐθεωρεῖτο ὄνειρον»⁽²⁾. Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω ἐυλόγως διερωτᾶται κανεὶς σήμερον. Πόσον θὰ ἠγάλλετο ἡ καρδιά τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνδρός, βλέποντος τὴν σημερινὴν νεολαίαν διεκδικεῦσαν καθ' ἑκάστην σχεδόν, εἰς τὰ διάφορα ἀθλητικὰ στάδια, τὸν κόρτινον τῆς νίκης στέφανον;

Μνημονεύσωμεν^{**} τρίτον γεγονὸς μαρτυροῦν καὶ τοῦτο, τὸν ἄδολον πατριωτισμὸν τοῦ ἀνδρός. Θέλων, πράγματι ὁ Βασιάδης νὰ ἀποδείξῃ εἰς ὅλον τὸν κόσμον τὴν ζωτικότητα τοῦ ἐλευθέρου καὶ ὑποδούλου τότε Ἑλληνισμοῦ, ἐπρότεινεν ἐξ ἰδίας ὄλως πρωτοβουλίας, εἰς τὸν τότε Πρύτανιν τοῦ Ἐθνικοῦ μας Πανεπιστημίου, νομοδιδάσκαλον Παῦλον Καλλιγᾶν ὅπως τὸ «Πανεπιστήμιον ἢ πάμφωτος αὕτη ἐστία τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀναλάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν καὶ προσκαλέσῃ εἰς ἐπιστημονικὸν συνέδριον τοὺς Ἑλληνικοὺς Συλλόγους τοὺς ἀπανταχοῦ τῆς Ἀνατολῆς διεσπαρμένους τροφίμους αὐτοῦ σοφοὺς Ἑλληνιστὰς ἐκ τῆς ἐσπερίας Ἐξωρῶπης».

Τὴν πρότασιν ἐκείνην τοῦ Βασιάδη, ὁ Πρύτανις καὶ ἡ Σύγκλητος ἐνέκριναν κατ' ἀρχὴν, ἀνέβαλον ὅμως τὴν πραγματοποίησιν τῆς εἰς εὐθετότερον χρόνον, γράφοντες ὅτι «ἴσως οὐκ ἡμεν ἔτοιμοι ἵνα παραθῶμεν τοῖς προσκληθησομένοις διασήμεσι ξένοις πλουσίαν ἐπιστημονικὴν τράπεζαν καὶ εὐοχήσωμεν αὐτοὺς ἐπαξίως».

Μὲ τὴν ἀπάντησιν αὐτὴν τοῦ Καλλιγᾶ, τὸ ζήτημα τοῦ Συνεδρίου, παρεπέμπετο εἰς τὰς περιφήμους ἑλληνικὰς καλλένδας! Ὁ Βασιάδης ὅπως δὲν ἀποθαρρύνεται. Γνωρίζει ὅτι ἡ σύγκλησις τοῦ Συνεδρίου ποῦ προτείνει, εἶνε τόσον ἐθνικοῦ ἐνδιαφέροντος, ὥστε ἡ ἐλπίς δὲν τὸν ἀπολείπει. Τὸ 1873 ὄχι πλέον ὡς ἰδιώτης, ἀλλὰ ὡς πρόεδρος τοῦ Φιλολ. Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, ἐπαναλαμβάνει τὴν ἀπόπειραν, τὴν ὁποῖαν αὐτὴν τὴν φορὰν τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν τὴν ἐγκρίνει, καὶ ἀπαντᾷ, διὰ τοῦ κάτωθι ἐγγράφου:

«Ἐπευφημοῦμεν ἐγκαρδίως εἰς τὴν αὐτόθι σύνοδον τῶν λογίων καὶ διδασκάλων, ἐκ τῆς σκέψεως τῶν ὁποίων ἐλπίζομεν τὴν ἐπιτυχῆ σπουδὴν καὶ λύσιν πολλῶν καιρῶν ζητημάτων καὶ πρὸ πάντων τῶν εκπαιδευ-

1, Σπ. Λάμπρου: Ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 248.

2. Ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 249.



τικῶν καλῶς τιθεμένων. Ἡ δὲ ἄλλοτε ὑφ' ἡμῶν γενομένη πρότασις περὶ τοιαύτης ἐν Ἀθήναις συνόδου δὲν παρεβλήθη, ἀλλ' ὁμολογητέον ὅτι οἱ καιροὶ οὐδολως εἰσὶν ἁρομόδιοι».

Δυστυχῶς ἡ σύγκλησις παρομοίου συνεδρίου ἀπαιτοῦσα τότε δαπάνην δρχ. 20.000 ὅπως ὁ Σύλλογος ὑποδεχθῆ, ἐπαξίως τοῦς προσκεκλημένους «ἐδέησεν ἵνα τοῦτο ἀναβληθῆ ἐν αἰσιωτέροις καιροῖς» (1) δι' οικονομικοῦς καὶ μόνον λόγους.

Τὸ συνέδριον ὅμως, ἡ σύγκλησις τοῦ ὁποῖου διαρκῶς ἀνεβάλλετο διὰ διαφόρους λόγους, ὁ Βασιάδης ἀπεπειράθη νὰ τὸ πραγματοποιήσῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸ 1886, ἐπωφελοῦμενος τῆς κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, τελετῆς τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἑλλην. Φιλ. Συλλόγου. Ἐπωφελοῦμενος τῆς τελετῆς ἐκείνης, ἀπεπειράθη τότε ὁ Βασιάδης νὰ συγκαλέσῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπιστημονικὸν συνέδριον ὅχι μόνον «διεθνές» ἀλλὰ «κοσμοπολιτικόν», ὅπως ἔλεγεν οὗτος εἰς τὴν λογοδοσίαν του. (2)

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ Βασιάδης ἀπετάθη εἰς τὰ Πανεπιστήμια, Ἀκαδημίας καὶ ἐπιστημονικοῦς Συλλόγους Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς, πέμψας εἰς αὐτοὺς καὶ τὸ Πρόγραμμα τοῦ Συνεδρίου. Σκοπὸς τοῦ Συνεδρίου ἐκεῖνου ἦτο κατὰ τὸν Βασιάδην, ὅπως ἔλθῃ εἰς σχέσεις μὲ τοὺς ἄλλους Ἑλληνιστάς, καὶ λογίους, Συλλόγους, Ἀκαδημίας καὶ Πανεπιστήμια Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς, καὶ ἀποδείξῃ οὗτος εἰς αὐτοὺς ὅτι οἱ ὁμογενεῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως «οὐκέτι ἐπιμενίδειον καθεύδουσιν ὕπνον, ἀλλ' ἐγρηγόρασι καὶ πρὸς μάθησιν ὁργῶσι». Ἐπὶ πλέον ἤθελεν οὗτος διὰ τοῦ Συνεδρίου, νὰ ὑποδείξῃ εἰς τοὺς ὁμογενεῖς μας, ποῖα ξένα συγγράμματα λογίων Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς ἔπρεπε νὰ μειαφρασθῶν, καὶ ἐκδοθῶν τῇ φιλοτίμῃ αὐτῶν δαπάνῃ, εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἢ ὁποῖα εὖτω «πολυτίμως ὑποταμιεύουσα γνώσεων θησαυροὺς γενήσεται καὶ αὖθις ὡς τὸ πάλαι τὸ καθολικόν ἐκεῖνο ὄργανον τῆς ἠθικῆς ἀναγεννήσεως τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, ὁ γόρδιος δεσμός

τῆς ἀδελφικῆς ἐνώσεως, ἡ κοσμοπολιτικὴ γέφυρα τῶν ἀμοιβαίων πόθων καὶ τῆς ἀνταλλαγῆς ἰδεῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, κατὰ τὴν εὐχὴν καὶ ἐπιθυμίαν σοφῶν ἀνδρῶν καὶ φίλων τῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ».

Πρὸς τὸν σκοπὸν ἐκεῖνον ὁ Βασιάδης ἀπετάθη ὅχι μόνον εἰς τοὺς ἡμετέρους ὁμογενεῖς, ἀλλὰ καὶ πρὸς μεγάλουτον εἰς Ἀμερικὴν (τοῦ ὁποῖου δὲν ἀναφέρει τὸ ὄνομα) παρακαλῶν αὐτοὺς ὅπως χορηγήσουν χρήματα, ἵνα οὕτω ἰδρυθῆ, ὁμώνυμος τῷ γενναίῳ χορηγῷ βιβλιοθήκη τῶν ἐνδόξων ξένων ποιητῶν καὶ πεζογράφων εἰς καθάραν ἑλληνικὴν γλῶσσαν μεταφρασμένων.

Δυστυχῶς ὅμως καὶ ἡ σύγκλησις τοῦ Συνεδρίου ἐκεῖνου καίτοι ταύτην ὁ Σύλλογος ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Ἵψηλὴν Πύλῃν, εἰς δὲ τὰς τακτικὰς ἐτησίας τελετὰς τοῦ Συλλόγου παρίσταντο καὶ ξένοι ἄνδρες σοφοί, δὲν ἐπραγματοποιήθη τότε, μολονότι τοῦτο ἐτέθη ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν προστασίαν τοῦ τότε Μ. Βεζύρη Κιαμίλ πασᾶ, ἐπιτίμου μέλους τοῦ Συλλόγου, πᾶσα δὲ πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ συζήτησις ἀπηγορεύετο.

Καίτοι ὅμως ἡ σύγκλησις τοῦ Συνεδρίου ἐκεῖνου ἀπηγορεύθη, δι' ἐπιστολῆς τοῦ τότε Ἵπουργοῦ τῆς Παιδείας Μουνήφ πασᾶ, ἀπὸ 26 Ἰουλίου ὁ δὲ Φιλολ. Σύλλογος διὰ τοῦ Πρακτορείου Χαδᾶς καὶ διὰ τῶν ἐφημερίδων ἀνήγγειλε τὴν ἀπαγόρευσιν ἐκείνην, ἐν τούτοις ἀρκετοὶ ξένοι εἶχον ἔλθει εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, πρὸς συμμετοχὴν εἰς αὐτό, οἱ περισσότεροι ὅμως ἀναχαιτίσθησαν (1).

Προυκλήθη δὲ ἡ ἀπαγόρευσις ἐκείνη, ἀπὸ τὴν συκοφαντικὴν εἰσήγησιν ξένων κύκλων, οἱ ὁποῖοι κατῴρθωσαν νὰ πείσουν τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν, ὅτι μὲ τὴν σύγκλησιν παρομοίου Συνεδρίου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, θὰ ἐπικυροῦτο ἐπισήμως ἡ ζῶσα δύναμις τοῦ ἀλυτρώτου Ἑλληνισμοῦ, ἐκδηλωσὶς τὴν ὁποίαν ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις εἶχε κάθε συμφέρον νὰ ἀποτρέψῃ.

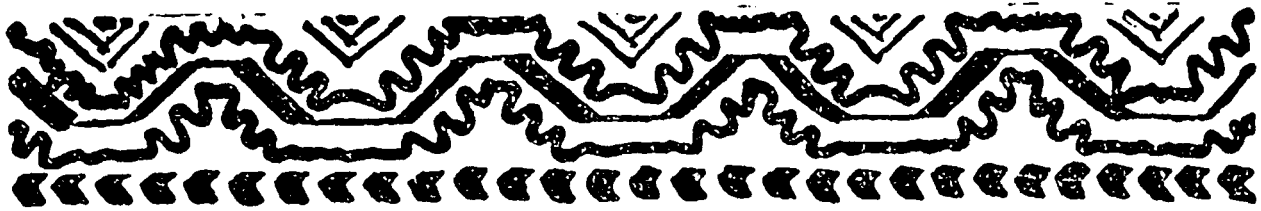
Λεπτομερεστέρα ἔρευνα τῆς πανελληνίου δράσεως τοῦ σοφοῦ τούτου Δελτινακίῳ.

1. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν του ἐκείνην ὁ Ἵπουργὸς τῆς Παιδείας, ἐδικαιολόγει τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ Συνεδρίου, διότι τοῦτο «ἔχει διεθνή χαρακτῆρα». Πρὸς τὸν Ἀττικόν Ἡμερολόγιον 1877, ἐνθα ὁλόκληρος ἡ λογοδοσία τοῦ Βασιάδου.

1. Περ. Ἑλλην. Συλλ. Κων)λεως 1879 σελ. 152—153.

2. Ἀττικόν Ἡμερολόγιον 1887 σελ. 568.





ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΩΝ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ ΜΟΝΩΝ ΤΟΥ ΣΙΝΑ*

β) Σιναΐτικὸν Μετόχιον Πάργας

Ἐλάχιστα γνωρίζομεν διὰ τὸ Παργινὸν Μετόχιον τῶν Σιναΐτῶν. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἔπαθε καὶ αὐτὸ τὴν θλιβερὰν ἐκείνην τύχην πὺ εἶχαν πάθει καὶ τὰ ἄλλα χριστιανικὰ τῆς ἀδούλωτης Πάργας σκηνώματα ὅταν ἐπωλήθησαν ὅλα μαζὶ ἀθρόως, σπίτια, ἀμπελοχώροφα, ἔλαιῶνες, πορτοκαλεῶνες, ναοί, μοναστήρια καὶ τάφοι εἰς τὴν μωαμεθανικὴν Τουρκίαν ἀπὸ τὸν πατροπαράδοτον κυνισμόν τῶν Βρετανῶν.

Γνωρίζομεν ὅτι ὁ Ναὸς τοῦ Μετοχίου ἐτιμᾶτο ἐπ' ὀνόματι τῶν «Ἁγίων Πάντων».

Ὁ δὲ παλαίμαχος Σιναΐτης, σεβαστὸς πρεσβύτες καὶ φίλος μας Πανοσιολογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης Ἄνθιμος Κτεριάδης, Ἡγούμενος τοῦ Σιναΐτικοῦ Μετοχίου Ἁγίας Αἰκατερίνης Ἰωαννίνων, εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ μᾶς γράψῃ τὰς πληροφορίας πὺ παραθέτομεν:

«Τὰ ἐν Πάργῃ κτήματα εἶχον κατα-

Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου σ. 24 καὶ τέλος.

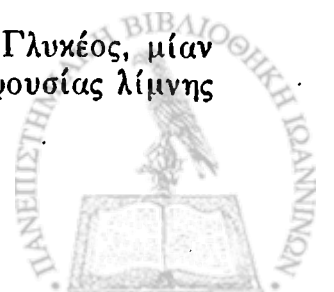
του, ἴσως ἀνακαλύψῃ καὶ ἄλλα πεδία, παρομοίου δράσεως τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἔλιγα ἀνωτέρω παραδείγματα, ἀντιλαμβάνεται πιστεύομεν ὁ ἀναγνώστης, διατὶ ἡ μεγάλη αὐτὴ πνευματικὴ κορυφὴ καὶ ἀναγεννητικὴ τοῦ γένους ἱατροφιλόσοφος Δελτινακιώτης, καὶ πνευματικὸς ἡγέτης τοῦ ἀλυτρώτου Ἑλληνισμοῦ, κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, δικαίως ἀπέσπασε τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ ἔθνους καὶ κατετάχθη εἰς τὴν χορείαν τῶν ἀθανάτων τέκνων του.

χωρηθῆ διὰ Φιρμανίου παρὰ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντιῦ τοῦ Βυζαντίου ἐξ ὧν, μόνον περὶ τὰ 250—300 ἔλαιόδενδρα σώζονται ἀπὸ τὰ ὅποια λαμβάνομεν ἀνά διημέριον τὸ λάδι τοῦ Ναοῦ.... Ὑπῆρχον δὲ καὶ 2 ἐκκλησίαι τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης ὧν τὰ ἑρείπια σώζονται καὶ τῶν Τριῶν Παίδων, ἡ ἑστὴ εἶχε γυναικωνίτην καὶ ἡγουμενεῖον διόροφον, καὶ φαίνονται οἱ τοῖχοι αὐτοῦ, εἰς τὸ ὅποιον ὁ Ἀρχ. Ἄνθιμος ζωγραφίσας εἰκόνας τῶν 3 Παίδων ἀπέστειλεν καὶ ἀνάπιεται κανδήλα δι' αὐτὴν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Ναοῦ.

γ) Σιναΐτικὸν Μετόχιον παρὰ τὴν Ἀχερουσίαν: Ἅγιος Ἰωάννης τοῦ Μπεχαρέ.

Τὸ Μετόχιον αὐτὸ εὐρισκόμενον εἰς τὸ Φανάριον τῆς Θεσπρωτίας, πλησίον τοῦ Λυκούρσει καὶ Μπεχαρέ ἦτο πλούσιον, μὲ γαίας ἐκτάσεως 300 στρεμμάτων. Ἡ ἐκκλησία του ἐτιμᾶτο ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου—Προδρόμου. Τὸ Σιναΐτικὸν αὐτὸ Μοναστήριον εὐρίσκεται παρὰ τὴν Ἀχερουσίαν λίμνην καὶ τὸν Ἀχέροντα. «Ἀναπλέεται δὲ οὗτος, —γράφει ὁ Ἀραβαντινός, τόμ. β. σ. 27, — ὑπὸ πλοίων χωρητικότητος 600 κοιλῶν. Λέμβος δὲ ἀναβαίνει μέχρι τῆς ἐνώσεως τοῦ ποταμοῦ τούτου μετὰ τοῦ παραποτάμου Βουβὸ καὶ φθάνει μέχρι τοῦ πρόποδος τοῦ λόφου ἔνθα κεῖται τὸ Σιναΐτικὸν Μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, οὗ πλησίον φαίνονται κυκλώπεια καὶ ρωμαϊκὰ ἑρείπια, τὰ τῆς πόλεως Βατίας (:).»

Βουβὸ, ἢ ἄλλως ποτίμι Γλυκέος, μίαν ὥραν πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀχερουσίας λίμνης εἶνε ὁ θρυλικὸς Κωκυτός.



«Ἐπὶ τῶν προπόδων τοῦ ἀνωτέρω λόφου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, —συνεχίζει ὁ Ἀραβαντινός, — τιθέμεθα τὸ Νεκροπορθμεῖον ἢ Νεκριομαντεῖον κλπ...».

Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸν λοιπὸν Κάρλα ἢ κυκλοειδῆς λίμνη εἶνε ἢ Ἀχερουσία, Βάβα δὲ ἢ Βουβό, ὁ Κωκυτός, ὁ ἀνώνυμος ποταμός εἶνε ὁ Πυριφλεγέθων καὶ Μπισερὲ ἢ Μπεχαρὲ εἶνε ἢ πόλις Βατία ἢ παρὰ τὴν Κίχυρον.

Σχετικῶς μὲ τὴν σημερινὴν τύχην τοῦ Σιναϊτικοῦ τούτου Μετοχίου ἰδοὺ τί μᾶς ἔγραψεν ὁ ρέκτης καὶ φίλιτος Ἀρχιμανδρίτης κ. Ἄνθιμος Κτενιάδης: «Τὸ Μετόχιον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἐν Μπεχαρὲ ἐκ 350 στρεμμάτων γῆς καλλιεργησίμου ἀπαλλοτριωθὲν μένει ἀπλήρωτον. Κατὰ τὸν νόμον πᾶσα ἀπαλλοτριώσις ὅταν δὲν καταβληθῇ τὸ τίμημά της, θεωρεῖται ἄκυρος καὶ τὸ κτῆμα ἐπιστρέφει εἰς τὸν ἰδιοκτῆτην του...».

Ἄς ἀποδοθῇ λοιπὸν δικαιοσύνη εἰς τὸ Σιναϊτικὸν Σκήνωμα.

δ) Σιναϊτικὸν Μετόχιον ἐν Δωδώνῃ: Μεταξὺ Τσαρκοβίτσας καὶ Δραμεσιοῦς.

Ἀπὸ τὴν γνωστὴν μᾶς ἐπιστολὴν τοῦ Σιναϊτικοῦ πρωτοσυγκέλου Γρηγορίου τοῦ 1777 παραθέτομεν τὰς κατωτέρω πληροφορίας διὰ τὸ Σιναϊτικὸν αὐτὸ Μετόχιον: «Κρατεῖ, —ἔγραψεν ὁ Γρηγόριος, διὰ τὸν ἐν ἔτει 1777 Μητροπολίτην Ἰωαννίνων, ἐν Μοναστήριον ὁποῦ ἀφιερῶθη εἰς τὸ Σινᾶ μὲ τὰ κινητὰ καὶ ἀκίνητα κτῆματα, εὐρισκόμενον τὸ αὐτὸ Μοναστήριον εἰς τὰ χωρία Δραμεσιοῦς καὶ Τσαρκοβίτσα, καὶ ἡ Πανιερότης του λαμβάνει τὰ εἰσοδήματα».

Εἰς τὸ περιθώριον τῆς ἰδίας ἐπιστολῆς σημειώνονται δι' ἄλλ' ἑξ ἑστέρας μελάνης καὶ χειρὸς τὰ «κινητὰ καὶ ἀκίνητα»: «τὸ Μοναστήριον» καὶ ἐπὶ πλέον «4 ζευγάρια (ἄροτῆρων βοῶν) καὶ «πρόβια 400».

Τὸ Μοναστήριον τοῦτο εὐρίσκειται εἰς τὸν μεταξὺ Τσαρκοβίτσας καὶ Δραμεσιοῦς λόφον, ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Δωδώνης.

Ὁ φίλος Ἡγούμενος ἀρχ. κ. Ἄνθιμος Κτενιάδης μᾶς ἔγραψεν ὅτι «πρώτην φορὰν μανθάνομεν περὶ τῆς Μονῆς αὐτῆς».

Εἶμαι βέβαιος ὅτι ἡ πληροφορία μᾶς θὰ ἡλεκτρίσῃ τὴν φιλόπονον ἐρευνητικότητα τοῦ φίλου Καθηγητοῦ Φιλολογίας κ.

Ἀποστόλου Παπαθεοδώρου καὶ θὰ τοῦ δώσῃ ἀφορμὴν νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τοὺς «Δραμεσιούς».

β) Σιναϊτικὸν Μετόχιον ὁ Ἅγιος Ἰωάννης τῆς «Βερτζίνας».

Πρόκειται διὰ τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τῶν Φραστανῶν τῆς Παλαιᾶς Πωγωνιανῆς. Εἶνε ζωντανὴ ἀκόμη ἡ παράδοσις ὅτι ἄλλοτε, ὅταν τὸ Μετόχιον ὑφίστατο, ὁ Ἡγούμενός του εἶχε χρησιμοποιήσει ἐπανειλημμένως τὸν γνωστὸν «Ἀχτ—ναμέ»—τοῦ Μωάμεθ κατὰ τῶν Τουρκαλβανῶν καὶ τοὺς ὑπεχρέωσε νὰ σεβασθοῦν τὴν Μονὴν του ὡς ἄσυλον ἀπαραβίαστον.

Τὸ Μοναστήριον εἶνε χτισμένον εἰς γραφικὴν τοποθεσίαν τῶν ὑπωρειῶν τοῦ ὄρους Νεμέρτσας ποῦ εἶνε ἡ ἀρχαία Ἀερόπη ἢ Ἀέροπον. Ἡ λέξις Νεμέρτσας δὲν ἔχει καμμίαν ἔννοιαν εἰς τὴν Σλαβικὴν. Οὔτε καὶ εἰς τὰς γλώσσας τῶν ἄλλων ἐπιδρωμένων ποῦ πέρασαν ἀπὸ τὴν Ἡπειρον. Δὲν εἶνε λοιπὸν διόλου ἀπίθανον διὰ τὴν ἑλληνικωτάτην Ἐπαρχίαν τῆς Παλαιᾶς Πωγωνιανῆς ποῦ διασώζει τόσας ὁμηρικὰς λέξεις εἰς τὴν καθαρωτέραν πάσης Ἑλληνικῆς διάλεκτόν της (: μάστακας κτλ.) καὶ τόσα Ἑλληνικώτατα τοπωνύμια (Βήσσανη, Δρυμάδες κτλ.) νὰ προέρχεται τὸ τοπωνύμιον τῆς Νεμέρτσας ἀπὸ τὸ «Νημερτίς». Νημερτίς Νύμφη λοιπὸν, ἢ Θεὰ Διώνη, ἢ Μήτηρ τῶν Θεῶν. Πράγματι δὲ «κοιμωμένη Νημερτίς Νύμφη» φαίνεται τὸ βουνὸ ἀπὸ τὴν Βήσσανη. Ἐνθυμίζει δὲ τὴν ἄλλην ἀποψιν, τῆς ἐξηπλωμένης Μεγαλομάρτυρος Ἁγίας Αἰκατερίνης τῆς πανσόφου καὶ Παρθένου, ποῦ παρουσιάζει μία βουνοκορφὴ εἰς τὸ Θεοβάδιστον Ὄρος Σινᾶ. Βέρτζινα δὲ σημαίνει ὡς γνωστὸν τὴν Παρθένον ἐκ τοῦ *Virginia*. Τὸ τοπωνύμιον ἐλήφθη ἀπὸ τὸ βουνὸ τῆς Νημερτίδος Νύμφης καὶ Παρθένου.

Διὰ τὸ Μοναστήριον τοῦ «Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Βερτζίνας» ἄς ὁμιλήσῃ ἑκτενέστερον ὁ φίλος μᾶς κ. Χρῆστος Καλιαρέκος, ἐκ Φραστανῶν.

στ) Σιναϊτικὸν Μετόχιον Ἁγίας Αἰκατερίνης Ἰωαννίνων.

Διὰ τὸ Σιναϊτικὸν Μετόχιον τῶν Ἰωαννίνων θὰ ὁμιλήσωμεν ἑκτενέστερον εἰς ἰδιαιτέρον Κεφάλαιον.





ΚΩΝ. ΑΘ. ΔΙΑΜΑΝΤΗ

ΠΗΓΑΙ ΔΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ
ΤΟΥ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΑΓΩΝΟΣ*

Ἐπιστολαὶ καὶ ἔγγραφα τοῦ στρατηγοῦ Γ. Τσόντου—Βάρδα
πρὸς διαφόρους καὶ ἐκείνων πρὸς αὐτόν.

λθ.) Ἡ Λούβρη προσ. ἐν δλω εἰς γρ. 375,30	θ.) Τῷ ἐκ Πραδεβίστης πρόσφυ- γι οἰκογενειάρχῃ Ἠλίᾳ Μυλωνᾶ ἐδόθη συνδρομὴ ἐκ δρ. 10 ἢ γρ. 47
μ.) Τὸ Βουρβουτσικὸν προσ. ἐν δλω » 1180	ι.) Τῷ Παπαγιάννῃ ἐκ Κοντσι- κοῦ δι' ἀγορὰν 5 δπλων μάουζερ καὶ 2 χιλιάδων φυσιγγίων ἐκ Γκόμ- πλιτσας καὶ μεταφορὰν ἐκείθεν ἐδόθησαν γρ. 581,20
Σημ. Ἐν δλω εἰσεπράχθ. εἰς δρ. μὲν 1827,55 εἰς γρ. δὲ 18296 15	ια.) Εἰς ἀγορὰν πεντήκοντα ζευ- γῶν τσαρουχίων Παρὰ πατσιᾶ, Γκάρρα καὶ Τζιουρᾶ πρὸς 27 γρ. διετέθησαν γρ. 1350
μετατρεπομένων δὲ τῶν δρ. εἰς γρ. προκύπτει ὁ ἀριθμὸς 8586 25	ιβ.) Εἰς ἔξοδα τηλεγραφημάτων διετέθησαν γρ. 47,20
ἦτοι ἐν δλω εἰσεπράχθησαν γρ. 26886	ιγ.) Εἰς νομισματικὴν διαφο- ρὰν γρ. 17,30
Οἱ εἰσπραχθέντες ἔρανοι οὗτοι διετέθησαν ὡς ἑξῆς:	ιδ.) Εἰς ἀγώγιον δύο ζώων πρὸς μεταφορὰν πολεμοφοδίων καὶ τσα- ρουχίων εἰς Καστορίαν γρ. 70
α.) Ἐγένετο πρῶτον ἔμβασμα τῷ Σεβ. Μητροπολίτῃ Θεο)νίκῃς διὰ συν)κῆς ἐξ 100 λιρῶν γρ. 10800	ιε.) Εἰς τυπογραφικὰ ἔξοδα πρὸς δημοσίευσιν τοῦ πα. ὄντος ἀπολο- γισμοῦ γρ. 94
β.) Ἐγένετο δεύτερον ἔμβασμα τῷ αὐτῷ Μητροπολίτῃ διὰ συν)κῆς ἐκ 40 λιρῶν γρ. 4320	ιστ.) Ὅσα ὑπολείπονται παρ' ἡ- μῖν μετρητὰ ἐν τῷ ταμείῳ πρὸς ἔξιψωσιν, κρατούμενα δὲ δι' ἐνδε- χομένας ἀνάγκας γρ. 130,10
γ.) Ἐγένετο τρίτον ἔμβασμα τῷ αὐτῷ Μητροπολίτῃ Θεο)κῃς διὰ συν)κῆς ἐκ 10 λ. τ. καὶ 40,20 γρ. 1120,20	
δ.) Ἐγένετο τέταρτον ἔμβασμα τῷ αὐτῷ Μητροπολίτῃ Θεο)νίκῃς διὰ συν)κῆς ἐκ 50 λ. τ. γρ. 5.400	
ε.) Ἀπεστάλησαν διὰ Λαζάρου Ἀσβεστᾶ τῷ αὐτῷ Μητροπολίτῃ Θεο)κῃς εἰς τουρκικὰ καὶ διάφορα ἄλλα νομίσματα γρ. 2347	
στ.) Εἰς ὄπλαρχηγούς Σεϋμένην καὶ Ἰω. Βελούλαν ἐντεῦθεν διελ- θόντας ἐδόθησαν δραχμαὶ 75 ἢ γρ. 352,20	
ζ.) Εἰς ἀντάρτας Γκόλιαν καὶ Ψυρρόπουλον ἐντεῦθεν ἐκκινήσαν- τας ἐδόθησαν δραχμαὶ 40 ἢ γρ. 188	
η.) Εἰς Κηρύκεια καὶ πεζοὺς διὰ διάφορα χωρῖα ἐδόθη γρ. 47	

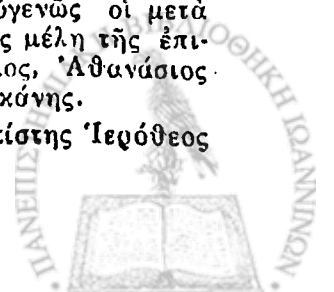
26.886

Ἐν Σιατίστῃ τῇ 17ῃ Ἀπριλίου 1914

Σημείωσις. — Εἰς εὐδωσιν τοῦ ἔργου συνε-
τέλεσαν πολὺ φιλοτίμως καὶ εὐγενῶς οἱ μετὰ
τοῦ Μητροπολίτου χρηματίσαντες μέλη τῆς ἐπι-
τροπῆς κ. κ. Κωτούλας Τομόπουλος, Ἀθανάσιος
Στρακαλῆς καὶ Νέστορ Τσερλιγκάνης.

(Τ. Σ.) Ὁ Σισανίου—Σιατίστης Ἱερόθεος

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου σελ. 35



63

Διασκοβίκιον 18-4-1914

Κύριε Ταγματάρχα,

Τὴν ἐπιστολὴν σας ἔλαβον. Οἱ ἡμέτεροι χθὲς προῦχώρησαν εἰς Κολωνίαν ἀποθήσαντες καὶ καταδιώκοντες Τουρκαλβανούς. Ἀκολουθοῦνται καὶ ὑπὸ ἐνὸς πυροβόλου. Μετ' εὐχαριστήσεως δὲ πληροφορῶ ὑμᾶς ὅτι ἡ δύναμις μας κατὰ τὸ πλεῖστον συγκροτεῖται ἐκ Κρητῶν. Διὰ λόγους, οὓς εἰς τὴν παρούσαν ἀδυνατῶ νὰ ἐκθεσω, ἡ διεύθυνσις τῶν ἐν Κολωνίᾳ ἀνετέθη εἰς τὸν ἐκ Κρήτης κ. Σήφην Ἀναγνωστάκη, εἰς ἓν ἔγραψα ὅπως ἔλθῃ εἰς ταχεῖαν μεθ' ἡμῶν ἐπικοινωνίαν.

Μετὰ θαθέος σεβασμοῦ

Ν. Δ. Τσίπουρας

(διὰ χειρὸς Τσίοντα: «Ἐλήφθη ἐν Ζαγάρι 20)4)1914 ὥρ. 11 π. μ.»).

64

Ἐν Καστορίᾳ τῇ 18 Ἀπριλίου 1914

Φίλε κ. Γ. Τσίοντε,

Ἐλαβον χθὲς 2 ἐπιστολάς σας. Καὶ σᾶς ἀπαντῶ. Παλτὰ καινουργῆ θὰ ἐτοιμασθοῦν ἐδῶ περὶ τὰ 15. Εἰς Χρούπισταν ἔστειλα ἀπὸ χθὲς ἄνθρωπον ν' ἀγοράσῃ καὶ ράβδον. Ἐάν εὐρεθῇ ἀρκετὸ ὕφασμα, ἴσως γίνουσι ἄλλα 15. Ἀπὸ τὰ τοῦ Ἑβραίου, θὰ φοδραρισθῶν ὅσα εἶναι ὁπωσδὺν ὑποφερτά, διὰ νὰ μὴ φαίνωνται ἀποτρόπαια, καὶ θὰ τὰ πάρωμεν. Ἐχομεν τηλεγράφημα ἐκ Θεσ)νίκης λέγον ὅτι αὐριον φορτῶν ν-ται 100 κάπες καὶ 100 μανδύαι. Περιμένομεν καὶ ἐκ Τρικάλων 100 κάπες. Ἐν ὄλῳ 300 ἐπενδύται, ἐκτὸς τῶν ἐδῶ ἀγοραζομένων παλαιῶν καὶ καινουργῶν. Ἐλπίζω ὅτι οὕτω λύεται αὐτὸ τὸ ζήτημα. — Τυρὸν ἄλλον ἀπὸ εἶδος τοῦ ἀγορασθέντος δὲν εἶχεν ἐτοιμον. Ἀπὸ τὸν ἄλλον, τὸν ἐφθαρμένον, περιμένουν εἰδοποίησιν τοῦ ἰδιοκτῆτου καὶ ἔπειτα νὰ μᾶς δώσουν. Ἐχομεν ὅμως τηλεγράφημα ἐκ Θεσ)νίκης ὅτι μᾶς στέλλουν τὰς 500 ὀκάδας ποῦ ἐζητήσαμεν. Ἐκτὸς τοῦ τυροῦ μᾶς στέλλουν καὶ ἐν βαγόνι τροφίμων, ἄλευρα, γαλέτταν, μπακαλάο, κονσέρβες κρέατος, ρύζι. Ἀνεκαλύψαμεν καὶ ἐδῶ ὅτι ἐν ἄλλο βαγόνι μετ' τροφίμα ἀπεστάλη κατὰ λάθος εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τῶν Προσφύγων, ἐνῶ ἦσαν προωρισμένα δι' ἡμᾶς. Σήμερον θὰ παραλάβωμεν

τὴν σχετικὴν ἀποθήκην, μολονότι ἐν ποσὸν ἐδόθη ἤδη εἰς τοὺς πρόσφυγας, καὶ θ' ἀρχίσωμεν νὰ στέλλωμεν αὐτοῦ ἄλευρον καὶ λοιπὰ τροφίμα. Ἀνάγκη νὰ ἐγκαταστήσητε αὐτοῦ τακτικὸν κέντρον ἐπισιτισμοῦ, δίδοντες καὶ ἐκ τῶν ἐπιτοπίων ἓνα δύο βοηθοὺς εἰς τὸν κ. Μπίμπλην.

Εἰς τὸν κ. Ἐμμ. Γεωργακάκην παρέδωσαμεν 39 (μὲ μολύδι: 31) ὑποκάμισα, 43 (μὲ μολύδι: 31) ἐσώβρακα, 10 (μὲ μολύδι: 2) παντελόνια, 13 (μὲ μολύδι: 11) σακκάκια, 45 φουσιγγιοθήκας, 23 σακκίδια, 9 (μὲ μολύδι: 6) ζεύγη τσαρούχια, 20 ἀορτήρας, 10 ἐπιδέσμοις, 1 κυτίον θαζελίνης καὶ 1 κυτίον ὑδραργυραλοιφή. Ἀπὸ τὰ εἶδη αὐτὰ θὰ κρατήσῃ ἀνάλογον ποσὸν διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν ἀνδρῶν του καὶ τὰ ἄλλα θὰ δοθοῦν εἰς ὅσους ἔχουν ἀνάγκην μετ' τὴν ἔγκρισίν σας. Ἐως αὐριον ὅσα ἄλλα εἶδη ἐτοιμασθοῦν θὰ τὰ ξαναστείλωμεν. Ἀπὸ κανὲν χωρίον ἀκόμη δὲν μᾶς ἔφεραν τίποτε. Χθὲς ἔστειλα εἰς Ντρουπιάκους καὶ ἠρώτησα, δὲν εἶχε φθάσει τίποτε οὔτε ἀπὸ Σιάτισταν, οὔτε ἀπὸ Χρούπισταν. Σήμερον θὰ ξαναστείλω νὰ ἐρωτήσω. Εἰς Θεσ)νίκην ἐγράψαμεν νὰ μᾶς στείλουν χρήματα. Ἐπίσης ὁ κ. Μελάς ἐτηλεγράφησε χθὲς εἰς Ἀθήνας, ζητῶν 10 χιλ. δραχμὰς 50 χιλ. φουσιγγίων Μάνλιχερ καὶ ἀποστολὴν ἀνδρῶν ἐνόπλων. Σᾶς ἐσωκλείω μερικὰ τηλεγραφήματα καὶ ἐπιστολάς, τῶν ὁποίων λαμβάνετε γινώσιν.

Συμφώνως μετ' τὰς ὁδηγίας σας ἔστειλα σήμερον ἀγγελιαφόρον εἰς τμήμα χωρίων Δέμπενη, Κιστενέτσι, Λαμπάνιτσα, Σμαρδέσι, Βαμπέλι, Βερνίκι, μετ' ἐπιστολὴν διὰ τοὺς ἐκεῖ πρόσφυγας δίδων τὰς καταλλήλους ὁδηγίας. Ἐγραψα καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὸν Παπᾶ Γερμανὸν μαζί μετ' τὸν Πάρεδρον καὶ Παντελὴν νὰ φροντίσουν διὰ τὴν συγκέντρωσιν καὶ ἀποστολὴν μέχρι Κέρταιστας, ὅπου θὰ φροντίσουν ἄλλοι, καθὼς γράφετε. Ἡτοίμασα καὶ ἄλλην ἐπιστολὴν διὰ τὸ τμήμα Μπρέσνιτσας, Ρεούλιας, Τυρνάβου, Ὄστιμας, Ζελόβου, Πισσοδερίου καὶ φροντιζῶ νὰ εὐρω κατάλληλον δι' ἐκεῖ ἀγγελιαφόρον. Ἐάν ἔλθῃ μέχρι μεσημβρίας ὁ Φατίστας, θὰ στείλω αὐτόν, ἄλλως, θὰ στείλω ἄλλον. Ἐπίσης θὰ γράψω εἰς τὸν Παπᾶ Ἀργύρην Ζουπάνισταν καὶ εἰς τὸν

ιατρὸν Ἡλιοπούλου, μένοντα εἰς Πισοδέριον.

Ἐδῶ εἰς Καστορίαν ἔθεσα εἰς ἐνέργειαν νὰ γίνῃ ὁ σχετικὸς κατάλογος, θὰ ὑπάγῃ δὲ καὶ εἰς Χρνούπιταν ὁ Ζησιάδης. — Ὁ Παπᾶ Γεωργίου ἐκάθητο εἰς Χρνούπιταν θέλων νὰ ἔλθῃ πρὸς σᾶς ἐπὶ κεφαλῆς δλων τῶν ὀπισθῆν των προσερχομένων νομίζων ὅτι τοιοῦτοτρόπως θὰ ἔχῃ μεγαλυτέραν ἀξίαν. Τοῦ ἔγραψα νὰ θαδίσῃ ἀμέσως εἰς συνάντησίν σας μὲ τοὺς 14 ἀνδρὰς πού ἤτοιμάσθησαν προχθές. Χθὲς ἀνεχώρησαν ἀπὸ Ντουπιζάκουσ διὰ Νιστράμ ἕτεροι 58 ἀνδρες, σχεδὸν ὅλοι τακτοποιημένοι. Σήμερον ἀναχωροῦν ἐπίσης ἄλλοι 21 ἀνδρες, ἐπίσης τακτοποιημένοι, ἐκτὸς 3 ἀόπλων. Ἐπληροφόρηθην ὅτι διήλθεν ἀπ' εὐθείας ἀπὸ Ντουπιζάκουσ δι' αὐτοῦ ἕτερον σῶμα ἀπὸ 24—26 ἀνδρας, ἀλλὰ ἐδῶ δὲν ἐφάνη κανεὶς καὶ δὲν γνωρίζω ἂν εἶναι ἀληθὲς ἢ ὄχι. Ὅσοι ἄλλοι θὰ ἔρχωνται θὰ τακτοποιῶνται ἐκ τῶν ἐνόντων καὶ θὰ στέλλωνται. Ἡ ἔλλειψις τῶν ὀπλων εἶναι ἀθεράπευτος. Θὰ κάμω σήμερον νέον διάβημα εἰς τὸν κ. Καργάκον, ζητῶν ἢ νὰ μᾶς δώσῃ ἢ νὰ μᾶς ἀλλάξῃ τοὺς ἀχίστον μὲ μερικὰ πού ἔχομεν ἀχρηστα. Εἰς τὸν Ἐμμ. Γεωργακάκην ἔδωκα δρχ. 200 διὰ τροφήν ἀνδρῶν. Σχετικῶς μὲ χρήματα, ἀκόμη δὲν μοῦ ἔδωκαν οἱ Τραπεζίται, "Ἄμα πάρω, θὰ σᾶς στείλω. Φρονῶ ὅμως ὅτι δύνασθε πλέον μένοντες αὐτοῦ νὰ κανονίσῃτε ὀριστικῶς τὸ ζήτημα τῆς μισθοδοσίας, ἱκανοποιῶντες ὅλους καὶ πληρώνοντες ἐν ἀνάγκῃ ἐκ τοῦ ἰδικοῦ σας ἀποθέματος, ἂν δὲν προφθάσω ἐγὼ νὰ σᾶς στείλω ἀπ' ἐδῶ.

Ὁ κ. Μελάς ἐπιμένει εἰς τὴν ἀρχικὴν μας ἰδέαν νὰ γίνῃ μία ἐπίθεσις ἀπέναντι τοῦ Τσαγκονιοῦ, πρὸς ἀντιπερισπασμόν. Πρὸς τοῦτο σκεπτόμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὸν Καπετὰν Γ. Σούλιον μὲ τοὺς ὑπ' αὐτὸν 25 Κορυτσαίους, ἀλλὰ δυστυχῶς μόνον 10 ἔχουν ὄπλα. Ἄν δυναθῶμεν νὰ συμπληρώσωμεν τὸν ὀπλισμόν των, θὰ τοὺς δώσωμεν καταλλήλους ὁδηγίας. Θὰ ἦτο καλὸν νὰ ἔχουν ἐπικεφαλῆς ἀξιωματικόν. Διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀνδρῶν ὁ κ. Μελάς εὕρισκει ἀρκετοὺς τοὺς 25, ἵνα μὴ ἀπασχοληθῇ ἄλλη δύναμις, ἀφοῦ πρόκειται μόνον περὶ προσποιητῆς ἐπιθέσεως, ἀρκεὶ νὰ διεξαχθῇ μὲ τέχνην καὶ ἐπιδεξιότητα.

Ἀπαντήσατέ μας τὰς ἐπὶ τοῦ προκειμένου σκέψεις σας. Ἐτηλεγράφησα σήμερον εἰς Θεοσνίκην νὰ μᾶς στείλουν καὶ 100 ζεύγη ἀρβυλῶν, διότι οἱ νέοι ἐρχόμενοι, ἰδίᾳ στρατιῶται, δὲν προτιμοῦν τὰ τσαρούχια, θὰ στοιχίσουν δὲ καὶ εὐθηνότεραι αἱ ἀρβύλαι. Εἰς τὸν ἐπὶ κεφαλῆς 21 ἀνδρῶν δεκανέα Ριγανάκον Ζαχ. ἔδωκα καὶ μετρητὰ δρχ. 23 δι' ἀγορὰν ἄρτου καὶ τροφίμων διὰ τὴν ὄδοιπορίαν ἕως αὐτοῦ.

Μὲ τὸν Θωμᾶν σᾶς στέλλω ἕν φορτίον ἐλαιῶν ὄκ. 95 μὲ 2 κοφίν. Τὰς ἐφορτώσαμεν εἰς ζῦον ἰδικόν μας. Τὸ ἄλλο ζῦον παρέλαβεν ὁ Ἐμμ. Γεωργακάκης. Διατάξατε νὰ μᾶς τὰ ἐπιστρέψουν, διὰ νὰ τὰ ξαναφορτώσωμεν.

Ἀρκετὰ σᾶς ἔγραψα. Δὲν ἐνθυμοῦμαι ἄλλα. Ἄμα ἐνθυμηθῶ σᾶς ξαναγράψω.

Μὲ ἀγάπην
Γ. Μπούσιος

Ἀπὸ ὅλους ἀσπασμοὺς

65

Κύριε Ταγματάρχα,

Ἐλαβον χθεσινὴν σας γράφουσαν περὶ καταρτισμοῦ ποιμνίου. Ἐκάλεσα τὸν Κολογκίναν καὶ τὸν Σούλιον καὶ θὰ φροντίσω τὰ δέοντα.

Δὲν ἔχομεν τίποτε νεώτερον. Ἀπὸ Λόσνιτσαν μᾶς ἔφεραν 50—60 ζεύγη κάλτσες καὶ ἕν μόνον ὄπλον καὶ αὐτὸ χρηζόν ἐπιδιορθώσεως. Μᾶς ἔφεραν καὶ ἄλλα δύο ὄπλα ὄχι ὅμως ἰδικὰ των, ἀλλ' ἀνήκοντα εἰς ἡμᾶς, Καστοριανά, ἀπὸ τοὺς φυγόντας ἀνδρας τοῦ Χρυσοῦ.

Ὁ Καργάκος ἀδυνατεῖ καὶ νὰ μᾶς δώσῃ καὶ νὰ μᾶς ἀλλάξῃ ὄπλα. Ἀπὸ Σιάτισταν μᾶς στέλλουν 5 μόνον ὄπλα, 60 ζεύγη τσαρούχια καὶ μερικὰ φυσίγγια. Αὐριοῦν ἐλπίζω νὰ ἐξοπλίσωμεν τοὺς 12 ἀνδρας τοῦ κ. Μελά.

Καστορία 18 Ἀπριλ. 1914 ὥρα 4 μ. μ.

Μὲ ἀγάπην

Γ. Μπούσιος

66

Ζαχάρι 18)4)1914 ὥρα 11 π. μ.

Κύριε Ἀρχηγέ,

Τώρα ἔλαβον τὸ χθεσινόν σας γράμμα. Προχθὲς ἦλθον ἐδῶ ἀφήσας εἰς Οὐμτσχο τὸν Γύπαρην, Βρανᾶν καὶ Τσιτσιρίδην καὶ διότι ἐδήλωσαν ἀσθένειαν καὶ διότι δὲν



ἐγνώριζον ἂν θὰ μᾶς χωρέση ἐδῶ ὄλους τοὺς παρήγγειλα δὲ τὴν ἐπικείμενην (χθὲς) νὰ ἔλθουν ἐδῶ ὅπου ἐν τῷ μεταξύ θὰ εἶχα ἐξασφαλίσαι τὴν διαμονὴν των. Ὁ Τσιτσι-ριδης ἦλθεν, ὁ Γύπαρης καὶ Βρανᾶς μού ἔγραψαν καὶ μου ἐμήνυσαν ὅτι . . . ἐπληροφορήθησαν ὅτι δὲν εἶναι καὶ τόσο ἀνάγκη νὰ ἔλθουν καὶ ὅτι πάλιν ἂν πρόκειται διὰ «τίποτις» νὰ στείλω νὰ τοὺς ζητήσω. Τοὺς διέταξα πάλιν ἀμέσως νὰ ἔλθουν ὑπομνήσας εἰς αὐτοὺς ὅτι αἱ διαταγαὶ δίδονται μίαν φοράν, μέχρι τῆς στιγμῆς δὲν ἦλθον. Ὁ Γύπαρης ἐνισχύει παράπονα καὶ ἀπαιτήσεις τῶν ἀνδρῶν του, θὰ ἤθελε νὰ τὸ ρίξῃ στὸ κλέφτικο. Ὁ Βρανᾶς ὡς φαίνεται θὰ θέλῃ νὰ σᾶς ἀκολουθῇ ἀπ' εὐθείας Ἐάν δὲν ἔλθῃ ὁ Γύπαρης σήμερον δὲν τὸν θέλω πλὴν στὸ σῶμα, δῶσε τον εἰς τὸν Τζιφριδὸν ἢ Λουτσάρην, ἔάν πάλιν ἔλθουν καὶ σᾶς ὑποβάλουν τὰ παράπονα καὶ τὰ ἀπαιτήσεις των καὶ μού τοὺς στέλλετε νὰ τοὺς συστήσετε νὰ ἀκούσουν μὲ πρώτην λέξιν εἰδὲ ἄλλως στέλλετε τὸν καπετὰν Μιχάλη ἀπὸ ἐκεῖ ποῦ ἦλθε.

Τσαρούχια θέλομε ζεύγ. 49—10	
φυσιογιωθήκας	» 86—20
Σακκίδια	» 57
ἑσώδρακα	» 118

Ἐπίσης μᾶς λείπουν τσουράπια ζεύγ. 118, ἄσκοι 20, 80 ἀμπέχονα καὶ ἰσάριθμα παντελόνια, κάππαις καὶ μανδύαις ἔχομε ὀλίγες. Εἰς τὸν Κατάλογον τοῦτον δὲν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν τὰ σώματα Βρανᾶ καὶ Γύπαρη ὡς ἀπόντα, αὐτοὶ εἶναι τοῦ μὲν Γύπαρη 27 τοῦ δὲ Βρανᾶ 9, ἦτοι τὸ ὅλον 154.

Ὁ Βροῦχος ὅστις εὐρίσκεται εἰς Πελοκάτι βασιτᾶ γράμμα μου ποῦ θὰ σᾶς δώσῃ διὰ λεπτά. Γράφω πόσα ἔλαβα μέχρι σήμερον καὶ πόσα ἔδωσα μετρητὰ εἰς τοὺς καπεταναίους καὶ τοὺς ἀνδρας των. Τὸν λογαριασμὸν τοῦ συστίτου τὸν βασιτᾶ ὁ λοχίας ὁ ὁποῖος θὰ πάρῃ καὶ τὰ ἔξοδα ποῦ ἔχει πληρώσει ὁ Βροῦχος μὲ δικὰ του λεπτά, διότι ἐμένα μού ἐσώθησαν καὶ θὰ σᾶς τὸν παρουσιάσῃ, πλὴν τούτων ἔχω πάρει ἀπὸ ἐδῶ ἀπὸ τὸν Τζιφριδὸν 50 φράγκα διὰ κρέας. Οἱ ἄνδρες καθὼς σᾶς γράφω εἰς τὸ γράμμα ποῦ βασιτᾶ ὁ Βροῦχος θέλουν κάτι τὸ μετρητὸν νὰ ἔχουν εἰς τὴν τσέπη τους, οἱ καπεταναῖοι φυσικὰ θὰ θέλουν κάτι τι

πέρα πάνω. Τὴν ἄλλην φοράν εἶχον πάρει οἱ ἄνδρες ἀπὸ 10 δρ., εἰ καπεταναῖοι ἀπὸ 50. Οἱ ἄνδρες τῶν ἀνθυπασπιστῶν θέλουν νὰ φύγουν ἀπὸ αὐτοῦ. Κάθε μέρα μού στέλνουν ἐπιτροπὰς νὰ τοὺς πάρω μαζί. Τοὺς κρατῶ ἔτσι καὶ τοὺς λέγω νὰ μὴν φεύγουν ἕως ὅτου ἔλθετε καὶ τοὺς κατατάξετε.

Σᾶς χαιρετῶ
I. Καραβίδας

(Εἰς τὸ περιθώριον)

Ἀπὸ τὰ χθεσινὰ ποῦ μού γράφετε ἀλεύρι ἀπὸ Νιστράμι κρέας καὶ ἐλιές δὲν ἔλαβα τίποτα. Μού τὰ ἀγοράζει δλα ὁ Βροῦχος.

I. K.

67

Καστορία, τῆ 19 Ἀπριλίου 1914

Κύριε Ταγματάρχα,

Χθὲς σᾶς ἐστείλαμεν μὲ Χρουπιστινοὺς ἀγωγιάτας ἄλευρον ὄκ. 948 1)2. Τὸ ὁποῖον παρέδωκαν εἰς Νηστράμ, Χρῆστον Χαντζῆν. Σήμερον στέλλομεν κατ' εὐθείαν πρὸς σᾶς μὲ Παναγ. Μιχόπουλον Δριανοβίτην ἄλευρον σακ. 16, ὄκ. 648 1)2 δρυζαν σακ. 2, ὄκ. 50. Ἐκ τοῦ ἀλεύρου θὰ μείνῃ ἐν φορτίον ἀλεύρου εἰς Δριάνοδον διὰ νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τροφήν τῶν διαδαινόντων ἐκεῖθεν ἀνδρῶν. Ἐρόφιμα ἔχομεν νὰ σᾶς στείλωμεν διαφόρων εἰδῶν, δὲν εὐρίσκομεν ὁμῶς ζῶα πολλά. Κυρίως ὑπάρχει ἀφθονος γαλέττα, τὴν ὁποῖαν θὰ προσπαθήσωμεν νὰ στείλωμεν διὰ νὰ μὴ φαγωθῇ ἀπὸ τοὺς ποντικούς. Ὁ κ. Μελάς θὰ ἀναχωρήσῃ αὔριον ποῦ πρῶτ' ἐρχόμενος εἰς συνάντησίν σας. Στέλλετε ἀπ' αὐτοῦ ζῶα ὅσα περισσότερα δυναθῆτε νὰ σᾶς στείλωμεν γαλέτταν, ἄλευραν, κοντέρβες, βακαλάον, δρυζαν, φασόλια καὶ λοιπά. Εἰς τὸν κ. Ἀλεξάνδρου ἀνεκοίωσα ὅσα μού ἐγράψατε περὶ Δρίτσας. Ὁ Δρίτσας φεύγει ἐπ' ἀδεία, θὰ τὸν ἀναπληρώσῃ κάποιος ἀιθυπολοχαγός. Ὁ κ. Μελάς ἀνέλθει νὰ τῷ μεταδώσῃ σχετικὰς ἐδηγίας. Δὲν ἔχομεν νεωτέραν τινὰ εἰδησιν ἐξ Ἀργυροκάστρου, οὔτε ἐξ Ἀθηνῶν, ἠναγκάσθημεν νὰ στείλωμεν σήμερον καὶ νέον τηλεγράφημα. Ἀκόμη δὲν ἦλθον αἱ κάπες καὶ τὰ παλτὰ ἐκ Θεσπλονικῆς καὶ Τρικάλων, ἀμα ἔλθουν θὰ σᾶς τὰ στείλωμεν δλα, καθὼς καὶ διάφορα ἄλλα εἶδη ἐτοιμαζόμενα ἐδῶ



ἢ ἐρχόμενα ἀλλαχόθεν. Τυρὸς θὰ ἔλθῃ ἐκ Θεσ)νίκης καὶ θὰ σᾶς στείλωμεν ἀμέσως. Ἐξωπλίσσαμεν καὶ ἐστείλαμεν χθὲς τοὺς 12 ἄνδρες τοῦ κ. Μελά. Σήμερον στέλλομεν ἄλλους 10, 6 στρατιώτας καὶ 4 ἀντάρτας, ὠπλισμένους. Σᾶς στέλλω καὶ μερικά γράμματα διὰ σᾶς. Χρήματα ἀκόμη δὲν πῆρα ἀπὸ τοὺς τραπεζίτας. Τὴν Δευτέραν θὰ πάρω, ἕως τότε θὰ γνωρίζητε καὶ σεῖς τί ποσὸν ἀκριβῶς σᾶς χρειάζεταιται.

Τὴν Δευτέραν θὰ ἀγοράσωμεν καὶ ἀρνιά.

Σᾶς γαιρειτῶ ὑμέτερος

Γ. Μπούσιος

68

Νεστράμι 19 Ἀπριλίου 1914

Γενναϊότητα Ἀρχηγέ κ. ∞. Βάρδα

Σήμερον ἦλθον εἰς Νεστράμι, οἱ ἄνδρες εἶχον ἔλθῃ ἀπὸ χθὲς βράδυ φέρω μαζί μου ὑποκάμισα καὶ ἐσώβρακα καὶ ἄλλα μερικά πράγματα, περὶ τῶν ὁποίων ἔχετε λάβει ἐπιστολὴν παρὰ τοῦ κ. Μπουσίου. Στείλατε μευ λοιπὸν διαταγὴν τί πρέπει νὰ τὰ κάμωμεν ἢ ποῦ πρέπει νὰ σᾶς τὰ στείλωμεν.

Σᾶς στέλλω μὲ τὴν κομιστὴν τῆς παρούσης μίαν ἐφημερίδα καὶ ἐν ταχυδρομικὸν δελτάριον τὰ ὁποῖα σᾶς στέλλει ὁ κ. Μελάς.

Εὐπειθέστατος

Ε. Γεωργακάκης

69

Κύριε Ἀρχηγέ

Ἀφίχθεις ἐνταῦθα συνήντησα τὸ σῶμα ἀποτελούμενον ἀπὸ 60 ἄνδρας στρατιώ-
τας μὲ τοὺς σχετικούς ὑπαξιωματικούς.

Ἐπίσης συνήντησα τὸν κ. Χαντζῆν καὶ τὸν Δημυδιδάσκαλον Χαρίσην Παπαδόπουλον οἱ ὁποῖοι εἶναι διατεθειμένοι νὰ μᾶς συντρέξουν.

Αἱ χίλια ὀκτάδες ἀλεύρου εἶναι ἔτοι-
μαι καὶ ἀναμένομεν ζῶα ἵνα τ' ἀποστεί-
λωμεν εἰς Δριάνοβον πρὸς παρασκευὴν ἄρ-
του ὁ ὁποῖος ἄρτος θὰ παραμένῃ παρακα-
ταθήκη εἰς τὸ ἀνωτέρω χωρίον. Ἐγὼ δὲ
ἐδῶ ἐξοικονομοῦμαι ἀρκετὰ καλὰ ὅσον
ἀφορᾷ τὴν διατροφήν τῶν ἀνδρῶν.

Οἱ ἄνδρες κ. Ἀρχηγέ ἔχουν ἀνάγκην
τσαρουχίων 28 ζευγῶν. Σοὶ καθιστῶ γνω-
στὸν ὅτι ἀφίχθη χθὲς καὶ σῶμα Κρητῶν
ἐκ 63 ἀνδρῶν ἐπομένως δύο σῶματα ἐν
Νεστράμι δὲν θὰ ἠμπορέσουν οἱ κάτοικοι

νὰ τὰ ἐξυπηρετήσουν ἐν τοιαύτῃ περιπτώ-
σει νὰ διατάξητε κ. Ἀρχηγέ ἐν σῶμα νὰ
μετακινηθῆ εἰς ἕτερον χωρίον ὑποδειχθη-
σόμενον παρ' ὑμῶν.

Νεστράμι 19)4)14

Εὐπειθέστατος

Γ. Ἀστέρης

Ἀνθ. Πεζ.

Γ. Γ. Σᾶς ἀποστέλλω 5 κυτῖα σιγᾶρα
ἴδιος

70

Κύριε Ἀρχηγέ

Σᾶς καθιστῶ γνωστὸν ὅτι τὸ σῶμα τὸ
ἀποτελούμενον ἀπὸ Στρατιώτας προέβη
εἰς παρεκτροπὰς ἐναντίον τῶν γυναικῶν.

Εἶναι ἐντελῶς ἀπειθαρχοὶ ἐκάλεσα τοὺς
ὑπαξιωματικούς καὶ τοὺς συνέστησα νὰ
τοὺς νουθετήσουν, ἀλλ' εἰς μάτην διότι καὶ
οὗτοι παρακάθηνται μαζί των καὶ οἰνόπο-
τοῦν εὐρίσκομαι ἐν μεγάλῃ ἀμηχανίᾳ διό-
τι δὲν ὑπακούουν.

Ταύτην τὴν στιγμὴν ἦλθον καὶ ἄλλοι
30 τοὺς ὁποίους ἐστειλεν ὁ κ. Μελάς καὶ
τοὺς ἐτοποθέτησα εἰς καταλύματα, δηλ.
εὐρίσκονται ἐν δλιῷ ἐνταῦθα 90 στρατιώ-
ται, καὶ 63 Κρήτες.

Ἀφίχθησαν ταύτην τὴν στιγμὴν καὶ ἄ-
λευρα τὰ ὁποῖα ἀποθηκεύσαμεν 948 ὀκτάδας.

Σᾶς παρακαλῶ, κ. Ἀρχηγέ, δι ὄλας τὰς
πληροφορίας ἃς σᾶς καθιστῶ ἐνήμερον νὰ
διατάξητε ἵνα συμμορφωθῶ.

Εὐπειθέστατος

Γ. Ἀστέρης

Νεστράμι 19)4)1914

ὥρα ἀναχωρήσεως 3. 30' μ.μ.

71

Νεστράμη 19 Ἀπριλίου 1914

Ἀξιότιμε Κε Ἀρχηγέ.

Ἄλευρον ἔτοιμον ἔχω 700 ὀκτάδας καὶ
92 ὀκ. κάμαμαν ψωμῖδια διὰ τὰ παιδιὰ.

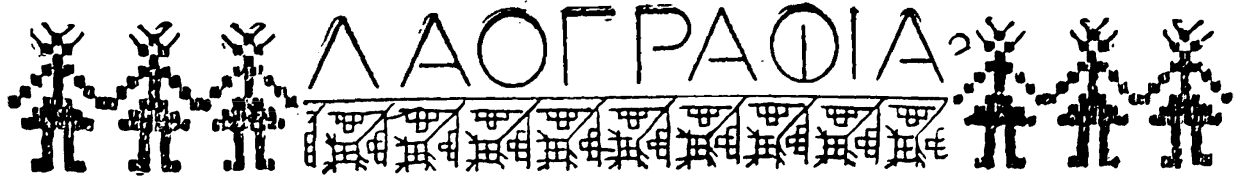
Ἐλαβον ἐπιστολὴν τοῦ κ. Μπούσιου καὶ
μοῦ γράφει ὅτι ἐφθασεν ἄλευρον ἐκ Θεσ-
σαλονίκης καὶ θὰ ἀποστείλουν ἀπὸ ἐκεῖ
σοῦ ἀποστέλλω καὶ ἐπιστολὴν τοῦ κ.
Μπούσιου.

Διατελῶ μεθ' ὑπολήψεως

ὁ Σὸς Χρ. Χατζῆς

(Συνεχίζεται)





ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ ΣΟΥΡΛΑ, Παιδαγωγού

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΛΑΟΓΝΩΣΙΑ

Η ΓΟΗΤΕΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ.

I

Ἡ λαϊκὴ τέχνη εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα ἐξωτερικεύεται ἡ Ζωὴ τοῦ λαοῦ, γιατί εἶναι κι' αὐτὴ δημιούργημα τῆς ψυχῆς του καὶ τῆς ἱστορίας του.

Στὴ σημερινὴ ἐποχὴ παρατηρεῖται πανταχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου μία τεραστία κίνησις γύρω ἀπὸ τὴν λαϊκὴν τέχνην.

Ἡ ἀπασχόλησις μὲ τὴν λαϊκὴν τέχνην ἐγκλείει μία δύναμη ἐξευγενιστικὴν, ἡ ὁποία δὲν μπορεῖ μὲ τίποτε νὰ ἀναπληρωθῇ.

Τὸ ἀληθινὸ καλλιτέχνημα εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς ἀλήθειας καὶ μέσα σ' ἓνα καλλιτεχνικὸ ἔργο διακρίνομε πάντοτε τὸν ἱερὸν σπινθῆρα ποὺ μεταδίδεται μὲ τὴν βαθεῖαν ἀγάπην τοῦ καλλιτέχνη γιὰ τὸ ἔργον του.

Καὶ ἀκριβῶς τὰ ἔργα τῆς λαϊκῆς τέχνης ἀπ' αὐτὴν τὴν βαθεῖαν ἀγάπην τοῦ καλλιτέχνη διαπνέονται, μιὰ ἀγάπη δηλαδὴ ποὺ εἶναι σφιχτοδεμένη μὲ τὸν περιβάλλοντα κόσμον καὶ μὲ τὴν λαϊκὴν ζωὴν.

Ἔτσι Τέχνη καὶ Ζωὴ ἀδερφώνονται καὶ ἡ Τέχνη ἐξωραΐζει καὶ ἐξιδανικεύει τὴν Ζωήν.

Καὶ ὅποιος νοιώθει χαρὰν γιὰ τὸ ὠραῖον δὲν παραμένει ἀδιάφορος μπροστὰ στὴν ἀνθρώπινη ἀθλιότητα, ἀλλὰ τὸναντίον θὰ ἐκδηλώνει τὸν πόνον του βαθύτερον ἀπὸ τὰ συναισθήματα τῶν ἄλλων.

Ἡ παμμέγιστη ὅμως ἀξία τῆς τέχνης καὶ ἡ τελειοποίησις τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας ἐξασφαλίζονται ἐφόσον τὰ πρότυπα παίρνονται ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ στενοῦ ἑδαφικοῦ περιβάλλοντος, καὶ μονάχα μιὰ τέτοια τέχνη γνησίως λαϊκὴ μπορεῖ νὰ ἀσκήσει ἐπίδραση καὶ ἐπὶ τοῦ λαοῦ, διαμορφώνοντας τὸ καλαισθητικὸν του συναίσθημα.

II

Ἡ Ἡπειρός μας ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς κατατάσσεται μετὰ τῶν ἀκτινοβολούντων ἐκείνων κέντρων τὰ ὁποῖα μὲ τὰ δείγματα τῆς λαϊκῆς τῶν τέχνης, ἐκπέμπουν ἓνα φιλικὸν καὶ ζωογόιον φῶς ποὺ φωτίζει καὶ ζεσταίνει κάθε τι ποὺ σχετίζεται μὲ τὸ βασιλεῖον τῆς ὁμορφιάς, καὶ μονάχα ἓνα πρᾶγμα ἀφίνει νὰ σέρεται πίσω του ὠχρὸν καὶ κἀινυστάλεον—σὰν κάποια σκιάδης ὑπαρξίς—τὸ ἄσχημον.

Μέσα ἀπὸ τὰ ἐγκαταλελειμένα ἐρείπια κἀποιῆς ἐκκλησίας ἡπειρωτικοῦ χωριοῦ, μέσα ἀπὸ τὲς καμαρωτὲς πόρτες, μέσα ἀπὸ τὲς ἀψιδωτὲς καμαρωτὲς πόρτες παληῶν ἡπειρωτικῶν σπιτιῶν καὶ ἀρχοντικῶν, πανταχοῦ τῆς Ἡπείρου μας ἐπάνω στὲς ἰδιόρρυθμες γραμμὲς καὶ τὸν ἰδιορρυθμότερον ἀκόμα συνδυασμὸν τῶν χρωμάτων ἑνὸς κεντήματος Ἡπειρωτικοῦ, μέσα ἀπὸ τὲς πτυχῆς μιᾶς ἐνδυμασίας Ἡπειρωτικῆς—σὰν αὐτὲς ποὺ φοροῦσαν αἱ παλιῆς Γιαννιώτισες—καὶ γενικώτερα μέσα ἀπ' ὅλα ἐκεῖνα ποὺ οἱ Γιαγίες καὶ αἱ Προμάμες μας μὲ τρεμουλιασμένα χέρια φύλαγαν στὸ βᾶθος τῆς παληᾶς κασέλας, μέσα σ' ὅλα αὐτὰ ζῆ ἡ Ἡπειρωτικὴ λαϊκὴ ψυχὴ μέσα ἀπ' ὅλα αὐτὰ ἀναδίδεται καὶ ἀντηχεῖ στ' αὐτιά μας ζωηρὰ ἡ φωνὴ κἀποιου παρελθόντος, πρόσφατου ἢ μακρinoῦ, εὐτυχημένου ἢ ποιτισμένου μὲ πίκρες καὶ φαρμάκια, πάντως ἀντηχεῖ ἡ φωνὴ τοῦ παρελθόντος τῆς Ἡπείρου μας.

Μέσα στὰ λείψανα αὐτὰ τῆς Ἡπειρωτικῆς λαϊκῆς Ἀρχιτεκτονικῆς, μέσα στὰ λείψανα τῆς Ξυλογλυπτικῆς μέσα στὰ λείψανα τῆς Κεντητικῆς τῆς Χειροτεχνίας καὶ τῆς Ἀσημουργικῆς, μέσα σ' ὅλα αὐτὰ



τὰ λείψανα τοῦ παρελθόντος ζῆ ἢ ψυχὴ τοῦ Ἡπειρωτικοῦ λαοῦ, μέσα στὰ λείψανα αὐτὰ βρίσκομε τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτόν μας.

Καὶ ὅταν διαιωνίζομεν τὴν γνωριμίαν μας μὲ τὰ λείψανα αὐτὰ τῆς λαϊκῆς τέχνης, τελειοποιοῦμεν παράλληλα καὶ τὴν καλλιτεχνικὴ καὶ αἰσθητικὴ μας μόρφωση γιατί τὸ τέλειον καλλιτεχνικὸν συναίσθημα, μᾶς τὸ ἐξασφαλίζουν τὰ δημιουργήματα ἐκεῖνα ποὺ εἶδαμε κατὰ τὴν τρυφεράν μας ἡλικίαν καὶ τὰ ὁποῖα εἶναι οἱ πιστοὶ διερμηνεῖς τῶν συγγενῶν ψυχῶν τῶν δημιουργῶν των.

Ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία καὶ ἡ ἀπασχόληση μὲ τὲς διαφορὰς μορφὰς τῆς λαϊκῆς τέχνης εἶναι συνδεδεμένη ὄχι μονάχα μὲ τὴν ὁρμὴ πρὸς ἀπασχόληση, ἀλλ' ἀποβαίνει καὶ μιὰ ἐπικερδὴς κερδωνικὴ ἐργασία, ἀποβαίνει ἕνα ἐπάγγελμα ξεχωριστό, σὰν ἐκεῖνα ποῦ ἐνεφώλευαν στὴν ψυχὴ τῶν Παλαιῶν Ἡπειρωτῶν, ποῦ δημιουργοῦσαν μέσα στὴν ψυχὴ τους, ὄχι μονάχα τὴν χαρούμενη διάθεση πρὸς ἐργασίαν ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξησφάζαν μιὰ ἐπιχείρηση ἐπικερδῆ.

Ὅποιος καλλιτέχνης κατορθώνει νὰ διεγείρει ἀγάπην καὶ εὐχαρίστησιν, αὐτὸς κατορθώνει νὰ ἐμφανίσῃ στὲς Μορφὰς τῶν ἔργων του καὶ τὸ πνεῦμα τῆς Ζωῆς, αὐτὸς κατορθώνει νὰ ἐμρυσήσει τὸ ὄραϊον σιὴ βαθύτερη σημασία τῆς λέξεως, αὐτὸς κατορθώνει νὰ ἐμφυσήσει τὴν διαιώνισήν τοῦ ἔργου.

Ἔτσι ἐξηγεῖται, γιατί, ὅταν ἀντικρύζομε τὰ δημιουργήματα τῆς παλαιᾶς αὐτῆς Ἡπειρωτικῆς Λαϊκῆς Τέχνης, ὄχι μονάχα ἀναγνωρίζομε τὸν ἑαυτόν μας, ἀλλ' ἐγείρεται ἄθελα μέσα μας καὶ τὸ αἶσθημα τοῦ σεβασμοῦ, ἐγείρεται ἡ ἀνάγκη τῆς διαφυλάξεώς των μέσα στὰ Μουσεῖα τῆς Λαϊκῆς Τέχνης, ἡ ἀνάγκη τῆς διαφυλάξεώς των μέσα στὰ Πατριδογνωστικὰ Μουσεῖα τῆς λαϊκῆς τέχνης, γιὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ κἄποια Ἀναγέννηση καὶ στὴν ἐποχὴν μας, μὲ τὸ νὰ παίρνομε πρότυπα διὰ δημιουργικῆς ἐμπνεύσεως ἀπὸ τὰ μοτίβα τῆς λαϊκῆς τέχνης.

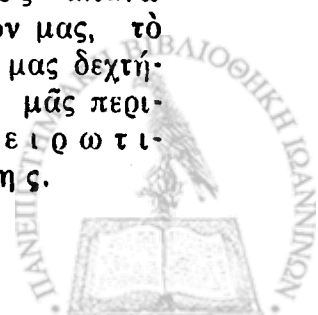
Καὶ τέτοια Μουσεῖα Πατριδογνωστικὰ ἐπιβάλλεται νὰ ἰδρυνθοῦν πανταχοῦ τῆς Ἡπείρου μας, σὲ ὅλες τὲς πόλεις μικρὰς καὶ μεγάλες, καθὼς ἐπίσης ἐπιβάλλεται ὅπως ὅλα τὰ παλαιὰ ἱστορικὰ Ἀρχοντικὰ ἀνάκτορα τοῦ «ὡς ἀρχαιολογικὰ μνημεῖα διατηρητέα».

III

Ἐτελειώσαμε.

Γενεές ἔρχονται καὶ ἀντιπαρέρχονται ἀλλὰ τὸ ἴδιο κομμάτι Γῆς—ἡ Ἡπειρος τῶν Πατέρων καὶ τῶν Προπάπων μας—παρεμένει τὸ θέατρον τῆς χαρᾶς καὶ τῶν πόνων μας.

Ἡ Ἡπειρος—ἡ χώρα τῶν μαρτύρων, τῶν ἡρώων καὶ τῶν μεγάλων εὐεργετῶν, ἡ Ἡπειρος—τὸ κομμάτι νὰ αὐτὸ τοῦ χάριτος τῆς Ἑλλάδος μας, ὅπου τὸ πρῶτον βλέμμα τοῦ κάθε Ἡπειρώτου προσέβλεψεν μὲ ἀγάπην καὶ στοργὴν ὑπεράνω τοῦ λίκνου τοῦ ὑπεράνω τῆς κοῦνίας του, ὑπεράνω τῆς σαρομάντζαστου, ποῦ ἐλίκνιζαν ρυθμικὰ τὰ χέρια τῆς γιαγιάς καὶ τῆς προμάμης μας ἡ Ἡπειρος—τὸ κομμάτι ἐκεῖνο τῆς Γενέθλιας Γῆς μας ὅπου τὸ πρῶτον ἡ μητέρα μας μὲ γέλιο καὶ μὲ ἀγάπη μᾶς ἔσφιγγε στὴν ἀγκαλιά της, μᾶς πῆρε γκότση, καὶ γενήκαμε ἕνα ἀναπόσπαστο κομμάτι τῆς ψυχῆς καὶ τῶν σπλάχνων της, καὶ ἐν συνεχείᾳ τὸ κομμάτι ἐκεῖνο τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Γενέθλιας Γῆς μας ὅπου ὁ πατέρας ἐνεχάραξε στὴν καρδιά μας τὴν πρώτην χριστιανικὴν ἀνατροφήν, τὸ κομμάτι τῆς Ἡπειρωτικῆς Γῆς ὅπου αἱ ἐκτυφλωτικὲς ἀχτίδες τοῦ ἡλίου ἐχρῶσαν τὸ λίκνον μας, τὸ κομμάτι τῆς Ἡπειρωτικῆς Γῆς ἐκεῖνο ὅπου ὑπὸ τὸν φλοῖσβον τοῦ ἑνακίου καὶ τὸν ψίδυρον τῶν δένδρων ἀποχτήσαμε τὲς ἀξέχαστες παιδικὲς μας θύμησες, ἐκεῖ ὅπου ἀντικρύσαμε τὴν Γιαγιά μας νὰ φορῇ τὴν σαλταμάρα της καὶ τὸν Παπὸν μας νὰ δουλεῖ γιὰ νὰ φτιάσει τὲς ἀψιδωτὲς καμάρες ἀπάνω ἀπὸ τὲς πόρτες τῶν Ἀρχοντικῶν μας, τὸ κομμάτι τέλος ἐκεῖνο ὅπου ὅλοι μας δεχτήκαμε νὰ μᾶς περιβάλλει καὶ νὰ μᾶς περιλούει ἡ μαγεία τῆς Ἡπειρωτικῆς μας Λαϊκῆς Τέχνης.



ΤΟ ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΟ ΣΤΙΧΟΠΛΑΚΙ

ΚΙ ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΟΥ*

Ζ.—ΟΙ ΑΠΟΚΡΙΕΣ

1.—Προεισαγωγικά.

Ἀπὸ μιά, σὲ φυλλάδιο (²) τυπωμένη ὁμιλία, πὺ μὲ τὸν τίτλο, «Ἡ Ἠπειρος, ἄλλοτε καὶ τώρα, ἀπὸ πλουτοπαραγωγικῆς ἀπόψεως», ἔκανε στὰ 1929 ὁ Γ. Βαβαρέτος, μεταφέρουμε ἐδῶ, σὰν εἰσαγωγή στὴν ἔρευνά μας γιὰ τὶς Γιαννιώτικες Ἀποκριές, τὸ πῶ κάτου ἀπόσπασμα:

«Τὸ πόσο πλούσιοι ἦταν οἱ Ἠπειρῶται, παρὰ τὰς καταστροφὰς τῶν διαφόρων ἐπιδρομῶν, καταφαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ ἀνέκδοτο αὐτό, πὺ ἐδημοσίευσε (πρὸ διμήνου) ἡ Ἐφημερὶς «Ἀῶος» τῆς Κονίτισης: Πλουσιώτατοι οἱ κάτοικοι τῆς Κονίτισης, ἦταν μοναδικοὶ σὲ διασκεδάσεις, τὸ ἄκρον ἄωτον τῶν ὁποίων εἶχαν οἱ ἀπόκριες. Ὅταν λοιπὸν —ἀρχὲς τοῦ 15ου αἰῶνα— ἔφθασαν οἱ Τοῦρκοι στὰ πρόθυρα τῆς Κονίτισης, ὁ Πασιᾶς, ἔστειλε νὰ μάθῃ ἂν ἦταν διατεθειμένη ἡ πόλις νὰ παραδοθῇ, χωρὶς νὰ γίνῃ αἱματοχυσία, ὁποῖαν καὶ τῆς ἔδινε πλεῖστα προνόμια. Οἱ Πρόκριτοι τῆς Κόνιτσας, ἀφοῦ πῆραν τὴν συγκατάθεση τῶν συμπολιτῶν τους γιὰ τὴν παράδοση τῆς πόλης, πῆγαν πρὸς συνάντησιν τοῦ Πασιᾶ καὶ τοῦ ἔδωσαν ἕναν κατάλογο μὲ διάφορα προνόμια, πὺ αὐτὸς τὸν ἐνέκρινε χωρὶς καμμιά ἀντίρρηση. Καθὼς ὁμως γύριζαν στὴν Κόνιτσα γιὰ νὰ ἀναγγείλουν τὸν ἐρχομὸ τῶν Τοῦρκων, θυμῆθησαν τὶς διασκεδάσεις καὶ τὰ γλέντια τῆς ἀποκριᾶς, πὺ δὲν εἶχαν περιλάβει στὰ προνόμια καὶ γύρισαν ξανά δρομαῖοι πρὸς τὸν Πασιᾶ.

— Πασιᾶ, τοῦ εἶπαν, ξεχάσαμε νὰ σοῦ ποῦμε ὅτι, σὶν τὸπο μας, ἐμεῖς τὶς ἀποκριές, γλεντοῦμε μασκαρεμένοι. Κόνιτσα χωρὶς γλέντι, δὲ γίνεται. Θὰ βάλουμε στὰ προνόμια καὶ τὸ ὅτι θὰ γλεντοῦμε μασκαρεμένοι τὶς ἀποκριές.

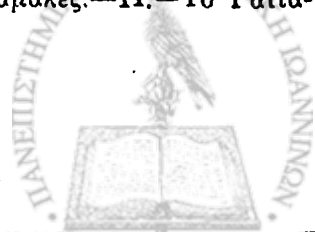
— Ἄν θέλετε, γλεντᾶτε καὶ κάθε μέρα, εἶπε ὁ Πασιᾶς.

— Καὶ τοὺς πρόσθεσε καὶ τὸ μασκάρεμα.»

Τὴν παράδοση αὐτὴ, τὴν κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο δοσμένη, τὴ μεταφέρει στὸ φυλλάδιό του ὁ Βαβαρέτος, γιὰ νὰ συμπεράνῃ ἀπ' αὐτὴ, ὅτι, οἱ Ἠπειρῶτες γενικᾶ,

* Τὰ σημειώματα πὺ θὰ ἀκολουθήσουν, ἀποτελοῦν, ὀργανικά, συνέχεια τῶν ὄσων ἄλλων (ἀπὸ τὸ τεῦχ. 33ο τοῦ Περιοδικοῦ καὶ ἐφεξῆς) ἔχουν γύρω ἀπὸ τὰ γενεσιουργὰ στοιχεῖα τοῦ Γιαννιώτικου στιχοπλακιοῦ δημοσιευθῆ, καὶ θὰ διερευνοῦν κι' αὐτά, ἕναν ἀκόμα ἀπὸ τοὺς παράγοντες του: τὶς Γιαννιώτικες Ἀποκριές. Τὸ τελευταῖο ἀπὸ τὰ σημειώματα αὐτά, δημοσιεύτηκε σὲ σελ. 144 (τεῦχ. Ἰανουαρίου) καὶ ἐπ. τῆς «Ἠπειρ. Ἐστίας».

Τὰ ἐπὶ μέρους κεφάλαια τῆς νέας αὐτῆς σειρᾶς τῶν σημειωμάτων μας, εἶναι τὰ ἐξῆς: 1.—Προεισαγωγικά. 2.—Ἡ Τσικνοπέφτη. 3.—Περιγραφές. 4.—Τζάρας καὶ Τσάρος. 5.—Ἄλλες περιγραφές. 6.—Καιροὶ πῶ κοντινοί. 7.—Ὁ Τζάρας (συνέχεια καὶ τέλος). 8.—Οἱ λαϊκοὶ στιχοπλόκοι. —9.—Οἱ Πρόδρομοι κι' ἡ «Καραβίδα». 10.—Οἱ Τζισμάλες.—11.—Τὸ Γαῖτανάκι 12.—Παρεπόμενα.



παρά τις καταστροφές πού είχαν ἴσαμε τότε ὑποστῆ, ἦταν ἀκόμα πολὺ πλούσιοι.

Βασικά δὲν ξέρω ἂν τὸ περιστατικὸ, ὅτι οἱ κάτοικοι μιᾶς πόλης, ἐνὸς Κάστρου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (ἀρχὲς 15ου αἰῶνα), γλεντοῦσαν — ἔστω καὶ μασκαρήμενοι — τὶς ἀπόκριες, ἀποτελεῖ, αὐτὸ καὶ μόνο, ἀπόδειξη, ὅτι ἐκείνη ἡ πόλη, καὶ γενικώτερα, τὰ Ἑπειρ. Κάστρα τῆς ἐποχῆς, ἦταν πολὺ πλούσια. Σχετικὴ αὐτὸ εὐπορία, μπορεῖ νὰ προϋποθέτει ὄχι ὅμως ἀναγκαστικὰ καὶ ὀλβιότητα: Τὶς ἀπόκριες, καὶ τώρα, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο ἐκείνους τοὺς καιροὺς, πού δὲν ὑπῆρχαν, ὅπως στοὺς δικούς μας, καθημερινὲς γιὰ διασκέδαση καὶ θέαμα ἀφορμές, γλεντοῦσαν ὅλος ὁ κόσμος — κι' οἱ φτωχοὶ μαζὴ τους — μὲ τὰ μέσα πού διέθεταν, καὶ τὸ μασκάρεμα πού ἦταν τοῦ χειροῦ τους.

Ὅμως αὐτὰ, δὲν εἶναι τὸ θέμα τοῦ σημειώματός μας. Ἐκεῖνο πού ἐδῶ μᾶς ἐνδιαφέρει, εἶναι ἡ ὁμοιότητα, πού — μερικὰ τοῦλάχιστο — παρουσιάζει ἡ παράδοση αὐτῆ, μὲ τὰ ἀντίστοιχα περιστατικὰ τῆς συνθηκολόγησης τοῦ Κάστρου τῶν Γιαννίνων.

Εἶναι φανερὸ ὅτι στὴν Κόνιτσα, ἡ παράδοση αὐτῆ, ἔχει ὑποστῆ νεώτερες ἐπεξεργασίες, καὶ προσθῆκες στοιχείων πού δὲν ὑπῆρχαν στὸν καιρὸ πού ξεκίνησε γιὰ τὴν ἱστορικὴ τῆς διαδρομῆ. Ἔτσι πού ἀναφέρεται σήμερα, παρουσιάζει τοὺς Κονιτσιῶτες τῆς ἐποχῆς, σὰν νὰ μὴν εἶχαν συναίσθηση τῆς δεινὰ ἀποφασιστικῆς στιγμῆς πού περνοῦσαν. Ὁ τοῦρκος μπροστὰ στὶς πόρτες τοῦ κάστρου τους, οἱ ἀποσταλμένοι νὰ διαπραγματεύωνται τὴν ὑποδούλωσή του, κι' ἐκεῖνοι νὰ σκέπτονται τὰ γλέντια τους καὶ τὶς μάσκες τῶν Ἀπόκρεω!.. Εἶναι κάπως — τὸ λιγότερο — παράδοξο.

Παρόμοιο μῶλα ταῦτα — ἀνάμεσα καὶ σὶ ἄλλα — προνόμιο, ἀναφέρεται ἀπὸ τὰ σχετικὰ ἱστορικὰ ὅτι ζήτησαν κατὰ τὴν ἴδια αὐτῆ ἐποχῆ καὶ πέτυχαν, κι' οἱ φεουδάρχες τοῦ Κάστρου τῶν Γιαννίνων, κατὰ τὴν συνθηκολόγηση τους μὲ τοὺς Τούρκους καὶ τὴν παράδοσή τους στὸ Σινὰν Πασσιᾶ, στὰ 1430:

Ἐπίσημος καταστατικὸς χάρις τῶν προνόμιων τοῦ Γιαννιώτικου Κάστρου, εἶναι, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ὁ λεγόμενος «Ὁρισμὸς» (*) τοῦ Σινὰν Πασσιᾶ. Ὑπάρχουν ὅμως γι' αὐτὰ, κι' ἄλλες — παραδοσιακὲς θὰ τὶς χαρακτηρίσουμε — πληροφορίες, διατυπωμένες ἀπὸ τὸ Ἰ. Λαμπρίδη, (†) ὁ ὁποῖος, δυστυχῶς, δὲν μᾶς καθορίζει τὶς πηγές ἀπὸ τίς ὁποῖες τὶς πῆρε, ἔχοντας περιοριστεῖ, νὰ σημειώσῃ ἀπλῶς, ὅτι τὰ ὅσα καὶ ὅπως αὐτὸς γιὰ τὸ θέμα ἀναφέρει, εἶναι «ἐκ τῶν προνομίων» τὰ ὁποῖα «γνωστὰ ἡμῖν ἐγένοντο». (Μιὰ συγκριτικὴ, γύρω ἀπὸ τὰ προνόμια πού ἀναφέρονται στὸν «Ὁρισμὸ» καὶ τὰ ὅσα μεταδίδονται ἀπὸ τὸ Λαμπρίδη ἔρευνα, θὰ ἦταν ἴσως ἐπιβαλλόμενον κάποτε νὰ γίνῃ: Θὰ μᾶς ὀδηγοῦσε, πιστεύω, σὲ ὠφελιμότερες καὶ ἀδιατύπωτες μέχρι σήμερα κρίσεις καὶ συμπεράσματα ὅμως αὐτό, θὰ μᾶς ἀπομάκρυνε πολὺ ἀπὸ τὸ θέμα μας). Ἐκεῖνο πού πρέπει ἐδῶ νὰ λεχθῆ, εἶναι ὅτι, — ὅπως καὶ στή, γιὰ τὶς Ἀπόκρεω τῆς Κόνιτσας παράδοση — τὸ προνόμιο τῆς μάσκας, δὲν περιλαμβάνεται ἀνάμεσα στὰ ἀπὸ τὸν «Ὁρισμὸ» ἐγγράφως πρὸς τὸ Κάστρο τῶν Γιαννίνων ὑποσχόμενα, ἀλλὰ μόνο στὰ ἀπὸ τὸ Λαμπρίδη μεταδιδόμενα καὶ μάλιστα, ἐντελῶς τελευταῖο ὅπως τελευταῖο δόθηκε καὶ στοὺς Κονιτσιῶτες. Αὐτό, μᾶς κάνει νὰ ὑποθέσουμε ὅτι τὰ προνόμια — συνθηκολόγησης χωρὶς ἄλλο — καὶ τῆς Κόνιτσας, θὰ εἶχαν δοθῆ, κατὰ παρόμοιο μὲ τὰ Γιαννιώτικα τρόπο, καὶ θὰ εἶχαν καταγραφῆ σὲ ἀντίστοιχο «Ὁρισμὸ», κατὰ τὸν τύπο τοῦ Γιαννιώτικου συνταγμένο. Καθὼς καὶ ὅτι, ὅσα προνόμια ἢ μορφές τους, δὲν καταγράφονται ἀπὸ τοὺς ἀντίστοιχους «Ὁρισμούς», θὰ ζητήθηκαν ἢ θὰ καθορίστηκαν μεταγενέστερα, μὲ ἄλλα ἢ ἰδιαίτερα παραχωρητήρια, πού θὰ ἀντλοῦσαν τὴν ὑποχρεωτικὴ γιὰ τὸν καινούργιο Ἀφέντη καὶ Κυρίαρχο χορήγηση καὶ δυνάμη τους, στή γενικὴ ἐκείνη ρῆτρα τοῦ ἀρχικοῦ Ὁρισμοῦ, κατὰ τὴν ὁποία



αὐτὸς ὑποσχόταν, προκαταβολικά, νὰ δώσῃ στοὺς συνθηκολογοῦντας καὶ ὑποτασσόμενους, «καὶ ἄλλα εἴτι ζητήματα⁽⁵⁾ (ὅπως αὐτὸς ἔγραφε) θέλετε ζητήσει». Ἡ ὅτι, τὰ ἀπὸ τοὺς Ὁρισμοὺς καθοριζόμενα προνόμια, δὲν ἦταν παρὰ οἱ ὑποσχέσεις καὶ οἱ αὐτοδεσμεύσεις, τὶς ὁποῖες πρότεινε καὶ κοινοποιοῦσε ὁ ἐκδότης πολιορκητῆς πρὸς τοὺς πολιορκούμενους· καὶ ὅτι ἡ ὀριστικὴ διατύπωση τοὺς κι' ὁ ἀριθμὸς τοὺς, θὰ καθοριζόταν, μὲ ἄλλα, ὀριστικότερα πιά συνυποσχετικὰ ἔγγραφα καὶ συνθήκες, πού δὲν ἔχουν μέχρι σήμερα περισωθῆ. Αὐτὴ τὴν ἔννοια πρέπει, νομίζω, νὰ δώσουμε, στὴν ξεχασιὰ δῆθεν πού σημειώνεται ἀπὸ τὴ σχετικὴ παράδοση τῶν Κον.τσιωτῶν νὰ περιλάβουν καὶ τὸ προνόμιο τῆς μάσκας στὰ συμφωνημένα γιὰ τὴ συνθηκολόγησή τους, καὶ τὸ μεταγενέστερο, τάχα, γιὰ τὴ χορήγησή του σχετικὸ τους διάβημα. Πρόκειται δηλ. γιὰ θρύλο, πού, ὅπως καὶ γιὰ τὸ Κάστρο τῶν Γιαννίνων τὴν ἴδια ἐποχὴ, ἀναφέρεται στὰ περιστατικὰ τῆς διαπραγματεύσεως γιὰ τὴν ὀριστικὴν παράδοσιν τοῦ ὑφιστάμενου τότε — ὅπως π. γ. καὶ στὴ Βελλά, Φωτικὴ καὶ ἄλλες μεσαιωνικὲς πόλεις τῆς Ἡπείρου: Ὀπά, Ρεννίκου, Νιοβρά, Σουδενά, Ἀρτσίστα⁽⁶⁾ κ.τ.λ. — περικλεισμένου χώρου, ὀχυροῦ δηλ. ἢ Κάστρου τῆς Κόνιτσας, στοὺς παντοδύναμα τότε ἐπερχόμενους Τούρκους. Καὶ τὸ συμπληρωματικὸ αὐτὸ «ζήτημα» τους, ἢ ἔγινε κατὰ μίμησιν τοῦ ἀντίστοιχου προνόμιου τοῦ Γιαννιώτικου ἢ — τὸ λιγότερο — ἀποδείχνη κοινὸς τρόπος ζωῆς καὶ ἀντιλήψεων ἀνάμεσα στὰ δύο Κάστρα, πιθανὸν δὲ κι' ἀνάμεσα σὲ ὅλα τὰ ἠπειρωτικὰ τῆς ἐποχῆς.

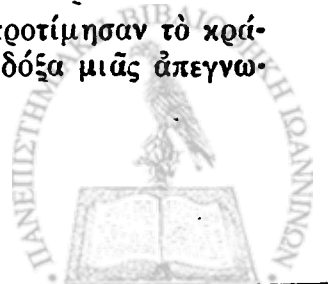
Τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ φορῆ κανένας μάσκα, — «προσωπίδα» κατὰ τὸ Γιαννιώτικον ἰδίωμα — ἔτσι, ἀπόλυτα, χωρὶς κανένα χρονικὸ — μόνον δηλ. γιὰ τὶς Ἀπόκρεω — προσδιορισμὸ, ἀνῆκε, τὶς ἐποχὰς ἐκεῖνες, στὴν ἀρχουσα κυρίως τάξιν, τοὺς μεγάλους δηλ. ἀρχόντες καὶ φεουδάρχες καὶ ἀξιωματούχους τοῦ κάθε Κάστρου, αὐτοὺς πού εἶχαν κι' ὅλη τὴ δύναμή του, ἄλλα καὶ τὸ στρατό του καὶ τὰ ὅπλα του στὰ χέρια τους. Εἰδικὲς σιδερένιες προσωπίδες, φοροῦσαν τότε οἱ ἱππότες, γιὰ προστασίαν ἀπὸ τὰ πλήγματα τῶν ἀγγέμαχων ὄπλων τῆς ἐποχῆς. Ἀργότερα ὅμως, ἢ προσωπίδα ἀποτελοῦσε μέσο μεταμφίσεως. Ἀπὸ τὴν Ἰταλία κατόπι, ἢ χρῆσις τῆς γενικεύτηκε σὲ ὅλες τὶς χῶρας· ἂν ὄχι μόνον κατὰ τὶς Ἀπόκρεω, περισσότερο ὅμως κατὰ τὴ διάρκειά τους.

Κατὰ τὸ 16ο αἰῶνα, ἢ προσωπίδα ἀποτελοῦσε μέρος τῆς ἀμφίσεως. Οἱ γυναῖκες τῆς ἀριστοκρατίας, δὲν ἔβγαιναν ἔξω χωρὶς μάσκα. Κι' ἀπὸ τὴ Βενετία, καὶ τὰ κανάλια τῆς καὶ τὶς γόνδολες τῆς, βγήκε ὁ συρμὸς τῆς μαύρης μεταξωτῆς παρόμοιας.

Ποιὸς δὲ θυμᾶται τοὺς μυστηριώδεις καὶ σκοτεινοὺς καὶ τῶν δύο φύλων προσωπιδοφόρους τῶν μυθιστορημάτων τῶν παλιῶν, τῶν περασμένων αἰώνων; Τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ γυρίζη τότε κανένας ἔξω μὲ προσωπεῖο, ὑποστηριζόταν μὲ τὸ σπαθὶ πού κρεμόταν πάντοτε στὸ πλευρό, καὶ μόνον τῶν ἱπποτῶν, τῶν βαρόνων, τῶν κομήτων, τῶν μαρκησιῶν, τῶν δουκῶν, καὶ τῶν μπράβων τους.

Παρόμοιας λοιπὸν μορφῆς προνόμιο, θὰ θεωρούσαμε λογικότερον νὰ προσπαθοῦσαν νὰ ἐξασφαλίσουν — ὄχι δηλ. μονάχα γιὰ τὶς Ἀπόκρεω — κι' οἱ ὑποψήφιοι καινούργιοι «ὑποτελεῖς», τόσο τῆς Κόνιτσας, ὅσο καὶ τῶν Γιαννίνων, καθὼς ἔβγαιναν νὰ «προσκυνήσουν» τὸν καινούργιον «ἐπικυρίαρχον», καὶ νὰ παραδώσουν συμβολικὰ ἀνυπεράσπιστο, χωρὶς ὅπλα, τὸν ἑαυτὸν καὶ τὰ κλειδιά τῶν Κάστρων τους στὰ χέρια του, γιὰ νὰ κρατήσουν — ὅπως καὶ κράτησαν —, σὰν ἀνταμοιβὴ τῆς συνθηκολόγησιν — γιὰ πόσον ὅμως καιρὸ; — μιὰ κάποιαν αὐτοτέλεια, ἄλλα καὶ τὰ τιμάρια τους.

Οἱ μέχρι τότε Ἀρχόντες καὶ Κυρίαρχοι τῶν Κάστρων, προτίμησαν τὸ κράτημα τῶν φεουδῶν τους καὶ μιᾶς μάσκας, ἀντὶς τὴν αἰώνια δόξα μιᾶς ἀπεγνω-



σμένης αντίστασης, ὅπως, αντίθετα, τὴν πρόβαλε τὴν ἴδια αὐτὴ ἐποχὴ, στοὺς ἴδιους ἐχθρούς, τὸ Κάστρο τῆς Σαλονίκης.

Μὰ ἦταν τότε ἄλλοι καιροί, κι ἴσως θάπρεπε νὰ χρησιμοποιήσουμε ἄλλα γι' αὐτοὺς κριτήρια.

Μόνο κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο θὰ μπορούσε νὰ μὴ θεωρηθῆ, τὸ λιγώτερο ἀταίριαστη μὲ τὶς δεινὲς περιστάσεις μιᾶς ὀριστικῆς ὑποδούλωσης, ἢ ἐπιδίωξη ἀπὸ τοὺς Φεουδάρχες καὶ τοὺς Ἄρχοντες τοῦ Κάστρου τῶν Γιαννίνων, προνόμιου τοῦ νὰ φοροῦν μᾶσκα τὶς ἀποκριές.

Ἴσως δηλ. αὐτό, νὰ ζητήθηκε ἀρχικὰ καὶ νὰ δόθηκε, αὐτὸ καθ' ἑαυτό, κι ὄχι σχετικὰ μόνον μὲ τὴν περίοδο τῶν ἀπόκρεω: Δικαίωμα δηλ. μᾶσκας, γενικά, σὰ μέρος τῆς ἀμφίεσης καὶ μέσο μεταμφίεσης, μὲ ὅλη τὴν πλεονεκτικὴ θέση πού αὐτὴ δημιουργεῖ γιὰ κεῖνον πού κυκλοφορεῖ, φορώντας τὴ δικαιοματικά, πού ἀργότερα νὰ περιορίστηκε, μόνον γιὰ τὴν ἐλευθεριάζουσα περίοδο τῶν Ἀπόκρεω.

Τὸ πόσο ριζωμένο στὶς συνήθειες τῆς πόλης τῶν Γιαννίνων ἦταν, αὐτὸ εἰδικὰ τὸ προνόμιο, φαίνεται ἀπὸ τὸ περιστατικὸ ὅτι, ἐνῶ ὅλα σχεδὸν τὰ ἄλλα προνομιακὰ δικαιώματα πού εἶχαν κρατήσῃ οἱ Καστρινοὶ μὲ τὴ συνθηκολόγηση τοῦ 1430, καταργήθηκαν μὲ τὸ πέρασμα τῶν ἑκοτονταετηρίδων, ἰδιαίτερα δὲ μετὰ τὸ 1611 καὶ 1635, ξεριζώθηκαν καὶ σὰν ἀνάμνηση ἀκόμα ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ Γιαννιώτη τοῦ 19ου καὶ 20ου αἰῶνα, κι ἔμειναν μέσα του τελικά, σὰ μιὰ μονάχα ἀόριστη ἀνάμνηση τῆς παληᾶς του αἴγλης, καθὼς περήφανα ἀποκαλοῦσε τὸ βέρο αὐτόχθονα ἑαυτό του, Καστρινό, («ἀπὸ τὸν ὄμφαλό τοῦ Κάστρου»), ἢ ἔννοια τῆς προσωπιδοδορίας σὰν προνόμιου, ἔμεινε βαθειὰ ριζωμένη μέσα του, ἀκόμα κι ἴσαμε τὰ χρόνια μας φυσικά, ὄχι μὲ τὸ παλιό, τὸ πιθανὸν καθολικώτερο περιεχόμενό του· ἀλλὰ τοῦ χρονικὰ περιορισμένου, μέσα στὴν περίοδο τοῦ γιορτασμοῦ τῶν ἀπόκρεω.

Σὲ ἀνέκδοτη ἐργασία τοῦ Κ. Παππαμιχαήλ, πού προαναφέραμε στὰ θέματα τὰ σχετικὰ μὲ τὸν πετροπόλεμο (1), τὸ προνόμιο αὐτὸ τῆς πόλης τῶν Γιαννίνων κατὰ τοὺς καιροὺς τῆς Τουρκοκρατίας, ἐμφανίζοταν μὲ ἄλλη, γενικότερου χαρακτῆρα μορφή, πού ἔκλεινε μέσα της, σχεδὸν κἀθε περίπτωση ὁμαδικοῦ τοῦ χωριοῦ (Θεσπρωτικοῦ) γιορτασμοῦ:—«Ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἔγραφε ἐκεῖ ὁ Κ. Παππαμιχαήλ, οἱ Χριστιανοὶ του τόπου μας, εἶχον τὸ ἐξῆς προνόμιον. Τὰς καλὰς ἡμέρας τοῦ Πάσχα, ἀπόκρεω, πανηγύρια, γάμους, οἱ εἰσπράκτορες καὶ τὰ ἀποσπάσματα χωροφυλακῆς διετάσσοντο νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς ἔδρας των, ἀφήνοντας ἐλευθέρους τοὺς Χριστιανοὺς νὰ διασκεδάζωσιν. Συνεπῶς, τὶς ἀπόκρεω, καὶ διεσκεδάζομεν καὶ ὄπλοφοροῦμεν, καὶ κἀθε οἰκογένεια θὰ πυροβολοῦσε μετὰ τὸ δεῖπνον».

Κάτω ἀπὸ τὴ μορφή αὐτὴ, τὸ προνόμιο ἐκεῖνο, φαίνεται νὰ παίρνει τὴ ρίζα του ἀπὸ τὰ ἀνέκαθεν ἀναγνωρισμένα ἀπὸ τοὺς Σουλτάνους καὶ γνωστὰ στὴν ἱστορία, ἐκκλησιαστικὰ λεγόμενα προνόμια, ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα, καὶ τὸ νὰ μποροῦν οἱ ραγιαδες νὰ ἐνασκοῦν ἐλεύθερα τὰ τῆς χριστιανικῆς λατρείας καὶ θρησκείας του.

Τὶς Ἀπόκρεω, ὁ Γιαννιώτης—στοὺς καιροὺς τῆς Τουρκοκρατίας—γλεντοῦσε γερά. Στοὺς καιροὺς αὐτοὺς, θέατρα, κινηματογράφοι, θέαμα, γενικά, καφενεῖα τῆς πόλης ἢ ἐξοχικά, ὅπως τὰ χαιρόμαστε σήμερα, δὲν ὑπῆρχαν. Ὑπῆρχαν μονάχα τὰ καζίνα (2), τὰ κρασοπουλεῖα, τὰ ρακοπουλεῖα, οἱ φάμπρικες (3), οἱ λοκάντες (4), κι' αὐτὰ, μονάχα γιὰ τοὺς ἄνδρες. Τὸ καλοκαίρι, οἱ ἐξοχικοὶ περίπατοι, μονάχα γιὰ μερικὲς προέχουσες οἰκογένειες. Ἡ γυναῖκα, ἦταν τότε κλεισμένη στὸ σπῆτι· ἀκόμα καὶ στὴν ἐκκλησία, στεκόταν πίσω ἀπὸ καφάσια. Κι' οἱ ἐκδρομὲς ἀκόμα, μὲ τὴν ἔννοια πού τὶς ἐνοοῦμε σήμερα, ἔλειπαν. Στὸν παλὸ λοιπὸν Γιαννιώτη, δὲν ἔμειναν γιὰ νὰ ξεσκιάση, παρὰ τὰ παντοδαπὰ πανηγύρια, κονινὰ ἢ μακρονὰ, κι' ἢ



περίοδο τῶν Ἀπόκρεω, εὐκαιρία σπητιτικοῦ καὶ δημόσιου γλεντιοῦ. Καὶ γιὰ τὸ ξέσπασμα αὐτό, τὸ μασκάρεμα, μουντζούρα ἢ προσωπίδα, ἀμφίεση μαρκήσιου ἢ ἀρχουδιάρη, ἱπποτική στολή ἢ τὰ ρούχα τῆς κυραμάννας, ἦταν ἀπαραίτητο. Ἄλλως τε, ἦταν κι' ἀπὸ τὰ «προνόμια» τῆς πόλης.

Ἀπὸ τὰ 1897 ἴσαμε τὰ 1906, Βαλῆς τῶν Γιαννίνων ἦταν ὁ γνωστότατος στοὺς παλιούς Γιαννιώτες, Τάταρος τὴν καταγωγή, Ὁσμάν-Πασιᾶς.

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ, ἀλλὰ κι' ἀργότερα ἴσαμε τὴν ἀπελευθέρωση, τὸ δημόσιο ἀποκριάτικο γλέντι, γινόταν στὸ κέντρο τῶν Χριστιανικῶν τῆς πόλης συνοικιῶν, στὰ «Μνήματα», τὴ σημερινὴ Πλατεία Εὐεργετῶν (πρῶην Βενιζέλου), καὶ θὰ τὸ περιγράψουμε λεπτομερειακὰ στὰ κατοπινὰ μας.

Μιὰ ἀπὸ τὶς χρονιὲς αὐτές, παραμονὲς ἀπόκρεω, κυκλοφοροῦσε, ἀφηγοῦνται, εὐρύτητα ἢ ἀπρόσμενη πληροφορία ὅτι—δὲ θυμᾶμαι πιά γιὰ ποῖο λόγο—δὲν θὰ ἐπιτρεπόταν ὁ συνειθισμένος δημόσιος γιορτασμός τους. Ἡ δυσάρεστη εἰδηση, ἔπεσε, σὰ μπόμπα στὸ διψασμένο γιὰ γλεντοκόπι καὶ ξέσπασμα Γιαννιώτη. Συσκέψεις καὶ διαβούλια, διαδεχόταν τὸ ἓνα τ' ἄλλο, καὶ διαρκῶς, σ' ὅλα, αὐτά, τονίζοιαν, ὅτι αὐτὸ θὰ ἦταν καταπάτηση ἀρχαιότατων προνομίων, κι' ἔπρεπε οἱ Ἄρχοντες, κι' ἔπρεπε οἱ Προεστοί . . . νὰ μιλήσουν, νὰ φωνάξουν, νὰ διαμαρτυρηθοῦν . . . ἐν ὀνόματι τῶν παλιῶν συνθηκῶν καὶ τὰ παρόμοια.

Μεγάλῃ λοιπὸν ἐλικράτησε στενοχώρια, καὶ κανένας δὲν εἴξερε πῶς θὰ τελείωνε ἡ δύσκολη αὐτὴ ὑπόθεση.

Ζοῦσε ὅμως τότε στὰ Γιάννινα ἓνας πρέπιος (1) κι' ἐντυπωσιακὰ ἐμφανίστημος ἱερωμένος: ὁ Παπα-Γιάννης Σακελλίων.

Μητροπολίτευε στὴν Πόλῃ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ, ὁ Γερβάσιος, κι' εἶχε πάρει τὴν ἄδεια ἀπὸ τὸν Ὁσμάν Πασιᾶ, ὅσες φορὲς τοῦ χρειαζόταν κάποιος ἀπὸ τὴ Μητρόπολη γιὰ τρέχουσες ὑπηρεσιακὲς συνεννοήσεις, νὰ στέλλῃ στὸ Κονάκι, σὰν ἀντιπρόσωπό του τὸν Πάπα Γιάννη, πού τὰ βόλευε πάντοτε καλὰ μαζὴ του.

Ὁ Πάπα Γιάννης ἦταν πού ἀνέλαβε, καὶ σὲ τούτῃ τὴ δύσκολη περίσταση νὰ βρῆ τὴν πιὸ πρόσφορη λύση.

Παρουσιάζεται λοιπὸν στὸν Ὁσμάν Πασιᾶ, κι' ὕστερα ἀπὸ τοὺς τυπικοὺς χαιρετισμούς, παίρνει τὸ λόγο καὶ τοῦ λέει:

—Βαλῆ Ἐφέντη! μὲ σιέλλει στὴν Ἐξοχότητά Σας ὁ Δεσπότης μας, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἔχετε πολλὰ προσκυνήματα. Τὸ Σάββατο πού μᾶς ἔρχεται, γιορτάζουμε, καθὼς ξέρετε, τὶς ἀποκριὲς μας. Σᾶς παρακαλεῖ λοιπὸν ὁ Δεσπότης μας, νὰ τιμήσετε τὶς γιορτές μας, πού θὰ γίνουν, ὅπως ξέρετε κι' ὅπως πάντοτε, στὰ Μνήματα.

Ὁ Ὁσμάν Πασιᾶς, ἦταν ἐξυπνος ἄνθρωπος. Ζύγιαζε ὅμως στὴν ἀξία τῆς καὶ τῶν ἄλλων τὴν ἐξυπνάδα. Ἄλλως τε, ἀγαποῦσε καὶ πολὺ τοὺς Χριστιανοὺς. (12) Γέλασε λοιπὸν καὶ στὴν περίσταση μὲ αὐτὴ τὸ γνωστὸ πλατύ του γέλοιο, καὶ χτυπώντας φιλικὰ στὴν πλάτη τὸν εὐστροφὸ Παπᾶ:

—Θᾶρθω, πὲς τοῦ Δεσπότη σου, θᾶρθω, χωρὶς ἄλλο, στὴ γιορτὴ σας, τοῦ εἶπε. Καί... χαιρετίσματα.

Καὶ τὴ χρονιά αὐτὴ, ὄχι μονάχα ὁ ἴδιος πῆγε στὸ γλέντι τῶν Χριστιανῶν—ἐκεῖ στὸ Καρακόλι, (13) πού τὴν ὥρα δὲν ὑπάρχει πιά— ἀλλὰ διέταξε νὰ πάη νὰ παίξῃ κι' ἡ Στρατιωτικὴ Μουσικὴ.

Πρὸς μεγάλο κακοφάνισμὸ τῶν Τουρκογιαννιωτῶν.

1). Βιβλιογραφία:—Κωνσταντίνου Διαμάντου Τζοουκαλά, Ἱστορία τοῦ Βεζύρη Ἀλῆ-Πασᾶ, στὰ «Ἡπειρ. Χρονικά» τοῦ 1934, σελ. εἰδικότερα 53.—Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία τῆς Ἡλείρου, Β' σελ. 254—Ἰ. Λαμπρὶδῆ, Περιγραφή Ἰωαννίνων, σελ. 41 καὶ ἐπ., Μιλακασιακὰ Β' σελ. 57—Κρυστάλλῃ, Ἄπαντα, ἐπιμ. Μ. Περάνθη, Ἀθήνα 1952, Αἱ Ἀπόκρεω ἐν Ἰωαννίνοις, σελ. 621 καὶ ἐπ.—Ἀδ. Λάππα, τὸ Καρκάλι (ἀνέκδοτο) (δὲς γι' αὐτό, ἀνακοίνωση Δ. Σαλαμάγκα, στὸ Περιοδ. «Ἡπειρ.



«Εστία» 1955, σελ. 905 και έπ., και 1013 και έπ.—Ν. Γεωργίτση «Η Καραμπερού, στά «Ήπειρ. Χρονικά» 1927, σελ. 304 και έπ.—Γ. Βαβαρέτου, «Η Ήπειρος άλλοτε και τώρα», Αθήνα 1929, σελ. 8 και 14 και έπ.—Γ. Βλαχλείδου, Γιαννιώτικα στιχοπλάκια, στά «Ήπειρωτικά Χρονικά» 1930 σελ. 109 και έπ.—Ορέστη Αύδη, «Εμμετρου ποικίλλα», Αθήναι 1952 σελ. 53 και έπ.—Ορέστη Καλογήρου, τὸ παλαιότερο πνεῦμα τῶν Γιαννίνων, στά περιοδικὸ «Ήπειρ. Ἐστία», 1952 σελ. 577.—Δ. Σάρορου: «Ήπειρωτικαὶ ἐνθυμήσεις, στά «Ήπειρ. Χρονικά» 1937 σελ. 115, Ἐνθ. 29.—Κ. Παπαμιχαήλ, Λαογραφικὰ Δελόβου, στά Περιοδικὸ «Ήπειρ. Ἐστία» 1953, σελ. 45 και έπ. και «...Ἱστορία Δελόβου κτλ.», Αθήναι 1955.—Ντίνου Κονόμου, Τὸ Ζακυνθινὸ λαϊκὸ θέατρο, στά περιοδικὸ «Ἐπτανησιακὰ φύλλα», τευχ. Δεκέμβρη 1953, σελ. 47.—Α. Τρακάκη, Οἱ Σεληνιώται Τούρκοι και τὰ χωριά των, στά περιοδικὸ «Κρητικὴ Ἐστία», τευχ. Σεπτέμβρη 1955 σελ. 8.—Ὀλγας Βατίδου, «Ἡ χριστιανικότητα τῶν Τούρκων και οἱ Ἕλληνες τῆς Μικρασίας», Αθήνα 1956.

2. Δὲς τὴν ὑπόσ. 1.

3. Προσταγή, διαταγή· «στοὺς ὀρισμούς σας»

4. Περιγραφή Γιαννίνων σελ. 41 και έπ.

5. Ἀπὸ τὸ ζητῶ, μετὴν ἔννοια: αἰτήματα, προνομιακὲς καταστάσεις.

6. Ι. Λαμπρίδη, Ζαγορσιακὰ, σελ. 25, 294, 295.

7. «Ήπειρ. Ἐστία» 1956, τευχ. 51—53 σελ. 729 ὑπόσ. 1. Ἡ ἐργασία αὕτη τοῦ Κ. Παπαμιχαήλ: «...Ἱστορία Δελόβου κ.λ.π.», ἐκδόθηκε και σὲ φυλλάδιο. Αθήναι 1955.

8. Δὲν ξέρω τι μπορούσε νὰ ἦταν τότες τὰ ἀπὸ τὰ γνωστὰ πρότυπα κι' ἀπὸ τοὺς ταξιδεμένους μεταφυτευμένα στά Γιάννινα «καζινὸ» τῆς Εὐρώπης· στά μικρὰ μου ὁμως χρόνια, ἀπὸ τὰ παλιὰ καζίνα, δὲν εἶχε ἀπομείνει παρὰ μονάχα ὁ τίτλος· κατὰ τὰ ἄλλα, δὲν ἦταν πιά παρὰ κοινὰ καφενεῖα· κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο πού. «μπάρ» σήμερα, ὀνοματίζονται και τὰ φτωχικότερα ἀκόμα καλυβοκαφενεῖα.

9. Τὰ ταυτόχρονα και οἰνοπνευματοπαρασκευαστήρια.

10. Καὶ ἡ «Λοκάντα», εἶχε καταστήσει κι' αὕτη ἓνα κοινὸ μαερτζίδικο, μιᾶς κάποιας ὁμως προκοπῆς.

11. Λέξη-τοῦ Γιαννιώτικου ἰδιώματος· εὐτρεπής, «καθὼς πρέπει».

12. Περισσότερα γιὰ τὸν Ὀσμάν Πασιᾶ, στὴν ἐργασία μου. «Ἡ Κόσσα και ἡ Βλιώρα» στὴν Ἐφημ. τῶν Γιαννίνων «Ἐθν. Ἀγών», φυλλ. 15, 16, 19, 20, 21, 22 και 23 Μάρτη 1952

13. Γι' αὐτό, θὰ μιλήσουμε ἀργότερα.

2.—Ἡ Τσικνοπέφτη

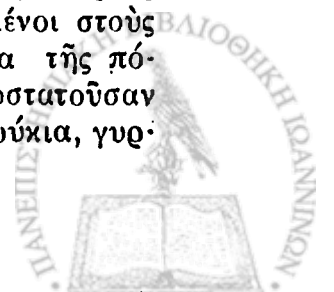
Ἀνάθεμα πού δούλευε, τὰ τρία τὰ Σαββάτα

τῆς Κρεατινῆς, τῆς Τυρινῆς και τῶν Ἁγιο—Θεοδώρων (14)

Τρία εἶναι τὰ ἀποκριάτικα Σαββατοκύριακα· ὁμως τὸ γλέντι, ἄρχιζε κυρίως ἀπὸ τὸ Σάββατο τῆς δεύτερης βδομάδας τοῦ Τριώδιου, τὸ λεγόμενο τῆς Κρεατινῆς. Καὶ γιὰ νάμαστε πιὸ κοντὰ στά πράγματα, τὴν εἰσαγωγή στὸ ἀποκριάτικο γιορτάσι, τὴν ἔγραψαν μεσ' τὰ σκοιὰδια τῆς νύχτας, τοῦ πρώτου Σάββατου, οἱ θριαμβικὰ φλόγινες γλώσσες τῆς ἐναρκτήρας τζιλαμάλλας (15), ὅπως τότε λέγαμε τὶς ἀποκριάτικες φωτιές, και καιόπι τὰ πλούσια γαστριμαργικὰ προανακρούσματα τῆς ἐπόμενης πρώτης Πέμπτης, τῆς γνωστῆς Τσικνοπέφτης.

ΠΑΙΡΝΟΝΤΑΣ τὴν ὁδηγὸς μας, βασικὰ μὲν, τὸν Κρουστάλλη, (16), καθὼς αὐτός, σὲ εἰδικὸ ἀφήγημά του, περιγράφει τὶς «Ἀποκριὲς στά Γιάννινα», ἐνισχυτικὰ δέ, τὸ Βλαχλείδη (17) και τὸν Καλογήρου (18), μετὴ βοήθεια ἐπίσης πού θὰ μᾶς δώσουν, παλιότεροι ἀπὸ μᾶς συμπολίτες μετὰ τὰ θυμῆματά τους, καθὼς και οἱ προσωπικὲς μας ἀναμνήσεις, ἄς ἐπιχειρήσουμε τὸ ταξίδι αὐτὸ τῆς ἀναδρομῆς στά παλιὰ, τὰ περασμένα χρόνια, κι' ἄς προσπαθήσουμε νὰ περιγράψουμε πῶς γλεντοῦσαν τὶς Ἀπόκρεω, τόσο οἱ κοντινοὶ ὅσο κι' οἱ μακρινότεροί μας πρόγονοι:

Τὸ Σάββατο, τὸ πρῶτο Σάββατο τοῦ Τριώδιου, ἡμέρα, και στοὺς καιροὺς ἐκείνους, ἐργάσιμη, ὀλίγοι μονάχα ἀνυπόμονοι, περνοῦσαν μασκαρεμμένοι στοὺς δρόμους· ἔτσι· γιὰ νὰ χαρίσουν τὸν Ἀποκριάτικο τόνο στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς πόλης και νὰ δειχτοῦν. Τὰ παιδιὰ, φυσικὰ—τὰ πάντοτε βιαστικά—πρωτοστατοῦσαν στὶς ἀποκριάτικες ἐμφανίσεις, και κατὰ τὸ βραδάκι, μπουλούκια—μπουλούκια, γυρ-



νοῦσαν στὰ σπήτια τῆς κάθε συνοικίας, βροντώντας τὶς πόρτες καὶ ζητώντας ξύλα γιὰ τὶς πρῶτες—παιδιάτικες αὐτὲς—ἀποκριάτικες τ ζ 1 α μ á λ ε ς· οἱ μεγαλείτερές τους, οἱ ἐπίσημες νὰ ποῦμε, γινόταν τὰ ἐπόμενα Σαββατόβραδα· μὰ γι' αὐτὲς, θὰ μιλήσουμε ἀργότερα.

Ὑστερα ἀπὸ τὸ προανάκρουσμα τῆς τζιαμάλας, ἔκανε ὀργιαστικὰ τὴν ἐφοδὸ τῆς ἡ πανδαισιακῆ εἰσαγωγὴ τῆς Τσικνοπέφτης, πὺν στὰ Γιάννινα, ἦταν καὶ γιορτὴ τῆς ἐργατιᾶς· ἀπὸ τὴν ἀποψη ὅτι, τὸ φαγοπότι τῆς ἡμέρας, εἶχε μὲν γενικὴ τὴ μορφὴ του, ἦταν ὅμως μιὰ ἀπὸ τὶς εὐκαιρίες ἐκδήλωσης τῶν στενῶν δεσμῶν πὺν ὑπῆρχαν τότε, ἀνάμεσα μάστορα καὶ κάλφα, ἀφεντικὸ καὶ ὑποτακτικὸ, μαγαζιάτορα καὶ ὑπάλληλο, ἐργοδότῃ καὶ ἐργάτῃ.

Ἡ χαρακτηριστικώτερη τῆς μέρας αὐτῆς ἐκδήλωση, ἦταν ἡ κρεατόπητα, μὲ τοὺς πλατιούς, τοὺς τεράστιους κόθρους, καὶ τὸ ἄφθονο κρασί. Στὰ μέσα τῆς, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλη τὴν ἔκταση τοῦ ταψιοῦ, ἀπλωνόταν ὁ χυλός, μὲ βάση τὸ κρεμμύδι· καὶ ἀνάμεσα, ἦταν σκορπισμένα κομμάτια ἀπὸ κρέας. Οἱ γύροι τῆς, ἦταν σκεπασμένοι μὲ τὰ περισσεύματα ἀπὸ τὰ πέτρα, πὺν ἀφηνόταν ἐπίτηδες πλούσια, γιὰ νὰ σχηματίσουν τοὺς κόθρους.

Ἡ ἄμιλλα τῆς μέρας, συνοψιζόταν, στὸ ποιὸ θᾶταν τὸ σπίτι πὺν θὰ παρουσίαζε στὸ φούρνο καὶ τὴ γειτονιά, τὴ μεγαλείτερη καὶ πλουσιότερη πῆττα. Ἐβλεπεσ ἀληθινὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη μερικὲς τοὺς τεράστιες. Ὁ κόσμος τότε ἔτρωγε γερά· κι' ἔπειτα, ἦταν καὶ λιῖμοντῆς. Τὰ εὐπορα σπήτια τῆς γειτονιάς, εἶχαν νὰ κυττάξουν καὶ τοὺς φτενοὺς καὶ τοὺς παρακατιανούς, γιὰ νὰ μὴ μείνη κανένας ὁμόθυρος ἀγιόρταστος τὴ μέρα ἐκείνη.

Ἦταν δὲ καὶ τὰ «παιδιά», πὺν ἔπρεπε ἀνήμερα νὰ ἐστιαστοῦν καὶ νὰ γλεντήσουν μαζὴ μὲ τὸ μάστορα, σ' ἓνα—τὸ ἴδιο—κοινὸ τραπέζι. Ἦταν τότε κάπως διαφορετικὲς οἱ σχέσεις ἀνάμεσα ἐργοδότῃ καὶ ἐργάτῃ: Ἡ «πάλη τῶν τάξεων», δὲν εἶχε ἀκόμα κυριέψει τὶς ψυχές, κι' ἔλειπε ὁ τόνος αὐτὸς τῆς ἐχθρότητας καὶ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ πὺν ὑπάρχει σήμερα ἀνάμεσα ἀφεντικὸ, κι' ἀπ' αὐτὸν ἀμειβόμενος.

Στὸ βιβλίο μου «...κάποιο βράδυ τοῦ Νοέμβρη», (19) καὶ εἰδικότερα στὸ κομμάτι «...ἀνεπαίσχυνια, εἰρηνικά...», περιγράφεται ἡ ζωὴ ἑνὸς βιοτέχνη τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνα μας, ταμπάκου ταυτόχρονα, τσαρουχᾶ καὶ παπουτῆ, πὺν εἶχε εὐτυχίσει νὰ ἰδῆ μεγαλωμένη τὴ δουλειά του, κι' ἕκατὸ καὶ περισσότεροι καρφάδες νᾶναι στὴ δούλεψή του, στὰ ταμπακαρειά του, τὸ τσαρουχάδικο καὶ τὸ παπουτσαδικο πὺνχε ἀνοίξει καὶ γενικά, στὶς δουλειές πὺν εἶχε στρώσει κι' ἀναπτύξει.

Κι' ἀντὶς κάθε ἄλλη περιγραφή, προτιμῶ νὰ μεταφέρω ἀπὸ τὸ ἠθογράφημα μου ἐκεῖνο μερικὰ ἐδῶ ἀποσπάσματα, πὺν θὰ μᾶς δώσουν, ἀπάνου σ' ὅσα θᾶχαμε νὰ ποῦμε, μιά, σ' ἀδρὲς γραμμὲς εἰκόνα τῆς ἐποχῆς, σὲ μιὰ σύντομη περιγραφή τῆς γιορτῆς αὐτῆς τῆς ἀργατιᾶς:—Τῆς Τσικνοπέφτης.

Ὁ Κωνσταντῆς ὁ Γκλίναβος —ἔτσι λεγόταν ὁ ταμπάκος μας— ξεκινώντας ἀπὸ τὸ τεζάχι τοῦ τσαρουχᾶ, σιγὰ·σιγὰ, ἔφτασε ν' ἀποχτήση δυὸ ταμπακαρειά, νὰ ταξιδεῦῃ μόνος του στὶς πηγὲς τῶν δερμάτων, καὶ νὰ προμηθεύεται, ἀπ' εὐθείας ἀπὸ κεί, τὶς πρῶτες ὕλες τῆς βιομηχανίας του: ἀπὸ τὸ Τούνεζι, τὴ Χάβρη, τὸ Ἀμβουῶργο· τὸ Ρίο Γκράντε, τὴ Σάντα-Καταρίνα. Κι' ἔτσι:

«Γέμισαν τὰ πλακερὰ κι' οἱ ὄβορροὶ κι' οἱ κρεββάτες τῶν ταμπακαριῶν του, μὲ χιλιάδες κομμάτια πετσιὰ· βουνὰ ὀλόκληρα οἱ σωροὶ ἀπὸ τὰ βελανίδια καὶ τὰ σμάκια, καὶ πενήντα, ἕκατὸ καρφάδες, μπαινόβγαιναν σ' ἓνα ἀένναο σῦρε κι' ἔλα, στὰ ταμπακαρειά, στὰ μαγαζιὰ, στὶς ἀποθήκες· στὰ νερά, καὶ στὴν κρεββάτα.

»—Εὐτυχισμένες ἐποχές!...



» Ἡ «μπούλα» ⁽²⁰⁾ — ἡ «φάμω» τοῦ γέρο·πατέρα του (ἡ καϊμένη ἢ μάννα του)— εἶχε, σπητίσια ζυμωμένα, ὀκάδες-ὀκάδες τὸ σιταρένιο — ἀπὸ τριμῆνι— μοσχομύριστο ψωμί σὲ μιὰ μεγάλη κασόνα, κι ὁ κάθε κάλφας, σὰν τὸν πεινοῦσε τὸ πρῶινό, ἔμπαινε ἐλεύθερα στὸ χρημλὸ χαγλάτι, ἔκοβε ψωμί, ἄνοιγε τὸ μουσκέτο, ἔπαιρνε τυρὶ ἢ ἔληές —κατὰ τὴ μέρα— καὶ τσάκιζε ἔτσι τὴν πείνα του.

» Ἡ φίρμα Γ. Γκλίναβος καὶ Σία, ἔγινε τώρα «Ἀδελφοὶ Γκλίναβου» καὶ τὸνομα τους ἔγινε γνωστὸ στὴν Ἡπειρο, τὴ Θεσσαλία, τὴ Μακεδονία, ὅλη τὴν Ἀλβανία, καὶ τὰ μεγάλα κέντρα δερμάτων τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀφρικῆς.

Παντρεύτηκε ὁ γέρω·Κωσταντῆς, ἔκανε παιδιὰ καὶ θυγατέρες, πάντρεψε ἀδέρφια κι' ἀδερφάδες, καὶ τὸ παλῆδ τὸ Γκλίναβάτικο, ἔπιασε ὅλη τὴ Λειβαδιώτη, γέμισε κόσμο καὶ παιδιὰ:— Εὐλογία Κυρίου...

» Σὰ μιὰ κορῶνα, μιὰν ἀποθέωση ὅλης αὐτῆς τῆς εὐτυχίας, φαινόταν τώρα —στὸ γερασμένο πιά κι' ἀπόμαχο Κωσταντῆ— οἱ Τσικνοπέφτες, οἱ γιοριές αὐτῆς τῆς ἐργατιᾶς, ἡ ἔκφραση τῆς ἀγάπης καὶ τῆς συνεργασίας ποὺ κρατοῦσε τότε ἀνάμεσα ἐργοδότῃ καὶ ἐργάτῃ, ἀφεντικὸ καὶ κάλφα.

» Ἡ μακαρίτισσα ἢ μάννα του, ἀπὸ τὰ χαράματα —θυμόταν— τοίμαζε, μέσα σὲ τεράστια ταψιά, τὶς κρεατόπηττες, μὲ τὰ πολλὰ καὶ τὰ ψιλὰ σπητίσια πέτρα, τὸ μπόλικο βούτυρο καὶ τοὺς πλατειοὺς κριτσανιστοὺς κώθρους.

» Στὴν ἀπέραντη κρεβιάτα, ⁽²¹⁾ (τῶν ταμπακαρειῶν) ἀράδα-ἀράδα στρωνόταν τὰ τραπέζια γιὰ τοὺς ἑκατὸ καὶ περισσότερους συμποσιαστές, καὶ στὴν κορφή, ὁ γέρω·Γκλίναβος —ὁ λάμπρος τότε— μὲ τοὺς ντουλμάδες καὶ τὰ πτούρια του, κατακάθαρος καὶ καλοντυμένος, μὲ τὸ βαθύχρωμο καλοσιδερομένο φέσι.

» Ὅλοι οἱ καλφάδες τῶν μαγαζειῶν, τῶν ταμπακαρειῶν, τοῦ μύλου, τοῦ καϊκιουῦ, ⁽²²⁾ ὁ φύλακας, ὅλοι ὅσοι τρῶγαν τὸ ψωμί τοῦ Γκλίναβου, στρωνόταν στὸ τραπέζι μὲ τὰ πλούσια φαγιά, τὶς πῆτες, τὰ τυριά, τὰ γλυκίσματα, μὲ προανάκρουσμα τὰ τσίπουρα καὶ τοὺς μεζέδες.

» Μὲ τοὺς γκαζοτενεκέδες κοιβαλοῦσαν ἀπὸ τὰ πλατειά βαένια τὸ γλυκό, τὸ σπητικὸ ⁽²³⁾ κρασί, ἀφθονο, πλούσιο, ἀγνό, γιορταστ κό.

» Ἡ μεγάλη κρεβιάτα ὅπου ἀφεντικὰ καὶ καλφάδες, μοιάζαν σὰ μιὰ μεγάλη οἰκογένεια, σὰ συνεργάτες καὶ δικοί, βογγοῦσε ἀπὸ τὸ γλέντι, τ' ἀστεῖα, τὰ πειράγματα, τὰ γέλοια, τὶς εὐχές τὰ τσουγκρίσματα, τὰ τραγούδια, καὶ καμμιὰ φορὰ, καὶ τὶς ἀσυναρτησίες καὶ τὶς παραφορὲς τῶν μεθυσμένων.

» Ἰσαμε ἀργὰ τ' ἀπόγευμα, κοντὰ νὰ δύση ὁ ἥλιος βαστοῦσε ἀσταμάτητο τὸ γλέντι, κι' οἱ γκαζοτενεκέδες, ἀνεβοκατέβαιναν συχνά, γεμάτοι μὲ τὸ κρασί τὸ μυροδάτο καὶ ξανθό».

—Ὅμως... ἦταν τότε ἄλλες ἐποχές!...

(Συνεχίζεται)

14.—Τὸ δίστιχο, διασώζεται ἀπὸ τὸν Κρουτάλλη (ὄπου στὴν ὑποσ. 1). Τὸ Σόββατο τῶν Ἁγ. Θεοδώρων, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ψυχοσόββατα, κατὰ τὸ ὅποιο, ὅπως ἀπὸ τὸ δίστιχο αὐτὸ μαθαίνουμε, τοὺς καιροὺς ἐκείνους, ἦταν ἀργία. Ὁ θάνατος, παραστέκει ἐδῶ ἀρμονικά, τὴ ζωὴ καὶ τὶς χαρὲς τῆς.

15.—Γι' αὐτὴ, δὲς Δ Σά ρ ο υ, ὄπου στὴν ὑποσ. 1. Στὰ Γιάννινα, αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὶς φωτιές, τὶς λέγαμε καὶ τ ζ 1 ὀ ρ ε ς, καθὼς καὶ τ ζ 1 ο ρ α - μ π ί ν ε ς.

16, 17 καὶ 18.—Ὅπου στὴν ὑποσ. 1.

19.—Γιάννινα 1946.

20.—Ἔτσι προσαγορευόταν ἡ γυναίκα τοῦ «ἀφεντικοῦ», ἀπὸ τοὺς καλφάδες του.

21.—Κάθε στεγασμένος ἀνοιχτὸς χώρος οἰκοδομῆς· χῶλ' ἐδῶ, χῶροι βιοτεχνικοί, γιὰ τὸ στέγνωμα καὶ τὴν κατεργασία τῶν πετσιῶν.

22.—Πρὶν ἀπὸ κάθε κατεργασία, τὰ πετσιὰ, ριχνόταν στὰ κρούα νερὰ τοῦ πόρου τῆς πηγῆς τοῦ Μπλίτς (ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Νηοί) γιὰ νὰ μαλακώσουν. Στὸ μύλο, ἄλεθαν τὰ βελανίδια, τὰ πεῦκα, τὰ σμάκια καὶ κάθε ἄλλη ὕλη, χρήσιμη γιὰ τὴν κατεργασία καὶ τὸ «δέσιμο» τοῦ πετσιοῦ.

23.—Τοὺς καιροὺς ἐκείνους, τὰ περρισσότερα σπίτια, μαζὴ μὲ τὶς ἄλλες χονδρικές προμήθειες τῆς χρονιάς, ἔβαζαν—παρασκευάζοντάς το μόνοι τους—καὶ τὴν ἀναγκαῖα ποσότητα κρασιοῦ, βγάζοντας καὶ τὸ πετμέξι καὶ τὸ ρακί τους.



ΠΑΙΔΕΙΑ

ΚΩΝ. ΑΓΝΑΝΤΗ

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Στή Βουλή των Ἑλλήνων προτάθη-
κεν ἐπανελημμένως παρά τοῦ κ. Ἀρχηγοῦ
τῶν Φιλελευθέρων Γ. Παπανδρέου καί τέ-
λος ἐγένετο ἀποδεκτὸ νὰ καταρτισθῆ μία
διακομματικὴ Ἐπιτροπὴ γιὰ νὰ συντάξῃ
τὸν καταστατικὸν χάρτη τῆς Ἐκπαιδεύσεως.

Ἦν ἔψ.ν, λοιπόν, κυρίως αὐτῆς τῆς
Ἐπιτροπῆς ἀλλὰ καὶ ὄλων τῶν δυναμένων νὰ
ἔχουν γνώμην ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου τολ-
μῶμεν νὰ θέσωμεν τὴν μικρὰ μας αὐτὴ με-
λέτη ἢ ὅποια φιλοξενηταί εἰς τὸ ἔγκριτον
καὶ βραβευθὲν παρά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθη-
νῶν Ἡπειρωτικὸν Περιοδικὸν «Ἡπειρωτικὴ
Ἔστια».

Τὸ ὑπὸ συζήτησιν θέμα μας εἶνε τὸ ἀ-
φορῶν τὴν ἀπὸ τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο μέχρι
τῶν πυλῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἐκπαιδευ-
σι, θέμα ποῦ ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἔχει κινή-
σει τὸ ἐνδιαφέρον μας σὲ τρόπο ὥστε νὰ ἔ-
χωμε κατασταλάξῃ εἰς ὠρισμένα γενικά
τινα συμπεράσματα, ἅτινα καὶ ἐκθέτομεν
ἑδῶ.

Ὅπως ἔχει σήμερα τὸ ἐκπαιδευτικὸν
μας σύστημα ἢ μόρφωσις τοῦ νέου γίνεται
σὲ δύο κύκλους, δηλαδὴ σὲ δύο Σχολεῖα.
Τὸ Δημοτικὸ καὶ τὸ Γυμνάσιον, μὲ ἑξαετῆ
φοίτησιν σὲ καθένα. Παράπλευρα πρὸς τὸ
Γυμνάσιον εὐρίσκονται καὶ λειτουργοῦν ἄλ-
λες ἰσότητες σχεδὸν Σχολές, ὑπὲρ δὲ τὸ
Γυμνάσιον, καὶ πρὸ τοῦ Πανεπιστημίου εἶ-
νε τοποθετημέναι αἱ Παιδαγωγικαὶ Ἀκα-
δημίες μὲ διετῆ φοίτησιν, δηλ. δι.τάξιον.

Ἡμεῖς διὰ τῆς μελέτης μας αὐτῆς ὑπο-
δεικνύομε νὰ γίνουσι τρεῖς Κύκλοι.

Δημιουργοῦμε δηλαδὴ, ἐκτὸς τῆς Ἀνω-
τάτης Πανεπιστημιακῆς, τρεῖς κατηγορίας
ἐκπαιδεύσεως.

α') Στοιχειώδης Ἐκπαίδευσις 1ος κύ-
κλος.

β') Μέση Ἐκπαίδευσις 2ος κύκλος

γ') Ἀνωτέρα Ἐκπαίδευσις 3ος κύκλος
καὶ ὡς ἐξῆς στίς λεπτομέρειες:

1ος Κύκλος. Στοιχ. Ἐκπαίδευσις

α) Δημοτικὸ Σχολεῖο: φοίτησις 5 ἔτη
β) Διδακτικὸ Προσωπικόν: Δημοδιδά-
σκαλοι, Διδάσκαλοι.

2ος Κύκλος. Μέση Ἐκπαίδευσις

α) Μέση Σχολή: φοίτησις 5 ἔτη
β) Διδακτικὸν προσωπικόν: Σχολάρχης,
Καθηγηταὶ α' τάξεως, Καθηγηταὶ β' τάξεως

3ος Κύκλος. Ἀνωτέρα Ἐκπαίδευσις

α) Γυμνάσιον ἢ Λύκειον: φοίτησις 2 ἔτη

β) Παιδαγ. Ἀκαδημία: φοίτησις 3 ἔτη

γ) Δημοσ. Ἐμπορ. Σχολὴ καὶ παρόμοια:
φοίτησις 2 ἔτη

Κατὰ ταῦτα ὁ συνολικὸς κύκλος τῆς
ὅλης προπανεπιστημιακῆς ἐκπαιδεύσεως εἶ-
νε 12 ἔτη καὶ ἐν ἔτος περισσότερον διὰ τὸν
ἀπόφοιτον τῶν Παιδαγ. Ἀκαδημιῶν.

Ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης μεταξὺ τῶν
ἑταξίον Δημοτικῶν σχολείων καὶ τοῦ Γυ-
μνασίου ποῦ τὸ περιορίζομεν εἰς διτάξιον,
δημιουργοῦμεν τὴν «Μέσην Πεντατάξιον
Σχολὴν» ἣτις ἀντικαθιστᾷ περίπου, ὡς θὰ
ἴδωμεν κατωτέρω, τὸ σημερινὸ Γυμνάσιον.

Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὸ ὅξιον Δημοσι-
κὸ Σχολεῖον, εἶνε προφανές ὅτι ἐφ' ὅσον ἡ
φοίτησις γίνεται πενταετῆς θὰ πρέπει φυ-
σικὰ ν' ἀλλάξῃ καὶ τὸ πρόγραμμα τῶν
Μαθημάτων ποῦ ἰσχύει σήμερα, βελτιούμε-
νε καὶ ἀναλόγως προσαρμοζόμενον σὲ τρό-
πον ὥστε ὁ ἔχων ἀπολυτήριον Δημοτικῶν



σχολείου να ἔχη ἀποκτήσῃ καὶ τὶς στοιχειώδεις καὶ ἀπαραίτητες γνώσεις, πού θὰ τοῦ χρειασθοῦν στὸ βίό του, ἐφ' ὅσον δὲν σκέπτεται ἢ δὲν μπορεῖ νὰ συνεχίσῃ τὴν ἐκπαίδευσή του στὸ παραπάνω σχολεῖο δηλαδὴ τὴ «Μέση Σχολή».

Μέση Πεντάξιος Σχολή. Καθ' ἡμᾶς ἡ θεμελιώσις τῆς καθαυτὸ ἐκπαιδεύσεως θὰ γίνεται βασικὰ καὶ κυρίως στὴ Μέση Σχολή. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ κράτος πρέπει νὰ δώσῃ πολὺ μεγάλη προσοχὴ γιὰ τὴν ὅσον ἐνεστὶν ἀρτιωτέραν λειτουργίαν τῆς. Ὁ λαμβάνων πτυχίον τῆς Μέσης αὐτῆς Σχολῆς πρέπει ὄχι μόνον νὰ θεωρῆται, ἀλλὰ καὶ νὰ εἶνε πράγματι ὅλως αὐτάρκης ἀπὸ ἀπόψεως προσόντων καὶ μάλιστα τοιοῦτων καὶ τοσαύτων, ὥστε νὰ δύναται, ἔχων πλήρη ἐμπιστοσύνη πρὸς τὸν ἑαυτό του, ν' ἀντικρύξῃ καὶ νὰ ὑπερπηδάει τὰ ἐμπόδια πού θὰ ἐρθωθοῦν τυχὸν κατὰ τὴν παραπέρα ἐξελίξι του. Ὁ μαθητὴς στὴ Μέση Σχολή, ἐκτὸς τῆς θεωρητικῆς μορφώσεως, θὰ πρέπει ν' ἀποκτᾷ καὶ πρακτικὰς γνώσεις ἀπαραιτήτως, διασκόμμενος εἰδικὰ μαθήματα μετ' ἐφαρμογῆς ἀπὸ εἰδικούς καθηγητάς· τέτοιοι δὲν ὑπηρετοῦν τώρα στὰ σημερινὰ Γυμνάσια.

Ἐπὶ πλέον θὰ μαθαίνῃ τέλεια καὶ μία τοῦλάχιστο ξένη γλῶσσα (Ἀγγλικὴν ἢ Γαλλικὴν), ἢ ὅποια πρέπει νὰ διδάσκηται καθημερινῶς. Καὶ δὲν πρέπει νὰ εἶνε αὐτὸς μόνον ὁ προορισμὸς τῆς Μέσης Σχολῆς. Θὰ ἐκπληρώσῃ καὶ μίαν ἄλλην σπουδαιοτάτην ἀνάγκην· ἢ ἀποστολὴ τῆς, ἐκτὸς τοῦ μορφωτικοῦ σκοποῦ, εἶνε καὶ ν' ἀποτελῇ τὸν ἠθμὸν ἐκείνον ἀπὸ τὸν ὁποῖον δὲν θὰμποροῦν νὰ περάσουν γιὰ παραπάνω, εἰ μὴ μόνον οἱ ἱκανοὶ γιὰ γράμματα. Αὐτὴ δηλαδὴ καλεῖται νὰ ξεκαθαρίσῃ τὶς μυρμηκικὰς ἐκείνες τῆς φοιτήσεως νεολαίας πού συσσωρεύονται στὰ σημερινὰ Γυμνάσια καὶ νὰ ἐπιτελῇ τὴν κοινωνικῶς ἐπιβαλλομένην ταύτην ἀνάγκην κατὰ τέτοιον ἀποτελεσματικὸν τρόπον, ὥστε νὰ παύσῃ πλέον στὸ μέλλον ἢ δημιουργία ψευδομορφωμένων καὶ προλεταρίων τῶν πραγμάτων. Εἰς τοῦτο θὰ πρέπει νὰ συμβάλλῃ καὶ ὁ ὁμοίομορφος, κατὰ τὸ δυνατόν, τρόπος ἐφαρμογῆς τοῦ θεσμοῦ τῶν ἐξετάσεων· περὶ τού-

των θὰ ὁμιλήσωμεν εἰς ἰδιαίτερο παρακάτω κεφάλαιον.

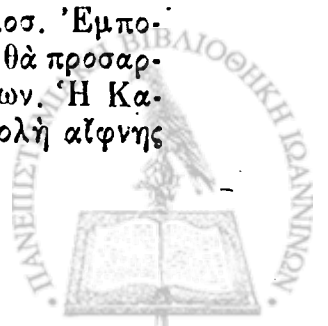
Προσόντα: Ὁ πτυχιούχος Μέσης Σχολῆς θὰ ἔχη ὅλα ἐκεῖνα τὰ προσόντα πού δίνει στὸν κάτοχο τὸ ἀπολυτήριον τοῦ σημερινοῦ Γυμνασίου, πλὴν ἐνός· ὅτι δηλαδὴ δὲν δύναται νὰ συνεχίσῃ ἀπ' εὐθείας πανεπιστημιακὴν ἢ ἄλλην ἀνωτάτην ὁμοτίμον Ἐκπαιδεύσιν, ἐὰν προηγουμένως δὲν φοιτήσῃ δύο ἔτη στὸ Γυμνάσιον ἢ Λύκειον. Θὰ μπορεῖ ὅμως νὰ εἰσέρχηται στὴν α' τάξιν τῆς τριταξίου παιδαγ. Ἀκαδημίας, τῆς διταξίου Δημοσ. κατωτέρας Ἐμπορικῆς ἢ ἄλλων ὁμοτίμων ταύτης Πρακτικῶν Σχολῶν καὶ ἐπὶ πλέον εἰς τὰς Στρατιωτικὰς Σχολὰς Ἐδελπίδων καὶ Δοκίμων τοῦ Ναυτικοῦ κ.λ.π. Ὡστε βλέπομεν, ὅτι ὁ καθαυτὸ σπουδαστὴς κύκλος τῆς προπανεπιστημιακῆς ἐκπαιδεύσεως εἶνε μὲν 12 ἔτη καὶ ἓνα ἔτος παραπάνω γιὰ τὶς Παιδ. Ἀκαδημίας, ἀλλὰ μόνον γιὰ κείνους πού ἀποβλέπουν εἰς πτυχία Κατωτέρων Δημοσ. Σχολῶν, Παιδ. Ἀκαδημιῶν ἢ Ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων. Γιὰ ὅλους τοὺς ἄλλους περιορίζεται εἰς 10 ἔτη. Κέρδος μέγα.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰς Σχολὰς τῆς Ἀνωτέρας Ἐκπαιδεύσεως, τοῦ 3ου δηλ. κύκλου, σημειοῦμεν ἀπλῶς ὅτι:

α) Τὸ διτάξιον Γυμνάσιον—Λύκειον θὰ ἔχη ὡς μοναδικὸν σκοπὸν νὰ καταρτίσῃ καὶ προπαρασκευάσῃ τοὺς σπουδαστὰς ἱκανοὺς νὰ συνεχίσουν σπουδὰς Πανεπιστημιακὰς ἢ ἄλλας ἰσοτίμους Ἀνωτάτας τοιαύτας· τὸ πρόγραμμα εἶνε πρόδηλον, ὅπως ἄλλωστε καὶ πρέπει, νὰ διαφέρῃ μετὰξὺ Γυμνασίων καὶ Λυκείων, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τῆς εἰδικότητος, τοῦ ἐπιστημονικοῦ δηλαδὴ Κλάδου, δι' ὃν προορίζεται ὁ σπουδαστής.

β) Ἡ Παιδαγ. Ἀκαδημία θὰ καταρτίσῃ, ὡς καὶ σήμερον τὸ Διδακτικὸ Προσωπικὸ τῆς Κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως, μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι τὸ πρόγραμμα τῆς διδασκαλίας θὰ προσαρμοσθῇ καὶ θὰ πλουτισθῇ, λόγῳ τοῦ ὅτι γίνονται Τριτάξιοι.

γ) Αἱ ἄλλες κατώτερες, Δημοσ. Ἐμπορικὰς Σχολῆς καὶ λοιπὰς παρόμοιες θὰ προσαρμόσουν ριζικὰ τὰ προγράμματά των. Ἡ Κατωτέρα Δημοσία (Ἐμπορικὴ Σχολὴ αἰφνης



πού γίνεται από 4)τάξις, διτάξις, καθώς και παρόμοιες, είναι ανάγκη να συμπυκνώσουν τα ειδικά μαθήματα πλήρως, στάς δύο αὐτὰς τάξεις πού περιορίζονται.

Προσὸν διὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ μαθητοῦ εἰς μίαν ἐκ τῶν ὡς ἀνωθι Σχολῶν τῆς Ἀνωτέρας Ἐκπαιδεύσεως (3ου Κύκλου δηλαδὴ) εἶνε τὸ ἀπολυτήριον τῆς Μέσης Σχολῆς.

Ἐξετάσεις

Εἰσιτήριοι - Προαγωγικαὶ - Ἀπολυτήριοι Γενικαὶ Διατάξεις

Μεγίστη πρέπει ν' ἀποδίδεται σημασία εἰς τὸ πῶς θὰ πρέπει νὰ διεξάγονται γενικὰ αἱ ἐξετάσεις (εἰς ταύτας περιλαμβάνομεν καὶ τοὺς διαγωνισμοὺς) καθ' ἅπασαν τὴν Ἐπικράτειαν καὶ προκειμένου μὲν περὶ τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει καὶ τόσο πολὺ μεγάλη σημασία· στὴ μέση δὲ καὶ Ἀνωτέρα Ἐκπαίδευση (Μέσαι σχολαί, Γυμνάσια—Λύκεια, Παιδ. Ἀκαδημαίαι), ὁ τρόπος τῆς ἐφαρμογῆς καὶ τῆς βαθμολογίας, ἀποκτᾷ ὅλως ἰδιαίτερη βαρύτητα καὶ σπουδαιότητα.

Πρῶτα πρῶτα γεννῶνται ἀδικίαι ἐκ τῆς μὴ ὁμοιομόρφου κρίσεως κατὰ τὴν βαθμολογίαν τῶν ἐξεταζομένων καὶ ἰδίᾳ τῶν γραπτῶν· εἰς τὸ Ἄλφα σχολεῖον, ἐπὶ παραδείγματι, ἐπικρατεῖ ἐπιεικῆς κρίσις, ἐνῶ στὸ Βῆτα αὐστηρά. Ἐπειτα εἶνε καὶ τὸ ζήτημα τῶν τιθεμένων πρὸς λύσι θεμάτων, πού μπορεῖ ταῦτα εἰς τὸ ἕνα σχολεῖο νὰ εἶνε δύσκολα καὶ δυσεπίλυτα καὶ εἰς τὸ ἄλλο εὐκολώτερα κ.ο.κ.

Γι' αὐτὸ παρίσταται ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη νὰ ἐξευρεθῇ ὅπωςδήποτε ἕνας τρόπος, πού καθ' ὅλα τὰ σχολεῖα τοῦ Κράτους, νὰ διεξάγονται αἱ ἐξετάσεις ὁμοιόμορφα. Ὁμολογοῦμεν, ὅτι τὸ θέμα δὲν εἶνε καὶ τόσο εὐχερές· ἀνάγκη δὲ ὅπως ὅπως καταβληθῇ κάθε πρὸς τοῦτο προσπάθεια. Αἱ γενικαὶ κατευθύνσεις νὰ δίδονται ἐκ τοῦ Κέντρου καὶ ἴσως καὶ αὐτὰ ταῦτα τὰ θέματα τῶν ἐξετάσεων, τοῦλάχιστον δι' ὠρισμένας ἐκ τούτων, ὅπως εἶνε π. χ. αἱ εἰσιτήριοι καὶ ἀπολυτήριοι. Ἐπίσης θὰ πρέπει νὰ καθορισθῇ μία διαβάθμισις, οὕτως εἶπεῖν, τῆς αὐστηρότητος τῆς βαθμολογίας, ἥτις νὰ τη-

ρῆται καὶ νὰ ἐφαρμόζηται ὁμοιόμορφα, κατὰ τὸ ἀνθρωπίνως δυνατόν, ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἐκπαιδευτικοὺς λειτουργοὺς τοῦ Κράτους. Ἰδοὺ π. χ. μία διαβάθμισις πού προτείνομεν:

Ἐξετάσεις ἐπιεικῆς = α' βαθμὸς.

Ἐξετάσεις αὐστηραὶ = β' βαθμὸς.

Ἐξετάσεις αὐστηρόταται = γ' βαθμὸς.

Θὰ πρέπει δὲ νὰ θεσπισθοῦν τὰ ἀκόλουθα καὶ νὰ ἐπιβλέπηται ἡ αὐστηροτάτη τήρησις τούτων:

Πρῶτον: Αἱ εἰσιτήριοι ἐξετάσεις τῶν ἐχόντων ἀπολυτήριον Δημ. σχολείου διὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν εἰς τὴν α' τάξιν τῆς Μέσης Σχολῆς, θὰ πρέπει νὰ εἶνε πρώτου βαθμοῦ, δηλαδὴ ἐπιεικῆς. Τοῦτο δέ, διότι πρέπει νὰ παρέχεται εἰς τὸν μαθητὴν ἡ δυνατότης νὰ ἐξελιχθῇ ἐφ' ὅσον θὰ ἔχη τὰς ἀπαιτούμενας πνευματικὰς ἰκανότητας· διότι εἶνε πιθανὸν νὰ μὴν ἔτυχε, οὐχὶ ἐξ ὑπαιτιότητος του, τῆς πρεπούσης μορφώσεως στὸ Δημοτικὸν σχολεῖο.

Δεύτερον: Αἱ προαγωγικαὶ ἐξετάσεις στάς δύο πρώτας τάξεις τῆς Μέσης σχολῆς, νὰ εἶνε τρίτου βαθμοῦ, δηλ. αὐστηρόταται· καὶ ὄχι μόνον τοῦτο ἀλλὰ καὶ νὰ ἐρισθῇ, ὅτι πᾶς μαθητὴς δις ἀπορριπτόμενος εἰς μίαν ἐκ τῶν δύο πρώτων τάξεων τῆς Μ. Σ. δὲν γίνεται πλέον οὐδαμοῦ δεκτὸς πρὸς περαιτέρω ὁμοίαν φοίτησιν. Ἔτσι, δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου, θὰ γίνῃ ἐγκαίρως ἡ ἀποσυμφόρησις τῶν σχολείων ἀπὸ τοὺς ἀνεπίδεκτους μαθήσεως.

Τρίτον: Αἱ προαγωγικαὶ ἐξετάσεις τῆς 3ης πρὸς τὴν 4η τάξιν καὶ τῆς 4ης πρὸς τὴν 5ην τῆς αὐτῆς Μ. Σ. νὰ εἶνε δ' βαθμοῦ, δηλ. ἀπλῶς αὐστηραὶ.

Τέτατον: Αἱ ἀπολυτήριοι τῆς 5ης τάξεως πρέπει νὰ εἶνε ἐπιεικῆς, δηλ. α' βαθμοῦ, διότι μίᾳ πού ὁ μαθητὴς κατάρθωσε καὶ ἐφθασε εἰς τὴν τελευταία τάξιν τῆς Μέσης αὐτῆς Σχολῆς καὶ αἱ εἰσιτήριοι ἐξετάσεις γιὰ τὰ ἀνώτερα Σχολεῖα θὰ εἶνε αὐστηρότατες, δὲν εἶνε λογικὸν νὰ στερηθῇ τοῦ πτυχίου του ὁ μέτριος μαθητὴς.

Πέμπτον: Αἱ εἰσιτήριοι ἐξετάσεις διὰ τὰ Γυμνάσια, — Λύκεια, δεθέντος ὅτι αἱ εἰσαγωγικαὶ διὰ τὸ Πανεπιστήμιον καὶ τὰς ἄλλας ὁμοτίμους Ἀνωτάτας σχολὰς καταρ-



γούνται, έχουν όμως ιδιαίτερη σημασία και προτείνουμεν:

α) Όλες γενικώς οι εξετάσεις στα Γυμνάσια—Λύκεια να είναι αυστηρότατες δηλ. γ' βαθμού.

β) Ο αριθμός των εισακτέων να ορίζεται κατά Γυμνάσια—Λύκεια και Παιδαγ. Ακαδημίας, απaráλλακτα όπως γίνεται σήμερα εις τὰς Παιδ. Ακαδημίας. Ξηαιρούμεν τὰς κατωτέρας Δημοσίας Ήμπορικὰς Σχολὰς και τὰς λοιπὰς παρομοί-αυ πρακτικὰς τοιαύτας· εις αὐτὰς θὰ ἐπι-τρέπηται ἡ εἰσαγωγή των ἄνευ ἐξετάσεων και ἀνεξαρτήτως ἀριθμοῦ.

γ) Δικαίωμα ἐγγραφῆς εις τὰ Ἀνώ-τατα Ἐκπαιδευτικὰ Ἰδρύματα (Πανεπι-στήμια κ.λ.π.), παρέχει τὸ πτυχίον μόνον τοῦ Γυμνασίου—Λυκείου, ἐφ' ὅσον φέρει βαθμὸν τοῦλάχιστον «λίαν καλῶς». Τὸ τε-λευταίον τοῦτο κρίνεται σκόπιμον διότι ἔτσι ὁ φοιτῶν στὰ Γυμνάσια—Λύκεια δὲν θὰ χαλαρώνῃ τὴν πρὸς μάθησιν ἐπιδοσῆ του ἐκ τοῦ ὅτι ἡ ἐγγραφή του στα παραπάνω Ἀνώτατα σχολεῖα γίνεται ἄνευ ἐξετάσεων. Καὶ δὲν εἶνε μόνον τοῦτο, ἀλλ' ἡ τοιαύτη διάταξις θ' ἀποτελῆ και ἓνα ἀκόμα ἀνα-σχετικὸ φραγμὸ γιὰ τὸν περιορισμὸ τοῦ πνευματικοῦ προλεταριάτου.

Ἐκτον. Εἰς τὰς Παιδαγωγικὰς Ἀκα-δημίας ορίζεται:

α') Αἱ εἰσιτήριοι ἐξετάσεις γ' βαθμοῦ= αὐστηρόταται και ὁ ἀριθμὸς καθορισμένος.

β') Αἱ προαγωγικαὶ και ἀπολυτήριοι β' βαθμοῦ, δηλ. αὐστηραὶ ἀπλῶς.

γ') Οἱ ἔχοντες πτυχίον Γυμνασίου ἢ Λυκείου θὰ ἔχουν τὸ προσόν, νὰ διαγωνί-ζωνται διὰ τὴν ἀπ' εὐθείας εἰσαγωγήν εις τὴν β' τάξιν τῆς τριταξίου Νέας Π. Ακαδημίας. Ἐν περιπτώσει δὲ ἀποτυχίας ἐγγράφονται εις τὴν α' Τάξιν, ἐφ' ὅσον ὁμως ἔλαβον τὴν βᾶσιν τῆς βαθμολογίας.

δ') Οἱ τυχόντες πτυχίου Παιδ. Ακα-δημίας μετὰ βαθμὸν «Ἄριστα» δύνανται μετὰ διετῆ εὐδόκιμον ὑπηρεσίαν ὡς Δημοδιδα-λου, νὰ ἐγγράφωνται, ἄνευ ἐξετάσεων, ὡς δευτεροετείς, στὴ Φιλοσοφικὴ σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου.

Διδακτικὸν Προσωπικὸν

Α') Στοιχειώδης Ἐκπαίδευσις

Όλοι οἱ ἐξερχόμενοι ἀπὸ τὰς σημερι-

νὰς διταξίους Παιδαγ. Ακαδημίας φέρουν τὸν αὐτὸν τίτλον μετὰ τὰ αὐτὰ προσόντα: Δημοδιδάσκαλος.

Καθ' ἡμᾶς δὲν εἶναι νοητὸν, οὔτε και δίκαιον τοῦτο. Δὲν μπορεῖ ὅλοι οἱ ἐξερχό-μενοι, ἀδιακρίτως ἐπιδόσεως, νὰ ἐξισοῦνται πλήρως μεταξύ των· ὁ πρῶτος δηλαδὴ κατὰ σειρὰν ἐπιτυχίας μετὰ τὸν ἔσχατον. Φρονοῦ-μεν ὅτι και ὅσον ἀφορᾷ τὰ προσόντα και τὸν μισθὸν, ἀλλὰ και κατὰ τὸν τίτλον ἀκόμα πρέπει νὰ ὑπάρχη κάποια διάκρισις.

Προτείνουμεν ὅθεν τὴν κάτωθι διαβάθμισιν.

α') Δημοδιδάσκαλος, ὁ ἔχων βαθμὸν πτυχίον τοῦλάχιστον «λίαν καλῶς».

β') Διδάσκαλος ὁ ἔχων «καλῶς» ἢ «σχεδὸν καλῶς».

Ὁ Διδάσκαλος δύναται νὰ προάγῃται εις Δημοδιδάσκαλον, ὕστερα ὁμως ἀπὸ μίαν ὠρισμένην διαδικασίαν, ὅπως εἶνε ἐπὶ παραδείγματι ἀποδοτικὴ και εὐδόκιμη ὑπη-ρεσία ἐπὶ τινα ἔτη, διαπιστουμένη ἀπὸ εὐ-νοϊκὰς ἐκθέσεις δύο τοῦλάχιστον Ἐπιθεω-ρητῶν ὡς ἐπίσης και ἓνα εἶδος γραπτοῦ θέματος.

Β) Μέση και Ἀνωτέρα Ἐκπαίδευσις.

Θεωρεῖται κατ' ἀρχὴν ὅτι πᾶς πτυ-χιούχος Ἀνωτάτης σχολῆς Πανεπιστημια-κῆς ἢ ἄλλης Ὁμοτίμου, δὲν διορίζεται κατὰ πρῶτον, εἰ μὴ μόνον ὡς Καθηγητῆς Μέσων Σχολῶν μετὰ μισθὸν και βαθμὸν κα-θηγητοῦ β' Τάξεως.

Τοὺς Ἐκπαιδευτικοὺς λειτουργοὺς δια-βαθμίζομεν ὡς ἑξῆς:

—Καθηγητῆς β' τάξεως.

—Καθηγητῆς α' τάξεως.

—Γυμνασιάρχης ἢ Λυκειάρχης ἢ Διευ-θυντῆς Παιδαγ. Ακαδημίας.

Οἱ καθηγηταὶ α' τάξεως ὑπηρετοῦν εις ὅλα τὰ σχολεῖα τῆς Ἀνωτέρας Ἐκπαιδευ-σεως κατ' ἐξαιρέσιν μετὰ τὸν τῆς β' τάξεως, ὅστις ὑπηρετεῖ μόνον εις Μέσας Σχολὰς.

Ὁ ἀρχαιότερος ἐκ τῶν ὑπηρετούντων εις Μέσας Σχολὰς καθηγητῆς α' τάξεως ἢ ἔλλειπει τοιοῦτου ἐκ τῶν β' τάξεως, φέρει τὸν τίτλον «Σχολάρχης» και δικαιούται εἰδικοῦ ἐπιμισθοῦ.

Μισθοὶ Λειτουργῶν

Μέσης και Ἀνωτέρας Ἐκπαιδευσεως

Εἶναι γενικὰ παραδεδειγμένον και δὲν



χωρεί ἐπ' αὐτοῦ εὐδελία συζήτησις, ὅτι γιὰ νὰ νὰ ἔχωμεν Ἐκπαιδευτικούς ἀξιούς ἀπὸ τοὺς ὁποίους καὶ νὰ ἀπαιτοῦμε πλήρη ἀπόδοσι καλοῦ καὶ ὠφελίμου ἔργου καὶ στοὺς ὁποίους θὰ μπορούμε νὰ ἐμπιστευθοῦμεν ἀπόλυτα τὴν μόρφωσι καὶ ἀγωγὴ τῆς νεολαίας μας, πρέπει νὰ παύσῃ τὸ Κράτος ν' ἀμείβῃ τούτους μὲ τοὺς σήμερον χορηγουμένους μισθοὺς, οἱ ὅποιοι, ἀφήνω ὅτι εἶναι μισθοὶ αὐτόχρομα πείνης, ἀλλ' ἐξευτελίζουσι κυριολεκτικὰ τὸ ὑψηλὸν αὐτὸ λειτούργημα. Ἔτσι οἱ μὲν Λειτουργοὶ ἀναγκάζονται νὰ δίδουσι ἰδιαίτερα μαθήματα, τὸ δὲ ἐπίσημο Κράτος ἐμφανίζεται ὡς μειωπάζον, ὡς δῆθεν ἀγνοοῦν τούτο καὶ συνεπῶς ἀνεχόμενον σιωπηρὰ τὴν τοιαύτην σοβαρωτάτην ἐκτροπὴν καὶ λέγομεν σοβαρωτάτην, διότι ἀτυχῶς ἐνιοὶ ἐκ τῶν Λειτουργῶν φθάνουσι στὸ σημεῖον ὥστε νὰ παραδίδουσι μαθήματα καὶ εἰς μαθητὰς αὐτῆς ταύτης ἀκόμη τῆς τάξεως στὴν ὁποία διδάσκουσι.

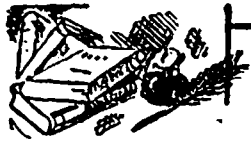
Νὰ ζητήσῃ λοιπὸν, βέβαια, καὶ νὰ ζητάει συνεχῶς τὸ Κράτος τὴν προσήλωσιν πρὸς τὸ καθαυτὸ καθήκον καὶ νὰ τηρῇ αὐστηροτάτην ἐπίβλεψιν ὅσον ἀφορᾷ τὸν τρόπον τῆς διδασκαλίας καὶ τ' ἀποτελέσματά της, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς ἀμείβῃ ἐπαρκέστατα. Καὶ δὲν θὰ εὐρισκόμεθα ἴσως μακρὰν ἀπὸ τὸ πρέπον, ἂν συνιστούσαμεν, οἱ μισθοὶ νὰ

ἐξισώνοντο κατὰ κάποιαν σχετικὴν διαβάθμισιν μὲ τοὺς μισθοὺς τῶν Ἀξιωματικῶν ἢ καὶ τῶν Δικαστῶν.

Τελειώνοντας τὴ μικρὴ αὐτὴ μελέτη μας, δηλώνομεν ὅτι κάθε ἄλλο παρὰ μᾶς περνάει ἀπὸ τὸν νοῦ μας ὅτι ἐλύσαμε καὶ τὸ θέμα τῆς ὀργανώσεως τῆς Ἐκπαιδεύσεως ἐπὶ νέων βάσεων μὲ τὰς ἐλίγας γραμμὰς αὐτάς καὶ λέγομεν ἐλίγας διότι τὸ ζήτημα εἶνε μέγα καὶ σπουδαίας σημασίας, τὴν δ' ἐπὶ τούτῳ μελέτην μας αὐτὴν δὲν θεωροῦμε, παρὰ ὡς μία μικρὰ συμβολὴ γιὰ νὰ μπορούμε νὰ ποῦν σὲ κάποιαν τάξιν ὅσα ἐκπαιδευτικὰ ὀργανωτικὰ ζητήματα χωλαίνουν σήμερον ἀπὸ τὴν ὀχι καλὴν διαρρῦθμισίν των.

Ἄλλοι ἰκανώτεροι καὶ εἰδικότεροι ἀπὸ ἡμᾶς καλοῦνται νὰ συνεισφέρουσι τὰ φῶτά τους καὶ τὰς κρίσεις των καὶ τὰ συμπεράσματά των δημοσίᾳ, ἵνα ἡ Διακομματικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Βουλῆς, λάβῃ οὕτω τὴν εὐκαιρίαν, νὰ προτείνῃ τὴν καλλιτέρα λύσιν καὶ ψηφισθῇ ἕνας τέλειος Καταστατικὸς Χάρτης τῆς Ἐκπαιδεύσεως μὴ γιὰ πάντα, ὑστερα κι' ἀπὸ τὴν σχετικὴν ἀνταλλαγὴν γνωμῶν μέσα στὸ Κοινοβούλιον ἀπὸ τοὺς καὶ λόγῳ παιδείας ἀλλὰ καὶ λόγῳ πείρας ἐνδεδειγμένους πρὸς τούτο πολιτικούς μας.





ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΑΝΘΙΝΗ ΣΙΩΠΗ

Στή Μνήμη τοῦ ἀνεψιοῦ

—Μ' ἀνθούς ἀμυγδαλιᾶς στὰ χέρια,
 κοιμήθηκες, ἄθῶο μας παιδί.
 Δυὸ στάλες σιὸν ἥλιο τῆς αὐγῆς
 θρηνήσαμε στὴ γῆ πικρά,
 καὶ ξαναγυρίσαμε σκυφτοί,
 στὴ μάταιη πορεία μας,
 κυτιάζοντας κενοὶ τὴν ἐπιτύμβια σιωπῇ.
 Κι' ἀπόμεινε γιὰ πάντα στὴν εἰδὴ σου
 ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ, ἀνάμεσά μας.
 Ἐνῶ τὰ γιούλια ποὺ φύτεψαμε
 ἀνθίζουν ἀπαλά, στὸ τέλος τῆς ζωῆς.

Δ. Κόνικινος

ΜΟΝΟΣ

Εἶναι ἄσημο νᾶρχεται
 τὸ βροχερὸ σούρουπο ὑπουλά
 καὶ σὺ νὰ περιμένῃς
 κάποιον ποὺ δὲν ἔρχεται.

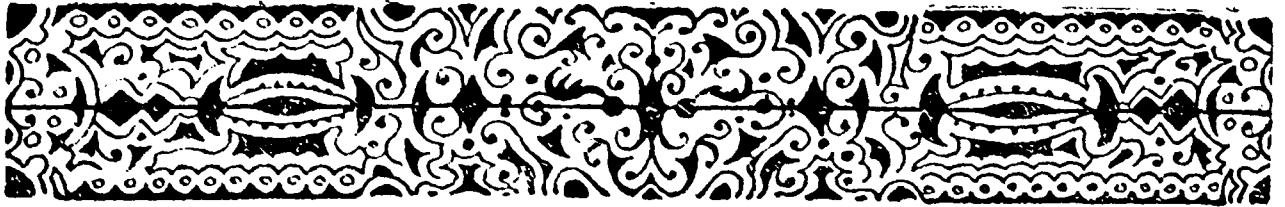
Δὲν εἶναι ὥραϊο νὰ νιώθῃς
 προδομένος ἀπ' ὅλα σου τὰ αἰσθήματα
 κι' οἱ σκέψεις σου νὰ τριγυρνᾶν
 νευρικὰ καὶ ἄσκοπα σὲ ἀναμνήσεις,
 σὰν πυκνά, κλαψιάριακα σύνεφα.

Εἶναι ὀλέθριο νὰ παρατιέσαι ἄβουλα
 στὸ φύσημα τ' ἀνέμου
 ψιθυρίζοντας ταπεινά: ναι
 σ' αὐτὰ ποὺ χθὲς βροντοφωνοῦσες: ὄχι.

Ὅμως τὸ βροχερὸ σούρουπο ἔρχεται ὑπουλά
 κάμνοντάς σε νὰ τρέμῃς μόνος, νικημένος.

Σ. Ζούλας





ΚΩΣΤΑ ΖΗΛΕΜΕΝΟΥ

ΔΙΑΚΟΝΙΑ

(Από τὸ ἀνέκδοτο μελέτημα: Τριλογία τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου).

«Νὰ σβύσω γιὰ τὴν ὁμορφιὰ παρὰ γιὰ τὸ ψωμί νὰ ζῶ».

Κ. ΠΑΛΑΜΑΣ

(Ὁ Κύκλος τῶν τετραστίχων 61)

Τὸ αἰώνιο αἶτημα τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴ νέα ζωὴ, δὲν εἶναι μι' ἀφηρημένη ξεκρέμαστη ἔννοια. Δὲ ζητάει ὁ ἄνθρωπος τὴ νέα ζωὴ γιὰ τὴ νέα ζωὴ. Ὁ αὐτοσκοπὸς δὲ νοεῖται νὰ εἶναι ἡ ἔννοια ν ἔ α ζ ω ή. Τὴν ἀναζητάει γιὰ νὰ τοῦ δημιουργήσῃ — ἢ, γιὰτὶ νομίζει ὅτι θὰ τοῦ δημιουργήσῃ — τις προϋποθέσεις ἐκεῖνες ποὺ θὰ δώσουν οὐσιαστικώτερο περιεχόμενο στὴ νέα του ζωὴ. Κι' αὐτὴ γιὰ ν' ἀνταποκριθεῖ στὶς ἀπαιτήσεις τοῦ ἀνθρώπου, πρέπει νὰ γίνῃ ὁ φορῆας κάποιων στοιχείων ποὺ μποροῦμε, συμβατικά, νὰ τὰ ποῦμε ἰ δ α ν ι κ ἄ. Αὐτὰ, ἐμπεριέχονται στὴν ἔννοια ν ἔ α ζ ω ή ποὺ θὰ πεῖ ἓνα τρεῖς ἰδανικὸ ποὺ μέσα του, σὲ ἄπειρες ὑποδιαίρεσεις, μπορεῖ νὰ κλείνῃ: ὅλα τὰ ἰδανικὰ τοῦ κόσμου, τοῦ κάθε ἀτόμου. Στὴν περίπτωση αὐτῆ, μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ νέα ζωὴ — ἰδανικὸ εἶναι καὶ ὁ αὐτοσκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου —

Ὁ Παλαμᾶς, μὲ τὴν εἰκοδομὴ τῆς νέας ζωῆς του, ὅπως σύγχρονα καὶ τὰ ἰδανικὰ ποὺ τὸν συγκλίναν, σὰν ἄνθρωπο καὶ σὰν ποιητὴ, καὶ μαζί τους ἐρθώθηκε στὰ πιδ ψηλὰ σκαλοπάτια τῆς ζωῆς ἀπ' ὅπου εἶδε τὸν ἄνθρωπο σὰν ἓνα πλατύτατο θέαμα συγκινήσεων. Καὶ ἴσως, τὸ πιδ χαρακτηριστικὸ νὰ εἶναι ὅτι, τὸ ἰδανικὸ του — τὸ πολυπρόσωπο ἔστιω — δὲν τὸ ἀναζητήσῃς ἔξω ἀπὸ τὴ ζωὴ ποῦ ζῆς. Τὸ ἰδανικὸ τοῦ τραγουδιοῦ — καὶ τραγοῦδι γιὰ τὸν Παλαμᾶ, εἶναι ὀλόκληρη ἡ ζωὴ του — δὲν τὸ ἀναζητήσῃς στὰ ὑπερκόσμια, ἔψαξ νὰ

τὸ βρεῖ στὴν κοιτίδα του ποὺ εἶναι ὁ κόσμος, αὐτὸς ἄλλωστε ποὺ τὸ δημιουργεῖ⁽¹⁾. Καὶ μόνο τὸ γεγονός ὅτι κάτι τι ποὺ τὸν συγκίνησε μετουσιώθηκε σὲ τραγοῦδι, εἶν' ἓνα στοιχεῖο π ρ α γ μ α τ ι κ ὸ ποὺ πλαστήκης μέσα στὴ γήϊνη σφαῖρα μαζί μὲ τὸ πιδ ῥωμαλέο ἀντίκρουσμα τῆς ζωῆς. ⁽²⁾ Τέτοιο εἶναι τὸ ἰδανικὸ καὶ γι' αὐτὸ μπόρεσε νὰ συγκινήσῃ τὸν ποιητὴ μας. ⁽³⁾ Ἡ Δια-

1. Ὁ ἴδιος ὁ Παλαμᾶς, γράφει: «Τὸ τραγοῦδι μου δὲ βρίσκεται στὰ ὑπερκόσμια τοῦς ἰδεατοῦς τύπους τῶν πραγμάτων ἰδανικὸ του εἶναι τὸ κοσμικὸ». (Ἡ ποιητικὴ μου — τόμ. Α.—Γ. Ὁ λυρισμὸς τῶν ὄλων, σελ. 137).

2. «Ἡ ποίησιν ποὺ εἶναι γιὰ μένα τὸ μόνο πραγματικὸ στοιχεῖο, καὶ τὰ πράγματα, ποὺ δὲ μπορεῖ περνῶντας ἀπὸ μένα, παρὰ νὰ γίνουσι ποίησιν». (Ἡ ποιητικὴ μου — τ. Α.—Μέρος Δεύτερο — Οἱ τρεῖς λυρισμοί — σελ. 111).

3. Γιὰ τὸ ἰδανικὸ. (Ἡ ποιητικὴ μου, τόμ. Α.—Α. ὁ ποιητὴς σελ. 22—23) γράφει ὁ Παλαμᾶς: «Τὸ ἰδανικὸ! Εἶναι πραγματικώτερος πιδ μεγάλη ἀπὸ μιὰ ψηλὴ κορφῆ· οἱ πρόστυχοι σκεπτικιστὲς τὸ ἀπαρνοῦνται, τὸ θεαροῦντες σὰν ὄνειρο χασομέρηδων ἀσύστατο· τὸ ἰδανικὸ ποὺ τὰ παιδιὰ στὰ μεγάλα τοῦς μάτια, στὰ μάτια τοῦς ποὺ τ' ἀντιψέγγιζον ἀκόμα τὸ μυστήριό μέσ' ἀπὸ τὸ ὅποιον τινάχτηκαν ἔδω κάτου, τὴν καθρεφτίζουσι ἀκόμα τὴ λαχτάρα τοῦ ἰδανικοῦ — τὴ συνειδητὴ τοῦ ἰδανικοῦ βαθιὰ τὴν ἔχει ὁ ποιητὴς κ' ἔργο του εἶναι νὰ μᾶς δώσῃ στὴν ἐντέλεια τὴν εἰκόνα του σχηματισμένη. Ὁ ποιητὴς ποὺ κρύβει πάντα μέσα του κάτι: κ' ἀπὸ τὸ φυσικὸ τοῦ παιδιοῦ. Καὶ τί ἄλλο, τί κοινωνικώτερο ἔργο, ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ; Τὸ ἰδανικὸ! Ἡ λαχτάρα τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὸ πλησίασμα καὶ γιὰ τὸ ἀγγισμα — ἀκόμη πιδ κοντὰ καὶ λίγο πιδ πολλὸ — πρὸς τὴν εὐτυχία, τὴ χαρὰ, τὴν καλωσύνη, τὸ μέγα καθὼς τὸ λέττε».

κονία του στο πολύθεο (1) ιδανικό, στάθηκε σαν ένας νόμος, σά μιὰ υπέρτατη αναζήτηση. Ἡ Διακονία αὐτή, πήρε τὴν ἐξιδανικευμένη μορφή της, κι' ἀνυπῆρξε ἡ ἴδια μιὰ ζωὴ— ἀφοῦ ἡ ζωὴ εἶναι ἡ προϋπόθεση καὶ γιαυτὴν τὴν αναζήτηση— πάσχισε νὰ τὴν σηκώσει πρὸ ψηλά ἀπὸ κάποιες ἄλλες διεκδικήσεις, κάποια ἄλλα αἰτήματα. «Νὰ σβύσω γιὰ τὴν ὁμορφιὰ παρὰ γιὰ τὸ ψωμί νὰ ζῶ»—(2) θὰ τὸν ἀκούσωμε νὰ μᾶς λέει. Εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἔξαρση τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἐπιθυμία του νὰ διακριθῆ σὰ λογικὸ ὄν ἀπὸ τὴν ἐπίλοιπη πλάση καὶ νὰ δείξει πῶς, ὁ ἀγῶνας τοῦ ἀνθρώπου στὴ ζωὴ δὲν εἶναι μονάχα ἓνα καρβέλι ψωμί.

Τὸ οὐσιαστικὸ τοῦτο ἀντίκρουσμα στὴ ζωὴ, ὁ ποιητὴς μας, τὸ υπογράμμισε μὲ τις πρὸ ἀδρὲς πινελιῆς ποὺ ξεπήγασαν ἀπὸ τὴν καλλιέργεια τοῦ ἐαυτοῦ του καὶ τὸ σταθερὰ κυρίαρχο ἐποπτικὸ τοῦ ἀγνάντεμα στὴν δλη ζωὴ. Τὸ ἰδανικὸ, λοιπόν, αἰτήμα καὶ ἔξαρση τοῦ ὑποκειμένου. Γνώρισμα τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν ἄλογη πλάση καὶ ἀνέβασμά του σὲ μιὰ σφαῖρα ξεχωριστή.

Ποιὰ εἶναι ὅμως αὐτὰ τὰ ἰδανικὰ ποὺ συγκινοῦν τὸν ἀνθρώπο, ποὺ διαρκῶς τὸν σπρώχνουν σὲ μιὰ ζωὴ ἀνθρωπινότερη, καὶ «ποὺ ξυπνοῦν τὴν ἐνέργεια τοῦ τραγουδιστῆ»; (3) Ὁ ποιητὴς μας, αὐτὰ τὰ ἰδανικὰ, τὰ ταυτίζει μὲ τὰ ὄνειρα τοῦ ἀνθρώπου ποῦ, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ ἴδια ἡ ζωὴ, ἡ παλληκαριά, ἡ ὁμορφιά, ἡ Ἀγάπη, ἡ Σοφία, ἡ Γαλήνη κι' ἓνα σωρὸ ἄλλα, ἀνάλογα μὲ τὰ αἰτήματα τοῦ καιροῦ καὶ τὴν σκοπιμότητα τοῦ ἀτόμου ἢ τῆς ὁλότητος—ὀργανωμένης καὶ ὄχι— ποὺ θέλουν νὰ ἐξυπηρετήσουν.

Τὰ ἰδανικὰ αὐτά,—καθὼς ἐπίσης, ἡ ἐλευθερία, ἡ Δικαιοσύνη κ. ἄ.—ἀποτελοῦν καὶ τις υπέρτατες ἀξίες στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ σκοπιμότητα ποὺ ἐξυπηρετοῦν κάθε φορὰ αὐτὲς οἱ ἀξίες μποροῦμε νὰ τις δοῦμε κι' ἀπὸ τὸν σχετικισμὸ τῶν ἀξιῶν ποὺ παραδέχεται ἡ ἀστικὴ κοινωνία. Δηλαδή, ἡ ἀστικὴ κοινωνία δὲ δίνει τὸ προ-

βάδισμα σὲ καμιὰ ἀπ' αὐτὲς παρὰ γιὰ ἓνα ὀρισμένο χρονικὸ διάστημα. Ἄν ἓνα Ἔθνος πολεμάει μ' ἓνα ἄλλο Ἔθνος, ἀναντίρρητα, ἡ ἀξία ποὺ θὰ πάρει τὸ προβάδισμα, εἶναι ἡ ἐλευθερία.

Ἄν βρισκόμαστε σὲ μιὰ εἰρηνικὴ ἐποχὴ, τὰ δικαιώματα τοῦ ἀτόμου τείνουν νὰ διασφαλιστοῦν πρὸ στέρεα, ἀπέναντι στὴν ἀνθρώπινη δικαιοσύνη, στὴν ἀτομικὴ τοῦ ἐλευθερία κ.λ.π. Αὐτὴ ἡ εὐελιξία καὶ τὸ ἀνεβοκατέβασμα τῶν ἀξιῶν—ἰδανικῶν τοῦ ἀνθρώπου, πρέπει νὰ χαρακτηρίζουν μιὰ μεταβατικὴ κατάσταση, μέσα στὴν μακράωνη πορεία τῆς ἀνθρωπότητας. Ἄν, ξεπεραστοῦν πολλὲς ἀδυναμίες τοῦ ἀνθρώπου, ἂν τὰ πάθη κυριαρχήσουν, ἂν ὁ ἀνθρώπος πιστεύει πῶς ἡ ζωὴ τοῦ διπλανοῦ του ἀξίζει ὅσο καὶ ἡ δική του ζωὴ— σ' ὅποια πλάτη καὶ μάκρη τῆς γῆς κι' ἂν βρῖσκεται, ὅποια γλῶσσα κι' ἂν λαλεῖ, ὅποιο χρῶμα κι' ἂν ὑπερτερεῖ στὸ πρόσωπο του, ὅποια κι' ἂν ἔχει ὀρησκεία, παράδοση, πολιτισμὸ—τότες, μποροῦμε νὰ ποῦμε πῶς πολλὲς συμβατικότητες καὶ σχήματα— ποὺ ἡ ἀμάθεια τὰ ὄρθωσε— θὰ λείψουν καὶ τότες, ὁ ἀνθρώπος θὰ παρουσιαστεῖ γυμνὸς μαζί μὲ τὴν ἀλήθεια γιὰ ν' ἀξιολογήσει τις ἀξίες—ἰδανικὰ ποὺ μ ε ἰ ν α ν ε. Ἔτσι, ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ, θὰ πορεύεται μιὰ γαλήνια πορεία μὲ ἀντικειμενικὸ σκοπὸ τὸν ὑψωμό της! Ἴσως, τοῦτες νᾶναι σκέψεις ἐνὸς ἀπωτάτου μέλλοντος. Εἶναι ὅμως, γιὰ τὸν συντάχτη τούτου τοῦ βιβλίου, πολὺ ἀνθρώπινες καὶ γι' αὐτὸ πραγματοποιήσιμες. Ὁ χρόνος, δὲν ἀντιμετωπίζεται στίς προβλέψεις. Τὸ «Πολλὰ γὰρ πολλῶν κυρεῖ» τοῦ Εὐριπίδη (1), εἶναι πάντα μι' ἀλήθεια ποὺ μόνον τὸ χρόνο δὲν μπορεῖ νὰ προσδιορίσει.

Τί εἶναι, λοιπόν, τὸ ἰδανικὸ; Μήπως εἶναι τάχα μιὰ ἐξωκοσμικὴ ἀναζήτηση, κάτι τέλος πάντων ποὺ μᾶς ἔρχεται ἀπὸ ὄνειρα ὑπερκόσμια; Ἀσφαλῶς, ὄχι! Ὁ Παλαμᾶς, θὰ μᾶς τὸ πεί καθαρὰ πῶς τὰ ἰδανικὰ, δὲν εἶνε φεγγαβολιῆς ἀπὸ τ' ἄστρο φερμένες, ἀλλὰ εἶνε βγαλμένα μέσ' ἀπ' τὴν πολύχυμη οὐσία τῆς ζωῆς, ποὺ δὲν μπορεῖ νᾶναι παρὰ ἡ πεμτούσια

1. «Τὸ τραγοῦδι μου εἶναι πολύθεο». (Ἡ ποιητικὴ μου—τόμ. Α. σελ. 138).

2. Ὁ Κύκλος τῶν τετραστίχων 61.

3. Μ. Παναγιωτόπουλου: Τὰ πρόσωπα καὶ τὰ κείμενα—Γ. Κ. Παλαμᾶς σελ. 53.

1. «Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις».



τῆς καθημερινῆς μας χιλιάκριβης ζωῆς. Εἶναι, μ' ἄλλα λόγια, πραγματικότητα. (1) Στὶς «Νύχτες τοῦ Φήμιου», θὰ μᾶς τὸ πει καθαρὰ: «Ὁχι, δὲν εἶναι ἀπὸ ἀστρικές φεγγοδολιές τὰ ἰδανικά (2). Μέσα σ' αὐτὴν τὴν πραγματικότητα ποὺ τὴν κατέχει ὁ ποιητῆς μας, καθὼς εἶναι θρεμμένος μαζί μ' αὐτὸν τὸν κόσμον καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς ζωῆς ποὺ τὸν συγκινεῖ, ἀγάπησε τὰ ἰδανικά τὰ πολυπρόσωπα καὶ φτερούγησε μαζί τους σὰν ἕνας διακονιάρης. Μὲ τοῦτα, ψάχνει νὰ βρεῖ τὴν εὐτυχία του καὶ τὴν χαρὰ του, ὅ,τι πιὸ ποθητὸ ζήτησε ἢ ἀνθρώπινη ζωή. (3)

Ἡ ἁμορφιά, ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι τὰ ἰδανικά ποὺ παίρνουν τὴ μορφὴ τῶν θεῶν καὶ γιὰ τοὺς ὁποίους οἱ νέοι θὰ πρέπει νὰ πολεμοῦν καὶ νὰ θυσιάζονται. Στὰ νιάτα μὲ τὴ φλόγα ποὺ τὰ καλεῖ ἀπευθύεται ὁ ποιητῆς μας, γιὰ αὐτὰ θὰ νιώσουν περισσότερο τὸ ψηλότερο νόημα τῆς δημιουργικῆς αὐτῆς παρότρυνσης:

«...ἐμπρός! γιὰ τοὺς θεούς, ὦ νέοι, καὶ
[πολεμῆστε!】 (4)

Στὰ νιάτα πιστεύει ὅτι μποροῦν νὰ σηκώσουν στοὺς ὤμους τους τὴ μεγαλύτερη θυσία. Ἡ ψυχοσύνησὴ του, οἱ ὁρμές του καὶ τὰ πάθη του, αὐτὲς αἰ ἀλόγιστες ἐκστρατείες του, νιώθει νὰ τὸν φέρνουν στὸ μεγάλο στρατόπεδο τῆς φιλοπόλεμης νιότης. Καὶ εἶναι πρῶτ' ἀπ' ὅλα, ἕνα μεγάλο παιδί ὁ ποιητῆς μας, γιὰ τὴν τέτοιον εἶναι καὶ κάθε ποιητῆς. «Ὁ ποιητῆς ποὺ κρύβει πάντα μέσα του κάτι κι' ἀπ' τὸ φυσικὸ τοῦ παιδιοῦ». (5) Εἶναι, ὅμως, κάτι πέρα καὶ πάνω ἀπὸ τὸ παιδί ὁ Παλαμᾶς. Εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἔνωσε τὴν πίκρα τῆς ζωῆς. Ἡ ἀνθρωπιά του, οἱ φωνασκίες του,

καὶ ὁ μαζικός ξεσηκωμός ποὺ τὸν καλλιεργεῖ καὶ ποὺ τὸν φέρνει μέσα στὸ πλῆθος τῶν πρωτόπειρων καὶ πρωτόβγαλτων νέων στὴ ζωὴ, εἶναι ἢ πιὸ θαρραλέα καὶ σκληρὴ θέση τοῦ ποιητῆ μας. Γεύτηκε τὴν ἀρνησιὰ τῆς ζωῆς, ποτίστηκε χολή, ἔσπασε στοὺς ἀνεμοστρόβιλους τὰ φτερά του, ὅμως, δὲ λησμόνησε τίποτε. Δὲν ἤθελε νὰ λησμονήσει τὸ πέρασμά του μέσ' ἀπ' τὰ κανάλια τῆς ἐχθρικῆς ζωῆς, μ' ὅλα τ' ἀντίξοα, μ' ὅλους τοὺς συμβατισμούς καὶ τίς ἐκεχειρίες, ποὺ ὑπῆρξαν γι' αὐτὸν ἢ πιὸ ὀδυνηρὴ αἰσθησιὴ τῆς πραγματικότητος. Στὴν πλατιὰ γνώση αὐτῆς τῆς αἰσθησιῆς, ἔγινε ὁ διαφεντευτῆς τῆς μοίρας του. Μ' ὅλα γνωρίσθηκε, μ' ὅλα πάλεψε, μ' ὅλα συμφιλιώθηκε κι' ἔνωσε ὡς καὶ τὴν πικρότερη γέυση τῆς μοίρας τοῦ ἀνθρώπου ποὺ θέλησε νὰ τὴν ἀνεβάσει.

Ἡ διακονία του στὰ πολυπρόσωπα καὶ πολυσάλευτα ἰδανικά, ὕστερα ἀπὸ τὰ κονταροχτυπήματα ποὺ ἔδωσε γιὰ νὰ κερδίσει τὴ ζωὴ, εἶναι ἢ ἀδιάκοπη λαχτάρια του καὶ ὁ πόθος του ὁ τρανὸς νὰ ξελασπώσει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ μιὰ χαμωζωὴ ποὺ τὸν περιτρέχει. Στοὺς δρόμους του καὶ στὶς μακρυνές καὶ κουραστικὲς πορείες του, τὰ δικά του ἰδανικά, ποὺ γίνονται καὶ ἰδανικά ἄλλης τῆς ἀνθρωπότητος, τὸν ὀδηγοῦν. Μὲ τὸ τραγούδι του, ποὺ εἶναι ἢ φιλοσοφικὴ γνώση καὶ ἢ συγκίνηση στὸ θέαμα τῆς ζωῆς ποὺ εἶναι θεῖο καὶ τίμιον νὰ τὴ ζεῖ κανεὶς, διαμορφώνει τίς καινούργιες πορείες ποὺ θὰ φέρουν τὸν ἄνθρωπο σὲ κάποια λύτρωση. Ἐκεῖ ποὺ σὲ κάθε ἄλλο θνητὸ μιὰ μοιρολατρεία θὰ τοῦ ἔκοβε τὰ φτερά ἢ, κάποια φυγὴ ἀπὸ τὴν ὠμὴ ἀντιμετώπιση τῆς ζωῆς θὰ τὸν ἔκανε λιποτάχτη, αὐτὸς, ζητάει νὰ πλάσει μιὰ καινούργια νοοτροπία στὴ χάραξη τῆς πορείας ποὺ ὀδηγεῖ στὸ πολυπρόσωπο ἰδανικό.

Ὁ Παλαμᾶς, κρατώντας στὸ χέρι του τὴν ἀγωνιστικὴν ρομφαία μιᾶς ἀνθρωπινότερης ζωῆς, πορεύεται προδρομικὰ στὶς μεγάλες λεωφόρους τῆς ζωῆς γιὰ νὰ ὑποτάξει τὰ δύο μετέωρα τῆς πανανθρώπινης ἀδημονίας ποὺ δὲν εἶναι παρὰ ἢ ἐπιβίωση καὶ ἢ διακονία τοῦ ἰδανικοῦ. Γι' αὐτὸ, ἢ ποιήσῃ του, ποὺ τὴν ἔχει ἕνα κάστρο γιὰ νὰ μάχεται μὲ τὸ λόγο,

1. Μᾶς τὸ λέει ὁ Παλαμᾶς: «Τὸ ἰδανικό! Εἶναι πραγματικότες πιὸ μεγάλη ἀπὸ μιὰ ψηλὴ κορφὴ». Ἡ ποιητικὴ μου — τόμ. Α. — Ὁ ποιητῆς (Α) σελ. 22 (1932).

2. «Οἱ νύχτες τοῦ Φήμιου» — Οἱ στερνές — 226.

3. «Τὸ ἰδανικό: Ἡ λαχτάρια τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὸ πλοῦσιον καὶ γιὰ τὸ ἄγγισμα — ἀκόμη πιὸ κοντὰ καὶ λίγο πιὸ — πολὺ — πρὸς τὴν εὐτυχία, τὴν χαρὰ, τὴν καλωσύνη, τὸ μέγα, καθὼς τὸ λέτε». Ἡ ποιητικὴ μου — τόμ. Α. — Ὁ ποιητῆς (Α) σελ. 23 — 1932.

4. Ἡ ἀσάλευτη ζωὴ — Ἐκατὸ φωνές — 59.

5. Ἡ ποιητικὴ μου — τόμ. Α. Ὁ ποιητῆς (Α)

και την ιδέα μέσα στη ζωή, απευθύνεται στον αιώσιο άνθρωπο. Στα ίδια τ' αναλλοίωτα πάθη, τὰ μίση, τις μιζέριες τις ανθρώπινες και τὰ αιτήματα, στὰ πρόσχαρα και στὰ πονεμένα αισθήματα της ζωής, σ' ελα δσα τυραννούν τον άνθρωπο τούτης της πολύπαθης γής. Ἀπέναντι σ' αὐτόν τον άνθρωπο μιλάει ὁ Παλαμᾶς, πού, καθὼς τον κώθουμε, φάχνει νὰ βρεῖ και νὰ ντυθεῖ τῇ μορφῇ τοῦ κλασσικοῦ. Μέσ' ἀπό, τὰ συγκαιρινὰ πού τον ταραζούν, ἀπὸ τις ἀναπολήσεις ἑνὸς παρελθόντος καλοῦ—κακοῦ, πού βαριά ἔχει ρίξει τῇ σκιά του στο παρόν, και ἀπὸ τὸ στοχαστικὸ ἀγνάντεμα ἑνὸς μέλλοντος πού μαζί του ὁδοιπορεῖ, (ἔχει τὴν αἴσθησι ὅτι προπορεύεται ἀπὸ τῇ γεννιά του) σφυρηλατεῖ τὸ κλασσικὸ, τὸ ἀθάνατο μέσα στο ἔργο του. Ἡ διακονία στὰ ἰδανικά του, εἶναι ἢ ἀπόλυτα ἴδια με τῶν ἄλλων ἀτέλειωτων γενεῶν πού πέρασαν πάνω σ' ελα τὰ μήκη τοῦ πλανήτη μας. Ἄν θέλουμε νὰ κυριολεχτήσουμε, ὁ Παλαμᾶς, δὲν γινιάστηκε τόσο για τον άνθρωπο —τόν ὄχτο ἢ τον διαλεχτό— πού ζοῦσε τὴν ἴδια με κείνον ἐποχὴ. Τὸν ἐγνιάζε ὁ ἄνθρωπος τῆς κάθε ἐποχῆς ἀρκεῖ πού ἢ ταύτιση τῶν ἐνδιαφερόντων, οἱ ἴδιες ἀναζητήσεις, εἶχανε ἑν ἀπόλυτο δέσιμο μεταξύ τους. Πίστευε πὼς ἦτανε ὁ ποιητῆς τοῦ γένους του και τοῦ καιροῦ του, ἀλλὰ τὸ γένος του και τὸν καιρό του τὰ ἔβλεπε ἀπὸ τὴν ἄχρονη σκοπιὰ μέσα στὴν αἰωνιότητα, κάτι σὰν ἐπεισοδιακὸ, κάτι, τέλος, δυσκολοξεχώριστο με ελη τὴν οὐσία τῆς ζωής, με τὰ γεγονότα πού τὰ δημιουργεῖ ὁ αἰώνιος ἄνθρωπος. Και ἢ ποιήσή του, σ' αὐτόν τον αἰώσιο ἄνθρωπο ἀπευθύνεται. (1). Τὰ συγκαιρινὰ, ὅμως, πού τον συγκινούν, πού τοῦ πυρώνουν τῇ διάθεσι για κάποια ξεκινήματα δημιουργικά, πού, αἰσθαντικὸς καθὼς εἶναι, τον γεμίζουν ἀπὸ μίση και ὀργή, ἀπὸ πρόσχαρα ξεφωνητά, ἔχουν ἀναντίρρητα, στὴ διαμόρφωση τῶν αἰσθημάτων του, και τῶν στοχασμῶν του, μιὰ ἰδιάζουσα θέση. Εἰν' αὐ-

τὰ πού πρυτανεύουν μέσα του, αὐτὰ πού στέκονται ἀφορμές για τὰ μεγάλα ξεκινήματα. Σ' αὐτὴ τὴν πραγματικότητα πού ζεῖ, γεύεται ὅλες τις οὐσίες τῆς δεδομένης στιγμῆς ἀνάμεσα σ' ἑνὸν κόσμο πού συνειδητοποιεῖται μέσα σ' αὐτόν. Αὐτός, ὅμως, ὁ κόσμος για τὸν Παλαμᾶ, εἶναι ἢ ἀφορμὴ πού τοῦ δόθηκε, εἶναι τὸ ὕλικὸ πού κρατᾶει στὰ χέρια του για νὰ μελετήσῃ μέσα στο ἀλλημικὸ ἀργαστήρι τούτης τῆς γής, για νὰ βγάλῃ και νὰ ἐπεκτείνει τὰ συμπεράσματά του, ὥστε νὰ μᾶς δώσει τὴν κλασσικὴ μορφή τοῦ αἰώνιου, τοῦ ἀθάνατου ἀνθρώπου.

Τὰ ἰδανικά, λοιπόν, πού ἀναζήτησε, πού διακόνεψε ὁ Παλαμᾶς, εἶναι τὰ αἰτήματα τῆς ἐποχῆς πού ζεῖ, πού, κι' αὐτὴ με τῇ σειρά της, ἢ ἐποχὴ του, εἶναι μι' ἀκαριαία προβολὴ μέσα στο χρόνο.

Ποιὰ εἶναι ἢ Ἀλήθεια πού κυρίαρχα δεσπόζει μέσα στὴ συνειδησι τοῦ ποιητῆ μας, και εἶναι κι' αὐτὴ μιὰ πρώτησιτη διακονία ἰδανικοῦ; Για τὸν Παλαμᾶ, καμιά. Ἡ ἴδια ἢ ἀλήθεια δταν τὴν ἀπόζητάει κανεὶς σὰν ἰδανικὸ και ελα τὰ ἄλλα αἰτήματα κάποιων ἄλλων ἰδανικῶν, ἀποτελοῦν μιὰ κατάστασι συμβατικῆς, ὑποκειμενικῆς ἀλήθειας. Στὸ σημεῖο τοῦτο, κύτταξε ὀρθὰ και κριτικὰ ὁ ποιητῆς μας. Ὁ ἴδιος λέει «πὼς ἢ ἀλήθεια εἶναι κάτι ἀσύλληπτο, πὼς, ἀλήθειες, μόνον σύμφωνα με τοὺς ἀνθρώπους πού τις πιστεύουν, βρίσκονται, δσο νὰ γίνουν αὔριο ψέμματα και πὼς τὰ πράγματα δὲν ὑπάρχουν παρὰ μέσα μας (1). Μέσα σ' αὐτόν τον κόσμο του, τον πληθωρικὰ αἰσθηματικὸ και συγκινημένο, τὰ βρίσκει ελα. Ὅλα τὰ ὁμορφα πού τ' ἀγάπησε, ὅπως ἀγαποῦν οἱ ποιητές, με τὰ σπάταλα αἰσθήματα, τ' ἀναζήτησε και τὰ βρήκε με τὰ σκιρτήματα τοῦ δικοῦ του ἐσωτερικοῦ κόσμου. Αὐτὸ πού μᾶς εἶπε σὲ λόγια ἀπλά, πεζὰ, θὰ μᾶς τὸ πεῖ και με τὸ στίχο:

«Τὰ ὁμορφα τ' ἀγάπησα, ποιητῆς,
δὲν τοὺς ἄπλωσα ποτὲ ζητιάνου δίσκο.
Στ' ἀργαστήρι μου ἀναχωρητῆς,
μέσα μου τὰ βρίσκω». (2)

1. Γράφει ὁ ἴδιος ὁ Παλαμᾶς: «Μὰ ἢ ποιήσι δὲν εἶναι μήτε για τὸν ὄχλο, μήτε για τοὺς λίγους μετρημένους. Εἶναι για τὸν αἰώσιο τον ἄνθρωπο». Γράμματα (1907) —τόμ. Β.—Α. Ἡ ποιήσι στον περασμένο τον αἰώνα.

1. Κ. Παλαμᾶς: Ἡ ποιητικὴ μου τόμ. Β—Παρχαλινὴ ἐνθύμησι σελ.— 80.

2. Κ. Παλαμᾶς: Ὁ Κύκλος τῶν τετραστίχων (71).



Ἡ ἐσωτερικὴ εὐχαρίστηση, τὸν συγκινοῦσε πῶτερο ἀπὸ κάτι κοσμικόν, ὅπως ἄλλωστε, τὸ καρτέρεμα μιᾶς κάποιας χαρᾶς στὴ ζωὴ του, τὸν ἔθελγε περισσότερο ἢ, μοναδικὰ θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, παρὰ ἢ χαρὰ ἢ ἴδια πού σβύεται καὶ χάνεται χωρὶς τίς περισσότερες φορές νὰ εἶναι τίποτα. Αὐτὴ ἢ προσμονή, ἢ ἐσωτερικὴ χαρὰ πού κάνει νὰ σκιρτᾷ μέσα του ἕνας κόσμος πραγματικὸς πού τὸν ζεῖ καὶ τὸν κατέχει, εἶναι ἢ καλύτερη εὐτυχία, μᾶς λέει ὁ Παλαμᾶς γιὰ τὸν ἄνθρωπο. (1)

Ἴσως γιὰ τὴν αἰσθανόμαστε, ἴσως γιὰ τὴν ζοῦμε, ἀναντίρρητα ὅμως, γιὰ τὴν μᾶς λικνίζει τὰ πῶς γλυκὰ δνεῖρα μιᾶς ἐφήμερης ζωῆς. Ἐδῶ μᾶς φανερώνεται νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος τῆς Ἰδέας, ὁ ποιητῆς πού κορφολογεῖ τὴν αἴσθησιν τοῦ ἰδανικοῦ. Ὅχι ὁ κούριος ἰδεαλιστῆς, ὁ ἀμετανόητα παραδαρμένος τῆς ζωῆς ἀπὸ μιὰ στεῖρα ἀντίληψη στὸ κοίταμα τῆς ζωῆς, ἀλλὰ τέτοιος πού τὰ ἰδανικὰ νὰ εἶναι γι' αὐτὸν «ὑπερβατικὰ φιλοσοφήματα» ἀπὸ μιὰ πείρα ζωῆς καὶ δὲν ξεπερνοῦν σὲ ἔχταση καὶ ἔνταση τὴν ἐμπειρία τῆς ζωῆς. Εἶναι δυὸ ἰδέες αὐτὲς ἀφιλιώτες μᾶς λέει ὁ ἴδιος, πού τὸν συνταράζουν πού, κι' οἱ δυὸ, συγκυριαρχοῦν μέσα του γιὰ νὰ δημιουργήσουν τὸ ἀδιαίρετο σύνολο τοῦ ἀτόμου. (2)

Ὁ ποιητῆς μας, κράμα ἰδέας καὶ ὕλης. Ἡ ἰδέα πού ἀνεβάζει τὸν ἄνθρωπο καὶ ἢ ὕλη πού συλλαμβάνει τὴν ἰδέα. Δυὸ στοι-

1. «Ἐγὼ χάρηκα τὴν καλύτερη εὐτυχία πού δίνεται τοῦ ἀνθρώπου· τὸ καρτέρεμα μονάχα τῆς χαρᾶς· ὄχι τὴν χαρὰ τὴν ἴδιαν». Κ. Παλαμᾶς. Ἡ ποιητικὴ μου (1940) — τόμ. Β. Τὰ πρῶτα χρόνια — σελ. 10.

2. Μᾶς τὸ λέει ὁ ἴδιος ὁ Παλαμᾶς ὅταν γράφει... «...συγκυριαρχοῦν μέσα μου δυὸ ἰδέες ἀφιλιώτες, σὰ νὰ μὲ συνταράζουν δυὸ ἀντίθετα ρεύματα: ἢ ἐπιστήμη μὲ τὴν ἐμπειρία τῆς καὶ ἢ μεταφυσικὴ μὲ τὴν ἰδεολογία τῆς. Μὲ δυὸ λόγια: θετικισμὸς καὶ ἰδεαλισμὸς. Ἡ κάθε μιὰ δύναμη μὲ τραβᾷ διαφορετικὰ· ἔβρω πῶς ἢ θετικὴ ἐπιστήμη μπορεῖ κάπως νὰ μὲ μύηση σ' αὐτὸ πού λέμε ἀλήθεια, ὅταν μὲ τὰ λόγια δὲ θέλουμε νὰ παίξουμε. Καὶ πάλι ἔρχεται τ' ὄνειρο τὸ μεταφυσικὸ μὲ τὴν ἀξίωση νὰ μοῦ θαθύνῃ ἀπειροστὰ τοὺς ὀρίζοντες. Ἡ φαντασία μου καὶ ταυτόχρονα καὶ ἀράδα—ἀράδα θερμαίνεται καὶ ἀπὸ τὰ ὑλιστικὰ καὶ ἀπὸ τὰ ὑπερβατικὰ Φιλοσοφήματα». Ἡ ποιητικὴ μου—τόμ. Α, —Γ.' ὁ λυρισμὸς τῶν ὀλων— (σελ. 137).

χεῖα προϋποθετικὰ τῆς ζωῆς. Καὶ στὴν πρακτικὴ ἀντιμετώπιση τῆς ζωῆς καὶ στὴν φιλοσοφικὴν του ἐνατενίσει, ὁ Παλαμᾶς, θερμαίνονταν ἀπὸ τὴ γενικότερη συγκίνηση τῆς ἰδέας του. Στὸ σημεῖο αὐτό, ὑπῆρξε ὁ φωνακλᾶς, ὁ ρήτορας, γιὰ νὰ ἐπιβάλλει μ' ἕνα ἔντονο τρόπο τίς ἰδέες του. «Ἄν εἴμαστε ὅλοι ἔντονοι στὴν ἰδέαν μας, θὰ κερδίζαμε νομίζω» γράφει ὁ ἴδιος σ' ἕνα του ἴγραμμά πρὸς τὸν Ρήγα Γκόλωνα γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Παρορίτη. (1) Αὐτὲς οἱ ἔντονες ἰδέες του εἶναι ἢ ἐνεργητικὴ παρότρυνση στὴν κατάφαση κάποιου ἰδανικοῦ. Ἡ ἀγωνιστικὴ διάθεση τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἀπόχτηση τῆς ἐλευθερίας του, νεκρώνεται στὸ ἀλυσσοδέμα πού τὸ προστάζει τὸ ἰδανικόν. Οἱ χαλκᾶδες τῶν λογῆς τυράννων πού εἶναι φτιαγμένοι ἀπ' ἀνθρώπινες ἰδιότητες, δημιουργοῦνται καὶ καταστρέφονται ἀπὸ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, ἀπὸ τὴν πάλιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τὴν συνείδησιν τοῦ πολίτη. Οἱ ἀλυσσοδέδες ὅμως πού κρύβουν μέσα τους ὅλη τὴν οὐσίαν τοῦ ἰδανικοῦ, τοῦ ἀχρονου καὶ τοῦ πανανθρώπινου, δὲν σπᾶνε ποτέ μᾶς λέει ὁ Παλαμᾶς. Οἱ ἄνθρωποι ζοῦνε ἐλεύτεροι—ἀλυσσοδέτοι, καὶ ὀφείλουν νὰ γονατίζουν μπροστὰ σ' αὐτὸ τὸ ἀλυσσοδέσιμο. Ἡ νιότη, πρώτη πρέπει νὰ φορᾷ αὐτὲς τίς ἀλυσσοδέδες πού,

«Τ' ὄνομά τους ἀλήθεια κι' ὠραιότη,
ταπεινοσύνη, Γνώση, ὕπακοή.

Σ' ἕνα πρόσιμα ἀκοῦνε, στερονοὶ πρῶτοι.
Τοῦ κόσμου οἱ νόμοι, κι' ἄνθρωποι καὶ
[λαοί]. (2)

Οἱ ἀλυσσοδέδες αὐτὲς πού συνεχτικὰ σμίγουν τοὺς ἄρμους τῶν ἀνθρωπίνων ἀναζητήσεων, πλάθουν δημιουργικὰ σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην τοῦ ποιητῆ μας— τὴν ἀπόλυτη ἐλευθερία. Δὲν εἶναι ἀλυσσοδέδες ἀπὸ κείνες πού μοιραῖα θὰ σπάσουν στὴν ὠριμὴ ὥρᾴ τῆς πτώσης τους, εἶναι αὐτὲς πού τίς προκαλεῖ ὁ ὀμαδικός, κοινωνικός συγχρωτισμὸς τῶν ἀνθρώπων. Εἶναι τόσο βαθιὰ ριζωμένες μέσα μας, πλασμένες κι' ἀναθρεμένες γιὰ τὴν κοινωνικὴ διαδίσωση τῶν ἀν-

1. Κοίτα, «Νέα Ἐστία» — ἔτος ΣΤ.—1932— τεύχος 121 σελ. 44.

2. Κ. Παλαμᾶς. Οἱ καθημοὶ τῆς Διμνοθάλασας—Σατιρικὰ Γυμνάσματα— 9 (σελ. 69).

θρώπων, πού αυτές, έξω από κάθε μετα-
φυσική άγωνία πέρα από κάθε ξόανο τής
άδυναμίας μας, έπηρεάζουν δλοκληρωτικά
τις ένέργειές μας.

«Κι' αν καμμιά μέρα ο άνθρωπος ύψωση
[τό κεφάλι
ώς τα ουράνια ύψη
Και κάθε δύναμη άρνηθῆ, κάθε θεο προσ-
[βάλη,
κάθε βωμό συντίρηση.

Και γκρεμισμένοι από ψηλά οι θεοί στα κα-
[ταχθόνια,
λησμονηθοῦν κ' εκείνοι,
Πάντα θεοί θα είναι τής γῆς ἡ ώμορφιά
[ἡ αιώνια
κι' ἡ αιώνια καλοσύνη!» (1)

Τά ιδανικά του Παλαμά, άμετάθετα,
άπαρασάλευτα κι' αιώνια κυρίαρχα στη

1. Τά μάτια τής ψυχῆς μου—'Αρχαῖοι θεοί—
Οί θεοί. (σελ. 36).

ζωή μας. Η έξαρση του κλασσικού κι'
αναλλοίωτου αιτήματος τής ανθρώπινης
ράτσας μεσ' από τις φεγγαβολιές και τὰ
έρέβη των αίωνων καθώς ξεκινάει, είναι
χαρακτηριστική. Το κάλλος, πού ποτέ δέν
έπαψε νά είναι για τον άνθρωπο μιὰ ιδα-
νική χάρη, οδεύει για τον ποιητή μας, πάν-
τα στα ίδια κράσπεδα τής δποιας ζωῆς. Οί
Θεοί του 'Ολύμπου πέρασαν, τό κάλλος
των αρχαίων, σάν ιδανικό, παράμεινε. Οί
άνθρωποι πάλαιψαν με τούς δυνατούς, με
τήν άμάθεια, με τούς κύκλους και τὰ σχή-
ματα. σύντριψαν πολλές φορές τούς χαλ-
κάδες πού τούς στερούσαν τήν έλευθερία.
Οί άλυσσίδες, όμως, του κάλλους ἡ του κά-
θε ιδανικού μείνανε μέσα στο ύποσυνείδητο
σάν δίωμα αίωνων, σάν ένστιχτο κυρίαρχο
πού συνωδᾷ μ' αυτό καλλιεργεί και ἡσκέ-
ψη τήν καταφατική της ένέργεια. Αυτός
είναι ο ρόλος και ἡ θέση πού παίρνει τό
ιδανικό στη ζωή του Παλαμά.

(Συνεχίζεται)

Β Ε Α Τ Ρ Ι Κ Η

Κουράστηκε ν' αγαπᾷ και νά πεθαίνη
γι' ανθρώπους πού στο βάθος άγνοούσε.
"Απειρος κύκλους ο ήλιος διάβηκε
πού μ' έλπίδες τον γέμιζε,
ώσπου ἡ νύχτα τον εύρισκε
πού τρυφερά εκλείνει τις πληγές του.
Τέλος βροῆκε μιὰ παιδική μορφή,
μιὰ ζωγραφιά πού του χαμογελοῦσε
και τῆ λέγαν «Β ε α τ ρ ί κ η».
Χαμογελοῦσε ἡ τον κοίταζε θλιμμένη
δέν μπορούσε νά πῆ.
'Ωστόσο τήν άγάπησε σάν άφθαρτη
εικόνα γυναίκας πού δέν γνώρισε.
Τά μάτια του χαϊδεύουν τὰ μαλλιά της,
τό στόμα του τῆ φωνή της γυρεύει
σάν άλλος Δάντης νά τήν αναστήση.

Μά εκείνη άμίλητη τον βλέπει.
Ξέρει πώς δέν θα χαιρόταν τόσο
αν ξαφνικά του μιλοῦσε ἡ τον κρατούσε
απ' τό χέρι σά γυναίκα έρωτευμένη.
Μπορεί και νά τον πλήγωνε άθελά της
καθώς τον Πυγμαλίωνα ἡ Γαλάτεια.
Τώρα εκείνος τῆ ζωή ξεχνάει
στον άπειρο κόσμο τής Τέχνης βυθισμένος.
'Αλέκος Μιτζάλης





Η ΜΝΗΜΗ ΤΗΣ ΝΕΙΟΤΗΣ.

Δώστε μας τὴ νειότη μας που σκορπίστηκε στους πολέμους.

Τὸ πρῶτο μας χτυποκάρδι.

πὸν τὸ ταξίδεψε ἡ νυχτοπεταλούδα σιτὴ γῆ τῶν ἀνθρώπων.

Δώστε μας τὴν ἀγάπη

—πὸν τὴν ἔκλεψε ἕνας σίφουνας—σὶτὸ κάστρο τῆς θλίψης μας.

Στὸ Γράμμο, ἕνας φτωχὸς σταυρὸς κι' ἕνα σθησιτὸ καντήλι
ὑστατος χαιρετισμὸς σιτὴ νειότη καὶ σιὰ ὄνειρα.

Γιὰ τὸ μελαχροينو ἔφηβο

μὲ τὰ τριαντάφυλλα σιὰ μάγουλα καὶ τὸ χαμόγελο τῆς σιγουριᾶς.

Σ' αὐτὴ τὴ γῆ, τραγούδησε ἡ νειότη τοῦ κόσμου ὅλου.

Κοιμήθηκε ὁ Χάνς

κάτω ἀπὸ τὴ μελαγχολικὴ σημύδα.

Βγάλε τὸ μπουρνούζι σου ἀγὸρι τοῦ Μαρόκου

νὰ μᾶς δείξης τὴ νωπὴ πληγὴ τῆς μάχης σου.

II

Δέσαμε τὰ καρᾶδια σιὰ γκρίζα μουράγια μας.

Ἄπόψε θᾶναι ὀμίχλη

καὶ θᾶρθη τὸ κῦμα ὀρμητικὸ σᾶν καὶ τότε.

Βγάλε τὸ γράμμα ἀπ' τὸν κόρφο σου θλιμένε ναύκληρε
ξαναδιάβασε τὴν τελευταία γραμμὴ τῆς ἀγρύπνιας σου.

Δώστε μας τὴ νειότη μας σεις πὸν μᾶς τὴν κλέψατε.

Θᾶταν καλύτερα ἕνα παραμῦθι τοῦ χειμῶνα
ν' ἀνιστοροῦσε τὸ αἷμα μας καὶ τὸ δάκρυ μας.

Θᾶταν καλύτερα σ' ἕνα βυζαντινὸ ψηφιδωτὸ
νᾶμεινε γιὰ πάντα τὸ ὑφάδι τοῦ πόνου μας.

III

Νὰ ρωτήσετε ὅλους.

Νὰ ρωτήσετε τὸν κόσμο ὅλο

γιὰ τὸ κορίτσι μὲ τὰ πράσινα μάτια

ποῦναι τῶρα μιὰ ξεχασμένη ἱστορία.

Νὰ ρωτήσετε τὴν ἀνοιξη—ἂν ξανάρθη—

νὸ ρωτήσετε τὴν παπαρούνα—ἂν μᾶς θυμηθῇ—

Νὰ ρωτήσετε τὸ μελαγχολικὸ ἀγὸρι

μήπως τὴν εἶδε καὶ δὲν τῆς μίλησε...

Νὰ ρωτήσετε τὸ πρῶτο χελιδόνι γιὰ τὸ γυρισμὸ τῆς.

IV

Ἄν θές νὰ θυμηθῆς τὴ νειότη σου, θυμήσου τὰ σύννεφα.

Τότε,

πὸν φέρουν τὴ δροσιὰ μιᾶς μέρας ἔαρινῆς.

Τότε πὸν φέρουν τὴν ἐκπληξη μιᾶς καταιγίδας,

τὴν ὀρμὴ καὶ τὸ φῶς μιᾶς μοναδικῆς στιγμῆς.

Δώστε μας τὴν ἀνοιξη, πὸν ἦταν ἡ νειότη μας.



Κοντὰ στὸ ρυάκι κάθεται ἓνα κορίτσι.
Μὲ μεταξωτὰ μαλλιά,
μὲ ἤρεμα μάτια,
μ' ἓνα ξεχασμένο τραγοῦδι στὰ χεῖλη.
Ποιὸς ξέρει ποιὸ νᾶναι τ' ὄνομά της;

V

Ἐξοφί, νὰ ζήσουμε μὲ τὶς μνήμες καὶ τὰ παράπονα.

Νὰ θυμηθοῦμε ἓνα ἔφηβο,
νὰ περιμένουμε ἓνα κορίτσι,
νὰ φροντίσουμε γιὰ τὸ καντήλι, ἔτσι νὰ μὴ μένη σβησιτό...

Θάρθη μαζί μας ὁ Χάνς
καὶ τὸ ἀγόρι μὲ τὸ λευκὸ μπουρνούζι.
Θάρθη στὰ χεῖλη μας τὸ τραγοῦδι ἑνὸς νησιοῦ,
τοῦ νησιοῦ, πὸν τὸ παζάρευε τῆς ὠμορφιάς ἢ θεότητα.

Γιὰ κύτταξε ξανθὸ ἀγόρι, τὴ σημύδα τῆς μελαγχολίας σου!

Ἐκεῖ μένει δεμένο μὲ τὴ γῆ μας
τὸ χαρούμενο ὄροσημο τῶν χρόνων σου.
Ἐκεῖ, εἶναι τὰ ξανθὰ σου τὰ μαλλιά,
τὰ γαλανὰ σου μάτια καὶ τὸ τραγοῦδι σου.

Ποιὸς εἶδε τὴ Ραλλοῦ καὶ δὲν μοῦ μήνυσε;

VI

Θὰ πρέπει νὰ μᾶς φέρετε πίσω τὴ νειότη μας,
σεῖς, πὸν μᾶς τὴν κλέψατε μὲ τὰ λόγια σας.
Θὰ πρέπει νὰ μᾶς δώσετε τὴ χαρά,
σεῖς πὸν τὴ φέρατε κοντὰ σιτοὺς σταυρούς!

Μᾶς κλέψατε τὸ χαμόγελο καὶ τὸ φῶς τῶν ματιῶν μας.

VII

Θὰ πρέπει νὰ μιλάμε γιὰ παλιὰς ἱστορίες
γιὰ νὰ θυμόμαστε τὸ Χάνς καὶ τὸ ἀγόρι τοῦ Μαρόκου.
Θὰ πρέπει νὰ μοῦ λὲς γιὰ τὴ Ραλλοῦ
ἔτσι γιὰ νὰ μὴ ξεχάσω πὼς τόσο τὴν ἀγάπησα.

Ἐξοφί οἱ πυγολαμπίδες θὰ χαροῦν τὴν τελευταία νύχτα.

Ὡσπου νὰ σβύση τὸ τελευταῖο ἄστρο,
ὦσπου νὰ σβύσουν κι' ἐκεῖνες ἀπ' τὸν τελευταῖο σπασμό.
Θὰ ξεχαστῇ ἡ Ραλλοῦ,
στὴν προσέγγιση ἑνὸς κοριτσιοῦ μὲ τὰ χρόνια της...

VIII

Ἐξοφί νὰ σοῦ πῶ γιὰ τὴ σημύδα
διὰ κλαίει στὸ ἀγγιγμα τοῦ ἀνέμου.
Ἐξοφί νὰ σοῦ πῶ γιὰ τ' ἀγόρια τοῦ κόσμου
πὸν κοιμοῦνται ἤρεμα καὶ ἀδιάφορα.

Ἐξοφί νὰ σοῦ πῶ, γιὰ κεῖνο πὸν θάρθη καὶ θὰ φύγη.

Ἐξοφί. Δικήτας





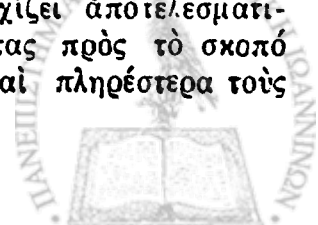
ΛΕΥΤΕΡΗ Ν. ΠΛΑΤΗ

ΓΙΑΝΝΗ ΧΑΤΖΙΝΗ: "ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ," (ΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ)

Δὲ θὰ μπορούσε κανεὶς σοβαρὰ νὰ ὑποστηρίξει ὅτι ὁ κριτικὸς εἶναι καλλιτέχνης. Τὸ ἔργο του δὲν ἀναβρῦζει ἄμεσα ἀπὸ τὶς καλλιτεχνικὲς δημιουργικὲς πηγὲς τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε νὰ εἶναι καλλιτέχνημα· ἀλλὰ συνδέεται μαζί τους ἔμμεσα μόνο, μὲς ἀπὸ τὸ φιλτράρισμα τῆς συνειδητότητας. Ἀληθινά, τὸ κριτικὸ ἔργο δὲν ἔχει τὴν ἀφέλεια οὔτε τὴν αὐτάρκεια τῆς γνήσιας ὑπαρξῆς—δὲ ζεῖ, μὲ μιὰ λέξη· παρὰ ἀγωνίζεται νὰ συνειδητοποιήσει μιὰ ξένην ὑπαρξῆα καὶ ὅ,τι ἀμεσότητα ξύπνησε, ἀπὸ τούτην, ἐντὸς μας. Ἀνήκει ἐπομένως σὲ ἄλλη διάσταση ἢ κριτικὴ καὶ σὲ ἄλλη—ἀσύγκριτα ψηλότερη ἀπὸ δημιουργικὴ ἀποψη—ἢ τέχνη. Χρέος, γι' αὐτό, καὶ τοῦ μεγαλύτερου κριτικοῦ εἶναι ὁ βαθύτατος σεβασμὸς καὶ πρὸς τὸ ἐλάχιστο γνήσιο καλλιτέχνημα, καὶ πρὸς τὴν πιὸ ἀποτυχημένη ἀκόμη εἰλικρινὴ καλλιτεχνικὴ προσπάθεια.

Ὡστόσο, ἂν καλλιτέχνης δὲν εἶναι ὁ κριτικὸς, εἶναι ὅμως ἀναμφισβήτητα καλλιτεχνικὸς. Πραγματικά, ἡ λέξη «κριτικὴ» μιὰ πλευρὰ μόνο ἐκφράζει ἀπὸ τὸ ἐννοιολογικὸ περιεχόμενον τοῦ ὅρου. Γιατὶ τριπλὴ εἶναι ἡ κριτικὴ λειτουργία. Ξεκινᾷ μὲ τὴν κατανόηση, καὶ περνώντας μαζί της μ' ἄσσειρὰ κριτικὲς δοκιμασίαι, πού κάθε στιγμή γεννιοῦνται, ξεχύνεται σιτὸ γλυκὸ ποτάμι τῆς ἐκφρασης—τῆς ἰδιότητος, σὲ κριτικὸ πεζὸ λόγον ἐκφρασης. Χωρὶς λοιπὸν τὴν καλλιτεχνικότητα, οὔτε κατανόηση βαθειὰ μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθῆ οὔτε ἐκφραση ἀντάξια· ἀλλὰ καὶ οἱ κριτικὲς δοκιμασίαι εἶναι ἀδύνατες· γιατί ἀναδύονται μὲς ἀπὸ τὴν κατανόηση, κι' ἂν τῆς παρουσιάζονται ἀντίδρομες, στ' ἀλήθεια τὴν ἀποκαθαίρουν μόνο, χωρὶς νὰ τῆς φέρουν φθορά. Προϋποθέτει ἐπομένως ἀναντίρρητα ἡ κριτικὴ—ὅπως καὶ στὴν ἀρχὴ σημειώσαμε—τὸ καλλιτεχνικὸ δημιουργικὸ ἀνάβρυσμα. Μὲ τὴν ῥιζικὴν διαφορὰ ὅτι, ἀντὶ τοῦτο μὲ δύναμη νὰ ἀνελιχθεῖ κατὰ τὴ φύση σὲ ἔργο τέχνης, σμίγει ὑποτακτικὰ μὲ τὴν λογικότητα καὶ συγκροτεῖται σὲ οἰκοδόμημα τοῦ συνειδητοῦ.

Πῶς τώρα πραγματώνεται αὐτὴ ἡ καλλιτεχνικότητα τῆς κριτικῆς; Τὸ καλλιτέχνημα μιλάει πιὸ πολὺ σὲ μιὰ ψυχικὴ μας ἀμεσότητα παρὰ σιτὴ διαρθρωμένη μὲ ἔννοιαι συνειδητότητά μας· τὸ νιώθουμε, ἀλλὰ λίγο τὸ συνειδητοποιοῦμε. Ἀλλά, τότε ἡ ἐνέργειά του πάνω μας θὰ ἐκδηλωθεῖ σ' ὅλη τῆς τὴ γονιμότητα, τότε ἀκόμη θὰ τὸ χαροῦμε ἄρτια, ὅταν, ὅπως ἡ αἰσθαντικότητά μας δονεῖται, ἀνάλογα καὶ ἡ συνείδησή μας ἀναταράσσεται καὶ σκιρτᾷ. Ἡ συνείδηση ὥστόσο στέκει ἀσύμμετρη πρὸς τὴ ζωὴ, καὶ πρὸς τὴν αἰσθαντικότητα εἰδικώτερα. Μόνιμη ἀγωνία τῆς ὅμως εἶναι νὰ τὴ συλλαμβάνει, νὰ τὴν κάνει σὲ ὅσο μεγαλύτερο ποσοστὸ δική της. Δημιουργεῖ, γι' αὐτό, δίπλα στὶς καθαρὰ λογικὲς ἔννοιαι, καὶ ἄλλαι, παράξεναι—«βιωματικὲς», θὰ τὶς λέγαμε—πού ἀνοίγονται πέρ' ἀπ' τὰ λογικά τους ὅρια, σ' ἓνα μουσικὸ βᾶθος· πλουτίζεται καὶ μὲ ἀλληγορίες, μὲ σύμβολα, μὲ ὑποβολές, μὲ εἰκόνας ἀκόμη· καὶ, χρησιμοποιώντας ὅλα τούτα σὰ μέσα, συνεχίζει ἀποτελεσματικώτερα τὸ μόχθον τῆς—μὲ μερικὴ πάντοτε ἐπιτυχία—τραβώντας πρὸς τὸ σκοπὸ τῆς· πού εἶναι νὰ συλλαμβάνει ὅσο μπορεῖ σαφέστερα ἀλλὰ καὶ πληρέστερα τοὺς



παλμούς της αισθαντικότητας ή, γενικώτερα, να ζει έντός της—δηλαδή συνειδητά—ό,τι βαθύτερα ζείται άμεσα.

Αυή της άκριβώς της συγκινησιακής προσπάθειας όσον άφορά τις άπό τή έργα Τέχνης άμεσες συγκινήσεις, έκφραση είναι ή κριτική. Ο κριτικός, έτσι, βρίσκει ανάμεσα στο καλλιτέχνημα και στους άνθρωπους και βοηθεί με τή έργο του στην άρτίωση της αισθητικής συγκίνησης, στην όλοκλήρωση της γόνιμης επενέργειας του καλλιτεχνήματος στους άνθρωπους. Άν όμως τή καλλιτέχνημα δέν είναι άκέραιο γνήσιο; Άν, και γνήσιο σχετικά όντας, αισθάνεται όμως κανείς τις άπηχίες ισχυρότερων προτίπων πάνω του, ύστερεί δηλαδή στη «μεγάλη γνησιότητα» γι' αυτό και είναι λίγο πρωτότυπο; Άν τέλος είναι μικρό, δέ συνθέτει δηλαδή, στις στιγμές του, τήν ανθρώπινη ψυχή σε μιή πληρότητα; Φοβερά προβλήματα, πού όρθώνουν καινούργια χρέη δυσκολώτατα μπρός στον κριτικό. Δέ θ' άσχοληθούμε όμως έδω μ' αυτά. Άλλά, βασιζόμενοι στις ως τώρα άπόψεις, θ' άντικρούσουμε τή «Έλληνικά Κείμενα» του Γιάννη Χατζίνη. Όντας άλλως τε κριτικά τή κείμενα τούτα, εύλογο να περιμένουμε ότι πραγματοποιούν και κάποιες λύσεις στα προβλήματα πού παραμερίσαμε.

Όμολογούμε ότι θά χρειαζόταν ύπόμνηση, γιά να άναλογιστεί κανείς ότι δέν είναι παρά άρθρα δημοσιευμένα σε λογοτεχνικό περιοδικό. Γιατί συνθέτονται άβίαστα σε ένότητες, πού μες άπό καθεμιή τους άναδύεται διακριτικά άλλα ουσιαστικά ένα έργο, ένας συγγραφέας—ένα άγώνισμα δημιουργίας, θά λέγαμε καλύτερα. Περιεκτικές έπομένως συνθετικές θεωρήσεις θά χαρακτηρίζε κανείς τή «Έλληνικά Κείμενα». Άλλά, πώς καμωμένες;

Νιώθεται άμέσως ότι ή γόνιμη πηγή, άπ' όπου άναβλύζει ή κριτική του Χατζίνη, είναι ή αγάπη. Μιή αγάπη θερμή κι' ώστόσο καθαρά πνευματική, γεμάτη γι' αυτό άπό τή δεκτική κατανόηση ενός ανθρώπου πρός τους συγχρόνους του, ενός πνευματικού άκριβέστερα έργατη πρός τους συναδέλφους του. Πρόκειται πραγματικά γιά μιή συναδελφική αγάπη, με τήν καλύτερη σημασία του όρου· γιά ένα πνευματικό αντίκρουσμα συναδέλφων μεγαλύτερων ή συνομήλικων, πεθαμένων ή ζωντανών, σεβαστών ή οικείων. Τό άρωμα, έτσι, της προσωπικής γνωριμίας της χαρίζει γλυκό θέλητρο· ένω ή πνευματικότητά της τήν άπαλλάσσει άπό έκδηλώσεις συναισθηματισμού—αταίριαστές με τήν πνευματική στάση πού πρέπει στον κριτικό—και τήν κρατεί άκόμη άπροσωπόληπτη, κοινή πρός όλους όσοι τήν άπασχολούν στα μελετήματα τούτα. Ένας διεϊσδυτικός ψυχολόγος μόλις πού θ' άνακάλυπτε ίχνη έδω κι' εκεί συμπάθειας προσωπικής, σεβασμού ή οίκτου προκατειλημμένου, άναπάθειας τέλος πού ύποτάσσεται σε ψυχρή άντικειμενικότητα.

Με αγάπη λοιπόν άγκαλιάζοντας ό Γιάννης Χατζίνης τή καλλιτέχνημα, φυσικό είναι να μην τή ξεχωρίζει άπό τή δημιουργό του· παρά να άντικρίξει κατ' άρχήν τόν άνθρωπο και τή έργο σε μιή ένότητα. Έτσι, με πρώτο μάτι, δέ διακρίνουμε με σαφήνεια πότε ό κριτικός άναφέρεται στον καλλιτέχνη και πότε στο καλλιτέχνημα, κι' άκόμη, πότε έχει ύπ' όψη τήν ένδιάθετη ψυχικότητα του έργου—αυτήν πού ό δημιουργός προσπαθεί να έκφράσει—, και πότε τή καλλιτεχνικό αποτέλεσμα—αυτό πού άντικειμενικά βρίσκεται έκφρασμένο στο δημιούργημα. Όλα πηγάζουν άπό μιή ένιαία ά φ ο μ ο ί ω σ η, λές κι' ή αγάπη έδω κάνει τήν πιό μεγάλη προσπάθεια να συλλάβει κάθε τι άξιο, πού πάλλεται είτε μέσα είτε και πίσω άπό ένα έργο.

Μήπως όμως μ' αυτόν τόν τρόπο ή αγάπη φανερώνεται ύποκειμενική, κι' έπομένως αυθαίρετη; Τί άντικειμενική πράγματι θά είχε δικαίωση, τή στιγμή πού οί τρεις αυτοί, πού πιό πάνω άναφέραμε, παράγοντες έπιτρέπεται κατ' άρχήν να συγκλίνουν εκ των ύστερων όχι όμως και να συναναφύονται εκ των προτέρων,



κι' ἂν ἔτσι ἢ ἄλλιῶς σμίγουν σὰ τέλεια ἔργα, ὥστόσο ἀντιμάχονται σὲ ὅλα τ' ἄλλα;

Στὰ «Ἑλληνικά Κείμενα» λοιπὸν ἡ ἀγάπη αὐτὴ ἔχει ἓνα θεμέλιο ὑπερατομικόν: τὸ ὅτι ἀναδύεται μὲς ἀπὸ τὴν ἀξίαν τῆς ἐποχῆς· καὶ μιὰ καθοδηγία πνευματικῆ: τὴν προσωπικὴν κριτικὴν τοῦ Γιάννη Χατζίνη. Μὲ τὸ πρῶτο δικαιώνεται ἱστορικὰ ἐνῶ μὲ τὴν δευτέρην ξεπερνᾷ τοὺς κινδύνους τῆς καιρικότητος καὶ ἀξιῶναι εὐστάθεια πνευματικῆ.

Θ' ἀρκοῦσε καὶ λίγο νὰ διαβάσει κανεὶς ἀπὸ τὴν κριτικὴν αὐτὴν συνθέσει, γιὰ νὰ νιώσει ἄμεσα πῶς ὁ δημιουργὸς τοὺς εἶναι ἓνας ἄνθρωπος ἀνετα τοποθετημένος μέσα στὴν ἐποχὴ μας. Συμμετέχει βέβαια στὴν γενικὴν ἀγωνίαν τῆς, στὴν λιγοστὴν μνημὴν τῆς ἀπὸ τὸ παρελθόν, στοὺς φόβους καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς γιὰ τὸ μέλλον. Πρὸ πάντων ὅμως ζεῖ τὸ παρόν, τὸ χροσὸ καρπὸ τοῦ τώρα, καὶ ἀπολαμβάνει μὲ καλὴ διάθεση καὶ σχεδὸν εὐφροσύνη πνευματικῆ ὅτι τὸ τώρα παρέχει. Βρίσκειται ἐπομένως ἐμβαπτισμένος μέσα στὴ συνείδηση τοῦ ἐπὶ τὴν ἐποχὴν μας ἐπικρατεῖ καὶ οἱ ἀγάπες του, γι' αὐτό, εἶναι οἱ ἀγάπες τῆς ἐποχῆς μας.

Ἡ ἐποχὴ ὥστόσο δὲν ἀγείρει στὴν συγκινήσει τῆς ἀπὸ αἰσθητικὸν μόνον ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἔξωαισθητικὸν παράγοντες. Οἱ δύο αὐτὴν κατηγορίαι παραγόντων δροῦν συνυφασμένα ἐντὸς τῆς καὶ ἐκφράζονται ἐντὸς τῆς κάθε φορᾶ συγκινήσει τῆς. Ἀπὸ τὴν στιγμήν, γι' αὐτό, πὺ ἓνα καλλιτεχνικὸν πραγματικὸν τὴ συγκινήσει, θὰ τὸ δεχτεῖ ἀκέραιον, χωρὶς νὰ νοιάζεται γιὰ τὰ τυχόν ἀμφισβητήσιμα ἀπὸ αἰσθητικὴν ἀποψη στοιχεῖα τοῦ καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ ἐπεκτείνει τὴν δεκτικότητά τῆς συγκινήσει τῆς καὶ στὸ πρόσωπον τοῦ δημιουργοῦ. Καταλαβαίνει λοιπὸν κανεὶς πόσον ἡ ὅλο ἀγάπη δεκτικότητά τοῦ Χατζίνη δικαιώνεται ἐντὸς τῆς δεκτικότητά τῶν συγκινήσει τῆς ἐποχῆς. Ὁ παραλληλισμὸς ὅμως θὰ μπορούσε νὰ συνεχιστεῖ.

Δουλεύοντας μὲ τὴν συγκινήσει τῆς ἡ ἐποχὴ δὲν ἐνδιαφέρεται κατὰ βάθος γιὰ ἄλλη ἀξιολόγησιν ἐκτὸς ἀπὸ τὴν συγκινησιακὴν. Ἰδιαιτέρα, πολὺ λίγο νοιάζεται γιὰ μιὰν αὐστηρὰ αἰσθητικὴν, ὑπερεποχειακὴν ἐπομένως, ἀξιολόγησιν. Ὁ Χατζίνης βέβαια εἶναι κριτικὸς, καὶ θὰ δοῦμε πῶς φέρεται ἀπέναντι σ' αὐτὴν τὴν πρωταρχικότητα τοῦ συγκινησιακοῦ παράγοντα ἐντὸς τῆς ἐποχῆς. Πάντως, μπορούμε ἀπὸ τὸ τώρα νὰ ποῦμε ὅτι τοῦ ἀναγνωρίζει τοῦλάχιστον τὴν προτεραιότητα. Γι' αὐτό καὶ ἀποφεύγει τὴν πολὺ σαφεῖς ἀξιολογήσει, ἔστω καὶ ἐντὸς τῆς περιπτώσει μερικῶν ἔργων—γιὰ παράδειγμα φέρνουμε τὴν «Αἰολικὴν Γῆν»—πὺ ἡ γνησιότητα καὶ ἡ αἰσθητικὴ τὸς ἀριότητα ἐπιτρέπει ἀφοβα ν' ἀψηφῶν τὸ χρόνον καὶ νὰ μὴ νοιάζονται γιὰ τὴν διαθέσει τῆς ἐποχῆς.

Στὴν ἴδιαν αἰτίαν θ' ἀποδώσουμε τὴν στάσει τοῦ Χατζίνη ἀπέναντι στὸ μεγάλο. Τὸ μεγάλο φοβέται ἀλλὰ καὶ ἔλκει τὴν ἐποχὴν—ἡ ἐποχὴ τὸ αἰσθάνεται διαφωνικὸν μέσα τῆς. Τὸ μεγάλο τῆς ῥίχνει πολὺ φῶς—ἡ ἐποχὴ τὸ συλλαμβάνει μὲ τὸ νοῦ πρῶτον, τὸ ἐλεγεργάζεται ἀπ' ἔξω θὰ ἔλεγε κανεὶς, δισταζόντας νὰ τοῦ δοθεῖ ἐσωτερικά. Ἀνάλογα καὶ ὁ Χατζίνης: π ρ ο β λ η μ α τ ἱ ζ ε τ α ἰ γύρω ἀπὸ τὸν Καζατζάκη. Καὶ προβληματίζεται ὄχι μὲ κριτήρια αἰσθητικὰ—ἡ «Ὀδύσεια», ὅπου τὸ δοκιμάζει, εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἔργο τοῦ Καζατζάκη πὺ δὲ συγκίνησε τὴν ἐποχὴν—ἀλλὰ κυρίως μὲ κριτήρια ἐνδιαφέροντα σίγουρα, πάντως ὅμως ἔξωαισθητικὰ, κάνοντας μάλιστα καὶ κατάχρησιν ψυχολογισμοῦ. Κι' ὅμως, δὲν ἔχουμε ἀμφιβολία ὅτι πολλὰ θὰ εἶχε νὰ πεῖ ὁ αἰσθητικὸς κριτικὸς πὺ ὑπάρχει μὲς στὸ Γιάννη Χατζίνη, ὁ λεπτὸς καὶ ὑπερκαλλιεργημένος ἴσως αἰσθητικὸς κριτικὸς, γύρω ἀπὸ τὰ καζατζακικὰ ἔργα. Ἀλλὰ ἐ π ε χ ε ἰ, ἀναγνωρίζοντας τὰ πρωτεῖα ἐντὸς τῆς ἐποχῆς.

Μὲ τὸν ἴδιον τρόπο θὰ ἀναγνωρίσουμε καὶ τὴν ἀναδρομὴν τοῦ Χατζίνη—ὅλες ἄλλως τε στὸ πρόσφατον παρελθόν. Ἐνας ἱστορικὸς τῆς λογοτεχνίας μας μετὰ ἑκατὸ χρόνια δὲν ἀμφισβητοῦμε ὅτι παρόμοιες ἀντιλήψει θὰ ἐκφράσει. Πῶς ὅμως στέκει ὁ σημερινὸς κριτικὸς ἀπέναντι ἐντὸς τῆς πρὶν ἀπὸ ἓνα αἰῶνα δοξασιμένην πλειά-

δα τοῦ Γαλλικοῦ Ρομαντισμοῦ, τοῦ Οὐγκώ, τοῦ Λαμαρτίνου, τοῦ Μυσσέ, τοῦ Βινύ; Πολὺ διαφορετικώτερα σίγουρα ἀπὸ τὸν σημερινὸ ἱστορικό. Ἔτσι καὶ ὁ αὐριανὸς κριτικὸς τῆς λογοτεχνίας μας θὰ ξεχωρίσει ἀποφασιστικὰ ἀπὸ τὸν τότε ἱστορικό· κι' ἐνῶ ὁ τελευταῖος θὰ ἐπαναλαμβάνει τὶς ἀναδρομὲς τοῦ Χατζίνη, ὁ κριτικὸς δὲ θὰ νοιάζεται παρὰ γιὰ τὰ γνήσια, τὰ ἀπὸ ἀτόφιο χρυσάφι στοιχεῖα. Ὁ Χατζίνης ὡστόσο σὰν κριτικὸς ἐπιχειρεῖ τὶς ἀναδρομὲς του καὶ ὄχι σὰν ἱστορικός—πῶς λοιπὸν θὰ δικαιωθεί; Δικαιώνεται, γιατί τὶς ἐπιχειρεῖ σὰν ἐποχιακὸς κριτικὸς. Τὸ ἀγαπητὸ τῶν καιρῶν μας, οἱ καιρικὲς ἀξίες τῆς ἐποχῆς μας στρέφονται στὸ πρόσφατο παρελθὸν καί, βρῆσκοντας ἐκεῖ τὶς ρίζες τους, τὶς ἀγκαλιάζουν μὲ προσωπικὴ θὰ εἴγε κανεὶς ἀγάπη. Ἔτσι, σὰν κάτι σύγχρονό του ἀγκαλιάζει ὁ Χατζίνης τὰ τελευταῖα πενήντα χρόνια, μάλιστα ὅσα στοιχεῖα τους—ὅπως π. χ. εἶναι ὁ Συμβολισμὸς—ἔχουν συνεχιστεῖ καὶ ἀναδώσει ἰέους καρπούς ἀγαπητοὺς στὸ σημερινὸ μας παρόν.

Ἄν ἡ προσπάθεια τοῦ Γιάννη Χατζίνη περιοριζόταν σὲ αὐτὰ πού ὡς τώρα ἀναπτύξαμε, ἀποτελοῦσε δη' αὐτὴν ἕναν καθρέπτη τῆς ἐποχῆς, ὅσο ἐνδιαφέρον καὶ νὰ εἶχε, πάντως δὲ θὰ πραγματώνε ἕνα πνευματικὸ λειτούργημα,—πιὸ συγκεκριμένα, δὲ θὰ ἦταν κριτικὴ. Σημειώσαμε πιὸ πῦνω ὅτι ἡ κριτικὴ εἶναι λογικὰ ἢ δευτέρη φάση στὴν τριαδικὴ διαλεκτικὴ πορεία τῆς κριτικῆς. Καὶ ὁ ἐποχιακὸς ἐπομένως κριτικὸς, ἂν κυλᾷ μαζὶ μὲ τὰ νερά τοῦ καροῦ του, ἔχει ὅμως τὴ δική του βάρκα, τὸ δικό του κουπί καὶ τιμόνι, εἶναι μιὰ προσωπικότητα πού μέσαθὲ τῆς φιλτράρεται ἡ ἐποχὴ. Ἄν λοιπὸν τέτοιος ἀκριβῶς εἶναι ὁ κριτικὸς τῶν «Ἑλληνικῶν Κειμένων», γενιέται τὸ ἐρώτημα: πῶς ἀσκεῖται αὐτὴ ἡ προσωπικὴ του κριτικὴ; Ἀγγίζουμε ὡστόσο ἔτσι τὰ δυσκολώτερα προβλήματα, πού παραμερίσαμε στὴν ἀρχὴ τῆς μελέτης αὐτῆς. Ὁχι ὅμως γενικὰ ἀλλὰ στὶς συγκεκριμένους λύσεις, πού παίρνουν στὰ «Ἑλληνικὰ Κείμενα». Οἱ λύσεις, ἐπομένως αὐτὲς πρέπει νὰ θεωρηθοῦν χαρακτηριστικὲς μιᾶς ἐποχιακῆς κριτικῆς.

Μᾶς δόθηκε εὐκαρῖα πιὸ πῦνω νὰ προσέξουμε τὴν ἐπιφυλακτικὴ στάση τοῦ Χατζίνη ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀξιολόγηση. Στὶς ἴδιες αἰτίες θὰ ἀποδώσουμε καὶ τὸ ὅτι ἀντικρῶζει τὰ ἔργα σὲ στενὰ ἑλληνικὴ καὶ ὄχι σὲ παγκόσμια διάσταση· ἀποφεύγει δηλαδή νὰ ξεχωρίζει ἄμεσα τὸ ἀληθινὰ πρωτότυπο δημιουργήμα ἀπὸ ἐκεῖνο πού σὲ παγκόσμια κλίμακα φανερώνεται μεταφυτευτικὸ καὶ ἀφομοιωτικὸ. Ἔτσι, τὸ πεδίο πρὸ πάντων, ὅπου ἐκδηλώνεται ἡ προσωπικὴ κριτικὴ τοῦ Χατζίνη, εἶναι ἡ γνησιότητα τῶν ἔργων ἢ, γενικώτερα, ἡ αἰσθητικὴ τους εὐστάθεια.

Χρησιμοποιεῖ φυσικὰ τὸ αἰσθητικὸ κριτήριον,—τὸ πρῶτο καὶ ὕστατο πάντοτε, τὸ καιρὸ γιὰ τὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα. Μὲ τὸν ὅρο τοῦτο δὲν ἐννοοῦμε κανένα σύστημα ἀπὸ *a priori* αἰτήματα ἑνὸς νοσηρὰ ὑπερεκλεπτυσμένου αἰσθητισμοῦ τῆς ἐπιφάνειας. Ὅσο κι' ἂν τὸ ζήτημα εἶναι τεράστιον, πάντως μὲ τέτοιο τρόπο θὰ ἐπιχειρούσαμε πρόχειρα νὰ τὸ διατυλώσουμε: Τὸ αἰσθητικὸ κριτήριον δὲν εἶναι παρὰ οἱ ἀπαιτήσεις τῆς ἐνδιάθετης γνησιότητος ἑνὸς ἔργου, ἔτσι ὅπως νιώθονται στὴ συνείδηση. Ἡ γνησιότητα δηλαδή αὐτὴ, ἂν ἀναβλύζει ἀπὸ τὸν πυρήνα τῆς ὑπαρξεως τοῦ καλλιτέχνη, δὲν ἔπεται μ' αὐτὸ ὅτι καὶ πραγματώνεται πάντοτε ἄρτια. Ἀπὸ τὴν πρώτη ἐμπνευση ὡς τὴν ἀντικειμενικὴ πραγμάτωση πολλὰ μεσολαβοῦν. Παρεμφέρουν ἔτσι μέσα στὸ καλλιτέχνημα ψυχικὰ στοιχεῖα ὄχι τέλεια ἀφομοιωμένα πρὸς τὴ βαθύτερή του οὐσία—ὄχι τέλεια μετουσιωμένα, ὅπως λέμε—μάλιστα ἂν ἡ πρώτη δημιουργικὴ ἐκροὴ δὲν ἐστάθηκε δυνατὴ· ἀφήνουμε δὰ τὶς περιπτώσεις ἐγκεφαλικοῦ. Ἡ ἐνδιάθετη λοιπὸν γνησιότητα παλεύει ἀκατάπαυστα κατὰ τὴ διάρκειαν τῆς δημιουργίας μὲ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα πού δὲ χωροῦν τὴν ἀθανασία: γιὰ νὰ μὴν παρεμφέρουν στὸ ἔργο ἢ, ἂν ἔχουν εἰσδύσει, γιὰ νὰ ἀποβληθοῦν. Στὸν ἀγῶνα τῆς αὐτῆς, ἀνεβαίνοντας, καλεῖ βοηθὸ καὶ τὴν ἴδια τὴν αἰσθητικὴν συνείδηση τοῦ καλλιτέχνη. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ξυπνᾷ μὲς στὴν καλλιτεχνικὴ συνείδηση κατὰ τὴ



διάρκεια τῆς δημιουργίας τὸ αἰσθητικὸ κριτήριον—μυστικώτερα ἢ σαφέστερα, πῶς ἀποτελεσματικὰ ἢ μὲ λιγώτερη ἐπιτυχία· καὶ δρᾷ παράλληλα καὶ σὲ γόνιμη συνεργασία μὲ τὴν πηγαία δημιουργικότητα. Αὐτὸ ἄλλως τε τὸ νόημα ἔχει τὸ δούλεμα, τὸ ξαναπλάσιμο τὸ καλλιτεχνικόν. Ἡ ἰδιοφυΐα λοιπὸν τοῦ κριτικοῦ ἐδῶ ἀκριβῶς ἔγκειται: Νὰ συλλαμβάνει μὲ τὴ συνείδησίν του τὶς ἀπαιτήσεις τῆς ἐνδιάθετης: μὲς σ' ἓνα ἔργο γνησιότητος· καὶ μὲ βάση αὐτὴς νὰ κρίνει τὸ ἔργο. Νὰ κρίνει δηλαδὴ στὴν κάθε περίπτωση μὲ κριτήρια ἐσωτερικά, πού ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ἔργο ἀναδύονται. Βρίσκεται βέβαια, θάλεγε κανεὶς, σὲ πολὺ πῶς μειονεκτικὴ θέσῃ ἀπὸ τὸν καλλιτέχνη ὁ κριτικός. Ἀπὸ μιὰ πλευρὰ ὅμως εἶναι σὲ πλεονεκτικώτερη: γιὰτὶ δέχεται, δὲν ἐνεργεῖ.

Μ' αὐτὸ λοιπὸν τὸ κριτήριον ἐξετάζει ὁ Χατζίνης τὰ ἔργα. Ἡ ἀγάπη ἐπομένως, μὲ τὴν ὅποια τ' ἀγκαλιάζει, καὶ ἀπὸ τούτη τὴν ἀποψη δικαιώνεται. Γιατὶ, χωρὶς ἀγάπη, πῶς νὰ ἐπιτευχθῆ ἡ κατανόηση, πῶς νὰ πραγματοποιηθῆ ἡ συμπάθεια μὲ τὸ ἔργο, ἢ συμβίωση ἐκείνη μαζί του, πού μόνη κάνει δυνατὸ νὰ κυλᾷ κανεὶς στὴν ἴδια κοίτη μὲ τὴ ροή του καὶ ν' ἀγάλλεται, ὅπου αὐτὴ ἀβίαστα ρέει, νὰ δυσφορεῖ, ὅπου αὐτὴ σκονιάζει καὶ ἀναστομώνεται καὶ λιμνάζει ἢ ἐγκεφαλικά διοχετεύεται μέσα σὲ σωληνώσεις τεχνητές;

Δὲν εἶναι ἄλλως τε, ὅπως καὶ προηγουμένα εἶπαμε, ἐνὸς ἀνώνιμου ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς αὐτῆ ἢ ἀγότης. Ἀλλά, μ' ὅλη τὴν ἐποχειακότητά της, εἶναι ἀποκαθαρμένη μὲς ἀπὸ τὴ γενικὴ αἰσθητικὴ καλλιέργεια τοῦ φορέα της: Πού ἔχει κάνει ἔργο τῆς ζωῆς του τὴ διακονία στὰ δημιουργήματα τῆς Τέχνης· καὶ πού ἀντλεῖ μόνιμα τὶς πνευματικὲς του ἀπολαύσεις ἀπὸ τὴν ἀναστροφή μαζί τους. Ὅλα βέβαια τὰ ἔργα τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ προϋποθέτει ἢ καλλιέργεια τούτη. Ἰδιαίτερα ὅμως διαισθάνεται κανεὶς στὸν κριτικὸ τῶν «Ἑλληνικῶν Κειμένων» μιὰν οἰκείωση, μιὰν ἐκλεκτικὴ συγγένεια μὲ τῶν τελευταίων ἑκατὸ χρόνων τὰ καλλιτεχνικά ἔργα, ὅχι τόσο τὰ μεγάλα ὅσο τὰ λεπτά, ἐκεῖνα πού κλείνουν μιὰν εὐγενικὴ ψυχικότητα μὲς σὲ τελειότητα μορφῆς. Καὶ δὲ θ' ἀρνιόταν κανεὶς πῶς, ἂν ἡ σημερινὴ ἐποχὴ χρειάζεται δύναμη καὶ μεγαλεῖο, πάντως τῆς εἶναι ἀπαραίτητη καὶ ἡ λεπταισθησία, γιὰτὶ ὑποφέρουμε ἀλήθεια ἀπὸ τὶς ἀνάληπτες τραχότητες, πού ἀπ' ὅλα τὰ μέρη κατὰ πάνω μας κατακυλοῦν.

Ἡ καλλιέργεια αὐτὴ φωτίζει τὴν κατανόηση τοῦ κριτικοῦ καὶ ὑποβοηθεῖ τὴ γέννηση μέσα του καὶ τὴ σωστὴ λειτουργία τοῦ αἰσθητικοῦ κριτηρίου. Πῶς ὅμως ἐφαρμόζει τὸ αἰσθητικὸ κριτήριον ὁ Χατζίνης; Ξεκινᾷ πάντοτε ἀπὸ τὴν προτεραιότητα τῆς ἀγάπης—θὰ λέγαμε ἀκριβέστερα, τῆς ἐποχειακῆς ἀναγνώρισης. Τὸν ἔχει συγκινήσει ἓνα ἔργο, συγκινήσει τὴν ἐποχὴν του; Θὰ τὸ δεχτεῖ. Ἄνθρωπος τοῦ καιροῦ του ἄλλως τε εἶναι, καὶ μάλιστα καλλιεργημένος. Βαθύτερα ὅμως ἐργάζεται ἄγρυπνο τὸ αἰσθητικὸ κριτήριον· καὶ αὐτὸ ξέρεи νὰ ξεχωρίζει τὰ γνήσια ἀπὸ τὰ νόθα στοιχεῖα. Ἐνῶ λοιπὸν ὁ Χατζίνης δέχεται ὁλόκληρο τὸ ἔργο, —λὲς προσπαθώντας νὰ ἐξηγήσει γιὰτὶ τὸ δέχεται, θὰ σταθεῖ μόνον στ' ἀληθινὰ γνήσια στοιχεῖα του. Αὐτὰ θὰ προσέξει, θὰ χαρεῖ, θὰ ὑμνήσει. Κι' ἂν ἡ συγκίνηση καὶ ἡ ἀγάπη τὸν ἐπηρεάζει σὲ κάτι, εἶναι πού στέκεται ὄχι μόνον στὰ ἀντικειμενικὰ πραγματοποιημένα μὲς στὸ ἔργο στοιχεῖα ἀλλὰ καὶ στὰ ἐνδιάθετα γνήσια—σ' ἐκεῖνα πού δὲν εὐτύχησαν νὰ βροῦν ἄρτια καλλιτεχνικὴ ἔκφραση· καὶ ἀπὸ τούτα περᾶ καὶ στὸ πρόσωπο τοῦ δημιουργοῦ, ἀναζητώντας καὶ ἐκεῖ γνήσια στοιχεῖα. Καλύτερα ἐπομένως νὰ ποῦμε ὅτι σὲ κάθε γόνιμο, πού βρίσκει, στοιχεῖο στέκεται ὁ Χατζίνης. Ὅσο γιὰ τ' ἄλλα, τὰ μὴ γόνιμα καὶ μάλιστα τὰ μὴ γνήσια ἐκφρασμένα, φαίνεται σὰ νὰ τὰ παραβλέπει, νὰ τ' ἀποφεύγει. Ὅμως, κάθε ἄλλο παρὰ αὐτὸ συμβαίνει. Γιατὶ τὸ αἰσθητικὸ τοῦ κριτηρίου, ἅμεσα δρώντας, σκονιάζει σὲ κάθε δυσχέρεια, δυσφορεῖ σὲ κάθε ἀμφίβολη ἀπόπειρα· καὶ ὁ κριτικὸς μυστικὰ ζεῖ βαθύτατα τὶς ἅμεσες αὐτῆς ἀντιδράσεις· τοποθετώντας τες ὅμως μὲς στὴν ὑπεροχὴ τῆς γενικῆς



ἀπὸ τὸ ἔργο συγκίνησης, τὶς ἐκφράζει μὲ μιὰ νύξη, ἓνα δισταγμό, μιὰν ἐπιφύλαξη. Ἐὰν ὑποθέσουμε ὅτι τὸ καλλιτεχνικὸ ἔργο μιᾶ πρωταρχικὰ σὲ μιὰ ψυχικὴ ἀμεσότητα ἐντὸς μας καὶ τὴ συγκινεῖ· καὶ τῆς συγκίνησης αὐτῆς τὸ ἄρωμα ὑψώνεται ἐκεῖθε πρὸς τὴ συνείδηση· ἂν ὑποθέσουμε ἀκόμη ὅτι ἡ ἀμισότητα αὐτὴ—πὺ τῆς ταριάζουν μόνον τὰ καλλιτεχνικὰ γνήσια—κάθε πὺ ἀγγίζεται ἀπὸ κάτι ἀμφίβολο, συσπᾶται ξαφνικὰ· ὅλλ' ὅτι οἱ στιγμιαῖες αὐτὲς ἀπωθήσεις τῆς καλύπτονται μέσα στὴ γενικὴ συγκινησιακὴ νέφωση, πὺ πρὸς τὴ συνείδηση ἀνεβαίνει·—ὁ Χατζίνης, συνειδητοποιώντας τὶς ἀπωθήσεις αὐτὲς, μοιάζει σὰ νὰ λέει στὴν ἐποχὴ: «Συγκινεῖσαι καὶ ἀγαπᾶς αὐτὸ τὸ ἔργο. Κι' ἐγὼ μαζί σου. Ἄς μὴν τοῦ ὑποδουλωθούμε ὅμως σὰν ἀπολίτιστοι· παρ' ἄς σταθοῦμε ψηλότερα ἀπὸ τὴ συγκίνησή μας, ἀληθινὰ ἐλεύθεροι πνευματικοὶ ἄνθρωποι. Ἐχε κάποιες ἀμφιβολίες, κάποιους δισταγμούς. Πρόσεξε αὐτὸ τὸ ἐλάττωμα, ἐδῶ, ἐκεῖ· αὐτὴ τὴν ἔλλειψη· αὐτὴ τὴν ὑπερβολή. ...».

Καὶ εἶναι πραγματικὰ μεγάλος τεχνίτης στὶς νύξεις ὁ Χατζίνης, μάστορας στὶς ὑποβολές. Χρειάζεται, ἀλήθεια, ἔμπειρο μάτι, γὰ νὰ συλλάβει κανεὶς, νὰ αἰστανθεῖ τὸ βάρος τους, νὰ ἐκτιμήσει τὴν ἀξίαν τους. Μιᾶς γραμμῆς νύξη μπορεῖ νὰ καταστρέφει σελίδων ἐπαίνους—ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὸ αἰσθητικὸ κριτήριον ἀφανίζει βιβλία ὑμνημένα στὴν ἐποχὴ τους, πὺ δὲν ἀντέχουν στὸ χρόνο. Καὶ οἱ νύξεις αὐτὲς, ἂν ἔχουν ὑπ' ὄψη τὶς γενικὲς αἰσθητικὲς τάσεις τῆς ἐποχῆς, εἶναι πάντως προσωπικὰ δημιουργήματα τοῦ Χατζίνης, ἐκφράζουν τὸ προσωπικὸ του κριτήριον—ἀκονισμένο, ὅπως εἶπαμε, σὲ κάτι πολὺ βαθύτερον καὶ στερεώτερον ἀπὸ τὴν ἐποχὴ: στοῦ τελευταίου ἰδιαίτερα αἰῶνα τὰ ἔργα, καὶ μάλιστα τὰ λεπτά. Γι' αὐτὸ καὶ δὲ διστάζει—μέσα στὸ πλαίσιο τῶν νύξεων πάντοτε—ν' ἀντιστρατεύεται πολλὰς φορὲς στὶς σύγχρονες ἐκτιμήσεις. Ἔτσι, δικαιώνει τὴ γλώσσα τοῦ Καζατζάκη—πὺ ξέρουμε πόση ἀντίσταση βρῖσκει ἀκόμη· καὶ ὑποδηλώνει ἐξαίσιους ὑπαινιγμούς ὅσον ἀφορᾷ τὴν ποιητικὴν ἀξίαν τοῦ Καβάφη—ἀντίθετους πρὸς τὴν ἀνεπιφύλακτον λατρεία πὺ ἐπικρατεῖ. Ἐνας πὺ θὰ ἠθέλε νὰ μορφωθεῖ στὴ λεπτὴ κριτικὴ ἐκτίμηση, ἓνας συγγραφέας ἀκόμη πὺ θὰ ζητοῦσε νὰ τελειοποιηθεῖ στὴ λεπτὴ ἐνὸς ἔργου ἐπεξεργασία, θὰ εἶχε πολλὰ νὰ ὠφεληθεῖ μελετώντας τὶς εὐαίσθητες, φευγαλέες κι' ὅμως τόσο βαθεῖς κριτικὲς νύξεις τῶν «Ἑλληνικῶν Κειμένων». Ἔτσι, πὺ ἀναρωτιέται κανεὶς: «Ἐὰν οἱ νύξεις αὐτὲς, παραμερίζοντας τοὺς ἄβρους πέπλους των, ξανοίγονταν σὲ συγκεκριμένους προβληματισμούς;» Δὲ χωραεὶ ἀμφιβολία ὅτι θὰ προσκαλοῦσαν καὶ τ' ἄλλα στοιχεῖα τῶν «Ἑλληνικῶν Κειμένων» σὲ πλατύτερη ἀνάπτυξη καὶ γενικὰ θὰ ὀδηγοῦσαν σὲ ἐπισταμένη ἀντιμετώπιση τοῦ κάθε ἔργου. Τὰ «Ἑλληνικὰ Κείμενα» μ' αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ μάκραναν ἀπὸ τὰ ἐποχιακὰ πλαίσια καὶ τὸ κάθε μελέτημά τους θ' ἀποτελοῦσε ξεχωριστὸ βιβλίον—ὅμως πόσο πολύτιμο!

Ὅπως δὲποτε, μὲ αὐτὲς τὶς ἐκδηλώσεις τῆς προσωπικῆς του κριτικότητος ὁ Χατζίνης ἀναδείχεται κριτικὸς τῆς ἐποχῆς του. Δὲν τὴν ξεπερνᾷ· δὲν τὴν ἀναταράζει· δὲν τῆς ἀνοίγει δρόμους. Τὴ φωτίζει ὅμως, τὴ βοηθεῖ νὰ ἐκτιμήσει τὸν ἑαυτὸ της, νὰ τὸν βελτιώσῃ, ν' ἀποκαθάρσῃ καὶ κρατήσῃ τὰ γόνιμα στοιχεῖα του. Ἔτσι, ἐκεῖνο πὺ θὰ ἐπιθυμούσαμε, εἶναι ν' ἀγκαλιάσῃ μέσα στὸ ἔργο του ὅλες τὶς λογοεχνικὲς τοῦλάχιστο σύγχρονες ἀξίες ἢ ἔστω τὶς πεζογραφικὲς. Θὰ τοῦ ζητούσαμε ἀκόμη, αὐτὸ πὺ καθυστερημένα ἴσως ἐπιχειρεῖ γιὰ τὸ Σωτήρη Σκίπη—καὶ μὲ ὄχι τόση πειστικότητα, γιὰτὶ ἀναφέρεται στὸν ἄνθρωπον πὺ πολὺ καὶ γενικώτατα στὸ ἔργο—, νὰ μὴν τὸ ἀποφεύγῃ· ἀλλὰ ν' ἀνοίγῃ μὲ ζέση τὰ μάτια τῆς ἐποχῆς στὶς ἀξίες τοῦλάχιστο ἐκεῖνες, πὺ θὰ μπορούσαν ἄριστα νὰ ἔχουν γίνει δεκτὲς, γιὰ χίλιους λόγους ὅμως δὲν ἔτυχε νὰ προσεχτοῦν: ἀναθυμούμαστε τὴν περίπτωσιν τοῦ Νίκου Νικολαΐδη. Καὶ τέλος, θὰ θέλαμε νὰ ξεχωρίζῃ σαφέστερα καὶ νὰ τιμᾷ ἰδιαίτερα τὰ ἀληθινὰ πρωτότυπα ἔργα, ἐκεῖνα πὺ ἀνοίγουν σὲ γενι-



κώτερη κλίμακα δρόμους και αποτελούν την 'Ελληνική συμβολή στην πορεία του πολιτισμού: αναλογιζόμεσθε πάλι το παράδειγμα των ξένων. Δεν αμφισβητούμε βέβαια ότι με τις απαιτήσεις αυτές είναι σά να ζητούμε να ξεπεράσει τα εποχιακά πλαίσια· έχουμε όμως από το άλλο μέρος το αίσθημα ότι στέκει ασφαλέστερα μὲς στα πλαίσια του εκείνος πού κάποτε—κάποτε τὰ ξεπερνᾷ.

“Όλα αὐτὰ τὰ στοιχεία, πού πιό πάνω ἀναλύσαμε, τ' ἀντίνομα ἀλλ' ὄχι ἂ τίμαχα, πού τὴν κοινὴ ρίζα τους θ' ἀναζητοῦσε κανεὶς στὴν προσωπικότητα τοῦ Χατζίνη—ἀληθινά, ὅποιος τὸν ἄκουσε νὰ συζητεῖ νιώθει καλύτερα τὶς κριτικὲς του—ἐκφράζονται συνυφασμένα στὸν κριτικὸ λόγος του· στὴν καλλιτεχνικότητα, θὰ λέγαμε, τοῦ κριτικοῦ του λόγου. Περνοῦμε, ἔτσι, στὴν τελικὴ φάση τῆς κριτικῆς λειτουργίας στὰ «Ἑλληνικὰ Κείμενα», στὴν ἔκφραση. “Όποιος ἀξιῶνει ἀπὸ τὸ κριτικὸ κείμενο κυριαρχία λογικῆ, ἐξαντλητικὴ ἀνάλυση, ζύγισμα ἀδυσώπητο τοῦ κάθε στοιχείου, ἀνασύνθεση ὕστερα συστηματικῆ, γενικὴ τέλος πνευματικὴ ἐποπτεία, ἥς μὴν ἀνοίξει τὶς κριτικὲς τοῦ Χατζίνη. Ἐδῶ δὲν ὑπάρχει τίποτε ἀπὸ τὴ βαρῦτητα τῶν ὀλοκληρωμένων μελετημάτων· σ' ἀντάλλαγμα πάλαιτι μὴ ἀμεσότητα παραπλήσια μὲ τῶν ἔργων τῆς Τέχνης.

Θᾶλεγε κανεὶς ὅτι ἡ κριτικὴ δὲν τίθεται στὰ «Ἑλληνικὰ Κείμενα» ἀλλὰ προϋποτίθεται. Ὁ κριτικὸς μοιάζει μὲ ἄνθρωπο πού καλοδέχτηκε πρὶν ἀπὸ λίγο καιρὸ μὲ ἀγάπη στὸ σπίτι του ἓνα τιμημένο ἔργο· καί, ζώντας μαζί του, τὸ ἐνώσε ἀμεσα, τὸ μελέτησε, προβληματίστηκε γύρω ἀπὸ τὰ θετικὰ καὶ ἀρνητικὰ του στοιχεία, τοῦ ἀντιμάχησε ἀκόμη γόνιμα καὶ ἀφομοίωσε μάλιστα ἀπ' αὐτὸ ὅ,τι θὰ ταίριαζε στὸ αἷμα του. Καὶ τώρα, πού ὅλα αὐτὰ καταστάλαξαν, δὲν ἔχει πιά ἀπέναντί του τὸ ἀξιόλογο ἔργο, ὥστε νὰ παίρνει λογικὴ καὶ ἠθικὴ στάση· ἀλλὰ κρατεῖ μόνο τὶς μνημὲς του ἀπὸ ἐκεῖνο, τὰ βιώματα πού τοῦ γέννησε,—μπορεῖ ἐπομένως νὰ ἐκφράζεται ἄνετα. Καὶ ἡ ἄνεση τούτη ὀλοκληρώνεται, ἐπειδὴ ὁ κριτικὸς δὲν αἰσθάνεται μόνος· μιὰ καλλιεργημένη κοινωνία ἔχει ζήσει ἀνάλογες γύρω ἀπὸ τὸ ἔργο ἐμπειρίες. Σὰ νὰ βρισκεται λοιπὸν τώρα ὁ κριτικὸς σὲ μιὰν ἐκλεκτὴ συντροφιά· καί, μὲς σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα κοινῶν αἰσθημάτων καὶ ἀντιλήψεων, σὰ νὰ ἐκφράζει μὲ τὴ σειρά του τὶς ἀναμνήσεις, τὶς ἐντυπώσεις του καὶ τὶς ἀμφιβολίες, τοὺς προβληματισμούς, τὰ βιώματα, ὅ,τι προσωπικώτερη γονιμότητα ξύπνησε κάποτε καὶ ζεῖ ἀκόμη ἐντὸς του ἀπὸ τὴ βαθειὰ του οἰκείωση μὲ τὸ ἔργο. —«Εἶναι λοιπὸν ἐντυπώσεις;», θὰ παρατηρήσει κανεὶς.—Εἶναι κριτικὲς. Ἄλλὰ ὁ κριτικὸς μόχθος σὰ ν' ἀναπαύεται στὸ ὑποσυνείδητο, καὶ παίρνει, ἔτσι, ἄνετη ἔκφραση, μὲ τὴ μορφή ἀπόψεων ἑνὸς ἀνθρώπου πού, ἂν εἶναι κριτικὸς, ἔχει ὅμως ἀποθέσει τὴν τήβεννο καὶ βρισκεται ἀνάμεσά μας μέσα στὴν οἰκειότητα τῆς καλλιεργημένης συναστροφῆς.

Γι' αὐτὸ καὶ σὶς κριτικὲς τοῦ Χατζίνη πρέπει στὸ βάθος νὰ νοιώσουμε μιὰν ἐνδιάθετη λυρικότητα. Ἀνάμεσα στὰ ἔργα πού κρίνονται καὶ σὲ μᾶς ὑπάρχει ἓνας ἄνθρωπος· ἄνθρωπος ὄχι τοῦ ἀναλυτικοῦ καὶ συνθετικοῦ στοχασμοῦ, τῆς ἀπρόσωπης διείσδυσης καὶ κατανόησης καὶ ἐκτίμησης· ἀλλὰ ἄνθρωπος μὲ ἐγὼ λυρικό· πού, ἂν ἡ καλλιέργειά του καὶ τὸ λειτούργημα, πού ἀνάλαβε, ἐπιβάλλουν νὰ συγκρατεῖ τὴ λυρικὴ φύση του, δὲν μποροῦν ὅμως νὰ ἐμποδίσουν νὰ τοῦ εἶναι ἡ ἐνδιάθετη αὐτὴ λυρικότητα τὸ βαθύτερο κίνητρο καὶ κατευθυντήριο οὔτε ν' ἀιανδύεται τὸ θέλητρό της μυστικά, μὲς ἀπὸ τὶς γραμμές. Ἀληθινά, στὴν κριτικὴ τοῦ Χατζίνη δὲ θὰ βροῦμε τὴ φωτισμένη καθοδηγία μὲς στὸ λαβύρινθο ἑνὸς ἔργου, ἀλλὰ καλούμαστε μᾶλλον νὰ ζήσουμε τὰ βιώματα καὶ τοὺς προβληματισμούς, πού ἓνας ἀρμόδιος ἄνθρωπος ἔζησε γύρω ἀπὸ τοῦτο τὸ ἔργο.

Λυρικὴ ἐπομένως ἡ οὐσία τῶν κριτικῶν του, ἔχουμε δικαίωμα νὰ συνειτοποιήσουμε τὸ ἐγὼ, πού ἔστω καὶ ἔμμεσα ἐκφράζεται: ἓνα ἐγὼ, πού δὲ θὰ τὸ χαρακτηρίζε ἡ ἀγωνία καὶ ἡ στήθος πρὸς στήθος ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων· ἀλλ'

ἡ εὐφρόσυνη ἀπόλαυση τῶν εὐγενικῶν καρπῶν τοῦ παρόντος, τῶν δώρων τῆς χρυσῆς Ἀφροδίτης τοῦ πνεύματος μὲς στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς ἐκλεκτῆς συναναστροφῆς, συντροφευμένη μὲ τὴ γλυκειὰν ἀναπόληση ἑνὸς προηγούμενου παρόντος, πού στέκει τῶρα ἀγαπητὸ καὶ γόνιμο παρελθόν.

Ὅλες αὐτὲς οἱ ιδιότητες ὑπάρχουν ἄμεσα στὸ ὕφος τοῦ Γιάννη Χατζίνη. Τίποτε τραχύ, βαρὺ, τειταμένο δὲν τὸ σκληραίνει. Ἄνεση, μεγάλη ἄνεση τὸ χαρκτηρίζει, ἡ ἄνεση τοῦ ἀνθρώπου πού μιλά, μὲς σὲ καλλιεργημένο κύκλο οἰκεῖο. Ἄπ' αὐτό, ἡ ἀπέριττη λιτότητα, ἡ αὐθόρμητη ἀποδοχὴ τῶν δυνατοτήτων τοῦ κριτικοῦ πεζοῦ λόγου. Ἄπ' αὐτὸ καὶ ἡ εὐγένεια, ἡ ἄμεση εὐγένεια τοῦ ἀνθρώπου— ἀνθὸς φυσικῆς καλοσύνης κι' ἐκλεκτῆς καλλιέργειας— πού δὲ ζητεῖ ποτὲ κάτι νὰ ἐπιβάλλει καὶ μὲ ἀβροὰ δάκτυλα ἀγγίζει τὸ κάθε ἔργο, λὲς κι' εἶναι παρουσία μέσα στὴ συναναστροφή. Ὅταν ἐπιφυλάσσεται, πόση λεπτότητα, πόση τέχνη ὑπεβολῆς! Καί, στίς ἀπόψεις του, τί λυγερίδα, τί εὐκαμψία πνευματικῆ! Πίσω ὅμως ἀπὸ τὴν ἄνεση, — τόσο διακριτικὴ ἄλλως τε, ἡ προσωπικὴ συναισθηματικότητά. Ὑποβλητικὲς ἀποχρώσεις κάθε τόσο ποικίλλουν τὸ λόγο, καθὼς δονεῖται ἀπὸ τὴν εὐαισθησία τῆς γνωριμίας, τὴν τρυφερότητα τῆς φιλίας, τοῦ σεβασμοῦ τὸ βάθος, τὸ δάκρυ τῆς ἀναπόλησης. Καὶ ὅλα παίρνουν ζωὴ μὲς σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα ἀγάπης, πού ἀπαλύνει τὰ περιγράμματα καὶ ἀφήνει ἐλεύθερη τὴν πραγματικότητα νὰ γλιστρᾷ ἀνάμεσά τους εὐφρόσυνη.

Γίνεται ἔτσι δυνατὸ νὰ πραγματωθεῖ ἡ ἀρετὴ ἐκείνη τοῦ ὕφους, πού προσωπικὰ τόσο θαυμάζουμε καὶ πού τὴ θεωροῦμε δῶρο γιὰ καλλιτέχνες προορισμένο: ἡ ρευστότητα—αὐτὴ πού δίνει διέξοδο στὴ λυρικότητα τοῦ Χατζίνη. Ἀληθινά, ἄς ζητήσῃ κανεὶς νὰ βρεῖ διαγράμματα στίς κριτικὲς αὐτὲς· νὰ διακρίνει τομῆς· νὰ σημειώσῃ ὅρια· ἄς προσπαθῆσῃ ν' ἀποχωρίσῃ τὸ ἐπιφανειακὸ ἀπὸ τὸ βαθύ, τὸ ἐπιπόλαιο ἀπὸ τὸ καίριο, τὸ ἀνέμελο ἀπὸ τὸ πολὺ σοβαρό· ἄς ἐπιχειρήσῃ νὰ κάνῃ μιὰν ἀνακεφαλαίωση, νὰ κρατήσῃ περίληψη, νὰ βγάλῃ τὰ συγκεκριμένα συμπεράσματα. Μάταιος κόπος. Ὅλα κυλοῦν μαζί, συνυφαίνονται, ἀλληλοεισχωροῦν, διατηρώντας σφριγηλὴ τὴν ἐνότητα καὶ σταθερὸ τὸ ἐπίπεδο τῆς ροῆς τοῦ ὕφους. Εἶναι γιὰ τὸν δὲν κατεβάνουν ὀργανωμένα κατὰ τὴν κυριαρχία τῆς λογικῆς· ἀλλὰ ὅσες κι' ἂν δέχτηκαν συνειδητὰν ἐπεξεργασίες, ἀφομοιώθηκαν πάλι καὶ ἀναβλύζουν ἔτσι ἀπὸ μιὰ ψυχικότητα, πού ἂν τὰ πληρώματά της, γι' αὐτό, εἶναι κριτικά, δὲ δυσκολεύεται ὥσπότεο νὰ ἐκφράζεται ἄμεσα.

Νά, γιὰ τὸν συνειδητοποιήσαμε στίς κριτικὲς τοῦ Χατζίνη μιὰν ἀμεσότητα παραπλήσια μὲ τῶν ἔργων τῆς Τέχνης· καὶ γιὰ τὴν ἐπίδρασή τους πάνω μας εἶναι ὑποβλητικὴ κατὰ βάθος, ἀγγίζει, μ' ὅλη τὴν κριτικότητά της, μιὰν ἀμεσότητα ἐντὸς μας, ὁδηγεῖ πρὸς πολὺ νὰ νιώθουμε παρὰ νὰ κρατοῦμε συνειδητὰ. Ἄς θυμηθοῦμε γιὰ παράδειγμα τοῦ Ξενόπουλου τὸ πορτραῖτο —(θὰ πρέπει νὰ εἶναι περίφημος πορτραίτιστας): Τί στοιχεῖα συνθέτουν τὴν προσωπικότητα τοῦ συγγραφέα; Ποιὰ ἢ βαθύτερή τους ἐνότητα, ποιὰ ἢ προβληματικὴ τῆς ἀλληλοεισχώρησής τους, ποιὰ ἢ ἀξία τους. Δύσκολο νὰ τὸ καθορίσουμε μὲ σαφήνεια, βεβαιωμένοι στὸ ἄρθρο τοῦ Χατζίνη. Κι' ὅμως, τὸν νιώσαμε, τὸν ξέρουμε τὸ συγγραφέα Ξενόπουλο. Εἶναι σὰ νὰ μᾶς συμβουλευε ὁ κριτικὸς μὲ τὴν πίκρα τῆς πείρας του: «Μὴ ζητᾶς ἀπόκοτα, νὰ συλλάβῃς μ' ἄ ψυχὴ· κι' ὅταν ἀκόμη τὴ γνωρίζεις μέσα σου κριτικά, νιώσε πάλι».

Μὲ ὅλες αὐτὲς τίς ιδιότητες, κατέχει σίγουρα ἡ κριτικὴ τοῦ Χατζίνη, πέρα ἀπὸ τὴν καιρικὴ καὶ τὴν πνευματικὴ τῆς ἀξία, καὶ τὴν εὐστάθεια τῆς καλλιτεχνικότητάς. Δουλεῖ ἔτσι κι' αὐτὴ στὸ γενικὸ μῦθο τῆς ἐποχῆς —καὶ τοῦτο ἴσως ν' ἀποτελεῖ τὴ στερεότερη, τὴν πέρα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ δικαίωση τῆς ἐποχειακῆς κριτικῆς. Ἄν ἀναρωτηθοῦμε πάλι τί ἀπόμεινε ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Οὐγκώ, τοῦ Μυσσέ, τοῦ Λαμαρίνου, — ὄχι πολλὰ πράγματα, θὰ ὁμολογήσουμε. Κι' ὅμως, ἡ ρωμαν-



τική εποχή της Γαλλίας λάμπει μυθικά με τὸ λαμπρὸ ἀστερισμὸ τῶν καλλιτεχνῶν της. Εἶναι γιατί ἀγαπήθηκαν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τους καὶ καθιερώθηκαν ἀπὸ τὴ σύγχρονή τους κριτική. Τὸ ἴδιο συμβαίνει στὶς περισσότερες ἐποχές. Ὅτι, φαίνεται, ἀγγίζει καὶ μιὰ φορὰ τοὺς ἀνθρώπους, με κάποιον τρόπο δὲ θὰ πεθάνει. Τὰ «Ἑλληνικά Κείμενα», γιὰ τοὺς συγγραφεῖς τοῦλάχιστο ποὺ τοὺς εἶναι ἀφιερωμένα, μοιάζουν νὰ λένε: «Αὐτοὶ ποὺ τοὺς ἀγάπησε ἡ ἐποχὴ, τέτιοι εἶναι σὰν δλότητες καὶ τέτιοι ἀγαπηθῆκαν. Δὲν ξέρουμε τίς νέες ἀπόψεις, τίς ἀλλοιώσεις, τίς ἀποσυναρθρώσεις ἀκόμη, ποὺ μέλλεται νὰ τοὺς κάνει ὁ χρόνος. Τέτιοιοι πάντως, ποὺ τοὺς δεχτήκαμε, θὰ διαφεντεύουν τὴν ἐποχὴ μας μὲς ἀπὸ τὸ φέγγος τοῦ μύθου».

Ε Λ Α

Ἔλα σὰν τὴ χαρὰ τῆς ἀνόθευτης ἐλπίδας
κι' ἀνθίσε
σὰν φλόγα μισόμπιλις
στὸ παρτέρι τῆς ψυχῆς μου!

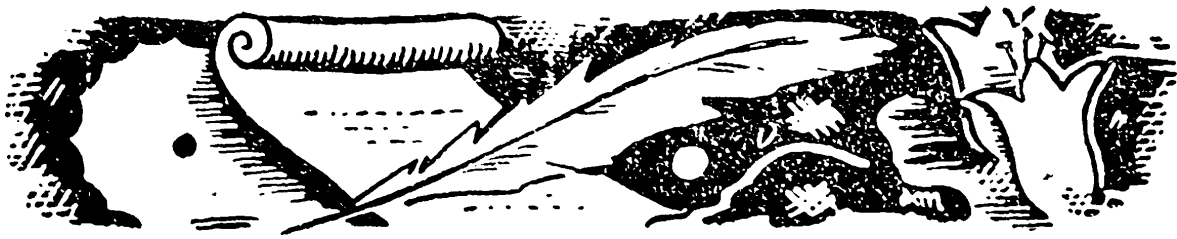
Ἔλα
σὰν τὸν ἥλιο τοῦ Van Gogh
νὰ ξημερώσεις τὴ νύχτα
ποὺ σέρνω μέσα μου
σὲ χρυσοδάχτυλην αὐγή.

Ἔλα!
Ἐώφρενες οἱ αἰσθήσεις μου θ' ἀγκαλιάσουν
τῆς λύτρωσης τὴ χαρὰ
καὶ οἱ ἐλπίδες
θὰ παίξουν στὰ μπάσα τῆς καρδιάς μου
τὸ μεσοτελειωμένο τραγοῦδι
τῆς ζωῆς.

Ἔλα!
Θὰ χτυπήσω γιορτερὰ τίς καμπάνες
γιὰ τὴ λειτουργία τῆς ἀλήθειας.
Θ' ἀνυψώσω τὸν πόνο μου
στὴ θρησκεία τῆς ἀγάπης σου
γιὰ νὰ πέσω ζαλισμένο νυχτοπετάλουδο
στὸ φῶς τῶν λογισμῶν σου.

Ἀνθοῦλα Α. Ζόλδερ





ΑΓΓΕΛΟΥ Ν. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ

ΣΟΛΩΜΟΣ-ΗΠΕΙΡΟΣ

Τὸ πέρασμα ἑκατὸ χρόνων ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ μία συμφόρηση ἐγκεφαλικὴ ἔστειλε στὸν τάφο τὸν Ἐθνικὸ μας ποιητὴ συνέπεσε φέτος μὲ μία ἄλλη μεγάλη Ἐθνικὴ Ἐπέτειο· τὴν 44ῃ ἐπέτειο τῆς θριαμβευτικῆς εἰσόδου τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ στὴ θρυλικὴ πρωτεύουσα τῆς μιᾶς καὶ ἀδιαίρετης τότε Ἡπείρου, στὰ παινεμένα Γιάννενα τοῦ Ἀλῆ, τῶν δραματισμῶν τοῦ Βαλαωρίτη, τῆ νέας Ἀθήνα, ὅπως ὠνόμασαν τὸ φωτεινὸ αὐτὸ κέντρο, ποὺ σκόρπισε τὰ φῶτα τῆς παιδείας σὲ ὄλο τὸν ὑπόδουλο Ἑλληνισμό.

Ἡ σύμπτωση αὐτὴ δίνει τὴν εὐκαιρία νὰ ἐξετασθῆ καὶ ἐξαρθῆ ἢ ἐπίδραση, ποὺ εἶχε στὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ ἡ Ἡπειρος καὶ μάλιστα μία περιοχὴ τῆς, τὸ ἀθάνατο Σοῦλι.

Τὸ λιγιστὸ σὲ ποσότητα, πλούσιο ὅμως σὲ ποιότητα ἔργο τοῦ Σολωμοῦ, ἐμπνέεται κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τὰ μεγάλα καὶ ἀθάνατα Χρόνια τοῦ Εἰκοσιένα.

Ἐὰν ὁ Σολωμὸς περιωριζόταν στὰ πρῶτα εἰδυλλιακά, ἐλεγειακά καὶ σατιρικά του ποιήματα, ἐὰν ἢ ἐπικὴ πάλη τῶν ἡρώων ἐκείνων ἄφησε ἀσυγκίνητη τὴν ψυχὴ του, τὸ ἔργο του θὰ στένευε καὶ θὰ ἔχανε, χωρὶς ἀμφιβολία, τὴ σημασία ποὺ ἔχει σήμερον.

Τὸ Εἰκοσιένα ὅμως ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐμπνέεται δὲν ἐκφράζεται στὸ ἔργο του μὲ περιπτώσεις προσωπικῆς παληκαριᾶς καὶ αὐτοθυσίας. Τὸν Ἀγῶνα ἐκείνον τὸν ἱερὸ δὲν ἐβλεπεν ὁ Σολωμὸς σὰ φαινόμενο ἀτομικὸ, ἀλλὰ σὰν ἔκφραση πόθου γενικοῦ, σὰν προσπάθεια ὄλων τῶν Ἑλλήνων, ποὺ στέναζαν κάτω ἀπὸ τὸ σκληρὸ ζυγὸ τῶν Τούρκων.

Ἐνῶ ὅμως ἀνώνυμα παρουσιάζει στὸ

θαυμαστὸ ἔργο του τὸ ἀγωνιζόμενο Ἔθνος, σὲ μερικὰ του ποιήματα ξεφεύγει ἀπὸ τὸν κανόνα του καὶ τονίζει ὕμνους σὲ ὠρισμένα άτομα.

Ἡ προβολὴ τῶν προσώπων αὐτῶν μέσα στὸ ἀπρόσωπο ἔργο τοῦ Σολωμοῦ ἔχει δέβαια συμβολικὸ χαρακτήρα· ἀναφερόμενοι μὲ τὰ ὀνόματά των προβάλλονται ὡς σύμβολα. Τὸ γεγονὸς ὅμως ὅτι ὁ Ἐθνικὸς μας ποιητὴς ἐντοπίζει τὶς προσωπικὲς ἐξαιρέσεις καὶ προτιμήσεις του σὲ Σουλιῶτες καὶ μάλιστα τὸν κυριώτερο ἐκπρόσωπό των, τὸν Μάρκο Μπότσαρη ἐπιβάλλει νὰ ἐξετασθῆ λεπτομερέστερα ἡ ἰδιότυπη καὶ ἀξιπρόσεκτη αὐτὴ πλευρὰ τοῦ Σολωμικοῦ ἔργου.

Δύο εἶναι τὰ βασικὰ ^{**} χαρακτηριστικὰ τοῦ ἔργου τοῦ Σολωμοῦ, ἡ προσήλωσή του στὴν ἡρωϊκὴ παράδοση καὶ ἡ προσήλωσή του στὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ.

Καὶ στὰ δύο αὐτὰ ἡ Ἡπειρος ἀσκεῖ σημαντικὴ ἐπίδραση.

Στὸ «διάλογο» τὸ γλωσσικὸ αὐτὸ πιστεύω τοῦ ποιητοῦ στὴ ζωντανὴ γλῶσσα, ποὺ τὰ κάλλη τῆς τοῦ ἀπεκάλυψαν τὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγοῦδια, τὰ τυπωμένα στὸ Παρίσι τὸ 1824 ἀπὸ τὸ λαμπρὸ Γάλλο ριλόλογο Φωριέλ, μνημονεύεται, ἀπὸ τοὺς προδρόμους τοῦ Σολωμοῦ στὴν ποίηση, ἕνας μόνον, ὁ Χριστόπουλος. Γίνεται ἐπίσης μνεῖα ἔργων τῆς Κρητικῆς φιλολογίας. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ὁ ποιητὴς ἀγνοοῦσε τὸν Ἡπειρῶτη λυρικό καὶ σατιρικό ποιητὴ Βηλαρά. Στὸν κατάλογο συνδρομητῶν ποὺ συνοδεύει τὸ ἔργο τοῦ Βηλαρά, τὸ τυπωμένο στὴν Κέρκυρα στὰ 1827 μνημονεύονται μὲ ἄλλα πολλὰ καὶ τὰ ὀνόματα



τοῦ ποιητοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Δημητρίου. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλη μαρτυρία τοῦ σοφοῦ Ἡπειρώτου καθηγητοῦ καὶ φίλου τοῦ ποιητοῦ Ἀσωπίου φαίνεται ὅτι ὁ Σολωμὸς ἐγνώριζε καὶ ἀνέκδοτα ἔργα τοῦ Βηλαρά, ἀφοῦ τὸ εἰς ἑλωσιν τοῦ Σουλίου ποίημα, πού ἐπικρίνεται ἀπὸ τὸν Σολωμὸν, ὄχι γιὰ τὴν ποιητικὴν του ἀξία, ἀλλὰ γιὰ τὸν ἀδίκον χαρακτήρα του, δὲν ἔχει διασωθῆ.

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Βηλαρά φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ «διάλογον» ἐπουυπάρχον ἰδέες ἀνάλογες μὲ κείμενα πού ἐκφράζονται ἀπὸ τὸ Βηλαρά, στίς περίφημες φιλολογικὰς γραφάς του. Καὶ σὲ ὀρισμένους στίχους (ἀνιγμὰ κ.λ.π.) φαίνεται νὰ ὑπάρχη κάποια ἐπίδρασις τοῦ Βηλαρά.

Σημαντικώτερη ὅμως ἀπὸ τὴ γλωσσικὴ εἶναι ἡ ἀπήχησις πού εἶχαν στὴν ψυχὴ τοῦ ποιητοῦ οἱ ἐπικοὶ ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν. Πρὶν ἐκθέσω τὰ σχετικὰ στοιχεῖα, θὰ μνημονεύσω ἕνα περιστατικὸν πού ἀναφέρεται στὴν πρώτη ἀμεση ἐπικοινωνία τοῦ Σολωμοῦ μὲ ἕνα Ἡπειρώτη λειτουργὸν τοῦ ὕψιστου καὶ μύστη δραστήριον τῶν Φιλικῶν στὴ Ζάκυνθο.

Οἱ πατριωτικὰς διαθέσεις τοῦ Σολωμοῦ ἐκδηλώνονται καὶ μὲ τὴ μύησίν του στὴ Φιλικὴ ἔταιρία πού ἔγινε, ἀφοῦ γύρισε ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν στὴ Ζάκυνθο, ἀπὸ τὸν γιὰ τὸν Καρβελᾶ, ἀργότερα γιὰ τὸν καὶ τοῦ Καποδίστρια στ' Ἀνάπλι, ἔπου εἶχε τὴν κακὴ μοῖρα νὰ ἐνεργήσῃ καὶ τὴ νεκροφία του. Ἀφοῦ κατηγήθηκε ὠδηγήθη ἀπὸ τὸν κατηγὴν του στὸν ἱστορικὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς οἰκογενείας τῶν Λατίνων, ἔπου ἔδωκε τὸν βρῆκος τοῦ Φιλικοῦ μπροστὰ στὸ θρυλικὸν μονόφθαλμον Ἡπειρώτη ἀρχιμανδρίτη Ἀνθίμου Ἀργυροπούλου, ἐφημέριον τότε τοῦ ναοῦ, πού εἶχεν ὀρκίσει ὄλους σχεδὸν τοὺς Φιλικούς πού μύηθησαν στὴ Ζάκυνθο, νεόπλους καὶ ξένους, πού ζούσαν τότε ἐκεῖ (Κολοκοτρώνη, Νικηταρά, Πετμεζᾶ κ.λ.π.). Νὰ τι γράφει σχετικὰ ὁ Δ. Βιάζης «... Ἀργότερα ὁ δρόμος αὐτὸς (ἡ καινούρια ροῦγα, πού διασχίζει τὸ γραφικώτατον ψήλωμα, ὁ δρόμος ὁπλ. τῶν Φιλικῶν) τὸν ἔφερε πρὸς τὸ καταφύγιον τῶν ἀγωνιστῶν, τὴν ἐστίαν τῆς ἐν Ζακύνθῳ Φι-

λικῆς Ἑταιρίας, εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς οἰκογενείας τῶν Λατίνων. Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ, ἐπὶ τῆς αὐτῆς εἰκόνας τῆς τριεῖς, ἔπου ὠρκίσθη ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν ἐπισημοῦσάντων τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἐποποιεῖαν ὀρκίζονται ὁ νέος Σολωμὸς, ὀδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Ἡπειρώτου Ἀνθίμου Ἀργυροπούλου καὶ μὴ εἶται εἰς τὰ μυστήρια τῶν Φιλικῶν». (Βλ. π. Παναθήναια. Ἀθ. 30 Μαΐου 1902 ἀφιέρωμα εἰς Διον. Σολωμὸν ἐπὶ τῆ α' ἀπὸ τῆς γεννήσεως ἑκατονταετίᾳ σελ. 123).

* *

Ὁ ξεχωριστὸς θαυμασμὸς τοῦ Σολωμοῦ πρὸς τοὺς Ἡπειρώτες ἀγωνιστὰς καὶ μάλιστα τοὺς Σουλιώτες φαίνεται καὶ ἀπὸ τοὺς στίχους πού ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν ἐπικὴν πάλη των καὶ ἀπὸ τὸν ξεχωριστὸν ρόλον των στὸν Ἀγῶνα.

Στὸ λυρικὸν ποίημά του «εἰς τὸν θάνατον τοῦ λέρδου Μπάϊρον», πού τὸ παράδειγμα του δὲν ἐμπνέει δυστυχῶς σήμερον ἐκείνους πού κυβερνοῦν τὴν Πατρίδα του—καλεῖ νὰ παρασταθοῦν στὸ νεκρὸ μονάχα οἱ Σουλιῶτες. Στούς ξακουστοὺς Σουλιῶτες πού δὲ μποροῦσε νὰ ξεριζώσῃ ἀπὸ τὸν τόπον των στὰ χρόνια τοῦ Ἀλῆ, πεῖνα, δίψα καὶ ἀριθμὸς ἀφαιρῶναι καὶ τὰ ὑπ' ἀριθ. 98 καὶ 99 τετράστιχα τῆς ἰδίας ὠδῆς.

Καὶ δὲν ὕμνει μονάχα τοὺς ἀνδρες: Θυμᾶται καὶ τὶς ἀούγκριτες Σουλιώτισσες, πού τραβάει σὲ παρόμοιους ἡρωϊσμοὺς τὸ ἴδιον αἰσθηματικὸν τιμῆς. Θυμᾶται τὶς τραγικὰς ἡρωίδες τοῦ Ζαλόγγου καὶ ἀπεικονίζει τὸν πρωτάκουστο Χορὸν, πρὸ τῆς ὠδήγησε ἀπὸ τὸ θάνατον στὴν ἀθανασία μὲ τὶς ἀκλόουθες ἐξαισίαις στροφῆς:

«... Τὴς ἐμάζωξε στὸ μένος τοῦ Ζαλόγγου τ' ἀκρινὸ τῆς ἐλευθερίας ὁ ἔρωσ καὶ τὶς ἐμπνευσε χορὸν.

Τέτοιο πῆδημα δὲν τοῖσαν οὔτε γάμοι, οὔτε χαρές, κιᾶλλες μέσα τους ἐπῆσαν ἀθώότερες ζωές.

Τὰ φορέματα ἐσφουρίζαν καὶ τὰ ξέπλεκα μαλλιά· κάθε γυρο πού ἐγυρίζαν ἀπὸ πάνω ἔλειπε μιὰ



Χωρίς γόγγυσμα κι αντίρα
παρά εκείνη μοναχά,
όπου έκάναν με την κάρα,
με τὰ στήθια, στὰ γκρεμά...».

* * *

Όσο θαυμάζει όμως τούς αδάμαστους
Σουλιώτες, που στάθηκαν πάντα πρώτοι
στη φωτιά του πολέμου, τόσο αποστρέφε-
ται τόν απάνθρωπον Άλη — που όσο αίμα
κι αν ρουφούσε, τόσο γύρευε να πιη!

Την απάνθρωπία του Άλη εκφράζει ο
Σολωμός και στο Λάμπρο. Στο 10ο από-
σπασμα του ποιήματος αυτού, που φέ-
ρει τόν τίτλο «ο μάρτυρας», σημειώνει:
«... Έψεναν έναν Ιερέα, τόν αδελφό της
τραγικής Μαρίας κι ο Άλης έφώναζε τών
δούλων του, τὰ κάρβουνα του σκύλου, άνά-
ρια, άνάρια...».

Το μίσος του ποιητού κατά του Άλη
εκφράζεται και στο «διάλογό» του με τὰ
έξής: «Άλλά, κύριε, δέν ξέρεις τί συλλο-
γίζεσαι νάλλάξης τή γλώσσα του λαού!
Άμε λοιπόν ναύρης τόν άσπρομάλλη, ο
όποτος μά; θυμάται (=μάς θυμίζει) πό-
σον αίμα μάς έρούφηξεν ο Άλης, και πέσ'
του με τί λόγια πρέπει νά παρασταίνη βρέ-
φη, παρθένας, γέροντες, σκοτωμένους, 60
χιλιάδες!» Δέν αποκλείεται ο άσπρομάλ-
λης καλόγερος, που αναφέρει έδώ ο Σολω-
μός, νά είναι ο Ήπειρώτης καλόγερος και
έφημέριος του Αγίου Γεωργίου τών Φιλι-
κών Άνθιμος Άργυρόπουλος, που όταν
ζούσε ακόμα στην Ήπειρο, έμεινε, κατά
διαταγή του Άλη, δεκαοκτώ χρόνια στη
φυλακή, για τούς δεσμούς που είχε με τούς
κλεφταρματολούς της Ήπειρου (βλ. π.
Έβδομάς, Άθ. 1884 τομ. α. σελ. 86, 87α).
Άξιοσημείωτο είναι ότι ο Σολωμός φέρει
νάγωνιζόμενο κατά του Άλη και τόν άσυ-
νείδητο Λάμπρο: στην υπόθεση του άνα-
τριχιαστικού αυτού ποιήματος γράφει σχε-
τικά «...Είς εκείνες τίς ημέρες τουτός ο κα-
κοήθης, αλλά μεγαλόψυχος άνδρας ένωμέ-
νος με τούς Έλληνας έπολεμούσε τόν Ά-
λη Πασά, παρακινούμενος και από τὰ δι-
κκια τών Έλλήνων, και από τήν έπιθυμία
νά έκδικήρη τόν θάνατον ενός Ιερομονάχου,
αδελφού της Μαρίας, τόν όποτον είχε κά-
ψει ζωντανόν ο τύραννος της Ήπειρου...».
(Άπαντα. Έν Ζακύνθω. 1880 σελ. 87).

Ό Σολωμός δέν περιορίζεται στην άπρό-
σωπη έξύμνηση τών Σουλιωτών. Πολλές
έμπνεύσεις του έχουν πυρήνα το Μάρκο
Μπότσαρη, που χαρακτηρίζει ως τόν πλέον
ένδοξον άπ' αυτούς.

Τόν θυμάται με τήν ειδική ώδή για
τόν ήρωικό θάνατό του, που προκάλεσε
στο στρατόπεδο τών Έλλήνων μία γενική
θλίψη, άνάλογη με κείνη που σκόρπισε
στην Τροία ο θάνατος του υπερασπιστού
της. Η δόξα όμως, που ακολουθούσε παν-
τού το Μάρκο, του παραστέκει λαμπράδες
γεμάτη και στον τάφο:

Ή δόξα καθίζει μονάχη
στην πλάκα του τάφου λαμπρή...

Στροφές για τόν ξεχωριστόν αυτόν ήρωα
παρεμβάλλει ο ποιητής και στην ώδή του
για τή θάνατο του λόρδου Βύρωνος. Στην
4η στροφή γράφει:

Φλάμπουρα, όπλα τιμημένα
ας γιερθούν κατά τή γή,
καθώς ήτανε γυρμένα
εις του Μάρκου τή θανή.

Και ύστερα από τή δηλωτική αυτή του
πένθους τών αγωνιστών έκδήλωση προσθέ-
τει ότι, όταν έλειψε ή πνοή του Μάρκου,
τ' άνδροφόνο χέρι του κρατούσε ακόμα σφι-
χτά το γιαταγάνι και κρύο ακόμα δέν τά-
φηνε νά βγή!...

Το Μάρκο θυμάται με συγκίνηση ο
ποιητής και στο διάλογό του. Σένα σημείο
του γράφει: «Το μάτι διαβάζει ούρανός,
Μάρκος Μπότσαρης, σοφολογιώτατος. Είς
τήν πρώτην λέξη σκύφτω το κεφάλι μου,
στη δεύτερη αναδακρύζω και εις τήν τρίτη
γελώ για.. χρόνους». Σε άλλο μέρος του ίδιου
κειμένου προσθέτει: «...μά τή μνήμη του
Μπότσαρη, μή τὰ ξαστοχήσης δλα...».

Ειδική μνεία τών Σουλιωτών γίνεται
από τόν ποιητή και στους «Έλεύθερους πο-
λιορημένους» τὰ σχεδιάσματα, τὰ έμ-
πνευσμένα από τήν έπική πάλη τών υπερα-
σπιστών του Μεσολογγίου, ανάμεσα στους
όποιους πρώτοι είναι πάλι στη φωτιά οι
Σουλιώτες (Κίτσος Έζαβέλλας, Νότης Μπό-
τσαρης και άλλοι Ήπειρώτες: Σπυρομήλιος,
Παπαδιαμαντόπουλος και τόσοι άλλοι). Στο
6. σχεδιάσμα (α' απόσπασμα) ο ποιητής συμ-
πληρώνει τήν έξαίσια είκόνα της πείνας,



δπου λαλεῖ πουλί, πέρνει σπυρί κι ἡ μάννα
τὸ ζηλεύει, μ' ἓνα σκυθρωπὸ Σουλιώτη, πού
κάθεται παράμερα καὶ κλαίει, ὄχι βέβαια
ἀπὸ δειλιᾶ, αἴσθημα ἄγνωστο στὴν ψυχὴ
τῶν Σουλιωτῶν, ἀλλὰ γιατί τὸ καριοφύλι
πού τόσο ἐτίμησε θαραίνει τώρα περισσό-
τερο στὰ λιπόσαρκα ἀπὸ τὴν πείνα χέρια
του, κι αὐτὸ εἶναι γνωστὸ στὸν Ἄγαρηνό,
πού ζώνει δλοῦθε τὸ Μεσολόγγι.

Στὴν Ἡπειρο στρέφεται μὲ συγκίνηση
ὁ λογισμὸς τοῦ ποιητοῦ καὶ σὲ ἄλλο ποίη-
μα ἀπὸ τὸ ὁποῖο σώζονται μονάχα δύο ἐπι-
γραμματικοὶ στίχοι, ἀναφερόμενοι στὸν πό-
λεμο γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἡπείρου,
πού φαινόταν ὅτι πλησίαζε, δὲν ἀποτελεῖσε
ὅμως παρὰ ἓνα φευγαλὸ ὄνειρο, πού πῆρε
σάρκα καὶ ὄστᾶ (ὑστερα ἀπὸ 6 δεκαετίες).

πρὶν ἀπὸ 44 χρόνια μὲ τὴ θριαμβευτὴ
εἴσοδο τοῦ στρατοῦ μας στὴν πόλη
θρύλων καὶ τῆς Κυρᾶ—Φροσύνης.

Αὐτὴ ὑπῆρξε σὲ γενικὲς γραμμὲς
ἐπίδραση τῆς Ἡπείρου στὴν ψυχὴ καὶ
ἔργο τοῦ Σολωμοῦ. Γὰ πάντα ἀνοικτὰ
πάντα ἄγρυπνα μάτια τῆς ψυχῆς του ἐπὶ
ναν θαμπωμένα μπροστὰ στὸ ἐπικὸ με-
λεῖο τῶν ἀγώνων τῆς ἀθάνατης ἐκείνης
νιᾶς, ὅπως μὲ θάμπος παρακολουθεῖ
σήμερα τὸν Ἀγῶνα τῶν ἱερῶ τῶν Κυπρῶ
κάθε Ἑλληγν, πού δὲν ἔχασε τὴν πύ-
στὰ ἰδανικὰ τῆς ἐλευθερίας στὰ ἰδανικὰ
Σολωμοῦ, πού μὲ δίκαιη ὑπερηφάνεια
φέτος δλόκληρο τὸ Πανελλήνιο, τὴν
νατὴ μνήμη του.

ΠΟΣΟ ΘΕΛΩ...

Πλάτυνε ἡ ψυχὴ μου.
Ἔφτασε ὡς ἐκεῖ πού γελοῦνε τ' ἀστέρια σου,
πού σειοῦνται στὴ ζέστα τὰ λούλουδα.
Γέμισε ἡ ψυχὴ μου ἀπ' ἀπέραντο,
ἀπ' τ' ἀνέμου τὸ φύσημα,
ἀπ' τὰ οὐράνια τὰ χρώματα.
Πόσο θέλω
ν' ἀνοιξω τὰ χέρια μου νὰ σὲ σφίξω,
ν' ἀγκαλιάσω τούτη τὴ γῆ πού πατῶ.
Ὅμως στέκω σὰ λούλουδο καὶ σιωπῶ,
καὶ σὲ κλείνω στὰ βάρη μου,
σὲ κλείνω στὴ σιωπὴ τῆς καρδιᾶς μου.

Ἦλια Βότση





Γ. ΔΕΛΤΑ

ΑΡΧΕΓΟΝΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΕΝΑΣ ΘΑΝΑΤΟΣ

—Τζέλκα! Έ Τζέλκα!

Μές' στίς πυκιές καστανιές πρόβαλε ένας άντρας ψηλός, ζωσμένος μιὰ σβάρα από πλεγμένα κλαδιά. Ή σβάρα σκαμπανέβαζε πίσω του κ' έκανε νά τραντάζει με τὸ κεφάλι κάτω ὁ σκοτεινὸς ὄγκος ἐνὸς γέροντα. Τὸ αἷμα ἔβαφε τὰ γώματα, ὅλη τὴν ὥρα ποὺ ἓνα κοπάδι λυκόσκυλα φούρμαζε κ' ἀλυχοτοῦσε πνιχτὰ με πολλή ποδοβολή στίς κακοτοπιές καὶ σ' ὄλους τοὺς θάμνους ἓνα γύρω.

Ὁ ἄνδρας πέρασε τὴ λαγκαδιά, γλύστηρε μές στὰ χιλιάχρονα ἔλατα, λογιῆς λογιῆς ἀγριοπούλια κουρνιασμένα μές στ' ἀγριόβατα χτυπιούνταν γύρω του, τὰ μαλλιά του μπλέκονταν στὰ κλαδιά, λαχάνιασε ὡσπου ν' ἀνέβει τὴν ἀνηφοριά. Τὸ φῶς χτύπησε σκληρὰ τὴν ὄψη του καὶ τὴν ἔδειξε σκοτεινὴ κ' ἄρρωστη. Σιέριωσε τὸ κορμί του νά μὴ λυγίσει σ' ἓνα παραστάτη δίπλα καὶ πρὶν κρεμάσει τὰ μεγάλα χέρια του σήκωσε τὸ κεφάλι κατὰ τὴν δύση ποὺ τὸν τύφλωνε.

—Τζέλκα, ξαναφώναξε.

Ἡ γῆς κάμποσα στρέμματα ξεχερωμένη μπροστά του φάνταζε πρασινωπὴ, μὰ παρακάτω βούλιαζε σὲ μιὰ κατηφοριά, ὅπου ἓνα μπουλούκι ἄλογα τραβώντας γιὰ τὴν στέρνα στάθηκε καὶ στύλωσε τὰ ρουθούνια ἀπάνω του ποὺ στάζανε πλατειὰ κ' ἀνήσυχα. Στὸ βάθος πρὸς τὴν ἄλλη μεριά τοῦ δάσους ἓνας θεμελιακὸς βράχος ἔφραζε τὸ πέρασμα καὶ κάτωθ' του, μισὴ σκαλισμένη στὰ σπλάχνα του καὶ μισὴ στημένη σὲ κάτι ζωντανὲς θελανιδιές, ἔστεκε μιὰ μεγάλη σπιτοκαλύβα.

Ἐκείνη τὴν ὥρα ἡ βαριά πόρτα ἔτριξε καὶ φάνηκε στὸ κατώφλι μιὰ γυναίκα ψηλόλιγνη. Φοροῦσε ἓναν φτηνὸν ἀλατζά, ποὺ ἔπεφτε ὡς τίς πλατιές πατοῦσες της.

Ἔστησε τὴν παλάμη ψηλὰ κ' ἔτσι ἔδειχνε ἀκόμη μεγαλύτερη σ' ἐκείνη τὴν ἀκατοίκητη ἔρημιὰ.

—Ἐσὺ εἶσαι, Χαρῖση;

Δὲν πῆρε ἀπόκριση καὶ κατέβηκε γρήγορα με πλατιὰ πατήματα.

Σὰν ἔφτασε στὴ μέση, εἶδε καθαρὰ μπροστά της, σταμάτησε, ἔκανε νά θγάλει φωνὴ μεγάλη, τὴν ἐπνιξε, ὁ ἦσκιος ἔπαιξε γιὰ μιὰ στιγμὴ γύρω της, ἡ γυναίκα ταραχτήκε, σκοτείνιασε καὶ τράβηξε κατὰ πᾶνω του. Μονομιᾶς ἔσκυψε πίσω κατὰ τὴ σβάρα, χέριασε δυνατὰ τὸ γέροντα, κατόπι τὸν ἄφησε νά ξαναπέσει κ' ἄρχισε νά τραντάζει τὸν ἄλλον μές στίς τριχωτὲς παλάμες της. Ἐκεῖνος ἔγειρε κ' ἔδειξε τὴν ὄψη του πιδ φοβισμένη κ' ἄρρωστη. Μῆτε κοίταξε νά ξεφύγει τὸ βλέμμα της παρὰ μεγάλωσε τίς κόρες τῶν ματιῶν του παράξενα. Τὸ σκυλομάνι γύρω σώπασε νά οὐρλιάζει, μονάχα μύριζε τὸν ἀγέρα καὶ φουσομανοῦσε.

—Δὲν τὸν σκότωσα ἐγώ. Τ' ὀρκίζομαι.

Ἐγινε κάτω στὸν καταρράχτη τὴν ὥρα τῆς καταιγίδας. Ἐγὼ κοιμόνονα στίς γερακοφωλιές, ὅταν ἄκουσα τὴ σθησμένη φωνή.

Καθὼς τὸ λέγει ἡ φωνὴ του εἶχε κάτι ἀπὸ τὴν ἐγκαρτέρηση τῆς ἔρημιᾶς. Ἡ Τζέλκα χαλάρωσε τὰ χέρια καὶ τὸ βλέμμα της κ' ἀνασήκωσε τὴ γεροντικιά κορμοστασιὰ μέσα στὴν ἀγκαλιά της. Τώρα φάνηκε ἡ πλοῦσια χαίτη του βουτηγμένη στὰ χώματα, οἱ πληγὲς στὰ μάγουλα καὶ τὰ μακρὰ κ' ἀδύναμα σκέλια του. Ἡ Τζέλκα σκυφτὴ κ' ἀμίλητη τράβηξε με γρήγορες δρασκειλιές γιὰ τὸ σπίτι. Πίσω ἡ ποδοβολή τῶν σκυλιῶν μεγάλωσε. Ὁ Χαρῖσης περπατοῦσε τώρα δίπλα της με φωνὴ παράφορη.



—Είναι κάτι πουλιά, μὰ κάτι πουλιά ψηλά στον καταρράκτη μὲ ραβδωτὲς φτεροῦρες! Κι' ὅταν ἀκούσθηκε ἡ βροντὴ τῆς ἰρῆμορ! Καὶ τὶ πετάγματα ἕνα γύρω στὸ κορμί πού θερίστηκε. Εἶδα κ' ἔπαθα ὥσπου νὰ τὸν τραβήξω ἀπ' τὰ ράμφη τους.

Ἡ Τζέλκα ἔγειψε συλλογισμένη, εἶπε.

—Τώρα εἶναι γιὰ τὴ μαύρη γῆς, καὶ πέρασε πρώτη τὸ κατώφλι. Μέσα τοὺς χτύπησε μυρωδιὰ ἀπὸ χλωρὴ δάφνη, σκοτάδι καὶ κρεμασμένα τομάρια ἀπὸ λογῆς ἀγριογούρουνα. Μιὰ τραχιὰ ἀγριὰδα περιχυνε γύρω τὰ δοκάρια καὶ τὴ θολωτὴ σκεπὴ.

Ἡ σπιτοκαλύβα πρόβαλε στενόμακρη, στὴν ἀρχὴ πλατιὰ κι' ἀπλόχωρη κ' ὕστερα στένευε, στένευε ἀκόμη πιδὸ πολὺ μὲς στὴν καρδιὰ τοῦ βράχου. Τὸ χῶμα ἔγεργε ἀνηφορικὰ κ' εἶχε πατηθεῖ, σωστὴ ἀγριόπετρα πού μοσκοβολοῦσε θυμάρια. Δεξιὰ, πίσω ἀπὸ τὴ δίφυλλη κέδρινη πόρτα κι' ὡς ἀπάνω, χωρὶς κανένα χώρισμα, ἀρχινοῦσε μιὰ σειρὰ ἀπὸ στύλους στὴ γραμμὴ, μὲ τὶς ἀλυσίδες καρφωμένες στοὺς τοίχους. Τὸ σπίτι σ' αὐτὴ τὴν πλευρὰ ἔμοιαζε σὰν τ' ἀνοιχτὰ χαγιάτια κάτω στὰ χάνια, κάπου σὲ μιὰ μεγάλῃ δημοσίᾳ. Κι' ἀληθινὰ ἡ γῆς ἐδῶ μύριζε ἰδρωτὰ καὶ κόπρισμα. Στὴν ἄλλῃ μεριὰ τὴν ἄκρη ἄκρη τῆς σκεπῆς ἔγρουζε ἕνα πλῆθος τὸ περιττέρι σὲ κρεμαστὲς φωλιές ἀπ' ἀγριόκλαδα μὲ τὴ λιγνὴ τους τραχηλιὰ χωμένη μὲς στὴν τουφωτὴ μασκάλη. Παραπάνω στὴ ρίζα τοῦ βράχου μιὰ φλέβα νεροῦ σπαρταροῦσε καὶ γλυτροῦσε σὰ φίδι κάτω ἀπὸ τὰ θέμελα. Στὸ βάθος, τὸ παραγῶνι εἶχε σκαλιστεῖ μὲ μιὰ πρωτόγονη μαστριὰ κι' ἀνοίγε σὰ μιὰ προγονικὰ χούφτα ζεστὴ καὶ πανάρχαια πού κυβερνοῦσε ἀπὸ τὸ ψῆλος τῆς τῆ σπιτοκαλύβα. Καὶ γύρω μάντευε λεβέτια λογῆς-λογῆς καὶ σύνεργα τῆς δουλειᾶς σκόρπια κι' ἄλλα κρεμασμένα σὲ σιδερένια καρφιά, ὅλα τους δουλεμένα πάνω σὲ θελανιδιές ἢ σὲ στουρναρόπετρες. Τέλος τὸ σκοτάδι κι' ἡ ἰότια κύματα-κύματα κάθιζε στὶς γωνιές καὶ βούλιαζε γύρω στὰ κρυφώματα. Μὰ ἀπάνω ἀπὸ τὸ παραγῶνι, πολὺ ψηλά, μιὰ ὄργια κάτω ἀπὸ τὴ γερτὴ σκεπὴ, κουβαλοῦσαν τὸ φῶς οἱ δυὸ μικροὶ στρογγυλοὶ φεγγίτες ἀνοιγμένοι στὴ σκληρὴ πέτρα

σὰν ἄγρυπνα μάτια. Σὰ νᾶχε καρφωθῆ στὸ στῆθος τοῦ βράχου τὰ πανάρχαια χρόνια γιὰ νὰ πληρώσει ποῖος ξέρει τὶ παλιές πληγές κάποιος δαίμονας καὶ τώρα κοίταζε μὲ τοὺς φεγγίτες, ψυχομαχοῦσε μὲ τὸ παραγῶνι, πονοῦσε μὲ τὰ καρφιά τῶν τοίχων, ἀτάραχος καὶ μεγαλόπρεπος, μὰ δυστυχισμένος, πολὺ δυστυχισμένος.

Ἡ Τζέλκα παρατήρησε τὸ κορμί καὶ καθὼς βγήκε ξανά στὸ κατώφλι ὁ ἥσκιος τῆς νύχτωσε τὴν καλύβα. Ἡ φωνὴ τῆς ραγισμένη καὶ μεταλλικὴ, μὰ ἀλύγιστη πάντα, κυβέρνησε τοὺς δρυμούς:

—Φραγγιά, Βεργῆ. Σκοτώθηκε ὁ πατέρας σας.

Τὸ ρουμάνι ἀντιλάλησε ὡς κάτω, μὰ τίποτα δὲ σάλεψε, μονάχα μιὰ διβλικὴ γαλήνη δέσποζε τὶς κορφές τῶν μεγάλων δέντρων.

Ξαναμπήκε καὶ βάλθηκε νὰ γδύνει τὸ γέροντα. Τὸν ἐπλυνε, σταύρωσε τὰ χέρια του καὶ τὸν ξάπλωσε σὲ μιὰ χοντρή προβιά. Καὶ νάτον τώρα καταμεσίς τῆς σπιτοκαλύβας μ' ἀνοιχτὰ τὰ δασὰ στήθη του μὲ σφαλμένα γιὰ πάντα τὰ μεγάλα του βλέφαρα. Μακρὺς κι' ἀδύναμος ἀκίνητοῦσε τώρα τὰ κουρατμένα πόδια του. Ἡ χαίτη του λεύκαζε καὶ σπαρταροῦσε σκόρπια κατὰ χάμα καὶ γύρω στὸ κεφάλι πού ἔγεργε εὐλογητικὰ στὴν δεξιὰ πλάτη πίσω καὶ κάτω ἀπ' τὴ χάλκινη γύμνια τοῦ ψηλοῦ μετώπου του ἡ καλοκάγαθῃ ὄψη μάκραινει καὶ σκούραινει παράξενα. Τὰ μιλητικὰ μάτια κοιμισμένα βαθιὰ στὶς σκοτεινὲς κῶχαι καὶ κάτω ἀπ' τὰ πλατιὰ μηλίγγια οἱ πορειές, ἐκείνες οἱ παρειές, ἀρχέγονες, σκαλιστές, ἡμέρες.

Ἡ Τζέλκα βγήκε καὶ ξανάβαλε δυνατὴν τότερη φωνή.

—Ἐ Φραγγιά. Ἐ Βεργῆ. Δὲν ἀκοῦτε

Κατόπι μπήκε, ἀναψε τὸ παραγῶνι πού λαμπάδιασε μονομιᾶς, πῆρε ἀπὸνα κι βέλι ἀπαιωτὲς κερῆθρες ἀγριόμελι κ' ἐπλασε τὸ κερί στὴ φωτιὰ τ' ἀναψε καὶ ἀπόθεσε μιὰ χοντρή κουλούρα μέσα σὲ μι ξύλινη πιατέλα ζωγραφισμένη μὲ παράξει σχήματα δίπλα στὸ κεφάλι μὲ τὰ σφραγισμένα βλέφαρα καὶ κάθισε κι' ἡ ἴδια πῆς του μὲ τὶς πλάτες γυρισμένες στὴν ἀνιφεγγιά.



Γιὰ πολλή ὥρα δὲν βασίλευε μέσα παρὰ μονάχα τὸ πηγαινέλα τῆς γυναίκας στὸ βῆθος κι' ἡ σφυριχτὴ ἀνάσα τοῦ ἄλλου ποῦχε σωριαστῆι σὲ μιὰ γωνιὰ κάτω ἀπ' τὸν περισσότερονα.

* *

Πρῶτος ἔφτασε ὁ Βεργῆς. Ὁ ἥλιος βούλιαζε πίσω ἀπ' τὴν κρεμαστὴ κόψη τοῦ βράχου καὶ χρύσωνε τὶς καστανιές, ὅταν φάνηκε μέσ' ἀπ' τὴν ἀνοιχτὴ πόρτα ν' ἀνεβαίνει παχύς κι' ἀργοσάλευτος μὲ τὶς χοντρές παλάμες ἀκουμπισμένες βαρειές κι' ἀπραγές ἀπάνω στὶς φλώρες πλάτες τῶν βοδιῶν του. Ἐνα ζευγάρι βόδια κοκκινωπὰ καὶ στριφτοκέρατα ποῦ ὁ ἦσκιος τους γιόμιζε τὴν κοιλάδα, πέρασε ἕνα—ἕνα τὴν ἐμπατὴ καὶ πῆγε καὶ στάλισε δίπλα στοὺς στύλους κουνώντας ἀναργὰ τὴν ἄσπρη τραχηλιά τους. Ὁ Βεργῆς ἀκολουθοῦσε πίσω, ἔστριφτε μιὰ μακρὰ τσιγάρα κι' ἀνασήκωνε πότε—πότε τὴ στρογγυλὴ ψάθα στὸ κεφάλι του. Οἱ πλάτες του χοντρές κι' ἀκατάστατες καμπούριασαν πὶὸ πολὺ καθὼς ἔσκυψε στὴν πόρτα.

Εἶπε.

—Ποῖός μὲ φώναξε πάλι καὶ παράτησα πρὶν τῆς ὥρας τὸ ζευγάρισμα. Μωρὲ κόσμοι! Κ' ἔλεγα νὰ ξερογγιάσω ἕνα στρέμμα ἀκόμα στὴ βορεινὴ πλαγιά. Χῶμα νὰ χαρεῖ ἡ ψυχὴ σου ποῦ χορεῦει σὰ δρέφος μὲς στὴ χούφτα. Πρέπει νὰ τὰ κρουντιάζουμε τὸ βράδυ μὲ τὸν πατέρα.

Ὁ Χαρίσης εἶπε.

—Ὁ πατέρας πέθανε. Ἡ Τζέλκα λέγει πὼς δὲν εἶναι πιὰ νὰ ξυπνήσει, δὲν εἶναι νὰ ξαναπιάσει ἀλέτρι, νὰ πιάσει ντουφέκι νὰ κυνηγήσῃ. Εἶπε πὼς θὰ τὸν δάλουμε βαθεῖα στὴ γῆς.

Ὁ Βεργῆς ἐνοιωσε τὰ πόδια του νὰ μπερδεύονται, σωριάστηκε στὴ γωνιὰ καὶ μὲ τὰ γόνατα μαζεμένα στὸ πηγούνι βάλθηκε νὰ συλλογιέται μ' ὀλόνοιχτα μάτια καὶ νὰ μὴν ἀπροσώνει. Μονάχα σὰν ἀκούστηκε ἔχλαγωγὴ ἀλλόκοτη ἀπ' ἔξω, γαυγίσματα ἀνάκατα μὲ βλαστήμιες καὶ τριξίματα γύρισε μὲ προφύλαξη πάντα τὸ κεφάλι καὶ στύλωσε τ' αὐτιά του.

Ἡ Τζέλκα σάλεψε.

—Τὶ τοῦ φταίγε πιὰ τὰ σκυλιὰ καὶ τὰ

πιλατεῦει; Τόσῃν ὥρα τὰ πιλατεῦει σὰν λήσταρχος.

Ὁ Χαρίσης κ' ἐκεῖνος δὲν βάσταξε.

—Τὰ δένει στὶς σιδερένιες θηλιές τοῦ μαγχανοπήγαδου. Νά, ἔτσι τ' ἀρέσει νὰ τὰ βλέπει νὰ δέρονται μὲς στὰ σίδερα καὶ ἐκεῖνος ἀπ' ἀπάνω τὰ χτυπᾷ μὲ τ' ἀρπάγια του. Τὰ χτυπᾷ ὥσπου νὰ τὰ ματώσει. Κι' ἐκεῖνα κλαῖνε σὰν ἄνθρωποι.

Ὁ Φραγγιάς ζύγωσε κοντὰ κι' ἀκούστηκε μὲς στὰ τελευταῖα πνιχτὰ γαυγίσματα νὰ βρίζει.

—Σκυλοσπορά, γέννα τοῦ διαβόλου, φτοῦ σας ψωρομελέτι. Ὅλη μέρα σὰς γυρεύω γιὰ τὸ κυιήγι τῶν τσακαλιῶν κ' ἐσεῖς κοπροσκυλιάζετε στὴν αὐλή. Ἔτσι μὲ φέρνετε νὰ σὰς τινάξω τὰ μυαλὰ στὸν ἀγέρα.

Τώρα πρόβαλε κι' ὁ ἴδιος στὸ κατώφλι. Ὁξω ἔπαιρνε νὰ βραδυάζει καὶ φάνηκε σὰν ἕνας μαῦρος ὄγκος ποῦ ἔκλεινε τὸ φῶς. Μαλλιά σγουρὰ κι' ἀξέμπλεκα πεσμένα τριγύρω στὰ σκληρὰ γένια, ποταμὸς ποῦ κατέβαινε ὡς κάτω ποῦ χῶριζαν στιβαρὰ κι' ἀσίγαστα σὰν ζαριάδια τὰ στέρια του. Ἡ ὄψη του βούλιαζε κ' ὑποχωροῦσε μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἄγρια ὁμορφιά, πελεκημένη μὲ ἀδρὲς γραμμὲς καὶ σκαλίσματα καὶ τὰ μάτια του πονηρὰ κι' ἀνήσυχα λούφαζαν σὰν δυὸ μικρὲς ὄχεντρες μέσα σὲ πυκνὲς λόχμες.

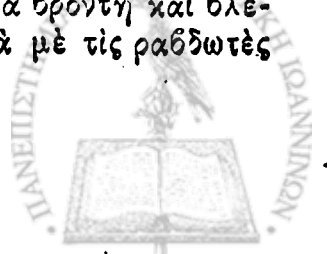
Φοροῦσε μονάχα ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ τὸ σακκάκι του, μιὰ χοντρὴ κοντόκαππα ἀπὸ πετσοὶ τράγου κ' εἶχε στὴν ἄλλη πλάτη ριγμένη μιὰ παλιὰ σκουριασμένη καραμπίνα μὲ μακρὰ κἀννη ποῦ ἀντιχτύπησε στὸ κατώφλι κι' ἔσκυψε νὰ τὴν ἀνασηκώσει.

Στὴ σιγμὴ στάθηκε κ' ἔπαιξε ὀλόγουρα τὰ σπιθόβολα μάτια του.

—Ποῖός τ' ὄχαμε;

—Ὁ Χαρίσης τὸν βρῆκε δίπλα στὸ ποτάμι πνιγμένον στὰ αἵματα, εἶπε ἡ Τζέλκα.

—Κοιμόμουνα στὶς γερακσφωλιές, ξανάπε φοβισμένα κ' ἐκεῖνος ὅταν ἄκουσα μέσα μου τὴ μυστικὴ φωνή. Νά, πὼς κάνει ἡ φουρτουνιασμένη θάλασσα κι' ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς παφλασμοὺς ἀκούγεται ἕνας πνιγμένος ποῦ παρακαλεῖ. Σὰν μῆνυμα ἄλλου κόσμου, ὄχι ἄλλου κόσμου, σὰ μῆνυμα ἀπ' τὴν ἄλλην ὄχτη τοῦ ποταμοῦ ποῦ δὲν ἔχει καμμιὰ γέφυρα. Ἐυπνῶ σὲ μιὰ βροντὴ καὶ βλέπω τὰ καινούργια πουλιὰ μὲ τὶς ραβδωτὲς



φτεροῦγες πάνω ἀπὸ τὸ κορμί του.

Ὁ Φραγγιάς ἀγρίεψε.

— Πάψε πιά. Μᾶς παρασκότισες, μωρο-
παρμένε.

Κ' ὕστερα χαμηλὰ καὶ βαρειά:

— Κάποιος κεραυνὸς μπορεῖ νὰ τὸν χτύ-
πησε. Κ' ἔπειτα καιρὸς του πιά, λέγω, πα-
ραγέρασε καὶ θάθελε ντάντεμα σὰν παιδί.

Ἡ Τζέλκα γύρισε ἀπότομα καὶ τοὺς
κεραύνωσε μὲ τὸ βλέμμα της.

— Ποιὸς τὸν σκότωσε; Ὅλη τὴ νύχτα
ἔκοθε ξύλα στὰ βορεινὰ ρουμάνια καὶ κατέ-
θηκε σήμερα νὰ τὰ καρτερέσει στὸ ποτάμι
μὲ τὰ χίλια γυρίσματα.

Ὁ Βεργῆς ἀντιμίλησε πρῶτος.

— Ὅργωνα ἀπ' τὰ ξημερώματα στὰ κά-
τω χῶματα. Ἐλεγα κι' ἔλας νὰ τὸν ρωτή-
σω, ἂν ἤθελε νὰ ξερογγιάσω ἕνα στρέμμα
παραπάνω γῆς, καθὼς τὴν ἔβλεπα τροφαντὴ
καὶ ἀδούλευτη.

Ἡ Τζέλκα, σὰ νὰ μὴν ἄκουσε τίποτα,
τὸν γύμνωσε ξαφνικὰ καὶ τὸν ἔδειχνε.

Ἐλεγε.

— Ἐτούτη ἢ λαβωματιά στὴ μασκάλη
εἶναι ἀπ' τὸ τσακάλι τὴν πρώτη νύχτα ποὺ
μπήκαμε κουρασμένοι στὴ σπηλιά. Ἡ ἄλλη
στὸ γόνα εἶναι ἀπ' τοὺς κάπρους, θὰ τὸ θυ-
μᾶστε κ' οἱ ἴδιοι. Μὰ τούτη ἢ τελευταία
στὸ στήθος ποιὸς ξέρει ποιὸς τὴ φύτρεψε;

Ὁ Φραγγιάς ἤρθε ἢ σειρὰ κ' ἐκείνου
ν' ἀποκριθεῖ.

— Τὸ ξέρεις καλά, εἶπε, πὼς ἔλη τὴ
μέρα κυνηγοῦσα στὰ ψηλῶματα. Δὲν εἶχα
καμμιά δουλειὰ σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη.

Κι' ὁ Χαρίσης αὐθόρμητα.

— Ποτέ μου δὲ σκότωσα. Γιατί νὰ τὸ
κάνω τώρα στὸν πατέρα. Κ' ὕστερα πὼς
μᾶς παραστάθηκε πάντα! Θυμᾶμαι μονάχα
τ' ἄγρια ἄλογα καὶ τὰ βουβάλια ποὺ ἡμέ-
ρωνε.

Ὁ Βεργῆς πῆρε θάρρος.

— Καὶ τὴ γῆ, τὴ γῆ ποὺ ξεχέρωσε.
Μὲ τ' ἀγριόβατα καὶ τὰ σκίνα πάλεψε καὶ
τὴ νίκησε.

— Στὶς δύσκολες μέρες χτύπησε τὴν πέ-
τρα καὶ φύτρωσε ἢ φλέδα τοῦ νεροῦ.

— Στὶς δύσκολες νύχτες βγήκε καὶ ἤσού-
χασε τὰ τσακάλια γύρω στὴν καλύβα.

Ὁ Φραγγιάς, ποὺ ἔλη τὴν ὥρα δὲν μι-
λοῦσε, σηκώθηκε τότε καὶ βγήκε. Τὸ σκο-

τάδι εἶχε πυκνώσει καὶ πέρα στὶς πρώτες
συστάδες τῶν δέντρων ἕνας ἄγνωστος τρό-
μος κατοικοῦσε. Τ' ἀκρόκλινα ψηλά, τὰ
σάλευε ἕνας δυτικὸς ἄνεμος κι' ἀπὸ ὥρα
σ' ὥρα ἢ μιὰ φωνὴ πλήθαινε τὴν ἄλλη
μέσα στὸ δάσος. Μιὰ κουκουβάγια, κρυμ-
μένη μὲς στὸ σιτάρι, τινάχτηκε, τὸ σιτάρι,
ποὺ ἔλη τὴ μέρα ἔλιωνε σὲ μιὰ πρασινωπὴ
ἀντηλιά τώρα λυγοῦσε τὴν πλάτη του μὲ
μιὰ ἀπόχρωση σάμπως σκουρογάλανη.

Ὅταν γύρισε καὶ ξάπλωσε δίπλα στὴν
πόρτα μὲ τὰ πόδια ριγμένα στὸ κατώφλι
τοὺς βρῆκε ἰὰ λογοπιάνονται. Ἡ Τζέλκα
εἶχε σωριαστεῖ πὶδὸ πάνω δίπλα στὸ κερί
ποὺ ἔλιωνε καρτερικὰ κι' ἀδιάκοπα μὲ πί-
σω της τὴν ἀντιφεγγιά. Τὸ ἀνάστημά της
λίγνευε, μακρὺ μὲς στὴ νεκρικὴ σιγαλιά
ποὺ ἀπλώθηκε καὶ κάτω ἀπὸ τὴ μαύρη
μαντήλα ἢ ὄψη της φάνταζε κλειδωμένη
κι' ἀτίθασση. Κοίταξε μιὰ τὴν πόρτα καὶ
μιὰ τὸν περιστεριῶνα καὶ πῆρε νὰ σκέ-
φτεται.

Τοὺς γέννησε μ' αὐτὸν τὸν νεκρὸν τώρα
ἄντρα βαθειὰ σὲ μιὰ χαράδρα. Ἐφτά μέ-
ρες ἢ φτέρνα τοὺς μάτωνε, τὸ χέρι τοὺς
ἄνοιγε ὄλημερις πέρασμα, τὸ κορμί τοὺς
φίλιωσε μὲ τὰ στοιχεῖα καὶ τ' ἀγρίμια,
σκόρπισε ἢ ντυμασιὰ τοὺς σ' ἔλα τ' ἀγριό-
βατα καὶ μιὰ φλούδα δέντρου σκέπαζε
τὴ γύμνια τοῦ. Ἐκεῖνος τὴν ἔσερνε κα-
τόπι στὴν ἀγκαλιά του σφιχτὰ κι' ἄγρια.

Τὴν τελευταία νύχτα τὴν κραυγὴ της
τὴν ἐπνίξε ὁ δυνατὸς βοριὰς ποὺ ἔφερε
ἀπέναντι τὰ οὐρλιαχτὰ τοῦ δάσους ἀνάκατα
μὲ τοὺς ξεκορμισμένους ἀνεμόδαρτους
κλώιους.

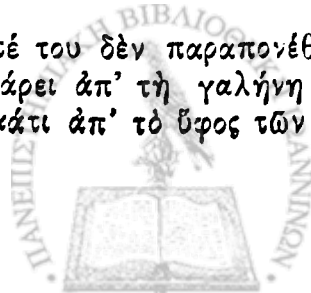
Ἡ Τζέλκα ἔμοιαζε πάντα της μὲ τὴ
θάλασσα τὴ σκοτεινὴ καὶ δόγνωμη κ' εἶ-
πε τότε.

— Δὲν εἶναι νάκανα κ' ἕνα κορίτσι
Ἐνα κορίτσι ποὺ νάχει στὰ μάτια καὶ στὶ
μαλλιά της τὰ κύματα.

Κι' ἀργότερα συχνὰ ἔλεγε.

— Δὲν εἶναι νάκανα ἕναν, ἕναν μονάχο
ποὺ νὰ τοὺς μοιάζει καὶ νὰ τοὺς κουβαλε
μαζὺ σ' ἕνα κορμί, ἀλλιῶς νὰ στέρευ
καλλίτερα.

Ἐκεῖνος ποτέ του δὲν παραπονήθηκ.
Ἐκεῖνος εἶχε πάρει ἀπ' τὴ γαλήνη τῶ
κοιλιάδων, εἶχε κάτι ἀπ' τὸ ὕψος τῶν βο



νων που κρέμονται αγέρωχα άπάνω απ' τις κοιλάδες και τις θάλασσες.

Κι' ο τρίτος αυτός άργησε νάρθει, γεννήθηκε τότε με' την πρώτη σπορά.

Το κερι πέταξε μιá φλόγα και φώτισε ξανά μπροστά τους το γέροντα με' τή νεκρή γενειάδα που φάνταζε κίτρινη.

Έξω άκούστηκε ένα πλατάγισμα κ' ένα γεράκι ζυγιάστηκε λίγην ώρα ψηλά στην πόρτα κι' ύστερα κούρνιασε βαθιά σ' ένα κούφωμα.

Ο Φραγγιάς ειπε.

—Φυσά δυτικός αγέρας. "Οτι χρειάζεται για τ' αγριογούρουνα. Θα κατέβω με' τα ξημερώματα που άραδιάζονται για πότισμα, μήπως και τα προφτάσω στη Λυκόσκαλα.

Η Τζέλκα τον έκοψε.

—Με' τα ξημερώματα πρέπει να τον θάψουμε. Πρέπει να θρούμε καμμιá καλή μεριά. Κάτι που να τον άρεζε κ' εκείνου κ' έμας που τον ποθούσαμε. Κι' έπειτα κατεβήτε μιá μέρα να πάρετε καμμιá γυναικα από τή χώρα, καιρός να πληθύνει ή φαμελιά.

Κι' ύστερα από μιá μικρή παύση.

—Τι λέτε για μπροστά στην αυλή;

Ο Χαρλής ειπε.

—Στον καταρράχτη. Καλλίτερα να τον δάλουμε στον καταρράχτη που σκοτώθηκε. Ώρες—ώρες σκέφτομαι πώς τα πουλιά με' τις ραβδωτές φτερούγες μπορεί να'ναι κι' οι ψυχές των πεθαμένων. Δεν ξέρετε πώς λάμναν άπάνω του έτοιμες ν' άρπάξουν τή δική του. Τον πατέρα πολύ θα τον ευφραине να ξέρει πώς κοιμάται δίπλα στους προγόνους του.

Ο Βεργής δεν συμφωνούσε.

—Ο άχειρώνας είναι έτοιμος, τί σκέφτεστε! Καμμιá ανάγκη δεν τον έχουμε τώρα γρήγορα, κι' ούτε πάλι να πεις ήρθε ο καιρός να στοιβάξουμε μέσα τή σοδειά. Μικρός τόπος μ'ά μπορεί ν' άγναντεύει σαν από σκοπιά όλα τα δάση και τα χωράφια του.

Η Τζέλκα ειχε πάρει τώρα τήν άπόφασή.

—Έδω μπροστά είναι καλλίτερα, ειπε.

Είναι σα να μας βλέπει και να τον βλέπουμε. Σα να μας γνοιάζεται.

Τήν ώρα κείνη μεγάλος θόρυβος άκούστηκε στην αυλή κι' ανάμεσα στα γαυγίσματα των σκυλιών μιá ξαδυνατισμένη φωνή έμμοιαζε σα να χαροπάλευε.

—Άφεντικά.

Κανένας δεν το πρόσεξε. Ο Βεργής ειλεγε και ξανάλεγε.

—Τι σού'ναι ο άνθρωπος! Έχτες ακόμα μαζί πολεμούσαμε να πλέξουμε τον άχειρώνα. Έβλεπα κι' όλας τα χέρια του, εκείνα τ' άκούραστα χέρια να καταπιάνονται σβέλτα στη δουλειά, να πάρει τέλος ή σκεπή. Λές και να μας ζόριζε καμμιá μεγάλη βία. Νά, τώρα που ο άνθρωπος ρήμαξε κι' ο άχειρώνας θα ζή και θα βασιλεύει ποιός ξέρει πόσα χρόνια κάτω στο καπνοτόπι. Και να πεις διάβολε, πώς μας χρειάζεται σε τίποτα!

Ο θόρυβος έξω δυνάμωσε, άκούστηκε τώρα κοντά μιá θαριά, περπατηξιά κ' ένα κεφάλι πρόβαλε μες στο σκοτάδι.

—Έ, άφεντικά. Να μην έχετε τάχα κανένα μέρος να μείνω γι' άπόψε, κανένα μέρος έτσι ν' άπλώσω για προσώρας το κορμί. Σίγουρα δεν τόχω κατά νου μου να σας φορτωθώ, μόλις φωτίσει θα σηκωθώ να ξαναπάρω τους δρόμους. Μά τι βλέπω, κάποιος άναπαύτηκε στη φαμελιά σας, άς είναι μακαρισμένος, καλοί μου άρχοντες.

Ο Χαρλής ειπε.

—Είναι πατέρας μας. Πέθανε τήν ώρα τής καταιγίδας κι' ο άδερφός μου που ξέρει από τέτοια λέγει πώς σίγουρα κάποιος κεραυνός θα τον χτύπησε.

Ο άλλος ξανάπε.

—Άς είναι μακαρισμένος.

Η Τζέλκα κοίταξε προσεχτικά τον ξένον, ειλε τή μεσόκοπη φάτσα με' τους τετράγωνους ώμους και πίσω μιá κόκκινη φοράδα φορτωμένη έτσι που σχημάτιζε άπάνω της μιá καμηλίσια καμπούρα και κούνησε δύσπιστα το κεφάλι της.

—Καλή δουλειά τώρα κι' αυτή με' περάτες. "Οχι, δε' μπορούσε να βάλει στο σπίτι της τον πρώτον που τής έλκχε χωρίς να ξέρει τή ρίζα του και τί δουλεύει ή καρδιά του. Έ, διάβολε.

Ο ξένος ειπε.

—Με' λένε Σταυροπατή. Κατεβαίνω απ' τήν Τσαμουριά. Νυχτώθηκα σ' έτούτα τα



δάση, τὸ λοιπὸν δὲν ἔχω κατὰ νοῦ μου κακὰ πράματα, ὦ μὴν ἀδικοβάζει ἡ ἀφεντιά σας. Δουλειὰ γυρεύω καὶ πῆρα τὰ τρι-στρατα.

Ὁ Φραγγιάς, πού ὄλη τὴν ὥρα δὲν ἔπαιρνε τὰ μάτια ἀπὸ πάνω του, πῆρε ἓνα δαδί καὶ προχώρησε.

Ὁ ξένος μπῆκε στὴ μέση.

—Μή, παρακαλῶ. Δὲν ἔχω τίποτα. Εἶναι ἡ μοναδικὴ χαρὰ πού μ' ἀπόμεινε, δὲν τὴν ἀλλάζω μ' ὄλη τὴν πλάση. Ἀφέντη, γιατί θέλεις νὰ πληγώσεις τὴν καρδιά ἐνοῦ φτωχοῦ στρατηλάτη πού δὲν σὰς ἔβλαψε σὲ τίποτα.

Ὁ Φραγγιάς τὸν ἔσπρωξε κι' ἀκούστηκε νὰ σωριάζεται κατὰχαμα.

—Σὰς ξέρω τί μοῦτρα εἶστε τοῦ λόγου σας, καὶ δὲ μὲ γελᾶ τόσο ἡ ἀγιοσύνη σας. Ποιὸς ξέρει τί κλεψίμια μοῦ κουβαλᾶς ἐδῶ πάνω.

Καὶ τράβηξε μονομιᾶς τὴν τρύπια κουβέρτα πού σκέπαζε τὴν πλάτη τοῦ ζωντανοῦ.

Στὴ στιγμή πισωπλάτισε κ' ἔφερε τὴν παλάμη στὰ ματόκλαδα.

—Μπά, διάβολε.

Ὁ Χαρίσης ἀναστήκωσε τὸ κεφάλι κι' ἐλόκληρος σὰ νὰ φωτίστηκε θαμπωτικά. Ὁ Βεργῆς δὲ σάλειψε, μονάχα ἀνοίξε πιὸ πολὺ κ' ἐκεῖνος τίς γκριζες κόρες του.

Μιά μικροκάμωτη κορσινὰ ξύπνησε ἀπότομα καὶ κοίταζε σαστισμένη τὴ σύναξη. Γυρτῆ κι' ἀνακαθισμένη πρὸς τὰ πίσω μὲ τὸ στῆθος τῆς ἀπάνω πού ἔδενε, καὶ τ' ἀδύνατα ξυπόλυτα δάχτυλα θάλθηκε νὰ κρύψει τὴν μελαχροινὴ θωριά τῆς μέσ' στὴ μασχάλη τῆς. Τὸ φῶς τὴν τύφλωνε καὶ μιὰ πλεξούδα πού γλύστρησε μπροστὰ τῆς παιγνίδισε σὰν τὰ μαλλιά τοῦ καλαμποκιοῦ. Ἡ φοράδα ἔσκυψε καὶ τῆς ἔγλυψε τὰ γόνατα. Γιὰ κάμψοσην ὥρα κανένας δὲν ἔλεγε τίποτα. Ὁ Φραγγιάς τέλος ἔκοψε πρῶτος τὴ σιγαλιά μ' ἐκεῖνα τὰ νευρικά γέλοια του.

—Χῶ, χῶ, χῶ!

Κρατοῦσε τὴν κοιλιὰ μὲ τὰ τριχωτὰ χέρια του, ἡ σγουρὴ γενειάδα του ἀνεβοκατέβηκε κωμικὰ καὶ δὲ σταμάτησε παρὰ μονάχα σὰν σωριάστηκε πάλι βαρὺς στὰ σκαλοπάτια.

—Γιὰ δὲς ἐδῶ. Γιὰ δὲς ἓνα σύχαμα, πού μεγαλοπιάνεται. Πού τῶδες τὸ μπασταρδέλι, μωρὲ μπεχλιβάνη;

Πῆρε τὴν καραμπίνα στὴν ἀγκαλιά του καὶ τυλίχτηκε ὡς ἀπάνω μὲ μιὰ προβιά βουβαλιοῦ. Σὲ λίγην ὥραν κι' ὄλας ροχάλιζε. Τὸ σκυλομάνι σιγὰ—σιγὰ μαζεύτηκε γύρω του, γλείφτηκε στὰ πόδια του, διπλώθηκε σωρὸς κ' ἔγρουζε μὲ ἠδονή.

Ἐνα βόδι λύγισε καὶ ξάπλωσε τὴν κοιλιὰ του κατὰχαμα κι' ἄρχισε νὰ χουχουλίζει βαριά.

Ὁ Χαρίσης κάτω ἀπ' τὸν περιστεριώνα ἴδιος περισσότερο, ἔχωσε τὸ κεφάλι στὴ μασχάλη του κι' ἀποκοιμήθηκε.

Ὁ δαίμονας ἐκεῖνος μονάχα ἀγρυπνοῦσε ψηλά' στὸ μᾶκρος τῆς σπιτοκαλύδας μὲ τὰ σθησμένα μάτια του.

Ὁ ξένος γιὰ τελευταία φορὰ κλαύτηκε.

—Τὸν Καλαμὰ εἶδα κ' ἔπαθα νὰ τὸν περάσω ὡς τὸ στῆθος μέσα μ' ἐτούτη στὴν τραχηλιά μου. Εἶναι κόρη μου. Φύγαμε τὴν πανούκλα καὶ πῆραμε τὴν ἔρημιὰ. Τὴ μάνα τῆς δὲν εἶναι μιὰ ἑβδομάδα, πού τὴν ἔθαψα σὲ μιὰ ρεμματιά. Γυρεύουμε δουλειά! Θὰ μπορούσα χίλια πράματα νὰ σὰς κάνω, δὲ λέγεται τὸ τί μπορούσα νὰ σὰς δουλέψω ἂν μὲ χρειάζεστε.

Ὁ Βεργῆς δὲν ἔφευγε ὁ νοῦς του ἀπὸ τὸν ἀχειριώνα. Ἡ Τζέλικα γύρισε καὶ τὸν κοίταξε. Ἡ ἀγαθὴ ματιὰ τῆς ἔγνεψε.

—Ναί.

Σηκώθηκε καὶ τράβηξε γιὰ τὴν πόρτα. Σὰν ἔφτασε μπροστὰ του στάθηκε.

Τὸ δάσος γύρω σάλεινε καὶ βογγοῦσε μὲ χίλιους ἤχους κ' ὑπόκωφα τριξίματα. Εἶπε.

—Πᾶμε νὰ σοῦ δείξω τὸ μέρος.



ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΒΟΥΝΑ

Κουρέψανε σάν πρόβατα
 τὰ βόρεια μας ἐδάφη.
 Ἡ γίδα κλαίει μιὰ τέτοια ἐρμιὰ
 καθὼς λυγίζει τὸ λαιμό.
 Ἡ πάχνη μοιάζει μὲ πανὶ τῆς χήρας
 πρώτη ἐβδομάδα τοῦ θανάτου.
 Ἦλιος; Δὲν ἔχει λάμψη ὁ ἥλιος
 στὶς προδωμένες μύτες:
 εἶναι μιὰ κρύα ματιὰ
 πὺ σοῦ θυμίζει ἀνακριτή.

Κι' ὅμως ἡ γῆ παραδοκεῖ
 σάν τὸ ἔτοιμο βλαστάρι:
 τὸν ἐθνικό της μῦθο γαλουχεῖ
 μὲ ὑστερημα ζωῆς.
 Δὲ θάβουνε τὰ ἐρείπια τὸ ἦθος.
 Τῆ δόξα δὲν παιδεύει ἡ ἀχαριστία.
 Στὰ βόρειά μας ἐδάφη,
 τὰ προδωμένα, σπαρταροῦν
 οἱ μνήμες καὶ στεναίνουν
 σ' ἓνα μικρόκοσμο ἀνεμώνας
 μὲ μιὰ χρυσούλα ἀναπνοή:
 «Ἑλλάδα, Ἑλλάδα . . .».

Ο ΘΡΗΝΟΣ ΤΩΝ ΧΑΜΕΝΩΝ ΠΑΤΡΙΔΩΝ

Ρόδο κρατάει ὁ σκλάβος καὶ μυρίζει
 τὴ μαδημένη του ψυχὴ.
 Φορεῖ τῆς ἐξορίας του τὸ δισάκι
 —ἂν καὶ τοὺς τόπους κατοικεῖ—
 κι' ἔχει προσφάγι μέσα τὰ χειρόγραφα
 καὶ μιὰ γαλάζια μνήμη:
 ἐδῶ ἔναι οἱ αὐτοκράτορες καὶ τὸ ἦθος
 βυζαντινοῦ Χριστοῦ.

Χαμένες πατρίδες νὰ τις κλαῖς.
 Κι' ἂν τις γυρίζει ὁ πόθος εἶναι
 βύσινη μαχαιριά.
 Θὰ μένει ἡ ἰδέα μὲ τὸ στεφάνι
 γιὰ ἓνα ξανθόμαλλο Θεό.
 Μὰ ἔναι σκληρὸς ὁ Χρόνος πὺ μαυρίζει
 τ' ἄσπρα τριαντάφυλλα, σκληρὸς.

Τοὺς εὐσεβεῖς μας πόθους,
 σ' ἓνα δισάκι ἐξόριστου,
 μ' ἓνα σωρὸ χειρόγραφα γαλάζια
 στὶς ἀποθῆκες τῆς φυλῆς:
 εἶναι κι' αὐτὸ ἓνα μπόλι
 μαγιάτικης ἀντρείας στὴν ἄσπρη
 ἡλίσια κεφαλὴ μας, τὴν Ἀθῆνα.



ΤΟ ΠΟΛΙΟΡΚΗΜΕΝΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΝΗΣΙ

Στὸν ὕψηλὸ τῆς νύχτας τράχηλον εὐῶδες
τὸ γιασεμί μιᾶ τὴν παρουσία του.
Ψημένος ὅμως ὁ λαὸς χοχλάζει
σὲ κύπελο μιᾶ πράσινη χολή.

Βοῆξαν θηλιὰ νὰ πνίξουνε τ' ἄρνι
σὲ μιὰν ἀπέλπιδη χειρονομία.
Στὸ χέρι τῆς ἀναίδειας ἀκουμπάει
τ' ἀπελπισμένο θάρρος κάθε ἀδικητῆ.

Κι' ὅμως μιὰ πέτρα κρέμεται στὸ μάτι
τοῦ κάθε ἀνθρώπου, ποὺ κρατᾶ
ἓνα ζεστὸ ἴδρωτα ἀπ' τὴ μέρα:

«Θὰ οἰκονομήσουμε Θεὸ στὸ στήθος
καὶ φιλικὰ θὰ δοῦμε τὴν αὐγή.
Τὴ λευτεριά μας ἔτσι γαλουχοῦμε».

ΓΙΟΡΤΑΣΤΙΚΟ ΣΤΗ ΛΕΥΤΕΡΩΜΕΝΗ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟ

Ἐφηβοὶ ἀρχαῖοι, ὦ δώδεκά μου ἐδάφη
λόγοι τοῦ Πίνδαρου σπαρμένοι πέρα
σ' ἓνα κατάφωτο σὰ δόξα ἀγέρα,
κομματιαστό μου Ἑλληνικὸ χρυσάφι,
τὴ λευτεριά σας χαίρεται τὸ μάτι
τὴν κορυφαία ἰδέα τὴν πανωραία.
Πόσο κερδίζει μιὰ γραμμένη θέα
σὰν ἔχει τὴν ψυχὴ μὲ ἰδέες γεμάτη!

Γιορτάστε μὲ τὴ γαλανὴ μαγεία—
στάλες αἱμά του Ἑλληνικὲς— τὴ μνήμη.
Οἱ κορυφαῖες στιγμὲς χρυσὸς κι' ἀσήμι
πλουμίζουνε τὴν ἐθνικὴ πορεία.
Εἶν' ἀρετὴ μιὰ τέτια μνήμη, ἰσάξια
μὲ τὸ στεφάνι σ' ἀθηναῖο κεφάλι.
Τὸ στήθος μὲς τὴ μέθη του σὰν πάλλει
μπολιάζεται μὲ ἰδέες καινούριες ἄξια.

Χορὸς κι' ἂν γράφει τὰ εὐκοσμὰ σας μέλη,
ἦχος ἂν βάφει τὴ χρυσῆ σας γλῶσσα,
τὸ μάτι σας ἂν λάμπει μὲς τὰ τόσα
τῆς θέας χρυσάφια σὰν καινούρια μέλη,
στὴ δίκαιη σας λαχτάρα ἄς μὴ ξεχάσει
τὸ φιλικὸς σας στήθος πὼς ἡ ἀντρεία,
Ἑλληνικὴ ἀρετὴ, γιὰ μιὰ ἱστορία
ξανακαλεῖται στὴ γαλάζια πλάση.

Ἄμποτε σὲ μελλούμενη γιορτὴ σας,
μὲ μιὰ φλογέρα λεύττερη, νὰ ψάλλω,
ποιητῆς Κυπραῖος, χρυσόφτερο ὕμνο κι' ἄλλο
στὴ δωδεκάνηση λαμπρὴ ἀρετὴ σας.

Κύπρος Χρυσάνθης





ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

«Ἀνδρῶν ἐπιφανῶν πᾶσα γῆ τάφος» εἶχε διακηρύξει ὁ μέγας πολιτικός καὶ στοχαστὴς τῶν Ἀρχαίων Ἀθηνῶν. Ἀλλὰ θὰ μπορούσε νὰ εἰπωθῆ ἄκόμα, ὅτι «ἀνδρῶν ἐπιφανῶν καθ' ἡμέραν μνημόσυνον γίνεται», γιατί ἡ φήμη τους δὲν λησμονιέται ἀπὸ τὴ μνήμη τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἀποτελεῖ παράδειγμα τὸ ἔργο τους, πὺ ἀφῆσαν, καὶ γιὰ τοὺς μικροὺς καὶ γιὰ τοὺς μεγάλους. Τοῦτο ἰδιαίτερα ἰσχύει γιὰ τὸ Σολωμό, τὸν ποιητὴ τοῦ ἐθνικοῦ μας ὕμνου, πὺ δὲν πρόκειται νὰ λησμονηθῆ ποτέ, ἐφ' ὅσον θὰ πάλλουν ἑλληνικὲς καρδιὲς καὶ θὰ μελετοῦν τὴν ἀξία τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας ἑλληνικὲς συνειδήσεις. Κι' ἂν ὁ μέγας πολιτικός εὗρισκε δύσκολο νὰ ἐξυμνήσῃ τὴν ἀνδρεία τῶν γενναίων πολεμιστῶν, πὺ ἔπασαν γιὰ τὴν πατρίδα, καὶ κατέφευγε στὸ ἐγκώμιο τῆς πόλεως, γιὰ ν' ἀποφύγῃ τὸν δυσκολώτατον, ὅπως ἔλεγε, ἄθλο, πῶς θὰ πλησιάσῃ ὁ δικός μας ἔπαινος τὴν ἀξία τοῦ ποιητοῦ τῶν Ἐλεύθερων Πολιορκημένων, τοῦ Πόρφυρα, τοῦ Κρητικοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἀριστουργημάτων; Καὶ δὲν θὰ ὑπάρχῃ κίνδυνος νὰ κατεβάσωμε τὸν ποιητὴ ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ ποιητικοῦ του μεγαλείου στοὺς γηλόφους τῶν πεζῶν μας ἐγκωμίων; Γιατὶ τὸ πραγματικὸ ἐγκώμιο ἑνὸς μεγάλου ἀνδρὸς εἶναι ἄθλος, γιὰ τὸν ὁποῖον ἡμεῖς κρίνομε τὸν ἑαυτό μας ἀνεπαρκῆ.

Ἀλλ' ὁ ποιητὴς, πὺ ἀπέφευγε τὶς τιμητικὲς διακρίσεις καὶ τὴν πολλὴ κοσμικότητα, θὰ προτιμοῦσε καλύτερα ἀπ' ὅλ' αὐτὰ νὰ σκύψωμε μὲ ἀγάπη στὸ ἔργο του καὶ νὰ πλησιάσωμε στὴ σκέψη του. Αὐτὸ θὰ ἦταν ἀσφαλῶς γι' αὐτὸν τὸ καλύτερο ἐγκώμιο.

* * *

Τὸ ἀρχοντόπουλο τῆς Ζακύνθου, ὁ κόμισ, σὰ μέγλωσε, Διονύσιος Σολωμός, πὺ εἶχε χάσει τὸν πατέρα του σὲ ἡλικία ἐννέα ἐτῶν κι' ἕνα χρόνο ἀργότερα, τὸ 1808, μετέβαινε στὴν Ἰταλία μὲ τὴ συνοδεία παιδαγωγοῦ γιὰ πλατύτερες σπουδὲς—ὁ νέος πὺ μελέτησε βαθειὰ τὴ Λατινικὴ καὶ Ἰταλικὴ φιλολογία καὶ ἦρθε σὲ ἐπαφὴ μὲ τοὺς κορυφαίους Ἰταλοὺς λογίους τῆς ἐποχῆς του, ἐνῶ τυπικὰ σπούδαζε νομικά, ὁ νέος αὐτὸς τὸ 1818 σὲ ἡλικία 20 ἐτῶν βρέθηκε λάλι στὴ Ζάκυνθο. Ἦταν προικισμένος μὲ γερὴ φιλολογικὴ καὶ θρησκευτικὴ μόρφωση καὶ ἦταν ποτισμένος ἀπὸ τὰ φιλελεύθερα κηρύγματα τῆς ἐποχῆς του. Χαρακτῆρας εὐερέθιστος καὶ ζηλωτῆς τῆς μοναξιάς, ἀλλὰ πρὸ πάντων ψυχὴ εὐαίσθητη καὶ τρυφερὴ πὺ λάτρευε τὴν ποίηση, εἶχε ἐκπλήξῃ τοὺς δασκάλους του στὴν Ἰταλία γιὰ τὸ ποιητικὸ του ὕψος καὶ τὴν ἴδια ἐκπληξὴ προκαλοῦσε καὶ στοὺς ὀλίγους ἐκλεκτοὺς, πὺ εἶχε συντροφιά του στὴ Ζάκυνθο. Τρεῖς χρόνια ἀργότερα ἐπρόκειτο νὰ κηρυχθῆ ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάσταση. Ἄλλοι λέγουν ὅτι μὴθῆκε στὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία κι' ἄλλοι ἰσχυρίζονται, ὅτι οἱ Φιλικοὶ δύσκολα θὰ ἐμπιστεύονταν τὰ μυστικά τους σ' ἕναν νέον μὲ αὐθόρμητα ξεσπάσματα εἰλικρινοῦς ἐνθουσιασμοῦ. Ὅπως κι' ἂν ἔχῃ τὸ ζήτημα, ὁ Διον. Σολωμὸς ἔγραφε τότε ποιήματα καὶ στὰ Ἰταλικά καὶ στὰ Ἑλληνικά. Τὴν Ἰταλικὴν ἤξαιρε πολὺ καλά, ἐνῶ τὴ νέα Ἑλληνικὴ κατ' οὐσίαν τότε προσπαθοῦσε φιλολογικὰ νὰ τὴν γνωρίσῃ. Ὑπῆρχε φόβος νὰ χαθῆ γιὰ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα.



Λέγουν ότι ο Σπυρ. Τρικούπης, πού ἔμεινε λίγον καιρὸ στὴ Ζάκυνθο, καλεσμένος τὸ 1822 ἀπὸ τὸ λόρδο Γκύλφορντ, τὸν ἔπεισε νὰ γίνῃ ὁ γενάρχης τῆς νέας Ἑλληνικῆς φιλολογίας. Δὲν πιστεύουμε ὅτι τὰ λόγια τῶν ἀνθρώπων ἔχουν τόση πειθῶ, ἂν ἐκεῖνος πού τὰ ἀκούει δὲν εἶναι προετοιμασμένος νὰ δεχθῆ τὸ νόημά τους. Ἐκεῖνο πού ἔπεισε τὸ Σολωμὸ ἦταν ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση. Αὐτὴ ἀναστάτωσε συνειδήσεις, ξίπνησε ἐνθουσιασμοὺς καὶ τίναξε στὸν ἄερα τὰ σκοτεινὰ σχέδια τῆς μυστικῆς Εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας. Ἡ τρυφερὴ ψυχὴ τοῦ Σολωμοῦ, ἡ διστακτικὴ ἀπέναντι τῶν ἀνθρώπων, ἄκουσε σὰν ἀναστάσιμη κραυγὴ τὸ μῆνυμά της. Στὴν Ἑλληνικὴ ἐπανάσταση ὀφείλει ὁ ποιητὴς τὴν ὀριστικὴν στροφὴν τοῦ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσα καὶ τὴν πορεία, πού ἀκολούθησε σὰν ποιητῆς, γιατί ὁ κόσμος, ἀπὸ τὸν ὁποῖο δέχτηκε τὶς ἐμπνεύσεις του, ἦταν κυρίως ὁ κόσμος τοῦ 21. Ὁ Τρικούπης τὸν ἐβοήθησε πολὺ νὰ γνωρίσῃ καλύτερα καὶ τὴν ἀρχαία καὶ τὴν νέα Ἑλληνικὴν γλῶσσα καὶ αὐτὴ ἡ βοήθεια ἦταν ἀσφαλῶς ἀποφασιστικὴ.

Προτοῦ μιλήσωμε γιὰ τὸ ποιητικὸ τοῦ ἔργο πρέπει ν' ἀνοίξωμε μιὰ παρένθεση. Ὁ ποιητὴς μὲ τὴν τρυφερὴν καρδιά, πού τόσο ἐνθουσιάστηκε ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση, γιατί δὲν πῆγε νὰ πολεμήσῃ στὴν Ἑλλάδα; Ὅσοι ἐπέκριναν ἢ δικαιολόγησαν τὸ Σολωμὸ, θέλησαν νὰ ἐρμηνεύσουν τὸ πρῶμα θεωρητικὰ. Τὰ πραγματικὰ γεγονότα δίνουν τὴ σωστὴ ἐρμηνεία. Ἡ Ἀγγλικὴ διοίκηση τῆς Ἑπτανήσου εἶχε ἐκδώσει διαταγὴ νὰ δημεύεται ἡ περιουσία κάθε Ἑπτανησίου, πού θὰ πῆγαινε στὴν Ἑλλάδα. Ἄγνωστοι ἀπὸ τὰ χωριὰ ἢ ἀπλοὶ ἐπαγγελματίες πιθανὸν νὰ μὴ γίνονταν ἀντιληπτοὶ στὴν Ἀγγλικὴν διοίκηση. Ἀλλ' ἓνας κόμισ, πού γιὰ τὴν ποιητικὴν τοῦ ἰδιοφυΐα μιλοῦσε ὅλ' ἡ Ζάκυνθο, ἦταν ἀδύνατο νὰ μὴ γίνῃ ἀντιληπτὸς ἂν ἔφυγε ἢ ὄχι καὶ ποῦ πῆγε. Ὁ Σολωμὸς εἶχε περιουσία μεγάλη, πού ἦταν στὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἐπανάστασεως ἀμοίραστη μὲ τὴν περιουσία τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἄν μποροῦσε νὰ αὐτοκαταστραφῆ οἰκονομικὰ ὁ ἴδιος, ἐνοιωθε πῶς δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ καταστρέψῃ τὸν ἀδερφό του. Ἐπειτα καὶ στὴν Ἑλλάδα νὰ πῆγαινε δὲν ἐπρόκειτο νὰ πολεμήσῃ. Γιατὶ ἐνῶ ὁ Σολωμὸς ἦταν τελείως ἄμαθος ἀπὸ πόλεμο, ἦταν μορφωμένος καὶ πολὺ γλωσσος. Ἡ ἐπαναστατικὴ διοίκηση θὰ τὸν ἀποσποῦσε ἀμέσως σὲ κάποιον γραφεῖο νὰ μελανῶνῃ χαρτιά ἢ θὰ τὸν χρησιμοποιοῦσε ὡς διερμηνέα μὲ τοὺς ξένους. Ὅσοι λαβαίνουν μέρος σ' ἓναν πόλεμο δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκην ὅλοι στὴν πρώτη γραμμὴ. Ἀντὶ λοιπὸν νὰ θαφτῆ στὰ χαρτιά κάποιου γραφεῖου, προτίμησε νὰ χρησιμοποιοῦν κατὰ διαφορετικὸν τρόπο. Ἀφιέρωσε τὸ ποιητικὸ τοῦ ταλέντου στὴν ὑπόθεσιν τῆς πατρίδος καὶ προσέφερε πολὺ περισσότερες ὑπηρεσίες ἔτσι παρὰ ἂν κατέβαινε στὴν Ἑλλάδα καὶ ἴσως ἀπέθνησκε ἀπὸ κάποια ἐλονοσία σὰν τὸν Βύρωνα. Σ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους πρέπει νὰ προστεθῆ καὶ ἡ δύσκολη προσαρμογὴ του μὲ τὸν κόσμον, ἡ ἔλλειψη ἰσχυρῆς βούλησεως καὶ ἡ ἀγάπη τῆς μοναξιάς. Τὸ καριοφίλι δὲν θέλει οὔτε ἀδύνατα χέρια οὔτε ὄνειροπόλους. Θέλει ἀνθρώπους ἱκανοὺς νὰ παίζουν κάθε ὥρα καὶ στιγμὴ μὲ τὴ ζωὴ καὶ μὲ τὸ θάνατον, ἔτοιμοι νὰ σκοτώνουν καὶ νὰ σκοτωθοῦν. Τὸν πόλεμον τοῦ 21 δὲν τὸν κέρδισαν οἱ ἀγνοὶ ἰδεολόγοι πού παράτησαν τὰ σπουδαστήρια, ἀλλ' οἱ τραχεῖς πολεμιστῆς, οἱ θρεμμένοι στὸν ἄερα τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ λόγγου. Νὰ γιατί ὁ Σολωμὸς δὲν ἐπῆγε. Ὁ ἴδιος καταλάβαινε καλά ὅτι δὲν μποροῦσε νὰ πάη. Κάνοντας λόγο γιὰ τὸν ἀπαγορισμὸν τοῦ πατριάρχη ἀναφέρει σχετικὰ μὲ τὸ θέμα μας τὰ ἑξῆς:

ἢ κατὰρα πού εἶχε ἀφήσει
λίγο πρὶν νὰ ἀδικηθῆ
εἰς ὁποῖον δὲν πολεμήσῃ
καὶ ἢ μπορεῖ νὰ πολεμῆ.
(Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν στρ. 137)

Γέννημα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ αὐτοῦ εἶναι ὁ «Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν»



γραμμένος μέσα σὲ λίγες ἐβδομάδες τὸν Μάη τοῦ 1823, πὺ οἱ πρῶτες στροφές του ἀναγνωρίσθηκαν μὲ βασιλικὸ διάταγμα τὸ 1864 ὡς ἐθνικὸς ὕμνος.

Ἐνας ἐθνικὸς ὕμνος ἀνήκει στὴν κατηγορία τῶν ποιημάτων ἐκείνων πὺ λέγονται ἐμβατήρια. Εἶναι στίχοι ἐνθουσιαστικοί, παρορμητικοί γιὰ τὴ μάχη. Τέτοιο ποίημα εἶναι ὁ θούριος τοῦ Τυρταίου «ἄγετ', ὦ Σπάρται εὐάνδρω, δόρυ δ' εὐτόλμον ἀνσχεσθε μὴ φειδόμενοι τᾶς ζωᾶς». Ἐμβατήριο εἶναι ὁ Γερμανικὸς ἐθνικὸς ὕμνος «Ἡ Γερμανία ὑπεράνω ὄλων», ἡ Γαλλικὴ «Μασσαλιῶτις», ὁ Ἀγγλικός, ὁ Ἰταλικὸς καὶ λοιποὶ ἐθνικοὶ ὕμνοι. Τὰ ἐμβατήρια ἔχουν γοργὸ ρυθμὸ, ἠχηρὲς φράσεις πολλὰ ρήματα. Ἐπειδὴ προτρέπουν σὲ δράση, πρέπει νὰ ἔχουν πολλὰ ρήματα. Οἱ ἐθνικοὶ ὕμνοι πὺ ἀναφέραμε ἔχουν πολλὰ ρήματα καὶ οὐσιαστικά. Ἔτσι εἶναι γραμμένος καὶ ὁ «Ὑμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν» τοῦ Σολωμοῦ. Ὁ στίχος εἶναι κοντός, τὸ ὕφος ὀρμητικὸ καὶ ἐνθουσιαστικὸ μὲ πολλὰ ρήματα καὶ οὐσιαστικά:

Πῆγες εἰς τὸ Μεσολόγγι
τὴν ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ,
μέρα π' ἀνθίζαν οἱ λόγγοι
γιὰ τὸ τέκνο τοῦ Θεοῦ
(στρ. 88)

Τὰ ἄλλα μέρη τοῦ λόγου σχεδὸν λείπουν ἀπὸ τοὺς στίχους αὐτοῦς. Ὁ ποιητὴς ὅμως πρωτοτυπεῖ πολὺ σ' αὐτὸ τὸ μακρόπνοο ἐμβατήριο. Καὶ πρῶτα—πρῶτα δὲν ἀποτείνεται στοὺς ἀνθρώπους τοῦ πολέμου, ἀλλὰ στὴ θεὰ Ἐλευθερία, δηλ. στὴν Ἰδέα, πὺ κυριαρχεῖ στὶς συνειδήσεις τῶν ἀγωνιστῶν. Ἔτσι τὸ ἐμβατήριο ἀπὸ ποίημα παρορμητικὸ—ἐνθουσιαστικὸ γίνεται ὕμνος πρὸς μιὰ ἀνώτερη ἠθικὴ ἀξία.

Ἀργότερα, ὅταν ἐνεβάθυνε στὰ αἰσθητικὰ προβλήματα ὁ ποιητὴς, διετύπωσε τὴ γνώμη, ὅτι μέσα σ' ἓνα μακρόπνοο ποίημα πρέπει νὰ ὑπάρχη μιὰ δημοκρατία ἰδεῶν κι' ἀνάμεσά τους νὰ γίνεται ἀντιληπτὸς ὁ ἀόρατος μονάρχης, δηλ. μιὰ κεντρικὴ ἰδέα, πὺ θὰ τὴν ὑποδεικνύουν καὶ θὰ τὴν φανερώνουν, ὄχι χωρὶς προσπάθεια, τοῦ μελετητῆ, τὰ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα. Στὸν Ἐθνικὸ Ὑμνο ὁ ἀόρατος μονάρχης εἶναι πολὺ ὄρατός· δὲν καταβάλλεται κανένας κόπος ἀπὸ τὸν ἀκροατὴ ἢ ἀναγνώστη γιὰ νὰ τὸν γνωρίσῃ. Ἡ θεὰ Ἐλευθερία προσφωνεῖται ἀμέσως ἀπὸ τὸν ποιητὴ καὶ χαρακτηρίζεται πολεμικὴ καὶ τρομερὴ. Ἄν ἓνας ξένος μὲ κάποια εἰδικὴ μόρφωση, ἀλλὰ χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τίποτε γιὰ τὸ Σολωμὸ, διαβάσῃ τὸν ἐθνικὸ ὕμνο καὶ τίς αἰσθητικὲς ἀντιλήψεις τοῦ ποιητῆ, θ' ἀντιληφθῇ ἀμέσως, ὅτι ἡ σύνθεση τοῦ ὕμνου ἐγίνε πρὶν ἀπὸ τὴ διατύπωση τῶν γνωμῶν του. Θὰ ἀντιληφθῇ ὅμως ὁ ξένος αὐτὸς μελετητὴς, ὅτι ἀπὸ ἐνωρὶς ὁ Σολωμὸς εἶχε ὑποσυνείδητα ὑποψιασθῇ αὐτὸ πὺ ἀργότερα ἀπετέλεσε γι' αὐτὸν τὸ αἰσθητικὸ πιστεύω του. Ἄλλ' ὅπως κι' ἂν ἔχη τὸ ζήτημα, ἐδῶ πρόκειται γιὰ ἐμβατήριο καὶ δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχη χῶρος γιὰ ἀσάφεια, δὲν πρέπει νὰ μένη χρόνος γιὰ συλλογισμούς. Ὁ ποιητὴς ὄφειλε νὰ κόμῃ ὄρατό, τελειῶς ὄρατὸ τὸν ἄλλοῦ ἀόρατο μονάρχη.

Ἐπὶ ὑπάρχουν ὅμως κι' ἄλλα πράγματα πὺ ξεχωρίζουν τὸν ὕμνο. Τὰ ἐμβατήρια εἶναι ποιήματα μὲ λίγες στροφές. Καὶ τὰ πῶ μεγάλα ἀπ' αὐτὰ δὲν περνοῦν συνήθως τίς δυὸ σελίδες.

Ἄλλ' ὁ Σολωμὸς ἄπλωσε τὸ ποίημά του σὲ 158 στροφές καὶ περιέλαβε τὰ σπουδαιότερα γεγονότα τῶν δύο πρώτων ἐτῶν τοῦ πολέμου. Ἔτσι τὸ ποίημα σπῶντας τὰ πλαίσια ἐνὸς ἀπλοῦ ἐμβατηρίου φαντάζει σὰν ἔπος. Ὅμως δὲν ἠθελε νὰ γράψῃ ἔπος. Τὰ ἔπη δὲν γράφονται σὲ κοντὸ στίχο, οὔτε παραλείπουν τὰ ὀνόματα τῶν ἀγωνιστῶν καὶ δὲν ἀποφεύγουν χαρακτηρισμοὺς προσώπων καὶ πραγμάτων, ἀλλὰ τοῦναντίον τὰ ἀπεζητοῦν. Στὸν ἐθνικὸν ὕμνο δὲν ἀναφέρονται πρόσωπα, οὔτε χαρακτηρισμοὶ ἠρώων. Δὲν ὑπάρχουν ἀρχηγοὶ τῶν ἀγωνιστῶν, ὅπως δὲν ὑπάρχουν οὔτε τῶν Τούρκων. Ὁ πόλεμος γίνεται μεταξὺ Ἀγαρηῶν καὶ Ἐλευθερίας, μεταξὺ τοῦ



κοπαδιοῦ τῶν βαρβάρων καὶ τῆς θεᾶς, ποῦ ἀνυψώνει τὰ ἄτομα σὲ προσωπικότητες. Ὅπου γίνεται ἀγώνας, εἶναι ἡ θεὰ ἐλευθερία ποῦ ἀγωνίζεται καὶ ἐξουθενώνει τὰ στίφη τῶν βαρβάρων. Ὅλο τὸ ποίημα εἶναι ἓνας ὕμνος λατρευτικός πρὸς αὐτή. Αὐτὴ μάχεται στὴν Τριπολιτσά, αὐτὴ στὸν κάμπο τῆς Κορίνθου, αὐτὴ στὸ Μεσολόγγι, αὐτὴ παντοῦ. Ἀπὸ τὸ ἔπος διατηροῦνται οἱ περιγραφές τῶν μαχῶν, ἀλλὰ κι' ἀπ' αὐτὲς ὄχι τόσο οἱ μάχες, ὅσο οἱ ἐντυπώσεις (λυρικές ἐντυπώσεις) ἀπὸ τὶς μάχες, ὁ ἐνθουσιασμός τῶν νικητῶν καὶ ὁ τρόμος τῶν νικημένων. Οἱ μεταπτώσεις δὲν ἐκφράζουν γεγονότα ἀλλὰ ψυχικὲς συγκινήσεις :

Ἄ! τί νύχτα ἦταν ἐκείνη
ποῦ τὴν τρέμει ὁ λογισμός!
Ἄλλος ὕπνους δὲν ἐγένη
πάρεξ θάνατου πικρός.

Τῆς σφαγῆς, ἡ ὥρα, ὁ τόπος
οἱ κραυγές, ἡ ταραχή,
ὁ σκληρόψυχος ὁ τρόπος
τοῦ πολέμου κι' οἱ καπνοί.

Καὶ οἱ βροντὲς καὶ τὸ σκο-
[τάδι
ὅπου ἀντίσκαυτε ἡ φωτιά,
ἐπαρόσταιναν τὸν Ἄδη
ποῦ ἐκαρτέρεια τὰ σκυλιά.
(στρ. 45—47)

Δὲν εἶναι λοιπὸν ἐμβατήριο οὔτε ἔπος· εἶναι λυρικά ξεσπάσματα ἐνθουσιασμοῦ καὶ ὀργῆς μὲ κάποιαν ἀπόχρωση ἐμβατηρίου πλεγμένα σ' ἓναν ὑποτυπώδη ἐπικὸ σκελετό.

Ἡ νύχτα τῆς Τριπολιτσᾶς περιγράφεται μὲ Δαντικὴ σκληρότητα καὶ μῖσος, ὅπου ὁ λόγος ὁ φορικτὸς διαρκῶς δυναμώνει καὶ δὲν ξανασαίνει κανεὶς παρὰ μὲ τῆς αὐγῆς τ' ἀστέρι.

Εἶναι σκληρὸς πρὸς τοὺς Ἀγαρηνοὺς καὶ δὲν μένει ψυχραῖμος καθόλου. Τυρταῖος ποῦ δανεῖζεται κάτι ἀπὸ τὸν Δάντη. Ἡ νύχτα τῆς Τριπολιτσᾶς εἶναι μιὰ σκηνὴ ἀπὸ τὶς πιὸ ἐφιαλτικές. Καὶ σὰν ποιητικὴ περιγραφή καὶ σὰν ποιητικὴ εἰκόνα ἀξίζει γὰρ τὴν ὑπογράψη κι' ὁ μεγαλύτερος ποιητής. Ἐδῶ δὲν μετριάζει καθόλου τὸ πάθος του καὶ τὴν ὀργή. Τὴν πέννα του τὴν βουτάει μὲς στὴ χολή. Οἱ ψυχὲς τῶν πεθαμένων Χριστιανῶν σὲ μυστικὴ λιτανεῖα ἀνεβαίνουν ἀπὸ τὸν Ἄδη καὶ σπρώχνουν τοὺς ζωντανοὺς στὸ ἔργο τῆς σφαγῆς. Ἀλλὰ νά, ξημερώνει:

Τῆς αὐγῆς δροσᾶτο ἀγέρι
δὲν φυσᾶς τώρα ἐσὺ πλιὸ
στῶν ψευδόπιστων τὸ ἀστέρι.
Φύσα, φύσα τὸν εἰς σταυρό.

(στρ. 73)

Ἀνακούφιση φέρνει ἡ εἰκόνα τῆς αὐγῆς μὲ τὸ δροσᾶτο ἀγέρι τῆς. Ἀλλὰ ποῖος θὰ πίστευε, ἂν δὲν μᾶς τὸ ἔλεγε ὁ ἴδιος ὁ ποιητής, ὅτι ὅλ' αὐτὰ εἶναι μιὰ εἰκόνα φανταστικὴ; Ὁ Σολωμὸς γράφει στὶς σημειώσεις του: «Ὁ ποιητής (δηλ. αὐτὸς ἴδιος) φαντάζεται πὼς εἶναι νύχτα, ἂν καὶ ἡ Τριπολιτσά λευτερώθηκε μέρα καὶ ὄχι νύχτα, ὅπως ἰδοῦμε στὴν ἀρχή». Γιατὶ ὅμως αὐτὸ τὸ ψέμα; Ποιητικῆ ἀδεία γράφονται πολλά, ἀλλὰ γιατί γράφονται πρέπει νὰ ἐξετασθῆ. Σφαγὴ ἔγινε πράγματι στὴν πόλη. Ἄν δὲν συμφωνοῦσε, θὰ μποροῦσε νὰ τὴν σιωπήσῃ ὅλη αὐτὴ τὴ σκηνή. Ἀλλ' ὁ Σολωμὸς ὄχι μόνο τὴν ἀνέχεται, ἀλλὰ τὴν ἐπιδοκιμάζει. Γιὰ νὰ δυναμώσῃ μάλιστα τὴν εἰκόνα τῆς φρίκης, καὶ γιὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν λιτανεῖα τῶν ψυχῶν, σκεπάζει τὰ γεγονότα μὲ τὸ μαῦρο πέπλο τῆς νύχτας. Πρέπει νὰ μεταφερθοῦμε στὴν ἐποχὴ ἐκείνη, νὰ ζήσωμε τὸν πόνο τοῦ σκλαβωμένου,

νά πονέσωμε τὰ μαρτύριά του, νά νοιώσωμε σάν Χριστιανοί τὴ θρησκευτικὴ καταπίεση τῶν προγόνων μας, ὄχι γιὰ νά δικαιολογήσωμε ἀλλὰ γιὰ νά ἐξηγήσωμε τὴ μανία τῶν ἀγωνιστῶν καὶ τὴν ποιητικὴ ἐπιδοκιμασία τοῦ Σολωμοῦ.

Ἐν τῷ «Ἕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν» δὲν εἶναι μόνον ἕσπασμα λυρικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὅπως οἱ ᾄδῆς τοῦ Κάλβου. Ὁ ποιητὴς τοποθετεῖ τὸ ἑλληνικὸ ζήτημα μέσα στὰ Ἑλληνικὰ καὶ διεθνῆ πολιτικὰ πλαίσια. Ἀπαντᾷ σὲ ἐπικρίσεις δικῶν μας καὶ ξένων, ἀντικρούει γνώμες, συζητεῖ, συμβουλεύει. Ἄγνοεῖ ἢ σκόπιμα δὲν βλέπει μερικές ἑλληνικὲς πλευρὰς, ἐνῶ προσέχει καλύτερα τὴ διεθνῆ ἐντύπωση τοῦ ἀγῶνα. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν ἐνοιῶσαν καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλο σύγχρονο ποιητικὸ ἔργο καὶ τὸν ἀγάπησαν πολὺ καὶ δικοὶ μας καὶ ξένοι. Γι' αὐτὸ μεταφράστηκε ἀμέσως σὲ ξένες γλώσσες. Μάλιστα ἐνδιαφέρθηκε γιὰ τὶς μεταφράσεις ὁ ἴδιος ὁ Σολωμός. Εἶχε ὁ ἴδιος συνείδηση, ὅτι γράφει, γιὰ νά τὸν διαβάσουν καὶ οἱ ξένοι. Λέγουν ὅτι κι' αὐτὸς ὁ Κάνιγκ ἐληρεάσθη ἀπὸ τὸν ὕμνο. Δὲν μιλεῖ μόνον σάν ποιητὴς ἀλλὰ καὶ σάν πολιτικὸς. Ἐπαναλαμβάνει σὲ ἄλλο ρυθμὸ καὶ τόνο τὸ θούριο τοῦ Ρήγα. Δίνει μάχη. Εἶναι ἕνας ἐθνικὸς ἀγωνιστὴς, πὺ ἀγωνίζεται στὸν πνευματικὸ στίβο καὶ προσπαθεῖ νά μεταπίση ἀνθρώπους καὶ νά ἀντικρούση προκαταλήψεις. Δὲν ὑπῆρξε ποτέ του ὁπαδὸς τοῦ δόγματος «ἡ τέχνη, γιὰ τὴν τέχνη». Ὁ ἴδιος ὁ πρόλογος τοῦ ὕμνου σχετίζεται μὲ γνώμες καὶ προκαταλήψεις τῶν συγχρόνων του. Ὅταν ὁ Βοναπάρτης εἶχε περάσει θριαμβευτὴς στὴν Ἰταλία καὶ εἶχε καταλύσει τὴν Ἑνετικὴ κυριαρχία στὴν Ἑπτάνησο, πολλοὶ ἤλπισαν τότε, ὅτι θὰ γίνονταν καὶ τῆς πατρίδας μας ἀπελευθερωτὴς.

Ὁ Ζακυνθινὸς Μαρτελάος, πὺ ἦταν καὶ τοῦ Σολωμοῦ διδάσκαλος στὰ παιδικὰ χρόνια τοῦ ποιητῆ, εἶχε γράψει τότε ἕναν ὕμνον πρὸς τὸν Βοναπάρτη, ὅπου θεωρεῖ τὴν Ἐλευθερία βγαλμένη μὲς ἀπὸ τὰ κόκκαλα τῶν Ἑλλήνων:

Ὅθεν εἰσθε τῶν Ἑλλήνων
παλαιὰ ἀνδρειωμένα
κόκκαλα ἐσκορπισμένα
λάβετε τώρα πνοήν.

Ἡρωας ὁ Βοναπάρτης
τὴν Ἑλλάδα θ' ἀναστήσει
καὶ χωρὶς ν' ἀργοπορήσει
πέμπει ἕνα στρατηγόν.

Καὶ ἡ στροφή αὐτὴ γιὰ τὰ ἀνδρειωμένα κόκκαλα ἐπαναλαμβάνεται στὸ πῶς στροφὸ στιχοῦργημά του ὅπως ἡ πρώτη στροφή τοῦ ὕμνου τοῦ Σολωμοῦ. Ὅταν ὁ Βοναπάρτης ἔπεσε καὶ τὰ ὄνειρα ἀποδείχτηκαν ψεύτικα, ἕνας ἄλλος Ἑπτανήσιος στιχοπλόκος, ὁ Νικ. Λογοθέτης, ἔσκωψε τὸν Μαρτελάο μὲ τοὺς ἐξῆς στίχους :

Ποιὸς ἀγροίκησε ποτέ του
κόκκαλα πνοὴ νά ἐκβάλουν
σάλπιγγα νά καταλάβουν
κι' ὄχ' τὰ μνήματα νά ἐβγοῦν;

Ἄλλος ἐπίσης στιχοπλόκος, ὁ Κουτούζης σκώπτει γιὰ τὸν ἴδιο λόγο τὸν Μαρτελάο:

Μαρτελάε μου, σοφέ μου,
ποιὸς πεθαίνει, πάει πεθαίνει.
Νέα Ἑλλάδα δὲ θὰ ἰδοῦμε·
ποιὸς πεθαίνει, πάει πεθαίνει

Εἶναι χῶμα τώρα ὅλα
τ' ἀνδρειωμένα κοκκαλάκια,
δὲν θεωρεῖς, διδάσκαλέ μου,
παρὰ μόνον σκουληκάκια.



Σ' αὐτὲς τὶς εὐκολοπιστίες καὶ τὶς μικρόχαρες ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἀντιρρήσεις ἀπαντᾷ ὁ ποιητὴς, ὅτι τὸ δράμα εἶναι μιὰ ὥραία καὶ γεμάτη ζωὴ καὶ σφρίγος πραγματικότης :

Ἄπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη
χαίρει, ὦ χαίρει ἐλευθεριά.

Δὲν εἶναι μίμηση τοῦ Μαρτελάου οἱ στίχοι αὐτοί· εἶναι ἀπάντηση στοὺς ὀλιγόπιστους καὶ ἀναίρεση τῆς παλαιᾶς εὐπιστίας τῶν ἄλλων γιὰ τὴ βοήθεια τῶν ξένων. « Ἐβγαίνεις κρυφὰ μὲ τὰ ροῦχα αἱματωμένα καὶ γύρνες δυνατὰ χέρια γιὰ βοήθεια στὰ ξένα· ἀλλὰ σὲ γέλασαν ὄλοι. Ὅταν χτυπᾷ τὴ θύρα ἡ ἀνάγκη, δὲν ἀνοίγουν εἴκοლა οἱ ἄνθρωποι. Ναὶ ἀλλὰ τώρα τὰ παιδιά σου ξεσηκώθηκαν — αὐτὸ εἶναι τὸ σωστὸ καὶ τὸ σπουδαῖο—καὶ ὀρκίστηκαν ἢ τὴ νίκη ἢ τὴ θανή». Ὅλος ὁ πρόλογος τοῦ Ὑμνου εἶναι ἓνα μάθημα πρὸς τοὺς συμπατριῶτες του· προσπαθεῖ νὰ τοὺς δείξῃ, ὅτι αὐτὸ ποὺ γίνεται εἶναι τὸ μόνον σωστὸ καὶ τὸ μόνον ἱκανὸ νὰ τοὺς σώσῃ καὶ ὅτι ἦταν ρωμαντικὴ ἀντίληψη τῶν πραγμάτων τὸ νὰ περιμένουν βοήθεια ἀπὸ τοὺς ξένους, γιὰτὶ ἡ λευτεριά δὲ χαρίζεται στοὺς λαούς.

Τὸ μέρος ἐπίσης τοῦ Ὑμνου, ποὺ ἀναφέρεται στὸ χορὸ τῶν Παρθένων στὸν κάμπο τῆς Κορίνθου—ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα τοῦ Ὑμνου, ὅπως εἶναι ἕξ ἴσου ὠραῖο καὶ τὸ ἀπόσπασμα γιὰ τὴ νίκη τῶν πολιορκημένων στὸ Μεσολόγγι κατὰ τὴν πρώτη πολιορκία—εἶναι ἀπάντηση στὸ Λόρδο Βύρωνα, ποὺ πρὶν ἀπὸ τὸν ἀγῶνα σὲ πολλὰ σημεῖα τοῦ ποιητικοῦ του ἔργου παρουσιάζει τοὺς Ἕλληνες σὰν ἀνθρώπους, ποὺ ἔχει θανάσιμα ἐπηρεάσει ἡ σκλαβιά. Πολλοὶ ἕως τότε πίστευαν τὸν Βύρωνα, ἴσως κι' ὁ Σολωμὸς, ὅτι μᾶς θεωροῦσε σὰν ἐκφυλισμένους, σκλάβους στὸ κορμὶ καὶ στὴν ψυχὴ. Σὲ κάποιον ποίημά του μόνον λέει ὁ Βύρων ὅτι ἴσως ἀπὸ τὰ βουνὰ τοῦ Σουλιῶ νὰ βγῆ κανένας ἀπόγονος τοῦ Πύρρου νὰ σώσῃ τὸ γένος τῶν Γραικῶν.

Συγκεκριμένα στὸ Βο μέρος τοῦ Δὸν Ζουὰν παρουσιάζει ἓναν Ἕλληνα ποιητὴ, ποὺ βλέπει τὶς γυναῖκες νὰ χορεύουν στὸν ἡσυχίο καὶ χύνει δάκρυα, γιὰτὶ ξαίρει ὅτι θὰ γεννήσουν σκλάβους. Κονταρομαχεῖ λοιπὸν ἐναντίον τοῦ Βύρωνα ὁ Σολωμὸς καὶ παρουσιάζει τὴν ἴδια σκηνὴ ἀλλὰ μὲ ἀντίστροφο νόημα:

Στὴ σκιά χειροπιάσμενες
στὴ σκιά βλέπω κ' ἐγὼ
κρινοδάχτυλες παρθένες
ὅπου κάνουνε χορὸ.

Ἡ ψυχὴ μου ἀναγαλλιάζει
πὼς ὁ κόρφος κάθε μιάς
γλυκοβύζαστο ἐτοιμάζει
γάλα ἀνδρείας κ' ἐλευθερίας
(στρ. 83 καὶ 85)

Μὲ τοὺς στίχους αὐτοὺς παίρνει τὸ θάρρος ν' ἀντιταχθῆ στὸν δαφνοστεφανωμένο ποιητὴ τῆς Εὐρώπης, τὸν Εὐφορίωνα τοῦ Γκαϊτε, τὸν Λόρδο Μπαίρον. Ἔτσι ὁ λόγος του ταιριάζει δίπλα στὴν πράξη τοῦ πολεμιστῆ, γιὰτὶ ἀγωνίζεται γιὰ τὴν ἠθικὴ ἀνύψωση στὴ συνείδηση τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ κόσμου τοῦ ἀγωνιζομένου Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Βλέποντις τὰ πράγματα ἀπὸ μιὰ σκοπιὰ Ἑλληνικὴ καὶ διεθνῆ, δὲν παραλείπει νὰ κἀνῃ λόγο καὶ γιὰ τὴν ἐντύπωση, ποὺ προκάλεσε ὁ ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία τους στὶς διάφορες Εὐρωπαϊκὲς χῶρες, ἀκόμα καὶ σ' αὐτὴ τὴν Ἀμερικὴ. Μᾶς δίνει τὸ ἰδεολογικὸ περιεχόμενον τῆς Ἐλευθερίας.

“Α! τὸ φῶς πὺν σὲ στολίζει
σὰν ἡλίου φεγγοβολή
καὶ μακρόθεν σπινθηρίζει
δὲν εἶναι, ὄχι, ἀπὸ τῆ γῆ.

(στρ. 94)

Ἱστορικὰ εἶναι γνωστό, ὅτι τὸν 17ον καὶ 18ον αἰῶνα εἶχε διατυπωθῆ σὰν δόγμα πολιτικὸ τὸ ἀξίωμα τῆς «ἐλέφ θεοῦ βασιλείας». Στὸ δόγμα ὅμως αὐτὸ ἀντιτάχθηκαν τότε οἱ Ὀλλανδοὶ καὶ οἱ Ἄγγλοι καὶ τέλος μὲ τὴν τρομερὴ ἔκρηξη τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1789 καὶ οἱ Γάλλοι καὶ εἶπαν, ὅτι εἶναι φυσικὸ δικαίωμα στὸν ἄνθρωπο νὰ εἶναι ἐλεύθερος. Ξαναγύριζαν ἔτσι στὶς ἀντιλήψεις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, πὺν πρακτικὰ καὶ θεωρητικὰ εἶχαν διακηρύξει τὸ φυσικὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας στὸν ἄνθρωπο. Ἀλλὰ μερικὰ χρόνια πρωτότερα ἀπὸ τὴ Γαλλικὴ ἐπανάσταση οἱ Ἡνωμένους Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς μὲ τὴν περίφημη διακήρυξή τους ἀντέστρεψαν τὰ πράγματα, διατυπώνοντας τὴν ἀλήθεια, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει μόνον φυσικὸ δικαίωμα νὰ εἶναι ἐλεύθερος, ἀλλ’ ἔχει πᾶρει ἀπὸ τὸ Δημιουργὸ μερικὰ ἀναφαίρετα δικαιώματα, ὅπως εἶναι τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἐπιδίωξης τῆς εὐτυχίας. Συντάκτης τῆς περίφημης διακήρυξης ἦταν ὁ Τόμας Τζέφερσον, ἀντιπρόσωπος τότε τῆς πολιτείας Βιρτζίνια καὶ ἀργότερα τρίτος πρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Ἡ ἐλευθερία αὐτὴ δὲν εἶναι κόρη τῆς γῆς ἀλλὰ δῶρο τοῦ οὐρανοῦ. Δὲν τὰ ἀγνοοῦσε αὐτὰ ὁ Σολωμός, πὺν εἶχε ζήσει τὰ ἰδεολογικὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς του, εἶχεν ἔρθει σὲ προσωπικὴ ἐπαφὴ μὲ μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐξοχώτερα πνεύματα τῆς Ἰταλίας καὶ ὑπῆρξε ὅπως δῆποτε σπουδαστῆς τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου στὰ Ἰταλικά Πανεπιστήμια. Ἀπ’ ὅλα αὐτὰ κρατεῖ τὴν Ἀμερικανικὴ ἄποψη, γιατί συμφωνεῖ ἀπόλυτα μὲ τὶς δικές του ἰδεαλιστικὲς τάσεις, πὺν θὰ τὶς ξεδιαλύνῃ καὶ θὰ τὶς ἀναπτύξῃ στὰ ποιήματα τῆς Κερκυραϊκῆς περιόδου καὶ ἰδίως στοὺς «Ἐλεύθερους πολιορκημένους». Ἔτσι δίνει στὴν κυριαρχοῦσα ἰδέα τοῦ Ἐθνικοῦ μας Ὕμνου ἓνα νόημα ὑψηλό, ἄξιο ἑνὸς λαοῦ μὲ μακραίωνη πολιτιστικὴ ἱστορία, πὺν δίδαξε στὴν ἀνθρωπότητα τὰ ἀγαθὰ τοῦ Ὁραίου, τοῦ Μεγάλου καὶ τοῦ Ἀληθινοῦ.

Τέλος ὑψώνει τὸ ἀνάστημά του καὶ ἀπευθύνει τὴ συμβουλή του πρὸς τοὺς πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς ἡγέτες τοῦ ἀγῶνα.

Τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ ὕμνου, ὁ ἐπίλογος, σήμερα διαβάζεται ψυχρά! Γιαὐτὸ τὸ ἔψεξαν οἱ κριτικοί. Ἀλλ’ ὁ ποιητῆς ἀντιλαμβάνεται τὸν ἀγῶνα σὰ σύνολο καὶ δὲν μπορεῖ νὰ παραλείψῃ κάτι, πὺν τὸ θεωρεῖ ἀπαραίτητο γιὰ τὴν ἐπιτυχία του, δηλ. τὴν δμόνοια. Ξαίρει ὅτι καὶ σὲ ἄλλους λαοὺς ἢ ἔλλειψη συνοχῆς κατέστρεψε μεγάλα ἔθνικὰ κινήματα, ὅπως τὸ φιλελεύθερο κίνημα στὴ Γερμανία καὶ τῶν Κυρμπονάρων στὴν Ἰταλία, πὺν τὸ ἔζησε ἀπὸ κοντά. Οἱ συμβουλές τοῦ ποιητῆ σήμερα διαβάζονται ψυχρά, ἀλλὰ τότε ὁ Σολωμός ἔσφιγγε τὴν καρδιά του ὅταν ἔγραφε :

Παλληκάρια μου, οἱ πολέμοι
γιὰ σὰς ὅλοι εἶναι χαρά·
καὶ τὸ γόνα σας δὲν τρέμει
στοὺς κινδύνους ἐμπροστά.

Ἀπὸ σὰς ἀπομακραίνει
κάθε δύναμη ἐχθρική
ἀλλ’ ἀνίκητη μιὰ μένει,
πὺν τὶς δάφνες σὰς μαδεῖ:

Ἡ διχόνοια, πὺν βαστάει
ἓνα σκῆπτρο ἢ δολερὴ
καθενὸς χαμογελάει
«πάρτο!» λέγοντας «κι’ ἐσού».

(στρ. 141, 142, 144)



Οί συμβουλές δὲν ἔχουν λυρική ἔξαρση· αὐτὸ εἶναι ἀλήθεια· ἀλλ' εἶναι ἐπίσης ἀλήθεια ὅτι ἔχουν τὴ θέση τους σ' ἓναν ὕμνο, πού ἀποικελεῖ ἐθνικὸ σάλπισμα μέσα κι' ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα με ἠθικὲς προεκτάσεις στὴν Εὐρωπαϊκὴ ζωὴ. Ἀπὸ τὴν ὑποδοχὴ, πού τοῦ ἔγινε στὴν Ἑλλάδα, κι' ἀπὸ τὶς μεταφράσεις, πού ἀκολούθησαν ἀμέσως τὴν πρώτη ἔκδοση στὴ Γαλλικὰ, Ἰταλικὰ, Ἀγγλικὰ καὶ Γερμανικὰ, ἐνῶ δὲν μεταφράσθηκαν ἄλλα ποιητικὰ ἔργα ἢ στιχουργήματα, οὔτε ἀκόμα κι' αὐτὲς οἱ περιφημίες Ὠδὲς τοῦ Κάλβου, καταλαβαίνουμε ὅτι ἡ σύνθεση τοῦ Ὑμνου καὶ τὰ προβλήματα πού ἔθιξε, ὅπως τὰ ἔθιξε, ἀνταποκρίνονταν στὶς ἀπαιτήσεις ὄλων τῶν προοδευτικῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ὅτι δὲν περιορίζονταν ὁ λόγος τοῦ στα ἑλληνικὰ μόνον πλαίσια, ὅπως φαίνεται ἀμέσως με τὴν πρώτη ἀνάγνωση τῶν Ὠδῶν τοῦ Κάλβου. Ὁ Ὑμνος ἔχει διάφορες ἐλλείψεις. Ἡ γλῶσσα του εἶναι ἀκόμα ἀπλαστὴ· ἔχει ἰδιωματισμούς, ἡ ἐνότης τῶν μερῶν εἶναι ὑποτυπώδης, δείχνει ὅτι εἶναι ἔργο νεανικόν. Ἀλλὰ παρ' ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀριστουργήματα. Μόνον ἀριστουργήματα μποροῦν νὰ κατακτήσουν τόσον εὐκόλα τὴ διεθνή κοινωνία.

Συμπληρώνοντας τὶς παρατηρήσεις μας γιὰ τὸν ὕμνο πρέπει νὰ τονίσουμε, πῶς ἂν εἶχε γεννηθῆ 25 χρόνια νωρίτερα ὁ Βυλαωρίτης τοῦ Σολωμοῦ καὶ ἂν προώριζε αὐτὸν ἢ μοῖρα νὰ συνθέσῃ τὸν ἐθνικὸ μας ὕμνο, δὲν θὰ παρέλειπε βέβαια νὰ τονίσῃ ὅπως ὁ Σολωμός, ὅτι ἡ Ἐλευθερία βγήκε μες ἀπὸ τὰ ἱερὰ κόκκαλα τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ θὰ τὸ θεωροῦσε λάθος ἀσυγχώρητο νὰ παραλείψῃ τὴν ἀρματολικὴ παράδοση. Ὅλοι μιλοῦσαν τότε γιὰ Ἑλλάδα· αὐτὸ εἶναι ἀναμφισβήτητο. Ἡ Ἑλληνικὴ παράδοση, ξαναρρίζωνε στὰ χωματὰ της. Ἀλλὰ τί θὰ μποροῦσε νὰ κάμῃ ἡ ἑλληνικὴ παράδοση, δηλ. ἡ ἀνάμνηση τοῦ κλασσικοῦ πολιτισμοῦ, ἂν δὲν εὑρισκε τὸν ἀρματολισμὸ ἑτοιμον σὲ ὅλα γιὰ τὸν ὑπέρτατον ἀγῶνα, Ἐνας Βυλαωρίτης πού ἔζησε με τὴν ἀρματολικὴ παράδοση, ὄχι μονάχα δὲν θὰ τὴν παρέλειπε, ἀλλὰ θὰ τὴν παρουσίαζε πολὺ ἔντονα. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι στὴ συνείδηση τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπὸ τότε καὶ μέχρι σήμερα ἡ ἰδέα τῆς Ρωμηοσύνης ὄλο καὶ σβήνει, ἐνῶ ἀντίθετα ἡ ἰδέα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ κυριαρχεῖ καὶ διαρκῶς μᾶς γίνεται βαθύτερα συνειδητή. Ἀλλ' ὁ ἀρματολισμὸς δὲν ὀφείλεται στὴν ἰδέα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Οἱ δυὸ μαζί, ἀρματολισμὸς καὶ Ἑλληνισμὸς ἐνισχύοντας ὁ ἓνας τὸν ἄλλον ἔκαμαν τὸ 21. Ὁ Σολωμός εἶχε ζήσει μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ μακριὰ ἀπὸ τὸν σύγχρονο—τότε—παλμὸ τοῦ ἔθνους. Γι' αὐτὸ εἶδε μονάχα τὴ μιὰ πλευρά. Αὐτὴ πού ἔβλεπαν οἱ ξένοι διανοούμενοι καὶ πολιτικοί. Καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτὴ ἔξεταζόμενος ὁ ὕμνος φαίνεται γραμμένος με προοπτικὴ εὐρωπαϊκὴ. Ὁ Σολωμός οὔτε τότε οὔτε ἀργότερα ἔξετίμησε ὅσο ἔπρεπε τὴν ἀρματολικὴ ψυχὴ. Τότε δὲν τὴν ἤξαιρε κι' ἀργότερα τὴν ἀγνόησε, γιὰ τὴν οἱ φιλοσοφικὲς καὶ αἰσθητικὲς προτιμήσεις του τὸν ὠδήγησαν πολὺ μακριὰ!

Τὸν «Ὑμνο εἰς τὴν Ἐλευθερίαν» ἀκολουθεῖ ἡ «Ὠδὴ στὸν Λόρδο Μπάϊρον». Τὸν ποιητὴ τοῦ Δὸν Ζουάν τὸν ἐθαύμαζε ὁ Σολωμός· ὑπῆρχε καὶ ἡ μεταμέλεια γιὰ τὴν πιθανῶς τὸν εἶχε ἄλλοτε παρεξηγήσει. Ἐπειτα ἤρθε καὶ πέθανε γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδας καὶ ὁ θάνατός του ἦταν ἓνα γεγονός πολὺ μεγάλο, πού βάρυνε πολὺ στὴν ὑπόθεση τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους μας. Ἐχει πολλὲς λυρικὲς ἐξάρσεις σὰν αὐτὴ ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὶς Σουλιώτισσες καὶ τὸ προσκύνημα τοῦ ποιητῆ στὸν τάφο τοῦ Μάρκου Μπότσαρη. Ἀλλὰ τὸ ποίημα, ἀναφέρεται σὲ προσωπικὰ ἐπεισόδια τοῦ ποιητῆ, σὲ οἰκογενειακὰ συμβάντα, καὶ ἄλλα παρόμοια, ὥστε νὰ καταντῆ γιὰ τὸν Ἕλληνα ἀναγνώστη μονότονο. Γενικὰ εἶναι κατώτερο ἀπὸ τὸν ὕμνο. Ἀλλ' ὁ Σολωμός ὀδηγεῖται καὶ σ' αὐτὸ ἀπὸ μιὰ βασικὴ διάθεση: νὰ ἐξορκίσῃ τοὺς πολεμάρχους καὶ πολιτικοὺς τοῦ ἀγῶνα νὰ σταματήσουν τὶς ὀλέθριες ἔριδες. Στὸν

κάτω κόσμο ρωτοῦν οἱ πεθαμένοι ἀγωνιστὲς τὸν Βύρωνα γιὰ τὰ ἐδῶ καὶ ὁ Βύρωνα ἀπαντᾷ πὼς κινδυνεύουν τὰ πάντα ἀπὸ τῆ διχόνοια.

* * *
Ἐνῶ γράφει αὐτὰ, ἀσχολεῖται χωρὶς διακοπὴ μὲ τὴ μελέτη τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος καὶ καρπὸς αὐτῆς τῆς θεωρητικῆς μελέτης του εἶναι ὁ «διάλογος ποιητῆ καὶ σοφολογιωτάτου», ὅπου ἀναπτύσσει ὁ ποιητὴς τὶς ἀντιλήψεις του. Διαφωνεῖ μὲ τοὺς λογιωτάτους καὶ διαφωνεῖ ἀκόμα καὶ τὶς μετριοπαθεῖς ἀντιλήψεις τοῦ Κοραῆ. Πρέπει νὰ στηριχθῶμε, τονίζει, στὴ γλῶσσα τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ὡς πρὸς τὸ τυπικὸ καὶ συντακτικὸ μέρος, ἀλλὰ τὴ γλῶσσα αὐτὴ νὰ τὴν ὑψώσουμε κατακόρυφα, ὥστε νὰ γίνῃ κατάλληλο ὄργανο τῆς λογοτεχνίας, τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλοσοφίας. Σήμερα, μολονότι πέρασαν 130 περίπου χρόνια ἀπὸ τότε, βλέπουμε ὅτι πρέπει νὰ συνεχίσωμε στὸ γλωσσικὸ ζήτημα τὸ δρόμο πὸν εἶχε χαράξει τότε ὁ Σολωμός. Αὐτὸ ἀρκεῖ, γιὰ νὰ καταλάβωμε μὲ πόση ὀξυδέρκεια ἔβλεπε τὸ ζήτημα. Ἐν τῷ μεταξὺ, μὲ τὸ κύρος πὸν εἶχεν ἀποκτήσει καὶ μὲ τὴ φήμη του, πὸν εἶχε ἀπλωθῆ πολὺ πῶς πέρα ἀπὸ τὰ ὄρια τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου, μπορούσε νὰ ἐπιτιμήσῃ τοὺς συμπατριῶτες του γιὰ τὴν ἀδίκη κατακραυγὴ ἐναντίον μιᾶς αὐτοκτονίας πὸν αὐτοκτόνησε :

Σώπα κόσμε
Ψεῦτη κόσμε, θυμήσου πὼς ἔχεις
θυγατέρα, γυναῖκα, ἀδελφῆ.
Ἡ παρθένα κοιμᾶται στὸ μνήμα
καὶ κοιμᾶται παρθένα σεμνή.
(Φαρμακομένη)

* * *

Τὸ 1828 ὁ Σολωμός ἐγκαταλείπει τὴ Ζάκυνθο καὶ πηγαίνει νὰ ἐγκατασταθῆ στὴν Κέρκυρα Ἡ Κέρκυρα ἦταν τότε πρωτεύουσα ἑνὸς μικροσκοπικοῦ κράτους, ἦταν πόλη πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο καὶ εἶχε πλατύτερο πνευματικὸ κύκλο ἀπὸ τὴ γενέθλια γῆ. Ἡ ἐγκατάστασή του στὴν Κέρκυρα σημειώνει σταθμὸ καὶ στὴν ποιητικὴ του παραγωγή. Ἔως τότε εἶχε δείξει ἀρκετὴ δραστηριότητα. Εἶχε γράψει πολλὰ μέσα σὴ σύντομο χρονικὸ διάστημα. Καὶ ἦταν ὀλοκληρωμένα τὰ ἔργα του. Ἀπὸ τότε καὶ ὕστερα, ἐπὶ τριάντα σχεδὸν χρόνια, ἕως τὸ θάνατό του ἔγραψε λίγα καὶ αὐτὰ ἔμειναν ἀτελείωτα. Ποιὰ τραγικὴ μοῖρα ἀκολουθοῦσε τὸν ποιητῆ; Εἶναι ἓνα πρόβλημα πὸν πρέπει νὰ ἐξηγηθῆ.

(Συνεχίζεται)

ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΜΟΥ ΑΓΑΠΗ

Τί κι' ἂν δὲν ἔχω ἀγαπήσει ἄλλη φορὰ,
κι' ἂν ἡ καρδιά μου ὦ τὴν ἄδεια;
ἦρθε καιρὸς νὰ ἀγαπήσω τρυφερὰ
καὶ νὰ γεμίσω ἀπ' τοῦ ἔρωτα τὰ χάρδια.

Τὸ ἔρωτοδρόμι πὸν μ' ἀνοίχτηκε μὲ μιᾶς
καὶ συντροφιά θὰ τὸ διαβαίνουμε κ' οἱ δύο μας
θὰ εἶν' ἀνθόσπαρτο μὲ ἄνθη λεμονιάς
πὸν θὰ στολίζουμε τὸν ἀνθινο δεσμό μας.

Ἐρωτα πὼς σὲ πρόσμενα νὰ ρθῆς
κι' ἄς μὴ σὲ γνώρισα, ποτὲ ἄς μὴ σὲ εἶδα,

μὰ κάποιος σὰ νὸ μοῦλεγε θαρρεῖς
πὼς θὰ μοῦ φέρεις τὴν χαρὰ καὶ τὴν ἐλπίδα.

Καὶ τὴν πὸν μᾶς ἔνωσες γλυκὰ
κι' ἡ εὐτυχία πλημμυρίζει τὴν ψυχὴ μας
βοήθησε νὰ εἶν' παντοτεινὰ
τριαντάφυλλα σὲ ὅλη τὴ ζωὴ μας.

Ἦ καὶ νὰ ἦταν ἡ ζωὴ παντοτεινὴ
καὶ νὰ μὴν εἶχαμε ποτὲ νὰ φοβηθοῦμε,
πὼς θὰ μᾶς χῶριζε ἡ μοῖρα ἡ σκληρὴ
στοῦ ὄνειρου τὸν παράδεισο πὸν ζοῦμε.

Λία Γλυκιάδου



ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΑΥΞΕΝΤΙΟΥ

Τὸ παλληκάρι τῆς Κύπρου, π οὐ δ ἔ ν σ υ ν θ η κ ο λ ό γ η σ ε μ ἔ τ ὸ ν ἔ χ θ ρ ό, ἀλλὰ προτίμησε τὸ θάνατο, ἀφοῦ πάλαιψε ὥρες δλοκληρες σ' ἕναν ἀγῶνα ἐξ ἀρχῆς ἄνισο, γεμίζει τὶς ψυχὲς τῶν Πανελλήνων μὲ θαυμασμό καὶ ὑπερηφάνεια. Σούλι, Ζάλογγο, Δραγατσάνι. Μεσολόγγι εἶναι γιὰ μᾶς τόποι ἱεροί. Ἀπὸ προχθὲς θὰ εἶναι τόπος ἱερὸς καὶ τὸ σπήλαιο, ὅπου πολέμησε ἡρωϊκὰ καὶ ἀπανθρακώθηκε ἀπὸ τὶς ἐμπερηστικὲς βόμβες τοῦ ἐχθροῦ ὁ Γρηγόριος Αὐξεντίου. Καὶ ἀπὸ σήμερα καὶ στὸ ἐξῆς οἱ διδάσκαλοι θὰ προσθέσουν στὸν κατάλογο τῶν ἡρώων καὶ τὸνομά του, λέγοντας στοὺς μαθητὰς των ποιὸς θὰ εἶναι ὁ δρόμος τοῦ καθήκοντος καὶ ἄν ἔρθουν γιὰ τὴν πατρίδα χρόνοι δίσεχτοι καὶ μῆνες ὀργισμένοι. Καὶ τὰ παιδιὰ θ' ἀκοῦνε, θὰ ριγοῦν καὶ θὰ κλαίουν...

Ἀλλὰ γιὰ νὰ δλοκληρῶνουν τὸ ἱστορικὸ καὶ ἐθνικὸ τους μάθημα πρὸς τοὺς Ἑλληνόπαιδες οἱ διδάσκαλοι, θὰ πρέπει νὰ μὴ λησμονοῦν νὰ ἀναφέρουν τὴν ἄρνηση τῶν κατακτητῶν νὰ παραδώσουν στοὺς οἰκείους τὸ πτώμα του, καὶ νὰ παραλληλίσουν τὴν ἄρνηση αὐτὴ μὲ τὴν εὐγενικὴ συμπεριφορὰ, πού ἔδειξε ἕνας δικὸς μας Πολεμιστὴς πρὸς τὸν ἐχθρὸ του σὲ μιὰ ὄχι πολιτισμένη ἐποχὴ, ἀλλὰ σὲ μιὰ ἐποχὴ, πού τὴν σκεπάζει ἡ ἀχλὺς τοῦ μύθου.

Δέχτηκε μὲ καλωσύνη ὁ Ἀχιλλέας τὸν Πρίαμο, δειπνήσε μαζί του, ἔκλαψε μαζί του γιὰ τὴν ἀνθρώπινη μοῖρα καὶ στὸ τέλος ἔδωκε τὸ πτώμα τοῦ παιδιοῦ του, ἀφοῦ τοῦ ὑποσχέθηκε νὰ μὴ πολεμήσῃ τόσες μέρες, ὅσες θὰ χρειαστοῦν γιὰ νὰ συμπληρωθοῦν οἱ ἐπικηδεῖες τελετὲς γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἐκτορα μέσα στὴν Τροία.

Τ. Σ.

ΚΑΙ ΜΙΑ ΜΠΑΛΑΝΤΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΗΡΩΑ...

Ἔβγα ἔξω, ἔβγα ἔξω, νιέ Γρηγόρη,
τουφέκια ὀλοῦθε κυκλώνουν τὴ σπηλιά σου.
Ὁ ἥλιος ψηλώνει πέρ' ἀπ' τὰ βουνὰ
κι' ἔχεις μονάχα μιὰ ζωὴ νὰ σώσεις.

Ἡ τιμὴ σου εἶναι πληρωμένη, νιέ Γρηγόρη,
γιατὶ τὴν ὥρα πού βαθεῖα κοιμᾶσαι κάτω ἀπ' τὴ γῆ
αὐτὸς πού φέρνει τοὺς στρατιῶτες
θὰ πληρωθῇ πέντε χιλιάδες λίρες.

Μὰ δὲν ἀκοῦς τὸν ἀξιωματικὸ τους πού φωνάζει;
Μιλᾶ τὴ γλῶσσα σου καλὰ.
Σήκω λοιπὸν τὰ χέρια σου ψηλὰ κι' ἀντάμωσέ τον
καὶ τότε θὰ ξαναδῆς τὸν ἥλιο πάλι.

Πέντε ἄντρες κρῦβονται μαζί,
πέντε ἄνδρες γχὲς βράδυ ἦσανε γενναῖοι,
μὰ οἱ τέσσερις βγῆκαν στὸ φῶς τῆς μέρας.
κι' ἔμεινε στὴ σπηλιά ὁ ἕνας.

Εἶσαι κατάμονος, Γρηγόρη νιέ,
οἱ φίλοι σου ξεκόψανε ἀπὸ σένα,
αὐτοὶ διάλεξαν μιὰ ζωὴ στὴ φυλακὴ
κι' ἂν θές μπορεῖς καὶ σὺ νὰ τὴ διαλέξεις.

Ἐμπάτε, ἐμπάτε, φώναξεν αὐτὸς
γιατὶ δὲν εἶμαι παρὰ μόνον ἕνας,
ἕνας ἄντρας καὶ τ' ὄπλο του σᾶς περιμένουν,
ἐλάτε νὰ μὲ πάρετε ἂν μπορεῖτε.

Στὸ φῶς τῆς μέρας εἶναι ἐξῆντα,
καὶ μέσ' στὴ σκοτεινιά ἕνας μονάχος.

μ' αὐτὸς δὲν παραδίνεται
κι' οἱ ἐξῆντα δὲν τολμοῦν νὰ μποῦν.

Κι' ἔτσι ἀρχίζουν τὰ τουφέκια νὰ χτυποῦν
καὶ γρήγορα πετοῦν οἱ σφαῖρες
κι' ὁ ἥλιος, αὐτὸς πού νὰ τὸν δεῖ ὁ νιὸς Γρηγόρ-
(ρης δὲν μπορεῖ
στέκει ψηλὰ στὴ μέση τ' οὐρανοῦ.

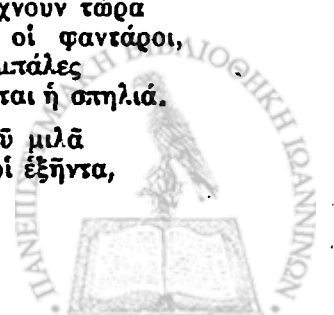
Κυλᾶ τὸ αἷμα σου κυλᾶ, Γρηγόρη νιέ,
ἔβγα λοιπὸν χωρὶς ντροπὴ
μπορεῖ νὰ σώσει τὴ ζωὴ του ὁ χτυπημένος,
κι' ἀπὸ κανέναν καταφρόνια δὲ θὰ βρῆ.

Μὰ πάντα ρίχνει, ρίχνει ὁ νιὸς Γρηγόρης
κι' ἀνάπαψη δὲν ἔχουν οἱ στρατιῶτες,
διαβαίνουν οἱ ὥρες καὶ νυχτῶνει
κι' ὁ ἥλιος γέρνει πέρα μακρὰ.

Τὰ πολυβόλα τώρα πᾶν γιὰ νὰ τὸν φέρουν,
θὰ προσπαθῆσουν ὕστερα μὲ τὶς χειροβομβίδες
καὶ δακρυγόνα νὰ τὸν τυφλώσουνε θὰ στείλουν,
αὐτὸν τὸν ἄντρα πού δὲν εἶναι νὰ πεθάνη.

Βαρέλια μὲ μπενζίνα ρίχνουν τώρα
ἐκεῖ πού δὲν τὰ βλέπουν οἱ φαντᾶροι,
φωτιά τοὺς βάνουνε οἱ μπάλες
πκι' μέσ' στὴ φλόγα χάνεται ἡ σπηλιά.

Μὰ τὸ τουφέκι ἀκόμα τοῦ μιλᾶ
τὸν ἕναν ἀκοῦνε πάντα οἱ ἐξῆντα,



τὸ φῶς λίγο μὲ λίγο στοτεινιάζει
κι' ἡ μάχη δὲν εἶναι νὰ τελειώσει.

Δουλεύει τώρα τὸ μηχανικό,
στήνουν φυτίλια, δυνάμιτες,
καὶ στὴ σιγὴ οἱ ἐξήντα περιμένουν
αὐτοὶ ποὺ δὲν χρειάζεται νὰ ρίξουν πιά.

Σωρεύουνε στοὺς βράχους δίπλα
τὸ δυναμίτη καὶ μπενζίνα,
γιατὶ σὰν κουραστοῦν οἱ κυνηγοὶ
τὴν ἀλεπού γιὰ νὰ σκοτώσουν ὅλα εἶναι σωστά.

Ἡαὶ τὸ χωριὸ τοῦ λόφου τὴν κορφὴ
συθέμελα κουνιέται,
κι' ὅταν σπαταῖει πιά ἡ σπηλιά
οἱ ἐξήντα μπαίνουν μέσα.

Κι' ἦρθε μετὰ ὁ κυβερνήτης νὰ τοὺς πεῖ
πόσο παλληκαρίσια τὰ βόλεψαν,
γιατὶ τὸ σύνταγμά τους καινούργιες κέρδισε τιμὲς
οἱ ἐξήντα σὰν σκοτώσανε τὸν ἕνα.

(Εἶναι μιὰ μπαλάντα γιὰ τὴν ἀκριβὴ τύχη τοῦ Ἀύ-
ξεντίου ποὺ μᾶς ἔρχεται (τὶ τραγικὴ εἰρωνία!) ἀπ'
τὴν ἀπέναντι ὄχτη. Τὴν ἔγραψε καὶ τὴ δημοσίευσε
στὴν «Τρίμιον» τοῦ Λονδίνου σύγχρονος Ἄγγλος
ποιητῆς ἀπὸ τοὺς πρὸ δόκιμους, ποὺ κρύβεται ὑπὸ τὸ
ψευδώνυμον Ἄννον. Ἄς τὰ βλέπουν οἱ δικοὶ μᾶς
γασμοῦλοι...

*

ΗΒΡΑΒΕΥΣΙΣ ΤΗΣ «ΠΟΝΤΙΑΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ»

Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», ἐπὶ τῇ βραβεύσει,
ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τοῦ περιοδικοῦ
«Ποντιακὴ Ἑστία», συγκαίρει θερμοτάτα τὴν
συνάδελφον προσπάθεια τοῦ κ. Φίλ. Κτενίδη,
καθ' ὅσον μάλιστα ἡ βράβευσις αὕτη εἶναι ἡ
δευτέρα μετὰ τὴν βράβεισιν τῆς «Ἡπειρωτικῆς
Ἑστίας», ποὺ ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἔχει κάμει
μεταξὺ ὄλων τῶν περιοδικῶν. Ἀλλὰ καὶ πέραν
τοῦ γεγονότος τῆς βραβεύσεως, ὁ διανοούμενος
καὶ γενικῶς ὁλος ὁ πνευματικὸς μᾶς κόσμος, χαί-
ρειτίζει μὲ ἰδιαιτέραν ἱκανοποίησιν τὰς βραβεύ-
σεις αὐτὰς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τουλάχιστον
ὡς ἐλπιδοφόρας ἐνδείξεις διὰ τὴν δικαίωσιν τῶν
μόχθων καὶ τῶν θυσιῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὑπο-
βάλλεται σχεδὸν μόνος καὶ ἀβοήθητος, διὰ νὰ
ἐπιβιώσῃ καὶ ἀναπτυχθῇ αὐτὸ τοῦτο τὸ πνεῦμα
τῆς Ἑλλάδος. Καὶ θέλομεν ἀκόμη νὰ πιστεύο-
μεν ὅτι, ἡ ἀναγνώρισις τῆς Ἀκαδημίας—ἡ ὁποία
δὲν ἐπεκτείνεται πέραν τῆς ἠθικῆς ἱκανοποιή-
ως—θὰ ἀποτελέσῃ τὴν ἀγαθὴν ἀφορμὴν διὰ τὸ
ἐνδιαφέρον τῆς κρατικῆς μερίμνης ἡ ὁποία, ἐν
πολλοῖς, ἀναλίσκεται εἰς ἔντυπα, τῶν ὁποίων ἡ
προσφορά, ἂν δὲν εἶναι ἀμφιβόλου ἀξίας, ἀπεί-
ρως ἀπέχει ἀπὸ τοῦ νὰ βοηθήσῃ πνευματικῶς
καὶ καλλιτεχνικῶς προσπαθείας, διὰ τὰς ὁποίας
δυστυχῶς, κατήντησε μοιραῖος ὁ κανὼν τῆς ὑπὸ
τὸ οἰκονομικὸν βάρος ταφῆς των. Ἄλλως, εἰς τὴν
θὰ ὀφελήσῃ οἰαδήποτε φροντίς πρὸς ἄνοδον τῆς
πνευματικῆς, ἠθικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς στάθμης
τῆς Ἑλλάδος, ἐφ' ὅσον θὰ ἀγνοοῦνται παντελῶς
αἱ πηγαὶ τῆς πνοῆς τοῦ Ἑθνικοῦ μᾶς, κι' ἐνῶ

τὴν εὐθύνην, ἐν προκειμένῳ, φέρουν οἱ ἐκάστοτε
ἀρμόδιοι αἱ συνέπειαι ἐπεκτεινόμεναι πολὺ πέραν
αὐτῶν, βαρύνουν τὴν ὑπόστασιν αὐτῆς ταύ-
της τῆς ἱστορίας μᾶς.

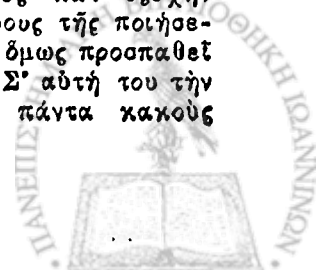
Κατόπιν τῆς Ἀκαδημίας, λοιπόν, ἄς σπεύσῃ
—καὶ μάλιστα ἀδιαλλάκτως—τὸ κράτος. Ἀκόμη
δὲν εἶναι ἴσως ἀργά. Δ. Κ.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ἡ πνευματικὴ Θεσσαλονίκη τοῦ 1957. Σ. Παυ-
λέας: Ἰσχυρὴ Ζωή—Π. Θασίτη: Πράγματα.

Ἡ πνευματικὴ Θεσσαλονίκη ἔχει πρὸ καιροῦ
διαμορφώσει μιὰ δική της φυσιογνωμία. Ἀπ' τὴς
Μακεδονικῆς ἡμέρας ὡς τὴν Κοχλίαν
προπαντός, τὴς Μορφῆς καὶ τελευταίως τὴ Ν.
Πορεία ἄρχισε νὰ ὀλοκληρῶνεται μιὰ καλ-
λιέργεια ἀξιόλογη, πυρηνικὴ. Ὁ Νίκος Γαβριήλ
Πετζίκης, ἡ Ζωὴ Καρέλλη, ὁ Γ. Θέμελης, ὁ Γ.
Βαφόπουλος ἔρχονται μὲ ἀνδρική πείρα στοὺς
μεταπολεμικοὺς καιροὺς, μὲ μιὰ καθολικὴ ἢ ἔμ-
μεση (συμβολικὴ, ἢ εὐσυναίσθητη) σύλληψη τῆς
κίττω καὶ ἀνω πραγματικότητος. Ὁ μεταπολε-
μος ἀμέσως κατόπι ἔφερε στὴν ἐπιφάνεια φύσεις
λυρικές ὅπως τὸν Τ. Βαρβιτσιώτη καὶ τὸν Γ. Στο-
γιαννίδη, ἐνῶ μὲ εὐδιάκριτη τὴν πείρα τοῦ πολε-
μικοῦ καὶ μεταπολεμικοῦ ρημάγματος ἀνέδρα-
σετο προσκῆνιον ὁ Μ. Ἀναγνωστάκης καὶ ὁ Ντ.
Χριστιανόπουλος. Μακρὰ πραγματεία θὰ ἦτο ἡ
ἐξέτασις τοῦ ἔργου ὅσον ἄλλων ἐκείθεν ἢ ἐντεῦ-
θεν ἐξακτινώνονται μέχρι τῶν ἡμερῶν μᾶς. Στὸν
τάπητα τῆς χαμαιζήλου αὐτῆς κριτικῆς σκοπιᾶς
θὰ προσπαθῶ νὰ ρίξω μερικὲς σκέψεις γιὰ τὸν
Σ. Παυλέα, τὸν Π. Θασίτη, τὸν Κλ. Κύρου, γιὰ
νὰ κλείσω μὲ τὴν γαλλοτραφῆ συνείδηση ἐνός
ἐλληνικοῦ (δηλ. ἀνθρωπιστικοῦ) κριτικοῦ πνεύμα-
τος τῆς ἐποχῆς: Τοῦ Β. Φράγγου.

Ὁ Σ. Παυλέας, καὶ στὴν Ἰσχυρὴ Ζωὴ
φλέγεται ἀπὸ τὴν αἴσθησι μιᾶς κοσμογονίας,
ἐντοπισμένης στὰ πλαίσια μιᾶς (ἐλληνικῆς, δηλ.
πάτριας) γλωσσίδας. Ἡ κοσμογονία αὕτη εἶναι
μιὰ διάθεση ποὺ ἀπλώνεται συχνὰ ὄχι μόνον στὰ
φυσικά, ἀλλὰ καὶ στὰ ἐθνικά ἢ ἠθικά θέματα.
Ὁ λάρυγγας τοῦ φουσκώνει ἀπὸ χυμοὺς ζωϊκοῦς,
ποὺ τοὺς ξεβράζει μιὰ συνείδησις πολωμένη ἀνά-
μεσα στὰ βουνὰ καὶ στὴ θάλασσα, στὴν ἠρωϊκὴ
ἀνάτασι ἢ στὴν εἰρηνικὴ εὐδαιμονία. Κι' ἄλλοτε
μοῦ δόθηκε εὐκαιρία νὰ πῶ ὅτι εἶναι τέτοιος τό-
νος διαθέσεων, ποὺ τείνει νὰ ξεπεράσῃ τὴν στενὴ
ἐλληνικὴ ἐπίδρασι τοῦ Ο. Ἐλύτη, ἀνακαλεῖ πρό-
τυπα ἐκλεκτά, ὅπως εἶναι ὁ Νερούντα καὶ παλιό-
τερα ὁ Οὐίτμαν. Ὁ Σ. Παυλέας, παρὰ τὴν ποιη-
τικὴν του δωρεά, ἐργάζεται κ' ἐδῶ συνήθως χωρὶς
νὰ σταθμίζει τίς δυσκολίας ποὺ παρεμβάλλονται
γιὰ τὴν μεταξίωσι ἐνός δράματος κατ' ἐξοχὴν
φυσικοῦ στοὺς πνευματικοὺς χώρους τῆς ποιήσε-
ως. Ἡ φύσις του εἶναι λυρικὴ κι' ὅμως προσπαθεῖ
νὰ τῆς δώσει ἐπικὲς διαστάσεις. Σ' αὐτὴν του τὴν
προσπάθειαν ἐγκολπώνεται τοὺς πάντα κακοῦς



συμβούλους: τὴν ἀ φ ῆ γ ῆ σ η καὶ τὴν ἀ μ ε -
σ ό τ η τ α. Γίνεται περιγραφικὸς καὶ ὄξυς (ὠ-
μός, θά λέγαμε) καὶ καταφεύγει σὲ μιὰ παρέλα-
ση εἰκόων μὲ μιὰ στοιχειώδη ἐνορχήστρωση.
Ἐν τέλει ἡ αἰσθητικὴ ἐμπειρία του στερεῖται
β ἄ θ ο υ ς καὶ π ρ ο ο π τ ι κ ῆ ς (ἀπαράτητα
καὶ τὰ δύο γιὰ τὴν ἀνετη ἀνίπτυξη τοῦ ποιητι-
κοῦ γεγονότος), σπάνια κερδίζει τὴν ο ἰ κ ο ν ο -
μ ῖ α ἐκείνη, ποὺ μπορεῖ κάλλιστα νὰ ἴναι καὶ τῆς
αὐθορμησίας καὶ τῆς τεχνικῆς ἀποτέλεσμα. Ἔτσι
ἔχεις τὴν ἐντύπωση ὅτι ὁ λόγος πάντα περισεύει,
ἡ εἰκόνα ἀναπτύσσεται μὲ κατάχρηση, τὸ αἰσθημα
καὶ ἡ ἰδέα περιγράφονται, οἱ συμβολικὲς νόξεις
ἀραιὰ καὶ ποὺ εἶναι κ' ἐκεῖνες ἀδιάρκεις (π. χ.
τὸ μοῖρασμα τῶν ρούχων τοῦ σκοτωμένου, τὰ κή-
τη τοῦ Ἰωνᾶ κ.τ.λ.), ἡ ψυχαρική ἀντίληψη τῆς
γλώσσας (πρωταγάπη, γιομοφέγγαρο, ἡλιοπέσιμο
κ.τ.λ.), ἐνίοτε κακαίσθητη. Κι' ὅμως ὑπάρχει
ἐδῶ ἕνας οἱστρος πληθωρικός, ριγμένος μὲ τὴν
ἀφέλεια καὶ τὴν σπατάλη τῶν προπολεμικῶν
ἐκείνων ὁμοτέχνων:

Τὰ βουὰ εἶναι ἀγνωστα σὰ θάνατος,
ὕστερνά φωτισμένα,
μυστικά μὲ τίς κρυφὲς μονιές τους,
ὅπου βγαίνει ὁ πάνθηρας κατάστικτος
καὶ τὸ γοργὸ τὸ θήραμα στ' ἀχάτινά του
[μάτια εἰκονίζει
καθὼς πίνει: τρεχάμενο νερὸ ἀφρισμένο
μέσα στὴ μαγικὴ σιωπῇ,
ποὺ ἔρρεῖ μὲ μιάν ὑπόσχεση εὐτυχίας
μὲ τὰ χρωματιστὰ πορλιά καὶ πάνω
σὰν ἀειθαλὲς φυτὸ νὰ μαντεύεται ἡ σελήνη.

Μ' ἀρέσει ἐπίσης ἐκεῖνος: ὁ ἡ λ ι ο ς ὁ κ ρ ε -
μ α σ μ ῆ ν ο ς ἐ π ἄ ν ω γ ε μ ᾶ τ ο ς φ ω τ ι ᾶ
κ α ἰ ἡ λ ι κ ῖ α, σὰν δοκιμασία ψυχικὴ τὸ ποίη-
μα ποὺ τιτλοφορεῖται: Κ α θ α ρ ὅ ς λ ὅ γ ο ς
καὶ σὰν ἰδέα προβληματικῆ μιᾶς γενιᾶς ἡ Π ρ α γ -
μ α τ ε ῖ α ν ῖ κ ῆ ς κ α ἰ ἡ τ τ α ς. Γενικά
ὅμως ὁ Σ. Παυλῆας παραμένει ἕνας ποιητὴς μὲ
διάθεση καὶ πρόθεση ἐφηδική.

Ἄσπαστος ἐκτός ἀπ' τίς σποραδικὰς
δημοσεύσεις του ἔκανε τὴν πρώτη ἐμφάνισή του
μὲ τὸ Δ ἰ λ ω ς Κ ι β ω τ ὸ (1952), τοῦ μᾶ τ ῶ -
ρα ν' ἀγγίξει προβλήματα ὑπαρκτικὰ μὲ τὴ νέα
του συλλογή, τὰ Π ρ ᾶ γ μ α τ α. Αὐτὰ τὰ: ξ α -
φ ν ι κ ᾶ ἡ ζ ω ἡ μ ο υ σ τ ἔ κ ε τ α ἰ μ π ρ ο -
σ τ ᾶ σ τ ὸ ν ἑ α σ τ ὸ τ ῆ ς, τὰ: ὅ τ α ν ἡ
ἀ ρ ε τ ῆ σ κ ο τ ῶ θ ῆ κ ε κ ι' ἀ π' τ ὸ κ α -
λ ὸ κ ι' ἀ π' τ ὸ κ α κ ὸ, τὰ: π ἔ ρ' ἀ π' τ ὸ
ὕ φ ο ς τ ο ὕ ἑ α υ τ ο ὕ μ α ς εἶναι ἡβη λόγια
μιᾶς συνειδητικῆς, στίγματα ποὺ παρ' ὀλίγον θὰ
νόμιζες ὅτι: τὰ κατακύρωσε ὁ κύκλος μιᾶς ζωῆς.
Τὸ κλίμα ὅμως τῶν ποιημάτων καὶ οἱ κατ' ἐξο-
χὴν στίχοι:—πυρῆνες του μαρτυροῦν ὅτι ἀκόμη
παλεύει στὴ σφαῖρα μιᾶς ἀγωνίας ἀτομικῆς ποὺ
εἶναι καὶ ἀγωνία μιᾶς γενιᾶς, χωρὶς νὰ γίνεταί
τὸ δρᾶμα γενικῶς τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄσπαστος θρηνεῖ μέσα στοῦ ἄλλο φύλο
—Ποῖός θὰ μᾶς χωρίσει,
—Μήτε ὁ θάνατος

(θὰ μᾶς χωρίσει αὐτὸς σκέφτομαι)
μήτε ὁ θάνατος δὲν κέρβει
σὰ δύο τὴν ἀγάπη
τὴν κέρβει σὰ τέσσερα.

Ἄσπαστος ὁ ἀτομικὸς δὲν ὠρίμασε, ἰσχύει (ἀνο-
χτά) σὲ κάθε στιγμή, τὸν κάνει νὰ ἐκφράζεται
αὐτοματικά, ἢ σχηματικά, εἰς νὰ ἀρθμαίνει παρα-
παύοντας ὄχι τὴ θυμική του ὑπαρξή, ἀλλὰ ὁ νοῦς,
ἕνας νοῦς ποὺ προσπαθεῖ νὰ γίνεῖ ἐνστικτώδης.

Φωνὲς φτάνουν ὡς ἐμᾶς ἀπ' τοὺς ἴδιους
[ἐκρυτὸς μας

Πονοῦν κοματιασμένοι
γεμᾶτοι καρφιά.
Σὲ σκοτεινοὺς διαδρόμους μέσα.
Ποῖός θὰ τοὺς σώσει;

ἔξομολογεῖται, γιὰ νὰ τελειώσει:

ἄ θ ρ α ν ο ὕ μ ε μ ἔ σ α σ τ ῆ ν ὕ χ τ α τ ο ὕ ζ ῶ ο υ.

Ἄσπαστος ὑποκύπτει κ' ἐκεῖνος στὴν ἐπι-
δημία τοῦ ἀγγους καὶ τῶν ἀδιεξόδων τοῦ καιροῦ
κάποτε μὲ τὴν ἰδία περίπου ὁμοειδή μαγική σύγ-
χιση τῶν αἰτίων καὶ τῶν σκοπῶν ποὺ τὴν ἐξέφρασε
ὁ Δ ε ν ἔ ρ ὸ κ η π ο ς τοῦ Γ. Θέμελη, ἡ μὲ τὰ
θεματικά σύμβολα ποὺ ἐπιμένει νὰ χειρίζεται ὁ
Γ. Βαρόπουλος (Ἄσπαστος, Ἰππρέτες). Φυσικά
δὲν πρόκειται γιὰ ἐπίδραση, οὔτε πιθανόν γιὰ
ἀφομοίωση, ἀλλὰ γιὰ κοινὸς τόπος, τῶν ὁποί-
ων ἡ ἐκμετάλλευση ἀπαιτεῖ ἐπὶ τέλους καὶ ὠρι-
μότητα ἐμπειρίας καὶ καθαρότητα ἐκφράσεως.
Ἄσπαστος φαίνεται νὰ κατέχει καλὰ τὰ ἐπαγ-
γευματικά μυστικά ὅπως: ἡ ἀμεσότητα, καὶ ἡ ἀφαι-
ρεση. Ἡ πνευματικὴ του κρᾶσις καὶ ἡ ἐκφραστι-
κὴ του εὐχέρεια, δῶρα ἔκτακτα, ἴσως νὰ τοῦ γί-
νονταί ὅμως ἐπικίνδυνα ὄργανα, ρίχνοντάς του
ποῦ καὶ ποῦ πρὸς τὴ λογικότητα καὶ στερώνας
του τὴν πρὸς τὸ ἀθηναική, τὴ μόνη πειστικὴ ἀφέ-
λεια (μὲ τὴν ἀρχαία ἔννοια). Στέκομαι πρὸς πολὺ
σὲ ὅ,τι ἐπισφαλὲς ὑπάρχει μέσα στὴν ποιητικὴ
οὐσία τοῦ Π. Θασίτη καὶ θέλω νὰ πιστεύω ὅτι
μὲσ' ἀπ' τίς κατὰ μέρος παρατηρήσεις μου οἱ ἀρε-
τὲς ἐνός ἔργου μοντέρνου καὶ ἀρκετὰ δηλωτικῶς
ἐξοπακούονται. Γιατί ὁ Π. Θασίτης εἶναι ποιητὴς,
γνήσιος μὲ ἀσφαλὴ προοπτικὴ. Εἶναι παρατηρήσεις
ποὺ τίς γεννᾷ ἕνας ἄλλος προβληματιζόμενος νοῦς,
ὡς μὴ ξεχνᾷ ἄλλωστε πῶς μιλώντας γιὰ τὴν ποίη-
ση κανεὶς κατ' ἀνάγκη κινεῖται:

μ ε τ α ξ ὺ π ρ α γ μ ᾶ τ ῶ ν π ο ὗ τ ᾶ ὀ ρ ῖ -
ζ ο υ ν μ ᾶ γ ο ι. Γ. Κ. Α.

Διονυσίου Α. Κόκκινου: «Ἰλιγγος» 1957

Ἄσπαστος ὁ ἀκαδημαϊκὸς Διονύσιος Κόκκινος μὲ τὸ
μοθιστόρημά του «Ἰλιγγος» προσφέρει στὴν ἐλ-
ληνικὴ γραμματολογία μιὰ δημιουργία πρώτου
μεγέθους. Προσφέρει: ἕνα ἔργο ποὺ κινεῖται σὲ
ἀνθρώπινο χωρὸ καὶ ζυμῶνεται μὲ ὠριμὲς ἀξί-
ες, ποὺ φέρνουν τὸ αἰὼνιο στοιχεῖο καὶ συνθέ-
τουν τὴ ζωὴ καὶ ποὺ συγκινοῦν βαθύτατα. Για-
τί ὁ «Ἰλιγγος» εἶναι ἕνα ἔργο διαποτισμένο ἀπὸ
συναίσθημα καὶ ἐμπειρία: εἶναι ὁ πανώριμος καρ-
πὸς ἐνός ἀνθρώπου ποὺ ἔζησε ἐντονα τὰ ἐθνικά
καὶ παγκόσμια ρεύματα τῆς τελευταίας πεντηκον-

ταστίας· και πού τὰ ἐδούλεψε σὰ δημοσιογράφοι, σὰν Ιστορικός, σὰν τεχνοκρίτης, σὰ λογοτέχνης, σὰν ολοκληρωμένος πνευματικός ἄνθρωπος. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ δῶματα ἀντλεῖ και τὸ μυθιστόρημά του μὲ τοὺς πλούσιους χυμούς σὲ νοήματα, και μὲ τὴν ἐξαιρετὴ ἀρχιτεκτονικὴ του. Ἔνας ἕρμες στοχασμός, χωρὶς ἄγχος και μακρὰ ἀπὸ ξενότροπες και ἀπίθανες τεχνοπρίεις, πλέκει τὸν ἀνθρώπινο μύθον και δημιουργεῖ χαρακτηριστὴς και ἀναφτερώνει καιημούς και προσδοκίες· και πορεύεται στοὺς κάμπους τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν ὄχι για νὰ ἐξουθενώσει τὸν ἄνθρωπον· και νὰ κάμει «ὕψηλὴ» τέχνη τὴν ἀσκήμια.

Μὲ τὴν Κόρα και τὸ Λεριανὸ μιλάει για τὰ ἀνθρώπινα και τις ἠθικὲς ἀξίες μέσα στα πλαίσια τοῦ ἐντεχνου λόγου· μᾶς δίνει τὸ μέτρο τῶν ἀνθρώπινων δυνατοτήτων, και τὴν ἀντοχὴ τοῦ ἀνθρώπινου βίου. Μὲ τὸ Δημήτηρ μᾶς παρουσιάζει τὸ μεταπολεμικὸ ἄνθρωπον τῆς οκοπιμότητος, πού θυσιάζει τὰ πάντα για νὰ φτάσει στις ὑλικὲς ἐπιδιώξεις του πού παραμερῖζει κάθε ἠθικὸ φραγμὸ για τὴ σταδιοδρομία του· και πού μὲ τὸ τραγικὸ του ὄμως τέλος φέρνει τὴν κάθαρση τῶν παθῶν.

Μᾶς δίνει ἀκόμα τὰ προπολεμικὰ και μεταπολεμικὰ ρεύματα στὸν πνευματικὸ και κοινωνικὸ τομέα, κινώντας μὲ λογοτεχνικὴ μαεστρία τὰ πρόσωπά του και στὸ ἑλληνικὸ και στὸ διεθνὲς κλίμα και φωτίζοντάς τα μὲ τὴ συμμετοχὴ τοῦ κοινου, τοῦ περιβάλλοντος. Κι' ὄλα κινουῦνται στὸ ρυθμὸ τῆς πραγματικῆς τέχνης. Κι' ὄλα μᾶς μιλάνε στὸ νοῦ και στὴν καρδιά.

Νᾶ, γιατι ἀρχίζουμε και τελειώνουμε μὲ τὴ διαπίστωση πὼς ὁ ἀκαδημαϊκὸς Διονύσιος Κόκκινος μὲ τὸ μυθιστόρημά του προσφέρει στὴν ἑλληνικὴ γραμματολογία μιὰ δημιουργία πρῶτου μεγέθους.

Ι. Π. Κουτσοχέρας

★

Γ. Κατσανεβάκη: «Πορεία στὸ Φῶς» (ποιήματα).

—Ὁ κ. Γ. Κατσανεβάκης, μὲ τὴν παραπάνω συλλογὴ του, κάνει τὴν ολοκληρωμένη ἐμφάνισή του, στὸν εὐαίσθητον αὐτὸν τομέα τῶν Γραμμάτων. Κι' εἶναι πράγματι ἕνας παρθενικὸς νέος ποιητὴς ἀπ' τὴν ὁμορφὴν Κρήτη, ὁ ὁποῖος, ὁμως ἔχει τὴν ὄριμότητα τῶν ἀξιώσεων. Στὰ ποιήματά του παρουσιάζει ἀναμφισβήτητα μιὰ προσωπικὴν ἐμπειρία ἀτομικῆς ζωῆς, ὅπου κυριαρχεῖ ἡ ἀθόρυβη ὁμορφία πού ἐκπηγάζει μερ' ἀπὸ λυρικὲς εἰκόνες μιᾶς λυτρωτικῆς ἀνάτασης. Κι' ὁ ἴδιος ἔχει μιὰν αὐτοτέλεια λυρικῆς ὑποστάσεως, στὴν πορεία τῆς ἀναζήτησης τῶν ἰδανικῶν, πλουτισμένη ξεχωριστὰ και μὲ τὴν κρητικὴ παράδοση ἀρχῶν και μὲ τὴν γοητεία τῶν ἐφηβικῶν τοπίων. Κι' ἀκόμα, ὁ κ. Κατσανεβάκης, παρὰ τὰ καταφανῆ ἴχνη τῆς ὥραίας αἰχμαλωσίας του στα ρωμαντικὰ ἐφῆ—αἰχμαλωσία σχεδὸν ἀφευκτη για κάθε λυρικὸ ποιητὴ—τῶν ὕψηλῶν ἰδεῶν (ἴσως παλαμικά), μπόρεσεν, ἀφ' ἑαυτου του, νὰ ἐπιτύχει μιὰν ὀλότελα, προσωπικὴ θεώρηση, στὸ χῶρο τῆς ἰδέας τῆς ζωῆς. Ἔτσι, στα ποιήματα τοῦ κ. Κα-

τσανεβάκη, ὄλοι μας ἔχομε νὰ βροῦμε τὴν συντροφία τοῦ Θεοῦ, ἔξω ἀπ' τις παρεμβάσεις τῆς ἀνθρώπινης συμβατικότητος. Κι' εἶναι, για τὴν ἐποχὴ μας, ὅπου κυριαρχεῖ ἡ ἀταξία κι' ἡ ἀπώλεια στὴν ἀτομικὴ μας ζωὴ ἡ ποίηση τοῦ κ. Κατσανεβάκη ἀληθινὴ προσφορά. Κι' ἐπειδὴ, ἀκριβῶς, στα ποιήματά του ὑπάρχει τὸ μόνιμο στοιχεῖο τῆς ἀνώτερης ποιότητος ἴσως θὰ εἶχαμε νὰ ζητήσουμε ἀπ' τὸν ποιητὴ νὰ ἐπιμείνη ἀκόμα στὴν ἐκφραστικὴ κατεργασία τῆς ὕλης του. Κι' αὐτὸ για μᾶς πού ἔχομε νὰ ζητήσουμε ὅ,τι χάσαμε ἢ ὅ,τι μᾶς λείπει στὴν ἰδανικὴ ζωὴ. Δηλαδή, θὰ ἤθελα νὰ πῶ πῶς, ἐφ' ὅσον ὁ κ. Κατσανεβάκης φτάνει στὴ δωρεὰ τῆς ἀνθρώπινης ἀνάστασης, εἶναι ἀνάγκη νὰ κινεῖται μέσα στὸ χῶρο μιᾶς προσωπικῆς ἀνεσης. Κι' αὐτὸ θὰ τὸ πετύχει σχετικῶς εὐκόλα ἀν—ἔστω και κατὰ παραχώρηση τῶν «δοκίμων» μέτρων—δὲν δεχθῆ τὴ φραστικὴ βοήθεια κανενός. Γιατι, στις προσωπικὲς καταξιώσεις, κι' ὁ τόνος και τὸ ὕφος δὲν ἐπιδέχονται ἄλλη προέλευση. Ἔτσι, χωρὶς νὰ χρεῖσθῆ ἀν τὸ ἀναγκαῖο τοῦ χρόνου για τὸ ξελαγάρωμα τῶν νέων μορφῶν στὸ λόγο, ὁ κ. Κατσανεβάκης ἤδη θὰ ἔχει φτιάξει τὴ δικὴ του ποίηση πού, ὡς τόσο, αὐτὴ θὰ εἶναι και στὴν πρῶτη γραμμὴ τῆς πρωτοπορίας μας. Γιατι, ὁ ἴδιος, ὡς ποιητὴς, ἔχει ὀλοκληρωθῆ. Κι' ὅπως ἐνοεῖται ἡ οὐστία μας αὐτὴ δὲν εἶναι ἐπισήμανση ἀδυναμιῶν, ἀλλά, ἡ ἀπαίτηση τῆς ἰδίας του ποιότητος, στὴν ὁποία, ὁ καθένας μας ζητάει τὴν καλύτερη ὥραν ἀπ' τὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτὸ. Κι' ἐκεῖ ὁ καθένας προσέχει πῶς πολὺ τὴ φωνὴ του, γιατι ἀπευθύνεται ἴσια-ἴσια στὸν ἑαυτὸ του. Και δὲν ὑπάρχει κανεὶς μας πού νὰ μὴν θέλει νὰ εἶναι πῶς ὁμορφος μπρὸς στὸν καθρέφτη του, ἀπ' ὅ,τι πράγματι εἶναι στα γεγονότα πού συνιστοῦν τὴν καθημερινότητα τῆς ζωῆς του. Κι' ἐπειδὴ στὴν ποίηση τοῦ κ. Κατσανεβάκη, ὁ καθένας μας ἔχει νὰ ζητήσει κι' ἕνα δικὸ του, ἡ «πορεία στὸ φῶς» εἶναι μιὰν ἀληθινὴ προσφορά για ὄλους μας. Και γιατὸ, κάνουμε τὴν πῶς θερμὴ οὐστία, πρὸς τὴν ἐποχὴ μας. Μονάχα, πρὶν τελειώσουμε, θὰ εἶχαμε νὰ πῶμε στὸν ποιητὴ τῶν ἰδανικῶν του, ὅτι, εἶναι ἀνάγκη νὰ μὴν ἀκούονται πολὺ οἱ παθητικὲς νότες, πού μᾶς ἔχει κληροδοτήσει ἡ ἀλλοφροσύνη τῶν ἡμερῶν μας, ὄχι γιατι δὲν συκινουῦν. Γιατι, ὄλοι μας, εἴμαστε πολὺ πονεμένοι, ἐνῶ, ὁμως, πρέπει νὰ κινήσουμε τὸν πόνο μας.

Δ. Κόκκινος

★

Μαριέττας Εὐστ. Γιαννοπούλου, «Ἡ ἀναγραφὴ μου».—Ἀθήνα 1957.

Ἡ λέξη ἀναγραφὴ χρησιμοποιεῖται ἐδῶ μὲ τὴν ἐννοια τοῦ καταλόγου, τῆς γραπτῆς ἐκθεσης, και τὸ ἔτσι ἐπιγραφόμενον φυλλάδιο τῆς γνωστότατης στα Ἑλληνικὰ γράμματα φιλολόγου, ἱστορικοῦ, λογοτέχνητος, λαογράφου κ. Μαριέττας Γιαννοπούλου, εἶναι ἀκριβῶς ἕνα μεθοδικὰ καταγραμμένο βιβλιογραφικὸ δελτίο, τῶν ἀπὸ τὰ 1917 μέχρι σήμερα δημοσιευμένων, σὲ βιβλία και περιοδικὰ, ἐργασιῶν τῆς, χρησιμότητα



για τὸν ἐρευνητὴ τῶν θεμάτων στὰ ὁποῖα αὐτὲς ἀναφέρονται. Στὸ φυλλάδιο αὐτό, ἢ συγγραφεὺς, συγκεντρώνει βιβλιογραφικὰ τὰ κυριότερα δημοσιεύματά της, πὺν καὶ αὐτὰ ἀνέρχονται στὸν καταπληκτικὸ ἀριθμὸ τῶν 606. Προαναγγέλλονται καὶ ἄλλα ἀκόμα σημαντικὰ δείγματα τῆς ἐξαιρετικῆς ἐργατικότητάς της. Οἱ ἐργασίες της κατὰ κατηγορίες, εἶναι: Διηγήματα, κοινὰ, ἢ λαογραφικὰ, ἱστορικὰ καὶ παιδικὰ· βιογραφίαι, κοινές ἢ μυθιστορηματικές· περιηγητικὲς καὶ ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις· μελέτες καλλιτεχνικο-θηρησκευτικῆς, ἱστορικῆς καὶ φιλολογικῆς κριτικῆς καὶ ἄλλα ἀκόμα. Ἐξέδωκε ἐπίσης καὶ τὰ περιοδικὰ «*Εὐὰ νικήτρια*» καὶ «*Ἰόνιος Ἀνθολογία*», καὶ ἔχει φέρει σὲ φῶς πολλὰς ἀγνωστες πηγὰς τῆς ἱστορίας τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας της, πὺν εἶναι ἡ Ζάκυνθος.

Ἡ συγγραφεὺς, εἶναι τῶρα στὴν ἀκμὴ τῆς δράσης της, καὶ τῆς εὐχόμεθα νὰ συνεχίσῃ τὴν πολυτίμη στὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἐξαιρετὴ συμβολὴ της.

Δ. Σαλαμάγκας

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥ ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΑ

Σχετικὰ μὲ τὸ θέμα πὺν θίξαμε στὸ προηγούμενο τεῦχος τοῦ Περιοδικοῦ μὲ τὸ σημειώμα μας, τὸ ἀναφερόμενο στὸ σπῆτι τοῦ Νεομάρτυρα Ἀγίου Γεωργίου Ἰωαννίνων, δημοσιεύουμε πὺν κάτου ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς πὺν μᾶς ἔστειλε ὁ θερμὸς ὑποστηρικτῆς τῆς προσπάθειάς μας καὶ συνδρομητῆς μας κ. Βασ. Βετσόπουλος καὶ θέτομε τίς ἀπόψεις πὺν διατυπώνει ὑπὸ τὴν κρίση τῶν ἀρμοδίων.

...Ὅσον δ' ἀφορᾷ συμβουλὴς καὶ ὑποδείξεις, ἂν καὶ δὲν νομίζω ὅτι εἶμαι ὁ πρὸς τοῦτο κατάλληλος, ἐν τούτοις σὰς διατυπώνω ἐδῶ, ὅτι νομίζω καλλίτερον.

Ἐύρισκομαι πάντοτε μὲ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι, τόσον τὸ ἐκκλησάκι, ὅσον καὶ τὸ ὑπόλοιπον σπῆτι ἦσαν καθαρότατα καὶ καλῶς περιποιημένα. Παρ' ὅλα ταῦτα, νομίζω, ὅτι μποροῦν νὰ εἶναι ἀκόμη περισσότερον. Ἰδίως τὸ δωμάτιον ὑποδοχῆς τὸ ὁποῖον εἶναι στὴν αὐλὴ πρέπει νὰ μεταβληθῇ τελείως εἰς παλαιὸ Γιαννιώτικο ἀρχοντικόν, μὲ τζάκι, μὲ παλαιὰ καθαρὰ στρωσίδια, μὲ ἕνα—δύο ξύλινους καναπέδες σκεπασμένους καὶ αὐτοὺς μὲ παλαιὰ κίλιμα. Μὲ ἕνα λόγον νὰ μὴ ὑπάρχῃ εἰς τὸ δωμάτιον αὐτὸ τίποτε τὸ σύγχρονον. Ἐὰν ὑπάρχουν στὸν τοῖχον φωτογραφίαι, νὰ παριστάνουν πρόσωπα μὲ τοπικὰς ἐνδυμασίας, ἰδίως ἀρχοντισσῶν.

Τὸ πηγάδι, πὺν εὕρισκεται εἰς τὸ μέσον τῆς αὐλῆς νὰ εἶναι πάντα καθαρὸν καὶ περιποιημένον, ἐπίσης δὲ καὶ ὁ γκουβᾶς μὲ τὸν ὅποιον θὰ τραβοῦν τὸ νερὸ πάντα καινούργιος καὶ καθαρὸς. Στὴν αὐλὴ νὰ ἔχῃ πολλὰς γλάστρες μὲ λουλούδια, δὲν ἐννοῶ γλάστρες πῆλινες, ἀλλὰ γκαζοτενεκέδες, ἀβεστομένους ἀπ' ἔξω, ὅπως συνιθίζονται, ἴσως καὶ τῶρα ἀκόμη στὰ Γιάννινα. Ὁ ἱερεὺς, εἰδοποιούμενος ἐκ

τῶν προτέρων εἰ δυνατόν, νὰ εὕρσκειται ἐκεῖ. Ὁ αὐτοῦ ἐκπρόσωποι τῶν ἐκδρομικῶν Σωματείων, Περιηγητικῶν κ.λ.π. νὰ εἰδοποιήσων ταῦτα ὅπως ἀναφέρουν εἰς τὰ προγράμματα των. «*Μετὰ βρασις εἰς Σπήλαιον Περάματος, μὲ στάθμευσιν εἰς τὸ σπῆτι τοῦ Ἀγίου Γεωργίου*»... Ἔως ὅτου ὁμως γίνῃ αὐτὸ καὶ ὅταν πρόκειται οἱ περιηγητὰι νὰ γάρουν ἀπὸ τὴν Πλατεῖαν τὸ αὐτοκίνητοδιὰ τὸ ἐν λόγῳ Σπήλαιον Σταλακτιτῶν καὶ Σταλαγματῶν, νὰ προειδοποιούνηται ὅτι, περνώντας ἀπὸ τὸ σπῆτι τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, θὰ σταματήσων εἰς αὐτὸ καὶ ὁποῖος θέλει θὰ κατεβῇ νὰ προσκυνήσῃ. Εἶμαι βέβαιος ὅτι φθάνοντας ἐκεῖ κανεὶς δὲν θὰ θελήσῃ νὰ μὴ ἐπωφεληθῇ. Πάντως τὰ αὐτοκίνητα πρέπει ὅπως ὅποτε νὰ σταματήσων. Ὁ ἱερεὺς θὰ τοὺς ὑποδεχθῇ εἰς τὸ Ἐκκλησάκι, θὰ ἔχῃ δὲ καὶ ἀντίδωρον νὰ τοὺς προσφέρῃ. Μετὰ τὸ προσκύνημα, διὰ τῆς ἐσωτερικῆς κλίμακος θὰ κατέρχωνται εἰς τὴν αὐλὴν ὅπου τὸ πηγάδι. Ἀφοῦ τοὺς ἐπιδειχθοῦν τὰ διάφορα μέρη τοῦ σπιτιοῦ, νὰ ὀδηγοῦνηται, ἐὰν βέβαια θέλουν, καὶ ὅσοι θέλουν, διὰ μακρὰν ἀνάπαισιν εἰς τὸ δωμάτιον τῆς ὑποδοχῆς ὅπου θὰ τοὺς προτείνεται «*γὰ ξεκούρασιν*» νερὸ καὶ τὸ... ἀρχαιοπρεπὲς λουκούμι, δωρεὰν φυσικὰ. Δεδομένου ὅτι τὸ σπῆτιν σκῆνωμα τοῦ Ἀγίου εὕρσκειται εἰς τὴν Μητρόπολιν, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ προηγηθῇ ἢ ἐπισκεψίς αὐτοῦ καὶ νὰ ἀκολουθῆσῃ ἡ τοιαύτη τοῦ σπιτιοῦ.

Αὐτὰ εἶχα νὰ σὰς πῶ, τὰ ὁποῖα βέβαια ἔσσεις, ὡς μᾶλλον ἐπαίοντες, θὰ συμπληρώσητε, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἢ προσπάθειά σας, τὴν ὁποῖαν ὅπως γράφητε, ἤρξισατε καταβάλλοντες.

Μὲ ἐκτίμησιν

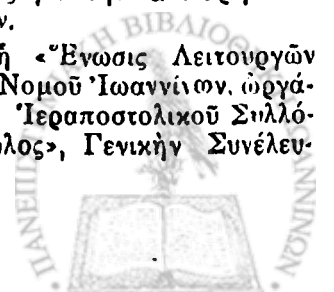
Β. Βετσόπουλος

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

—Ὁ Φεβρουάριος ὑπῆρξε πλούσιος σὲ περιεχόμενα πνευματικῶν, καλλιτεχνικῶν καὶ ἑορταστικῶν γενικὰ ἐκδηλώσεων, γὰρ ὀλόκληρη τὴ χώρα μας. Στὸ μῆνα Φεβρουάριον συμπίπτουν οἱ ἐπέτειοι τῶν δυὸ μεγάλων ποιητῶν μας Σολωμοῦ καὶ Παλαμᾶ. Ὑστερα, ἡ ἐφστεινὴ ἐπέτειος τοῦ Σολωμοῦ, ἔκλεινε καὶ μιὰ ἐκατονταετηρίδα, ἀπὸ τὸ θάνατό του. Κι' ἀκόμα, εἰδικώτερον γὰρ τὰ Γιάννινα, στὸ Φεβρουάριον συμπίπτει καὶ ἡ ἐπέτειος τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πόλεως καὶ ὡς ἐκτούτου, ἡ Ἡπειρωτικὴ πρωτεύουσά μας ἔχει περισσότερες πανηγυρικὰς ἐκδηλώσεις.

—Στις 2—2—57, στὴν πόλιν μας, μὲ πρωτοβουλία τοῦ Λυκείου Ἑλληνίδων, γιορτάστηκε σεμνὰ ἀθόρυβα, ἡ Ἡμέρα τῆς Μητέρας. Ὑπῆρξε πράγματι ἐπιτυχημένη ἡ κίνησις αὐτὴ τοῦ Λυκείου καὶ ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν τὸ ὑψηλὸ νόημα τῆς ἑορτῆς, ἀφήνει πολλὰς ἀποδείξεις γὰρ τὴν καλύτερὴ ἐπαύλησιν της, στὸ μέλλον.

—Στις 17—2—57, ἡ «Ἐνωσις Λειτουργῶν Μέσης Ἐκπαιδεύσεως Νομοῦ Ἰωαννίνων» ὠργάνωσε, στὴν αἴθουσα τοῦ Ἱεραποστολικοῦ Συναλλόγου ὁ «Ἀπόστολος Παῦλος», Γενικὴν Συνέλευ-



οιν ένώπιον γονέων και κηδεμόνων, όπου συνεζήτηθησαν τὰ προβλήματα, πού άπασχολούν την προσπάθεια της Μ. Παιδείας για την άνορθωσή της.

— Επίσης, στις 17—2—57, υπό του Μητρολίτου Ἄρτης Σεραφεΐμ, όργανώθηκε πολύ ένδιαφέρουσα διάλεξις, ή όποία είχε πανηπειρωτική άπήχηση. Ἡ διαλεξις έγινε στο κινηματοθέατρο «Όρφεύς» μέ όμιλητήν τόν Βορειοηπειρωτήν καθηγητήν κ. Θ. Λαζάρην και μέ θέμα: «Ἡ Βόρειος Ἡπειρος και ό Βορειοηπειρωτικός άγών τῷ 1914».

— Μέ την εύκαιρία της έπετείου άπελευθερώσεως τών Ἰωαννίνων (21—2—57)—ή όποία, εορτάστηκεν έφέτος μέ έξαιρετικήν λαμπρότητα—μέσα στις πολλές έκδηλώσεις, ξεχωριστόν τόνο είχε και ή μουσικοχορευτικήβραδυά πού όργάνωσεν ό Δήμος, στην αίθουσα της Φιλαρμονικής του Δήμου Ἰωαννιτών. Σ' αὐτήν, μέ την όρχήστρα της πάντας του Δήμου, έκτός άπ'την έκτέλεση έκλεκτών συνθέσεων σέ δημοτικά μοτίβα, τό θαυμάσιο χορευτικό συγκρότημα του κ. Δοσιάδη, εξέτέλεσεν ύπέροχο πρόγραμμα δημοτικῶν χορῶν Ἡπείρου και Μακεδονίας. Σημειώνομε ιδιαίτερα την ώραία αὐτή προσπάθεια, γιατί, κινεΐται και αναπτύσσεται—στην Ἀθήνα—χάρι στην ιδιωτική πρωτοβουλία, χωρίς ιά έλιχορηγεΐται άπό πουθενά.

— Επίσης, μέ την εύκαιρία της έπετείου της 21—2—57, οί τρόφιμοι της Παιδοπόλεως «ΑΓΙΑ ΕΛΕΝΗ», όργάνωσαν μιá έπιτυχημένη πατριωτική παράσταση, ή όποία και συμπάθεια και ένδιαφέρον είχε.

—Τό μεγαλύτερο, όμως, και καθολικής συμμετοχής γεγονός, στο Φεβρουάριο έφέτος, παρουσίασεν ή έκατονταετηρίδα του Σολωμού. Ἔτσι στις 24—2—57 όλα τὰ εκπαιδευτικά ιδρύματα Ἀκαδημία, Γυμνάσια, Ἐμπορική, Δημοτική σχολεία καθώς και όλος ό πνευματικός κόσμος τών Ἰωαννίνων, ύστερ' άπ' τό θρησκευτικό μνημόσυνο για τό Σκλωμό, πού τελέστηκε στην Μητρόπολη συγκεντρώθηκαν στην αίθουσα της Ζωσιμαίας Παιδαγωγικής Ἀκαδημίας, όπου άκολούθησε και φιλολογικό μνημόσυνο, μέ όμιλητήν τόν εκ τών μελῶν της έπιτροπής έπιμελείας ύλης «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ», ύποδιευθυντήν γυμνασίου κ Τάχην Σιωμόπουλον. Ὁ όμιλητής, κάτοχος του θέματος και βαθύς μελετητής τῷ Σολωμού, χωρίς τή βοήθεια χειρογράφου έκαμε θαυμασίαν άνάλυσιν του ποιητικού έργου του ποιητή. ένῶ, χορωδία εκ τών γυμνασίων Θελέων και της Ζ. Π. Ἀκαδημίας, έψαλλε διάφορα μελοποιημένα τραγούδια του Σολωμού και ταυτόχρονα, μαθητές και μαθήτριαι άπ' όλα τὰ σχολεία, άπήγγειλαν άποσπάσματα άπ' τόν «Ἐθνικό Ὕμνο», άπ' την «ήμέρα της Λαμπρής» άπ' τή «Φαρμακωμένη» και άπό την «Ελληνίδα μητέρα». Στην ύπέροχη αὐτή φιλολογική γιορτή παρευρέθησαν και όλες οί πολιτικές, θρησκευτικές και στρατιωτικές άρχές.

—Ἡ έπέτειος της έκατονταετηρίδος άπό τό θάνατο του Ἐθνικού ποιητού, εορτάστηκεν επί-

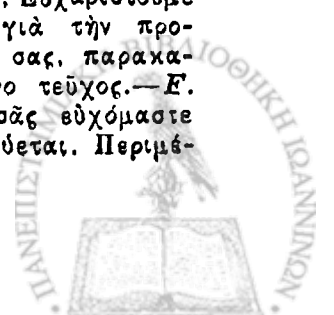
σης άπ' τὰ εκπαιδευτικά ιδρύματα και άπ' τόν κόσμο τών γραμμάτων και ο' όλόκληρη την ύπόλοιπον Ἡπειρο. Τέλος, άναφέρομεν έδῶ και δύο ένδιαφέροντα μνημόσυνα, θρησκευτικοφιλολογικά, πού έγιναν, στην έκατονταετηρίδα του Σολωμού, στο Μέτσοβο και στην Καστρίτσα μέ κυρίως όμιλητάς τόν γυμνασιάρχην γυμνασίου Μετσόβου κ. Κατσαούνην και τόν Καστριτσιώτην λόγιον κ. Θ. Ζάραν, ό όποιος άντιπροσώπευσε τόν Μορφωτικόν Σύλλογο, στη γιορτή.

—Στις 27—2—57, ως γνωστόν, έκλεισεν ή 14η έπέτειος του θανάτου του Ἐθν. μας ποιητή Κωστή Παλαμά. Οί έκδηλώσεις, πού έγιναν έδῶ, περιωρίστηκαν μάλλον στον πνευματικό τομέα της περιφέρειας μας και ειδικώτερα στον κύκλο της «Η.Ε.» στην όποία άφιερώνονται και σχετικαί σελίδες.

—Άκόμα, στον μήνα Φεβρουάριο, επί τῇ εύκαιρία τών εορτῶν της Τεσσαρακοστής, ύπήρξαν και αξιοσημείωτες κινήσεις εκ μέρους πολλών σωματείων άναφερόμεναι όμως περισσότερον στο ένδιαφέρον της κοσμικής έκδηλώσεως.



Στ. Ζουλ., Ἀθήνα. Σ' αὐτό τό τεύχος, δημοσιεύεται ένα άπό τὰ ποιήματά σας. Θά σας γράψουμε και ιδιαιτέρως. — Ἀγγ. Παπακ., Ἀθήνα. Τό ό,τι μάς στείλατε δημοσιεύεται στο παρόν τεύχος. Εύχαριστοῦμε πολύ. — Νικ. Μακρ, Καλαμαριά. Θά σας γράψουμε και ιδιαιτέρως. Τό «Πασχαλιάτικο μήνυμα» πιστεύομε νά ύπάρχη. Δέν τό βρήκαμε άκόμη. — Βασ. Σκαφ, Φάρσαλα. — Πήραμε ό,τι μάς στείλατε εύχαριστοῦμε. Τὰ όσα μάς ζητήσατε άποστέλλονται. — Λεαν. Βραν., Ἀθήνα. Σας γράψαμε ιδιαιτέρως. — Ἐταιρ. Ἑλλ. Σπουδῶν, Ἀθήνα. Σας γράψουμε ιδιαιτέρως. — κ. Φραγκ., Ἀθήνα. Θά κυττάξομε πῶς δχει ή ύπόθεσις της συνεργασίας και θά σας άπαντήσομε και ιδιαιτέρως. — Ἀλ. Ζωΐδ., Ἀθήνα. Πήραμε ό,τι μάς στείλατε εύχαριστοῦμε. — Β. Βετσ., Ἀθήνα. Εύχαριστοῦμε για τή συμβολή σας' άπόσπασμα άπό τό γράμμα σας, δημοσιεύομε στο περιοδικό, υπό την κριση τών άρμοδίων. — Κ. Ζηλεμ., Ἀθήνα. Ὅ,τι μάς στείλατε, δημοσιεύεται στο παρόν τεύχος. Εύχαριστοῦμε πολύ. — Χαρ. Ἀραβ., Πήραμε ό,τι μάς στείλατε και εύχαριστοῦμε. Ὁ ένθουσιασμός σας και τό ένδιαφέρον σας για την προσπάθειά μας και τὰ Γιάννινα, μάς συγκινούν. — Γ. Τσάλι., Θεσσαλονίκη. Εύχαριστοῦμε θερμά, αγαπητέ μας Ἡπειρώτη, για την αγάπη και την εκτίμηση, πού έχετε για μάς. Ἡ «Η. Ε.» είναι και δικιά σας. Θά σας άπαντήσομε και ιδιαιτέρως. — Π. Ζαχ., Εύχαριστοῦμε για την εκτίμηση πού έχετε για την προσπάθειά μας. Για τή συνεργασία σας, παρακαλοῦμε νά περιμένητε, στο έπόμενο τεύχος. — Ἐ. Δικ., Ἀθήνα. Εύχαριστοῦμε και σας εύχόμαστε περαστικά. Τό ποιήμά σας δημοσιεύεται. Περιμέ-



μουμε τήν ευκαιρία να σᾶς συμπαρασταθοῦμε στὴν προσπάθειά σας. — *Γ. Χαντζ.*, Ἀθήνα. Σᾶς γράψαμε ἰδιαιτέρως. Σᾶς στείλαμε τὰ πέντε τεύχη τοῦ Περιοδικοῦ ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ 57ο. — *Ηλ. Κατσουγ.*, Θεσσαλονίκη. Πήραμε ὅ,τι μᾶς στείλατε εὐχαριστοῦμε, καὶ γι' αὐτό, καὶ γιὰ τὸ ἐμπρακτο γιὰ τὸ περιοδικὸ ἐνδιαφέρον σας. — *Μαρ Γιαννοπ.*, Ἀθήνα. Πήραμε τὴν «Αναγραφὴ» σας καὶ ὁ συνεργάτης μας κ. Σ. ἔγραψε καὶ δημοσιεύεται στὸ παρὸν τεύχος εἰδικὸ σημείωμα. Ὁ αὐτὸς συνεργάτης μας ἔγραψε ἰδιαιτέρως. Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὴν προσφορά σας. — *Πετρ. καὶ Γεωργ. Γιαννόπ.*, Ἀντίς-Ἀμπέρπα. Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὸ θερμὸ ἐνδιαφέρον σας. — *Ι. Μ. Παναγ.*, Ἀθήνα. Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον σας. Θὰ εἶναι προσφορά, γιὰ τὸ περιοδικό, ἢ καθε συνεργασία σας καὶ τὴν ἀναμένουμε. — *Κυπρ. Χρυσ.*, Λευκωσία. Ὁ συνεργάτης μας κ. Σ., μᾶς διέβλησε οὐ εἰδικὸ σημείωμά του τὰ αἰσθηματὰ σας. Θερμὰ εὐχαριστοῦμε γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον σας. Συνεργασία σας δημοσιεύεται. Περιμένετε καὶ ἰδιαιτέραν μας. — *Μ. Βεργ.*, Ἀθήνα. Σᾶς γράφουμε ἰδιαιτέρως. — *Κ. Μέρτζ.*, Οἱ τοῦ στενοῦ μας κύκλου, οἷς εὐχαριστῶν θερμότερα καὶ ἀντεῦχονταί. Σᾶς γράφουμε καὶ ἰδιαιτέρως. — *Ἀν. Στεφ.*, Ἀθήνα. Σᾶς γράψαμε ἰδιαιτέρως, ζητηθέντα ἐστά-ἀλθσαν. — *Ι. Κακρ.*, Θεσσαλονίκη. Σᾶς γράφουμε ἰδιαιτέρως. Εἶναι μεγάλη τιμὴ γιὰ τὰ Γιάννινα καὶ τὸ περιοδικὸ μας, ἢ πολὺτιμη προσφορά σας. — *Βασ. Σκαφ.*, Φάρσαλα. Ἐδώσαμε ὅ,τι μᾶς ζητήσατε. — *Ἀν. Εὐθ.*, Κόνιτσα. Θερμὰ, ὅπως πάντοτε, εὐχαριστοῦμε γιὰ τὴν συνεργασία σας μῆνξε στὸ φάκελλο τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Περιοδικοῦ. — *Θεοδ. Τρουμπ.*, Σέρβου. Σᾶς γράφουμε ἰδιαιτέρως. *Στεφ. Μακρ.* Φυγικό. Πήραμε ὅ,τι μᾶς στείλατε καὶ εὐχαριστοῦμε θὰ τὰ θέσουμε ὑπὸ τὴν κρίση τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Περιοδικοῦ. — *Ι. Κουτσ.*, Ἀθήνα. Σᾶς γράφουμε ἰδιαιτέρως. Ὁ στενὸς κύκλος τοῦ Περιοδικοῦ, οἷς εὐχαριστεῖ θερμὰ καὶ ἀντεῦχεται. — *Γ. Λυγίτζ.*, Κοζάνη. Ὁ κ. Μάνος εἶναι στὴν Ἀμερικὴ. Τὸν ἀντικαθιστᾷ ὁ κ. Κόκκινος. Πήραμε ὅ,τι στείλατε κι' εὐχαριστοῦμε. — *Βιβλιοθ. «Κοραή»*. Ἐλάβαμε τὴν εὐγενικὴν κάρταν σας.

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

- Πέτρου Α. Δήμα:* «Ποιήματα τοῦ Φράνσις Ζάμ» (ποιήματα), Ἀγρίνιο 1957, Σχ. 8ον, Σελ. 48.
Σταύρου Καββάδα: «Λυρικές Φωνές» (ποιήματα), Ἀγρίνιο 1956, Σχ. 8ον μικρ., Σελ. 58.
Σοφίας Τουρνάκη: «Ἀπλές ἱστορίες» (διηγήματα), Ἀθήνα 1957, Σχ. 8ον, Σελ. 96.
Ι. Βασδραβέλλη: «Τὸ ἀρχεῖον τῶν ἀδελφῶν Γραμματικοῦ» (ἀνάπτυξον Δ' τόμου Μακεδονικῶν κῶν Σπουδῶν), Θεσσαλονίκη 1956, Σχ. 8ον μεγ. 72
Βασίλη Φράγκου: «Γιὰ μιὰ διαλεκτικὴ προσωναλιστικὴ ἀνθρωπολογία» (φιλοσοφικὸ δοκίμιο), Θεσσαλονίκη 1957, Σχ. 8ον, Σελ. 20.
Χαρίλαου Τζώγα: «Τὸ τροπάριον τῆς Κασσιανῆς»

(ὁμολογικὴ μελέτη), Ἀθήνα 1955, Σχ. 8ον, Σελ. 40.

- Γ. Κατσανεβίχη:* «Πορεία στὸ Φῶς» (ποιήματα), Ἰωάννινα 1957, Σχ. 8ον, Σελ. 32.
Κωστή Παπαδόγκου: «Ὁ ἀσταύρωτος» (ποιήματα), Ἀθήνα 1956, Σχ. 8ον, Σελ.
Ντίμη Ἀποστολόπουλου: «Δεύκωμα ραδιοφωνικῶν Ἐκπομπῶν», Ἀθήνα 1956, Σχ. 8ον, Σελ. 104.
Μαριέττας Γιαννοπούλου: «Ἡ ἀναγραφὴ μου» (Βιβλιογραφικὸ Δεύκωμα τῆς συγγραφῆς), Ἀθήνα 1957, Σχ. 8ον μεγ. Σελ. 32.
Α. ISAMBERT (Μεταφράσει Μαίρης Κωτσόπουλου) «Τὸ παιδί ἀπὸ ἐνός ἑως ἑξή ἐτῶν» (μελέται τοῦ ἰσοτιτούτου Ἰατρικῆς ψυχολογίας καὶ ψυχικῆς ὑγιεινῆς Β' τόμους (Νο 31), πολὺτιμοι διὰ τοὺς γονεῖς), Ἀθήνα: 1957, Σχ. 8ον, Σελ. 240.
Γ. Φεσοπούλου: «Νὰ ποιὸ εἶναι τὸ κράτος (μελέτη ἐθνικῆ)» Ἀθήνα, 1957, Σχ. 8ον, Σελ. 16.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ: «Θεολογία» (τριμηνιαία ἔκδοσις Ἰ. Συνόδου), τόμος ΚΖ' τεύχος Δ', Ἀθήνα. «Φθιῶτις», 8ον Δαμλα. «Νέα πορεία», 22—24ον, Θεσσαλονίκη. «Ποντιακὴ Ἔστια», 85ον, Θεσσαλονίκη. «Ἀκτινές» 178—179ον, Ἀθήνα. «Πυρὸς», 26ον, Κωνσταντινούπολις. «Κρήκος» 74ον, Λονδίνον. «Κρητικὴ Ἔστια» 65ον Κρήτη. «Ἑλληνικὰ θέματα» 9—10ον, Ἀθήνα. «Παρατηρητῆς τῆς Ἠπειροῦ», 9—10ον Ἀθήνα. «Σερραϊκὰ Γράμματα» 12ον, Σέρρες. «Ὁ κόσμος τῆς Ἑλληνίδος» 36—37ον Ἀθήνα. «Ἑπτανησιακὰ φύλλα», 3ον (πανηγυρικόν), Ἀθήνα. «Βιομηχανικὴ Ἐπιθεώρησις» 267ον, Ἀθήνα. «Γενικὴ Ἑθνικὴ Ἐπιθεώρησις», 115ον, Ἀθήνα. «Ἐπιθεώρησις Ἐγασίας» (μηνιαῖον ὄργανον τῆς Γ.Σ.Ε.Β 4ον, Ἀθήνα. «Σχολεῖο καὶ Ζωή», 2ον, Ἀθήνα. «Σκοπιὰ» 3—4ον (1957), Ἀθήνα.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ: «Ἠπειρωτικὴ Φωνή». Ἀθήνα Δ)νταί. Χρ. Λάμπρος—Κ. Νάκος. «Ἠπειρωτικὰ Νέα», Ἀθήνα, Δ)τῆς, Ζήσης Η. Μελιος. «Βῆμα» Πρέβεζα, Δ)τῆς, Νικήτας Τσουτσάνης. «Ὁ Λαὸς», Ἀγρίνιον. Δ)ν Θεόδ. Α. Διαπικὸς—Πανηπ. Ἀγών» Ἀναί, Δ)νταί, Χρ. Μιχέλης—Α. Δοζιάκ «Θεσπρωτικὸν Βῆμα» Ἠγουμένισσα, Δ)νταί, Δημ. Σαλούκας, «Νέα Καλιφόρνια». Ἀγ Φραγκίσκος (Ἀμερικῆς) Δ)ντῆς Ν. Σ. Δλας. «Ἠπειρωτικὸς Ἀγών», «Ἐθνικὸς γών», «Κήρυξ», «Βερ. Ἠπειρος», «Ἠπ Δίμα»—Ἰωάννινα. «Φῶς» Κάϊρον, Δ), Δ. Νομικός—Δ. Κανάρης—Κ. Βονάρας «Ἠχώ», Ἀθήνα. «Ζαγοριτικὰ Νέα» Ἀθῆ Γ. Γκούσκουλας, «Ἠπειρωτικὸν Μέλ. Ἀθήνα. Ἀθ. Γκογκώνης, «Ἐλεύθερος γος» Ἄρτα, Δ)ντῆς Ἰ. Παπαβασιλείου. «σιανικὴ Δημοκρατία» Ἀθήνα, (ὄργαν μωνύμου ὁργανώσεως), Κερκυραϊκὰ Ἰδρ. Κ. Δαφνῆς. «Ἀμερικανικὴ Ἐπιθεσις» Ἀθήνα, (ὄργανον ἀμερικαν. ὑπὴρ πληροφοριῶν).

25^Η ΜΑΡΤΙΟΥ 1821



ΜΑΡΤΙΟΣ 1957

ΤΟΜΟΣ ΣΤ' ΤΕΥΧΟΣ 59^{ΟΝ}





•Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΛΑΓΚΑΔΑΣ ΚΑΙ ΚΟΜΠΟΤΙ•
(Απόσπασμα από εικονογράφημα του Στρατηγού Μακρυγιάννη)